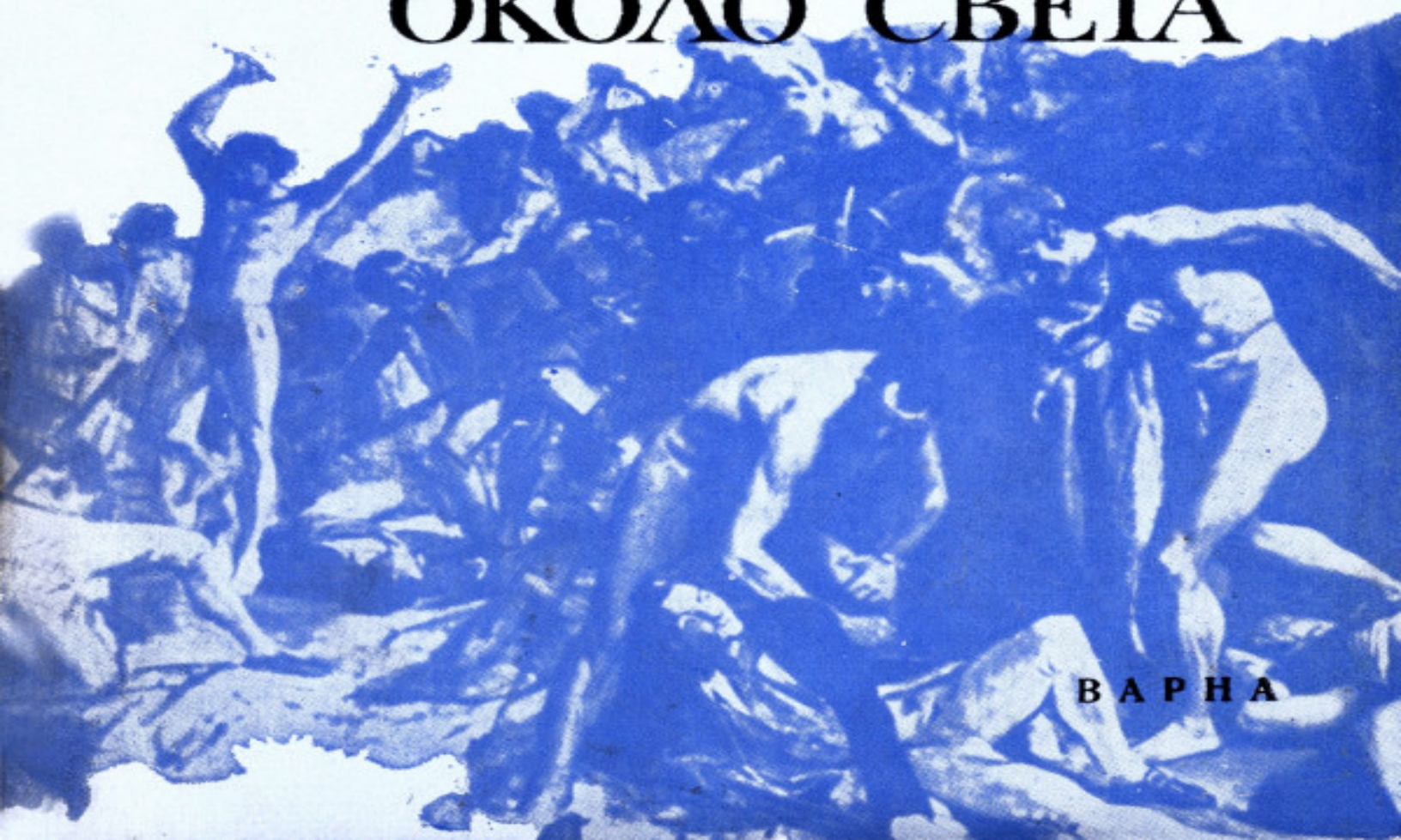

КОРАБНИ ДНЕВНИЦИ

ПЪТУВАНИЯТА НА ДЖЕЙМС КУК ОКОЛО СВЕТА

ВАРНА

ДЖЕЙМС КУК
ПЪТУВАНИЯТА НА ДЖЕЙМС
КУК ОКОЛО СВЕТА
КОРАБНИ ДНЕВНИЦИ

Превод: Стефан Хайтов

chitanka.info

Името на Джеймс Кук се нарежда до имената на Колумб и Магелан, Беринг и Нансен. Той прониква в Северната и Южната полярни области, изследва подробно света на Южните морета и с целенасочените пътувания, които предприема, допринася решително за опознаването на цялото Южно полукълбо.

Дневниците на Кук са широко известни в света и постоянно издавани. Те са част от голямата маринистична литература. Без да страда от литературно честолубие, Джеймс Кук се е показал истински писател. Своите дневници той пише ясно и образно, излага преди всичко фактически материал, сбито, точно, без многословие. Но фактите оживяват, защото с малко думи той умее да ни покаже непознати морета и земи, за пръв път видяни народи, нрави и бит, несъзирани от цивилизования човек. Той е майстор на пейзажа и хумора. С чуден език ни разказва за Южните морета или за студеното великолепие на антарктическите ледени маси. В същото време обаче в своите дневници Кук си остава учен и откривател.

УВОД

На много места по географските карти можем да срещнем името на Джеймс Кук. Има Куков проток между северния и южния остров на Нова Зеландия, има Куков проток в Северозападна Америка, има множество Кукови острови, Кукови заливи, връх Кук, селището Куктаун, Кук бей и други географски точки. С подобни обозначения навсякъде се отдава почит на прочутия английски мореплавател, син на селскостопански работник, станал един от най-значителните откриватели на 18-то столетие, два пъти обиколил света с кораб, при третото околосветско пътешествие убит при едно нападение на островитяни.

Джеймс Кук спада към великите фигури на Историята на откритията като Колумб и Магелан, Пржевалски и Беринг или Нансен и Амундсен. Той прониква в Северната и Южната полярни области, изследва подробно света на Южните морета и с целенасочените крайцерувания, които предприема, допринася решително за опознаването на цялото Южно полукълбо.

По време на едно забележително пътешествие Южното море за първи път бива прекосено през 1520/1521 година от Магелан. Той е този, който го нарекъл Тихи океан (Пацифик), защото през цялото пътуване имал спокойно време. По-късно през 16-ти век португалци и испанци направили редица открития в Океания и островния свят на Тихия океан, които почти всички имали случаен характер и освен това от конкурентни съображения по възможност са били държани в тайна. Само Квирос и Торес се завърнали с по-ценни резултати (Торесов проток). В този район на света следващото столетие било век на холандците. В действителност начинанията на Шоуен и лъо Мер по начало не били нищо друго, освен каперски пътувания. Но едновременно с това изиграват роля и при търсенето на легендарната богата Южна страна, за която предполагали, че се намира приблизително между 40 и 50 градуса южна ширина, че е гъсто населена и пълна със съкровища. Тези мечти са били вземани толкова

на сериозно, че макар и съвсем да не познавали приказната Южна страна, вече я нанасяли на карти и глобуси.

След това картината на Тихия океан се обогатява значително от постигналия големи успехи холандски мореплавател Абел Янсон Тасман, който също търси Южната страна и иска да намери морски път от Индия за Южна Америка. Макар и да не са се осъществили тези честолюбиви планове, все пак той пръв през 1642/1643 година стига до Тасмания (страната на Ван Димен), Нова Зеландия, островите Тонга и Фиджи и някои други острови. С пътуванията на Данпиер и Рогевайн, който през 1722 г. открива Великденския остров, в началото на 18-ти век картината става малко по-богата.

Безкрайните ширини на Тихи океан биват изследвани по-подробно и опознати едва през втората половина на века от французи и англичани, които тогава излизат начело. Околосветските пътешествия на Бугенвил (1766–1769), пътуванията на Байрън, Картрет и Уолис заедно с трите големи пътувания на Кук хвърлят светлина върху това, какво представлява Океания, и най-вече върху онази Южна страна, която Кук с изчерпателните си проучвания окончателно отпраща в царството на фантазията.

Значението на Кук се дължи на първо място не на неговите първооткрития. Още по-рано други мореплаватели са видели или стъпили на голям брой от посетените от него места. Но секретниченето на испанците и преди всичко недостатъчните и често неверни обозначения на капитаните правели необходимо те да бъдат открити отново и по-точно зафиксирани. Упоритото търпение и последователността, с които е работил Кук, критичната деловитост, с която той подхвърлял на нови преценки факти, които изглеждали привидно безспорни, спокойната последователност на неговите заключения, блестящите му мореплавателски и картографски способности и преди всичко неговото извънредно силно съзнание за дълг към поетите задължения — всичко това му осигурява видно място сред изследователите, които в борбата за опознаване на земното кълбо са жертвували живота си.

Въпреки своята критичност и своето мъдро разграничаване от предразсъдъците на своето време, Кук естествено е преди всичко човек на това време и никой няма да отрече, че в служба на английското правителство той работи за неговите експанзионистични интереси и се

превръща в родоначалник на колониализма. Той съзнателно служи на целите на една такава колониална политика. Инструкциите, с които го снабдява Адмиралтейството при всяко пътуване, ясно му предписват да подчини новооткритите страни и тяхното население на Великобритания и да проучи шансовете за колониално ограбване. Кук прави това: в Нова Зеландия, в Австралия и в други области той издига английския флаг и ги завладява. Той проучва природните богатства с оглед на едно бъдещо ограбване, проверява възможностите за заселване, а също така обмисля въпроса за трайно английско колонизиране.

Но все пак даже и в подобни мигове се случва проникателният му ум да го накара да се замисли. На Таити той откровено казва: „Различните наши посещения положително са донесли добро за жителите. Но можем да се опасяваме, че едно трайно заселване от рода на обичайните европейски заселища ще им даде основание да съжбяват за това, че нашите кораби изобщо са ги открили.“

Противоречието между намеренията при научната работа и политико-икономическото използване на тази работа се превръща в трагично раздвоение за изследователя при капиталистическата система. Също и Кук знае, че него, откривателя, ще го последват печалбарите. Неговите открития се превръщат във важни предпоставки за епохата на английския колониализъм и на британския империализъм изобщо, неговите отлични картографски снимки, точните в естествонаучно отношение описания на страната и хората в неговите дневници доставят на узряващия индустриален капитализъм указания за военните опорни пунктове и за необходимите им в бъдеще източници на суровини и пазари.

Колко драматично бързо следва това заробване показват датите: в 1769 г. Кук слиза в Нова Зеландия; в 1796 г. вече започва първото заселване, което скоро след това се провежда системно. В 1770 г. в залива Ботъни бей в Австралия спира „Индевър“ (близо до днешния Сидней). Още в 1788 г. Англия основава тук една колония за престъпници. И в двата случая това са изходни точки за два големи доминиона. След като вече са оставени назад съперниците Португалия, Испания и Холандия, успешните експедиции на Кук дават ценна преднина на Великобритания при борбата ѝ с Франция. Неговите пътувания също потвърждават, че буржоазните изследователски експедиции, общо взето, предшествуват капиталистическата експанзия,

като събират материал за нея, а понякога даже съпътствуват една такава експанзия.

Без друго тогава в Англия са били в състояние да отделят големи суми за подобни експедиции. Както доказва Е. А. Комински, господар на страната бил не кралят, а парламентът или по-точно: онези класи, които изпращали свои представители в парламента, едрите поземлени собственици и капиталистите. По това време капиталистическата система все повече се развива във всички области на стопанството. Индустрията непрекъснато се разраства. Все по-лоши форми взема прогонването на селяните от земите им от едрите поземлени собственици, като едновременно с това се създава резервоар на евтина работна ръка за индустрията и за заселването на новите колонии от преселници. Мощни са паричните средства на големите буржоазни търговци и банкери. Те използват тези предимства за създаване на парламентарна олигархия. В парламента цари разгърнатата система на подкупи. Господстващите слоеве печелят не само от безогледната експлоатация на трудещите се, но и особено от търговията с роби и ограбването на колонии, поради което непрекъснато се стремят да ги разширят.

Южното море е за Кук една от главните области за изследване. Със своите покрити с кокосови палми острови, със своите рифове, о които се разбиват вълните, и с кафявите хора то съблазнява пътника да го описва твърде романтично в дневници и записки. Тази опасност в онази епоха е толкова по-близка, защото едно течение на френското просвещение смята, че точно в обществените отношения на островите ма Южното море е намерила осъществени своите представи. Описанията на експедицията на Бугенвил допринесли за това, близкият до природата живот на хората от островите на Южните морета да бъде смятан за осъществен образец на изискванията на Русо да се живее съобразно със законите на природата. Тези представи продължават да съществуват в литературата и изкуството до деветнадесети век, достатъчно е да си спомним за Гоген.

Самият Кук е много далеч от това да идеализира положението в посетените от него острови на Тихия океан. Макар безусловно да е в състояние да възприеме красотата на пейзажа и своеобразието на

непознатите хора, макар понякога сбито и точно да предава прелестта на опиянението от природата, все пак той винаги си остава човек, който наблюдава явленията без излишни изблици на чувства и вписва тези наблюдения в своите бележки. В целия негов начин на наблюдаване и работа се проявява една друга съществена страна на Просвещението. Той предпочита изчерпателните методи на наблюдение, от емпиричните резултати на които вади своите заключения, употребява новите измервателни инструменти, привлича за своите спътници специалисти в областта на естествознанието, накратко: той вече работи научно.

Кук подхожда към проблемите без предубеждение и критичната преценка на получения опит му дава възможност да се освободи от остарелите хипотези. В един ясен и убедителен предговор към своето съветско издание на Кук Я. М. Свет казва: „Кук трябва да води борба на живот и смърт не само с бури, плитчини, и ледени полета, но и с онези неверни географски схващания, в чиито окови все още се намират десетки смели изследователи на XVI и XVII столетие. В тази борба той излиза победител. Той връща географията от «възвишените» метафизически височини към здравата почва на реалните, видими и значителни факти и здраво удря привържениците на «спекулативната» школа, които упорито нанасят на картата несъществуващи континенти.“

В резултат на много практически изследвания Кук стига до извода, че не съществува приказният, уж населен от хора Южен континент, а въз основа на някои признаци не отхвърля предположението, че близо до Южния полюс трябва да има големи земни маси, но, разбира се, покрити с лед и необитаеми. При своите разсъждения той изхожда от опита и затова зорко и внимателно наблюдава всички явления, с които се среща: първо, хората, след това тяхното облекло, оръжията и сечивата им, техните жилища и съвместен живот, цялата структура на обществото. Занимава се с геологически, географски, метеорологически, ботанически и зоологически, технически и физически въпроси. Нанася на картата бреговете на кораловите острови и се замисля за техния произход. Изследва отклонението на стрелката на компаса от железните части на кораба и защитава мачтите си с открития няколко години преди това от Франклин гръмоотвод, който при една буря в Батавия великолепно оправдава надеждите му. Фактите и отново само фактите го интересуват. От тях той извежда своите заключения за естеството на

света, разисква за тях с придружаващите го учени и лекари и често възприема в своите дневници направените от тях изводи.

Бил ли е самият той учен, този морски офицер, когото вълнуват актуалните природонаучни проблеми на неговото време и който спори с такива именити учени като д-р Бенкс или двамата Форстер? Жизненият път на Джеймс Кук е необикновен, толкова по-необикновен, като се има пред вид неговото време.

Той е син на ратай, надничар и земеделски работник, който има осем или девет деца и живее при мизерни условия в малкото селище Мортон в Йоркшир. Там се ражда Джеймс Кук на 27 октомври 1728 г. и още от ранната си младост трябва да помага на семейството си, като припечелва малко пари с непосилен труд. Тежкото начало не дава никакво основание да се предвиди славния жизнен път на висш морски офицер и изследовател. На благородните отрочета им е много по-лесно. Джеймс Кук добива елементарни познания по писане, четене и смятане в селското училище, където го изпраща поради явните му дарования неговият работодател. Други училища той не посещава. По-късните си всеобхватни познания добива с неуморно самостоятелно учене. Но в началото започва не с това. Избягва от един търговец на сукно, при когото е бил чирак, и е около петнадесетгодишен, когато постъпва юнга на един крайбрежен кораб, който пренася въглища за Ирландия. За няколко години се запознава с основните принципи на навигационното изкуство; той е моряк, помощник-боцман и помощник-щурман, но продължава да изучава и теорията.

Когато в 1755 година преминава във военната marina, той попада в сред колониалните сблъсквания между Франция и Англия в Северна Америка. Но следващите години много допринасят за съзидателната подготовка на бъдещото му развитие. Тогава именно той развива онези способности, които правят толкова ценни по-късните му откривателски пътешествия: системно придобива познания в топографската работа и снемането на морски карти, подробно изучава математика и астрономия и даже чете Евклид.

Той има възможност за това на „Пемброк“, който през 1758/59 г. е в крайбрежните води на Северна Америка и провежда топографски измервания в залива Свети Лаврентий. Там Кук се проявява така добре,

че по инициатива на главнокомандувания бива преведен на адмиралския кораб като навигатор, „master“ и получава премия от 50 фунта, „като се вземат пред вид усилията му сам да се издигне до ръководител на измерванията в залива Свети Лаврентий“.

И следващите години до 1767 г. — през това време при един кратък престой в родината той се оженва — са посветени преди всичко на картографската работа в Северноамериканските области. Тук му се удава възможност да наблюдава едно слънчево затъмнение и когато представя резултатите на Кралското дружество, те получават висока оценка. Вероятно тези астрономически и картографски постижения, както и неговият опит в мореплаването — междувременно му поверяват командването на един малък кораб — са причина да бъде назначен за първи лейтенант и командир на „Индевър“ и ръководител на голямото изследователско пътуване, което трябва да послужи за проучването на Тихия океан от гледна точка на колониалистите, въпреки че привидната му причина е да се наблюдава преминаването на Венера пред слънчевия диск.

По онова време на английските кораби има изключително лоши условия за живеене и редът всред моряците и морските пехотинци — между тях има рязка граница — се постига чрез брутално прилагане на дисциплинарният устав. По-специално боят с камшик е напълно в реда на нещата. Известни са изнудваческите методи, посредством които по онова време младите хора са били вмъквани например в пруската армия. В английската флота положението не е много по-различно и затова няма нищо чудно в това, че както показват статистическите сведения във войната за американските колонии, английската морина губи 1243 души убити, а в същото време 42 069 души дезертират от корабите. И при пътуванията на Кук от време на време дезертират членове на екипажа, обаче той ги ръководи по-скоро с разумно отношение към тях, отколкото чрез прилагане на сила, към която впрочем той също прибегва в краен случай.

Не е нужно да се обгражда значителната личност на Кук с ореол на хуманност. Неговото поведение винаги се определя от поставената цел. С един добър и съзнателно работещ екипаж той може по-добре да постигне своите цели, така че предпазливостта му и деловото му благоразумие го карат да взема за своя екипаж всички мерки, които допринасят за успяване на неговите планове. Той преди всичко се

грижи — и с това далеч изпреварва своето време — за едно здраво, днес бихме казали, богато на витамини хранене, с което да се избегне скорбутът. Той се грижи за топло зимно облекло, нещо, което тогава не се е разбирало от само себе си така, както ние днес го приемаме; след големи напрежения той предоставял на моряците си време за почивка и се опитвал на събрания да ги убеди от необходимостта на известни постъпки, например за това, че в някои случаи той се съвещава със своите офицери и се старае да разбере тяхната гледна точка и при особени успехи изтъква заслугите на някои от тях. Затова голяма част от хората му остават с него и при трите му пътувания и ако днес говорим за „Пътуванията на Кук“, на нас ни е ясно, че всеки път имаме работа с голямо колективно постижение, с открития, които са били направени при дългогодишни, изпълнени с лишения пътувания към Неизвестното, на офицери, екипаж и учени и са тяхно общо дело. В своите записки Кук не скрива този принос на целия екипаж. Той го потвърждава в много отделни случаи особено в края на второто пътуване, при което неговата обективност, изглежда, му доставя известно удоволствие именно с оглед въздействието върху потомството.

Едно вписване в дневника скоро след първото пристигане на Таити е особено забележително. Един туземец бива застрелян от морски пехотинци при кражба. Кук пише: „За да попреча на друг такъв трагичен случай, строго забраних да се стреля срещу крадците. Аз не можех да предоставя на моите войници правото на живот и смърт, от което те биха се ползували по свое усмотрение. В Англия крадците ги бесят, но според мен това не беше основание на Таити да ги разстрелват.“ Почти виждаме как зад една такава забележка се очертава известно разбиране за обществените предпоставки за тези така наречени „кражди“. Но случаят не е такъв. При друг повод той обяснява презрението към собствеността от гледна точка на човешкия морал: „Един туземец, който се съобразява с това, че пироните, мънистата и ножовете са наши, би бил също така добродетелен, както и един европейски просяк, който мине край куфари със злато и скъпоценни камъни, без да ги докосне.“ Като на човек от XVIII столетие за него са тайна обществените взаимоотношения, които действуват тук. Той не би могъл да има никакво понятие за същността

на обществения ред на островния свят на Тихия океан, на Нова Зеландия или Австралия.

Почти при всяка среща с туземното население поради подобни „престъпления против собствеността“ се стига до сблъсквания и за съжаление до проливане на кръв. Тогава Кук в противоречие с теоретичните си схващания прибегва до извънредно трудни и даже жестоки мерки, които показват, че той има други мащаби, мащабите на Англия „с нейната съсловна йерархия, резките социални противоречия, с култа към частната собственост“. Я. М.Свет много убедително обяснява, че нито един съвременник на Кук не съзнава през какви фази е преминало човешкото общество в началните етапи на своето развитие. През XVIII век структурата на първобитното общество е изучена съвсем слабо. Ранното минало на човечеството става известно едва едно столетие след първото пътуване на Кук. Затова няма защо да се учудваме, че Кук не разбира много от това, което наблюдава на Дружествените острови. Така например той много пъти отбелязва, че жителите на Дружествените острови и на Нова Зеландия показват склонност към „кражба“. На Кук не му идва на ум, че схващането за обществена собственост, което до голяма степен определя етичните норми на полинезийците, оправдава в техните очи подобни действия на съплеменниците им, действия, които в Англия се наказват с отрязване на ръката или с обесване. Кук не знае, че при маорите е свещена и неприкосновена само собствеността на даденото племе и че за собствеността на други племена или на чужденци в никакъв случай не важи заповедта: „Не кради!“ В това отношение и жителите на Таити са имали съвсем не европейски разбирания, въпреки че там също е имало частна собственост. Затова се случва Кук да не дооцени положението и да отговори на „кражбите“ с изстрели със сачми, с бой с камшик и даже с отрязване на уши. Въпреки че със съжаление отбелязва подобни мерки, той като „бял“ вижда в хората от първобитните народи преди всичко „необразованите диваци“.

Не само при разглеждане на имуществените отношения той проявява заблуди, които се коренят в миросгледа на XVIII век. Той и неговите спътници виждат и други обществени въпроси от гледна точка на структурата на английското общество по тяхно време. Така двойният брак на Полинезийските острови им е непознат и те осъждат подобни отношения и се отнасят към тях с европейско пренебрежение. Все пак

при собствените им отношения с полинезийските жени тази нравствена строгост се превръща в далеч отиващо снизхождение. Няма защо да се учудваме на някои грешки при тълкуването на обичаите и установения ред, още повече като се има пред вид, че езиковото общуване е било оскъдно и че често са си помагали с езика на знаците. Трудно са могли да разберат и отношенията между представителите на ръководната прослойка и отнасят отечественото понятие „крал“ в една йерархическа стълбница, която познава различни кастови групи и на чийто връх има „малки“ и „големи“ главатар, а най-отгоре — един върховен главатар.

Въпреки че в някои отношения Кук се заблуждава, неговите записки дават важни разяснения за обществените отношения в Полинезия по време на посещението му на Дружествените острови. От тях може да се разбере, че на Таити — противоположно на неговите наблюдения в Нова Зеландия, където първобитното общество е още сравнително здраво — в резултат на имуществените отношения е настъпило диференциране на класите и че на Дружествените острови процесът на разлагане на родовото общество много е напреднал. При това е от особено голямо значение, че този архипелаг е бил напълно отрязан и изолиран от останалите части на света и първоначалната картина не е била фалшифицирана от идващи отвън чужди влияния (Й. М. Свет).

По тази причина неговите подробни описания на всевъзможни обекти на материалната култура са неизчерпаема съкровищница особено за етнолозите. Тук тържествуват деловитата наблюдателност на Кук, учудващото разнообразие на неговите интереси и на склонността му към подробности. Неговите дневници предават на потомството подробно описание и са една величествена снимка на ценности, които скоро след това са били разрушени или поне силно повлияни от едно развитие, което е било предизвикано в немалка степен от самия Кук.

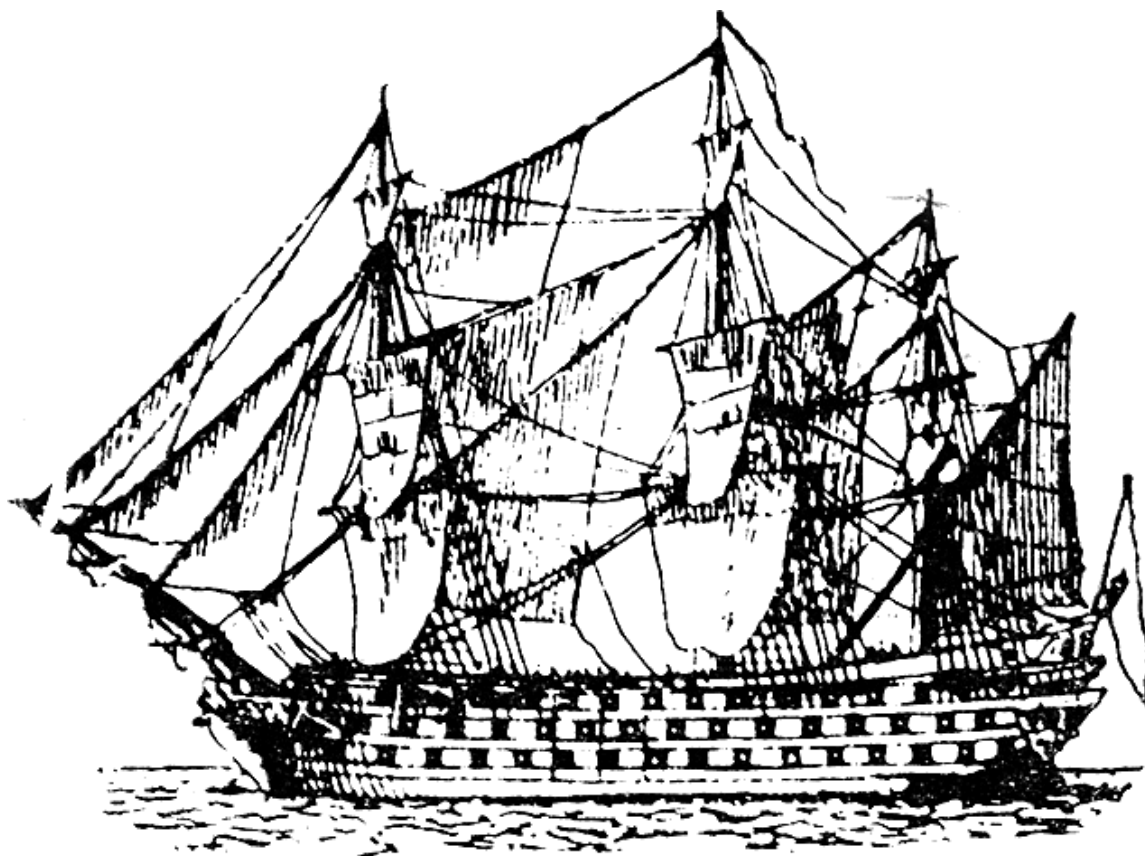
Това, което той съобщава за начина на живот на населението както в Нова Зеландия, така и в Австралия и Северозападна Америка, и особено за полинезийските острови, за неговите жилища, облекло и хранене, техните канута и оръжия, е голяма придобивка за науката. Той много добросъвестно се осведомява за техните сечива и метода на работа и съвършенството на уредите го изненадва особено силно в области, където липсват запаси от мед и желязо. Танците и песните, игрите и ритуалите са описани също така, както и изкуството на

татуирането или накитите. Ученият вярно описва природата на страната, растенията, животните и различни други подробности, въпреки че всички тези констатации имат само характер на допълнение към главната задача — откритията.

Кук пише ясно и образно. Той не страда от литературно честолубие, излага само фактическия материал сбито, точно, по-скоро малко нещо сухо, отколкото многословно. Но фактите оживяват, защото с малко думи той предава своите мисли и взема становище. Почти винаги тези мисли и заключения са заразителни със своята убедителност. Това са деловите разсъждения на един реалист, който не вярва, докато не види. В сравнение с изложенията през XVII и XVIII век, които в повечето случаи са празнословни, неговите описания звучат като съвременни. При това той съвсем не се отказва от описване на илюстративни особености, които създават настроение и чрез които ни дава възможност в даден момент да изживеем цветното вълшебство на подводния коралов свят, очарованието на обсипаните с палми, обливани от пяната атоли, прелестта и чистосърдечието на островитянката от Южните морета или студеносиньото великолепие на антарктическите ледени маси. Личният характер на описанията на Кук често се подсилва от хумора, с който са проникнати, или от свежата ирония, с която той се разграничава от общоприетите и суеверни представи. За лечителите при първобитните народи той казва: „Ако болният оздравее, то това е тяхна заслуга. Ако умре, то значи, че е бил неизлечим. В това отношение тези свещеници не се отличават много от нашите лекари.“ Към констатацията, че религиозните възгледи на двама туземни свещеници били еднакви, той саркастично забелязва: „... нещо, което не се случва с нашите най-добри теолози“. А в думата „джентълмен“, с която говори за офицерите и учените на кораба, той не без удоволствие влага лукав оттенък.

Бележките на Кук за всяко пътуване са написани във формата на корабни журнали, които като дневници на всички събития и срещи имат значителен обем. Освен информацията за страната и хората, често доста подробни, те съдържат сведения за хода на пътуването, за времето и състоянието на кораба, за местонахождението и други навигационни сведения. Тези оригинални бележки ще бъдат ценна

научна помощ преди всичко за специалните изследвания. Задачата на този том е да даде на днешния читател, който няма специални интереси, в едно обобщение на трите пътувания около земята, картина на цялостните постижения на Кук, за забележителните размери на неговото дело. При това е необходимо да се откажем от много подробности от неизчерпаемото богатство на наблюденията му, за да може да изпъкне главното. Обработката, общо взето, следва изданието на Фридрих Щегер, при което той се отказва от формата на дневник, описва хода на пътуванията свободно и във взаимната им връзка и за допълване си служи с превъзходния доклад на Форстер за второто пътуване. Направен е подбор и на детайлните зоологически и ботанически бележки, които Кук взема отчасти от записките на придружаващите го учени. Но така още по-ясно се очертава големият обхват на неговата откривателска дейност, зад която се откроява и една изследователска съдба в епохата на колониализма.

ЮЖНОТО МОРЕ МАМИ

ПЪРВОТО ОКОЛОСВЕТСКО ПЪТУВАНЕ 1768–1771

Привидният повод за експедиция в Тихия океан е една астрономическа сензация, която развълнувало европейската културна общественост: на 3 юни 1769 г. се очаквало преминаването на планетата Венера пред слънчевия диск. По изчисленията на астрономите това събитие, при което Земята, Венера и Слънцето ще се намерят в една права линия, ще се повтори след повече от едно столетие, затова Русия, Франция Дания, Швеция, Испания и не на последно място Англия вземат мерки за научната преценка на преминаването, което ще може да се наблюдава най-вече на Северния полярен кръг и в Тропиците.

Лондонското кралско дружество, което само не разполага с достатъчно средства за организиране на подобна научна експедиция, подава прошение до английския крал, получава 4000 фунта и един кораб от английската морска флота и натоварва Кук с ръководенето на експедицията. Той вече се е проявил с астрономическите и топографските си измервания и с мореплавателските си способности.

Английското Адмиралтейство вероятно е било съвсем равнодушно към предстоящото астрономическо събитие. От негова гледна точка има съвсем други причини, които оправдават живия му интерес към една подобна експедиция. Английските мореплаватели Байрън, Уолис и Картрет правят през тези години няколко открития в Тихия океан. Уолис например открива отново Таити, вече открит в началото на XVII век от Квирос. И други пътувания като тези на Ансон или на французина Бугенвил също насочват вниманието към Южното море.

Предполагало се е, че на Южното полукълбо има един голям континент, една „тера аустралис“, тъй като не можели да си представят, че тази част на Земята е почти изцяло покрита с вода. Естественикът Бенкс, който взема участие в пътуването на Кук, казва веднъж в началото: „Испанците открили Америка, холандците Австралия. Големият Южен континент трябва да бъде намерен от англичаните. Би било срам за нас да не го открием.“ Че не се касае обаче само за един

въпрос на национален престиж, става ясно, като се прочетат изработените за Кук от Адмиралтейството съвсем конкретни инструкции. Астрономическият повод е добре дошло прикритие за политическите цели на Англия, а научното пътуване с изследователска цел е повод за започването на нова колониална експанзия.

В тях се възлага на Кук „да завладее в името на негово величество“ всички ненаселени земи „в качеството му на първооткривател и първопритежател и да остави необходимите за това надписи и знаци“, да пресметне точно материалната стойност на откритите области, на горите, рудите и другите богатства В населените страни на местното население трябва да се подаряват всякакви дреболии, които се ценят от него, и да го спечелят за търговия. От Кук се иска преди всичко да постави населението на всички новооткрити области под властта на Англия, при това — един типично английски жест, с молитвено притворени очи — „със съгласието на туземците“.

Експедицията в южната част на Тихи океан трябвало да достигне до 40° южна ширина, а Кук минава далеч зад тази линия. Друга една заповед се отнася до проучването на Нова Зеландия. Състоящият се от 75 души — моряци и войници — екипаж на „Индевър“ е подсилен с една група учени, които са в състояние да извършат геологически, ботанически и други природонаучни изследвания и между другото да установят това, от което толкова много се интересува Адмиралтейството: именно дали в новооткритите земи има използвани богатства. Благодарение на своите превъзходни връзки в експедицията взема участие един състоятелен учен, член на Кралското дружество, мистър Бенкс, който довежда цяла свита сътрудници, между които д-р Солъндър, ученик на Линея, трима рисувачи, двама европейски и двама цветни слуги.

Кук има чин първи лейтенант и е командир на „Индевър“, който започва голямото си пътуване на 26-ти август 1768 година. За него са предвидени две години, а трае кръгло три години: на 12 юли 1771 г. хвърлят отново котва в Дувър. Най-важните спирки на пътуването са Рио де Жанейро, Огнена земя и Кап Хорн, Таити, Нова Зеландия, Австралия, Нова Гвинея. Батавия (днешна Джакарта) и Капщад. В течение на пътуването първоначалният повод, астрономическата задача, се превръща в съвсем незначителна в сравнение със забележителните географски резултати, които между другото се

състоят в изследването на Таити, установяването на факта, че Нова Зеландия се състои от два острова, известията за източния бряг на Австралия и преминаването на едва познатия и опасен Торесов проток.

„ИНДЕВЪР“ В ОТКРИТО МОРЕ

На 26-ти август 1768 г. вдигнах платна и отплавах от Плимут. На 31-ви се показаха различни птици, които моряците смятат за сигурни предвестници на буря. На следващия ден наистина се появи силен вятър, който отнесе една от лодките ни и вдигна над палубата толкова високи вълни, че много от нашите птици се удавиха.

Господата Бенкс и Солъндър имаха възможност да наблюдават няколко морски животни, които дотогава, изглежда, не са били известни на никой естественик. За съжаление, между моряците има малко, които наблюдават или разбират привлекателните и забележителни животни, каквито морето съдържа безкрайно много.

На 12 септември видяхме островите Порто Санто и Мадейра. Когато хвърляхме котва в пристанището на Фунчал, имахме нещастieto да загубим нашия главен боцман. Като се размотаваше, въжето го подхвана и го увлече в морето. Въпреки че издърпахме котвата толкова бързо, колкото беше възможно, оказа се, че е много късно. Когато над водата се появи нещастникът, омотан във въжето, той вече не беше жив.

Единственият търговски артикул, който доставя Мадейра, е вино. Обаче жителите са толкова небрежни лозари, че едва напоследък, и то не навсякъде, са започнали да ашладисват гроздето и по този начин да получават от лозята равномерни реколти. И днес още много собственици не искат да приложат тази новост и лошото грозде уврежда тяхната продукция, те не го отстраняват, защото държат повече на количеството, отколкото на доброто качество.

Във Фунчал се запасихме с говеждо месо, с един жив млад вол, с вода и вино. През нощта на 18 септември ние отново вдигнахме платна, на 23-ти съгледахме западно от нас върха на Тенерифе. След залез-слънце тази планина представляваше великолепа гледка.

Островът беше обвит в съвсем тъмна сянка, разгръщаше се една такава игра на багри, каквато нито един художник на света не би могъл да предаде.

На 25 октомври ние с обичайните церемонии преминахме Екватора, а на 29-ти вечерта наблюдавахме светенето на морето, за което мореплавателите говорят толкова много. Според едно схващане това явление се предизвиква от движението на риби, които преследват плячката си, според други мнения то е излъчване, което произлиза от гниещи морски животни, други го приписват на електричеството. На нас ни се стори, че причината за това са светещи животни. Това наше мнение бе подкрепено, когато хвърлихме мрежата и уловихме един вид медуза, която имаше цвета на силно нагорещен метал и излъчваше бяла светлина. Заедно с тези медузи получихме и три различни вида съвсем малки раци, които блестяха като светулки. Когато господин Бенкс прегледа тези животинчета, той се убеди, че те всички са непознати на естествениците.

Тъй като нашите хранителни запаси намаляха, аз реших да се отправя към Рио де Жанейро, където бях сигурен, че ще намеря запаси и се надявах на приятелски прием. На 8 ноември ние съгледахме брега на Бразилия и говорихме с рибари, на които закупихме улова. За наше голямо учудване тези хора отказаха да приемат испанските монети, които им предложихме, и поискаха английски шилинги. След като до 13 лавирахме край брега, стигнахме до пристанището. На входа изпратих напред с една пинаса^[1] г-н Хикс, моя първи лейтенант, за да съобщи на вицекраля, че искаме да натоварим вода и прясна храна и молим за лоцман. Още преди да хвърлим котва, пинасата се върна без лейтенант Хикс, а на борда имаше един португалски офицер, но никакъв лоцман. Сега чух, че има обичай да задържат първия офицер, който слезе на брега, дотогава, докато правителствена лодка не претърси чуждия кораб. Почти веднага се появи една пълна с войници лодка и заплава около нас, докато няколко офицери, които пристигнаха в друг плавателен съд, се качиха при нас на борда и се осведомиха буквално за всичко: какъв е нашият товар, каква е целта на нашето пътуване, колко оръдия, колко екипаж имаме и тъй нататък.

Беше ми съобщено, че аз мога да сляза на брега, придружен от един офицер, но че никой друг няма право да напуска кораба. Когато посетих вицекраля, аз получих само разрешение да натоваря под надзор вода и пресни провизии. Повторена бе заповедта, че освен мен никой друг няма право да слиза на брега; така гласяло строгото предписание на лисабонския двор, то не можело в никакъв случай да

бъде заобиколено, такъв бе отговорът, който получих на моето ходатайство. Както забелязах, нас силно ни подозираха, че ще шпионираме страната и едновременно ще вършим контрабанда. Моите обяснения, че имам за задача да наблюдавам преминаването на Венера пред слънчевия диск, бяха неразбираеми за вицекраля. От неговите изказвания можеше да се заключи, че той не знаеше нищо друго, освен това, че Полярната звезда минава през Южния полюс. Това бяха неговите думи!

Останахме в пристанището от 14 ноември до 7 декември, значи по-дълго от три седмици, и през цялото това време бяхме пленници. Около нас непрекъснато кръжеше един стражеви кораб, когато нашите моряци носеха вода и припаси, те винаги бяха обградени от войници и аз не можех да направя на сушата нито крачка, без да има до мен един офицер. Не доведе до никакъв задоволителен резултат и една дълга кореспонденция с вицекраля, която аз започнах с надеждата, че ще мога по-лесно писмено, отколкото устно да изясня предполагаемото недоразумение. И даже в деня на нашето заминаване от форта „Санта Крус“ стреляха на два пъти по нас. Защото вицекралят бил забравил да съобщи на командувачия форта, че ни е разрешил да заминем.

[1] Пинаса — голяма въоръжена корабна лодка. — Б.пр. ↑

ИНЦИДЕНТ НА ОГНЕНА ЗЕМЯ

По време на нашето пътуване от Рио де Жанейро до южната точка на Америка не ни се случи нищо достойно за отбелязване. Един път видяхме, че морето е покрито с големи жълтеникави ивици, дълги половин миля и широки от триста до четиристотин морски сажена, и когато черпехме по тези места вода забелязахме, че цветът се дължи на снопчета малки влакна, като за нас остана неясно дали са от растителен или от животински произход. На 11 януари 1769 г. се показва брегът на Огнена земя. Докато плавахме на разстояние от две-три лиги от брега, на няколко места видяхме дим, който вероятно бе някакъв сигнал за нас, защото той преставаше, щом като преминехме. На 14-ти влязохме в пролива Льо Мер, където дрейфувахме в такъв силен прилив, че нашият бугшприт беше почти непрекъснато под водата. Пуснахме котва в един малък залив между носовете Сан Диего и Сан Винсент. Нашите двама естественици поискаха да слязат на суша и аз с удоволствие предоставих на тяхно разположение една ладия. Когато се завърнаха, бяха събрали повече от сто непознати растения и цветя, но не бяха видели никакви туземци. С тях се срещнахме най-напред в залива Буен Сусесо. Те се държаха приятелски и проявиха голяма радост, когато им подарихме няколко панделки и мъниста. Ядоха хляб и месо, макар явно да правеха това без голямо удоволствие. С отвращение отблъснаха нашите вино и ракия, след като ги опитаха. Рано сутринта на 16 януари Бенкс и Солъндър, придружени от хирурга Мънкхауз, от астронома Грийн, техните слуги и двама моряци, предприеха излет. Неговата цел бе една планина, която изглеждаше близо. От песъчливия бряг те достигнали една гора, след това едно блато, покрито с нисък храсталак от брези, високи три стъпки, така преплетени помежду си, че не било възможно да се разгърнат, за да се проправи път сред тях. Освен това при всяка стъпка затъвали до глезени в блатото.

Въпреки умората си компанията продължила своя път независимо от това, че времето, което дотогава било хубаво като през английски майски ден, станало студено и мъгливо. С труд били

преминали около една трета от блатото, когато Бюкън, един от рисуващите, получил епилептичен припадък. След като запалили огън, тези от тях, които били най-уморени, останали при болния, докато господата Бенкс, Солъндър, Грийн и Мънкхауз продължили пъти си и благополучно достигнали планината, където били възнаградени за усилията си с богат трофей от растения. Студът се засилил, паднал много сняг и положението станало доста обезпокоително, тъй като било невъзможно да стигнат до кораба през този ден. Обратният път протекъл добре до един малък хълм, където се съединили с останалите. Когато след една кратка почивка продължили, д-р Солъндър, който от норвежките планини познавал действието на големия студ, предупредил своите спътници в никакъв случай да не се поддават на умората. „Който седне — извикал той, — заспива, а който заспи, е загубен.“ Въпреки това д-р Солъндър бил първият, който легнал върху снега и въпреки всички увещания настоявал да му разрешат да подремне няколко минути, нещо, което щяло да му възвърне силите. Трябвало да изпълнят молбата му и един негър на име Ричмънд последвал неговия пример. Когато след пет минути събудили доктора, той почти бил загубил възможността да си служи с крайниците. Него поне можели да го накарат да върви, но бедният Ричмънд въпреки всички усилия не помръдвал. Един моряк и един от слугите негри (на г-н Бенкс), които най-малко страдали от студа, останали при него, останалите се довели до една горичка, където запалили огън.

След като групата малко се постопила и си починала, двама слуги тръгнали към изостаналите, за да ги доведат. След половин час двамата се върнали на мястото, където бе останал Ричмънд, те не намерили никого и не получили никакъв отговор на виковете си. Тогава си спомнили, че морякът носел единственото шише ром, което били взели със себе си. Морякът положително бил използвал ромът, за да подкрепи Ричмънд; и тримата са пили и след това са се заблудили. Валял гъст сняг и загубили всяка надежда да намерят тримата нещастници. Към полунощ чули виковете и когато господин Бенкс тръгнал по посока към гласа, той намерил моряка, който едва можел да се държи на краката си и да мълви за помощ. По указанията, които дал този човек, когато след малко дошъл на себе си край огъня, намерили останалите двама. Ричмънд бил прав, но не можел да

направи нито крачка, неговият придружител лежал на земята безчувствен като камък. Тъмната нощ, дълбокият сняг и храстите, на които попадали на всяка крачка, правели всяка помощ невъзможна. Нямало и как да се накладе огън и не останало нищо друго, освен да положат двамата измръзнали на клонки и дебело да ги затрупат със съчки. А някои от дошлите на помощ вече започвали да губят съзнание.

Нощта била страхотна. Двама от пътниците можели да бъдат смятани за мъртви, двама други били много болни, не знаели пътя за кораба и за храна имали само един лешояд, когото били застреляли по пътя. При това царял силен студ, въпреки че на тази ширина беше разгарът на лятото, на 21 декември бе най-дългият ден. На сутринта все още продължавало да вали, но най-сетне едно място на небето, където било слънцето, станало малко по-светло, снегът падал на големи парцали от дърветата и облаците се разпръснали. Естествено първото, което направили, било да се погрижат за пострадалите — двамата били мъртви.

За десетината мъже лешоядът бил твърде оскъдна закуска, която обаче позаситила острия глад и им дала известни сили. Към десет часа тръгнали и след осем тежки часа неочаквано стигнали брега недалеч от нас.

През следващите дни ние по-отблизо се запознахме с туземците. Те живеят в грубо построени колиби. Наредени кръгообразно и наведени един към друг на върха, в земята се забиват пръти. На изложената на вятъра страна се натрупват клони и сено; вратата, от която излиза и димът, е разположена откъм тази страна, където няма вятър. Вътре няма никаква друга мебелировка, освен сено, което служи за седене и лежане. На цвят хората са тъмномедени като желязна ръжда, смесена със зехтин, и носят дълги черни коси. Цялото им облекло се състои от една кожа от лама или тюлен, наметната на рамената веднага след одирането на животното, от груби обуца от същата материя, които достигат до над глезените, а при жените и от една пола. И двата пола се мажат, например жените около очите с бяла боя, а останала част от лицето — на черни и червени резки. Макар и Огнена земя да не е така бедна, както по-рано са я описвали, все пак поради климата си тя спада към една от най-мизерните области на земята.

ПЪРВА СРЕЩА С ТИХИЯ ОКЕАН

Пътуването от Огнена земя до Кап Хорн трае, общо взето, тридесет дена. От този път много се страхуват и обикновено предпочитат Магелановия проток. Ние го намерихме превъзходен. Времето беше понякога толкова тихо, че господин Бенкс имаше възможност да плува около кораба в една малка лодка и да стреля по птиците.

След влизането си в Тихия океан на 4 април видяхме първата земя. Това беше един остров с яйцевидна форма и лагуна в средата (един от многото атоли на Южното море в архипелага Помоту). На обед се показа един втори остров, а на 5-ти още един с по-големи размери. По форма той точно наподобяваше лък. Очертанията на лъка и на тетивата представляваха земя, а пространството между тях беше изпълнено с вода. Лъкът бе горист и на неговите върхове или крайни точки се издигаха две големи групи кокосови палми; на плоската тетива не забелязахме никаква растителност, а само пластове от морски растения, довлечени тук от прилива.

На всички острови видяхме кокосови палми. Много пъти жителите ни правеха знаци, за които не знаехме дали да ги приемем като заплахи или като приятелска покана. Те носеха две оръжия, едно тънко копие, отгоре с острие, и едно второ, дълго четири стъпки и във формата на весло. Това второ предполагаемо оръжие не беше може би нищо друго, освен весло. Канутата, които наблюдавахме, най-често бяха предназначени за трима души, но имаше и по-големи с шест до седем гребци на борда и с едно платно, което при дъжд служеше за навес. На един нов много нисък остров, където пристигнахме на 7-ми на разсъмване, нямаше нито кокосови палми, нито хора, но толкова много птици, че го нарекохме Птичий остров.

На 10-ти април хората от вахтата ми съобщиха, че отново виждат земя. Наистина това беше Таити, или островът Крал Джордж на капитан Уолис. (Таити — или както пише Кук Отахайте — е главният остров на Дружествените острови. Английският капитан Уолис при пътуването си за повторното откриване на Соломоновите острови

(1766–1768) минал наблизо и край Таити.) Безветрието бе такова, че на 12-ти сутринта ние още не се бяхме доближили до него. Към седем часа въздухът най-сетне се задвижи и към нас загребаха канута. Гребците донесоха клони от някакво дърво и ни ги поднесоха. В началото не разбрахме техните знаци, но след като закрепихме клоните на едно място на кораба, което се виждаше отдалече, те проявиха голяма радост, защото, както научихме по-късно, тези клони са символи на приятелството. Товарът на канутата, който се състоеше от кокосови орехи и различни други плодове, след дългото пътуване беше за нас добре дошъл.

През цялата нощ продължихме да плуваме с малките платна и на другата сутрин хвърлихме котва в Роял бей, наричан от туземците залив Матави.

ТАИТИ

Едва бяхме влезли в залива и ни обградиха многобройни канута, които ни предложиха за продан кокосови орехи, хлебни плодове и малки риби. Аз отказах да взема една свиня, която ни донесоха, защото туземците поискаха за нея една брадва, и ако се бях съгласил, тази цена щеше да се задържи. Хлебният плод, голям горе-долу като детска глава, расте на дърво, високо приблизително колкото средно голям дъб. Ако човек иска да го яде, трябва да го разреже на три-четири парчета и да ги опече. На вкус той е подобен на средата на пресен пшеничен хляб.

Между островните жители, които дойдоха срещу нас, беше и един старец на име Оухау, познат на господин Гоър и на някои други от пътуването на капитан Уолис. Бях чул, че той тогава е оказал много услуги на екипажа на „Делфин“, и го поканих да дойде на борда на кораба, където по всички възможни начини се постарях да му бъда приятен, та да е и той любезен към нас.

За да създам известен ред в търговията с туземците и за да не обезценя стоките, които имахме на борда за търговски цели, аз наредих всички да се помъчат да завържат приятелство с туземците и да се отнасят с тях колкото е възможно по-приветливо и че никой друг от кораба не може да търгува, освен специално натоварените за това лица. Освен това бяха предвидени наказания за онези, които срещу храна обменяха предмети, зачислени към кораба, особено желязо и части от облеклото.

Щом корабът бе подсигурен както се следва, под защитата на едно поделение морски войници аз слязох с господин Бенкс и останалите господа (*Кук постоянно назовава цивилните на борда „джентълмени“*) заедно с нашия приятел Оухау на сушата. Там ни посрещнаха няколкостотин души, в погледите на които видяхме, че за тях сме добре дошли, въпреки че външно бяха извънредно плахи. Учуди ме това, че тези хора ни поднесоха същия знак за мир, който се е употребявал от най-старите и най-могъщи народи на древния свят,

зелени клонки. Тъй като видяхме, че всеки от тях държи в ръката едно такова клонче, и ние си набавихме същия символ.

След като вървахме пет минути, приближихме едно място, където „Делфин“ бе взел вода. Когато пристигнахме там, таитяните започнаха да почистват земята, като изскубваха всички растения. След това най-знатните от тях хвърлиха своите клонки на земята и със знаци ни подканиха да сторим и ние същото. За да увеличи тържествеността на церемонията, аз наредих на морските пехотинци, докато слагаме нашите клонки, да застанат в една редица. След като разпределих между тях стъклени предмети и други малки подаръци, плахостта на таитяните се превърна в доверчивост. Върнахме се през един околен път през гори, дърветата на които бяха обсипани с кокосови орехи и хлебни плодове. Под дърветата имаше жилища, които се състояха от един покрив с подпори и нито имаха стени, нито бяха оградени по някакъв друг начин. Само едно не ни хареса, че из целия път срещнахме само една свиня и нито една домашна птица.

Нашите хора, които са били на Таити с „Делфин“, ни казаха, че още не сме видели нито един главатар. Двама от тях се появиха на следния ден в канута и единият избра за приятел господин Бенкс, другият — мене. Те ни показаха своя избор с това, че свалиха голяма част от своите дрехи и ни наметнаха с тях. Когато този ден слязохме на сушата, събраните на брега туземци бяха още по-многобройни. Те ни поведоха към една къща, която се отличаваше с това, че беше по-дълга и принадлежеше на един главатар — Тутаха. Този мъж накара да постелят рогозки и ни дари с две кокошки. В отговор на това господин Бенкс му даде носна кърпа и копринена, украсена с дантела, вратовръзка, които Тутаха веднага прибави към облеклото си и така украсен, тръгна със самодоволно и щастливо изражение на лицето.

След като се сбогувахме с този главатар, ние обърнахме внимание на жените. Те ни показваха своя интерес по всевъзможни начини и само от нас зависеше да приемем тяхната любезност. Те, изглежда, много не му мислеха. Въпреки че колибите бяха открити от всички страни, те често сочеха рогозките, от време на време сядаха върху тях и искаха да дръпнат и нас. Явно им беше безразлично дали ги гледат. В къщата на един друг главатар, на име Тубараи Тамаиде, една от неговите съпруги, която се казваше Томио, направи на господин Бенкс честта да го удостои с особено внимание. Вместо да

отговори на нежностите на поувехналата дама, той се занима с едно младо хубаво момиче, но Томио продължи да му носи кокосово мляко и други лакомства и беше така внимателна към своя гост, както и преди.

Нашето пребиваване беше смутено от един инцидент. Господата Солъндър и Мънкхаус бяха окрадени. На единия изчезна зрителната му тръба, на другия — табакерата. Тогава господин Бенкс живо скочи и започна да удря с приклада на пушката по земята. При това движение и този шум туземците се изплашиха така, че всички побягнаха, с изключение на главатаря, на няколко жени и на двама или трима от повисокопоставените. По лицето на Тубараи се изписа смущение и срам. Той взема господин Бенкс за ръката и го заведе при една голяма купчина платове и със знаци му посочи, че може да си избере каквото пожелае, а може и всичко да вземе. Ние отхвърлихме тази сделка и поискахме да ни върнат откраднатите вещи. Тогава Тубараи бързо напусна колибата и след известно време върна откраднатите предмети. При това той беше много радостен и не прие подаръците, с които искахме да го възнаградим за труда му.

ПОСТРОЯВАМЕ УКРЕПЛЕНИЕ И ОБСЕРВАТОРИЯ

Време бе да помислим за построяването на укрепление и обсерватория и ние избрахме на североизточния нос на залива една част от брега, която беше подходяща за наблюдаване преминаването на Венера пред слънчевия диск и едновременно с това можеше да бъде защищавана с корабните оръдия. Туземците и нашият стар приятел Оухау придружиха мен и моите хора. Дадох им да разберат, че имаме нужда от това място, за да спим тук няколко нощи, и те, изглежда, нямаха нищо против това. Когато работите започнаха и аз теглих една черта, която те нямаха право да прекрочват, те мирно седнаха на земята от другата ѝ страна и започнаха да ни гледат.

Тогава напуснах моите хора, за да предприема във вътрешността на острова разходка, за която взех със себе си само няколко спътници.

Не бяхме отишли далече, когато от брега чухме изстрели. Побързахме да се върнем в лагера; туземците бяха избягали. Разказаха ни следното: неочаквано един от таитяните се нахвърлил върху часовоя, свалил го на земята, взел му оръжието и побягнал. В момента на първата изненада или пред страха от нападение офицерът заповядал на своите хора да стрелят в гъстата тълпа зрители. За щастие, освен крадеца, когото един куршум свалил на земята, никой друг не бил ранен или убит. За да попреча на друг такъв трагичен случай, строго забраних да се стреля по крадците. Аз не можех да предоставя на моите войници правото на живот и смърт, от което те биха се ползвали по свое усмотрение. В Англия крадците ги бесят, но според мен това не беше основание на Таити да ги разстрелват.

На другия ден ми се стори, че е основателно опасението ми, че туземците ще прекъснат общуването с нас. Само малко хора се показваха на брега и никой не се приближаваше до кораба. Даже Оухау, този верен привърженик, ни бе напуснал. Все пак, когато загребахме към брега, дойдоха около тридесет души, които ни продадоха плодове и бяха също така приятелски настроени, както по-рано. През следващия ден се появиха нашите двама главатари, Тубараи

и Тутаха, не както по-рано със зелени клони, а с цели млади дървета и всеки от тях с по едно опечено прасе като подарък или откуп.

На 18-ти април започнахме да строим нашия форт. Тъй като почвата беше песъчлива, трябваше да укрепим окопите с колове и фашины. Доставихме си дървен материал от съседната гора, но обезщетяхме туземците за всяко дърво, което отсичахме. Валове на нашето укрепление бяха високи четири фута и половина. На най-слабата страна поставихме едно четирифунтово оръдие. Освен това фортът беше защитен от шест каменни мортири, които можеха да обстрелват единствените два подстъпа. Гарнизонът заедно с офицерите се състоеше от четиридесет и пет души. На стражите бе заповядано да бъдат много бдителни.

Изглежда, че Тутаха упражняваше най-висшата власт, макар да не беше крал. Един ден Молиньо, който бе участвувал в пътуването на „Делфин“, забеляза между хората в палатката на господин Бенкс една жена, която скромно седеше между останалите; той ни уведоми, че това е Оберера, която при пребиваването на Уолис се е смятала за кралица на острова. Тя изглеждаше около четиридесетгодишна и чергите ѝ издаваха следи на минала хубост. Беше със светла кожа, висока на ръст и здрава, очите ѝ излъчваха разбиране и разум. Когато научих за високия ѝ сан, аз я поканих заедно с нейните придружители на кораба и я дарих с различни предмети, между другото и с една кукла, която ѝ хареса повече от всички други подаръци. На връщане към форта ни срещна Тутаха, комуто не беше присърце нашето внимание към Оберера, и ѝ завиждаше най-вече за куклата. За да му угодя, му предложих една брадва; той обаче предпочете кукла, за да има точно същия подарък като Оберера.

Когато на другия ден господин Бенкс в един сравнително късен час отиде при Оберера, за да ѝ засвидетелствува почитанието си, тя още спяла. Той мислел, че има право да я събуди и пристъпил към нейното легло. Колко се учудил, когато видял, че до нея лежи един млад мъж на двадесет и пет години! Объркан, той бързо се отдръпнал назад, но скоро чул, че всички знаят за тази любовна връзка и я намират за съвсем в реда на нещата.

Скоро след това се случи един комичен инцидент. Проявявайки явни признаци на ужас, Томио се втурна в лагера и изстена, че мъжът ѝ умрял. Той бил се отровил с някаква храна, която му бил дал един

моряк. Бенкс веднага тръгна на път и намерил бедния Тубараи наистина много слаб и немощен. Донесли му един грижливо сгънат лист, в който била сложена отровата. Той изследвал веществото — било тютюн. Тубараи го бил получил от един от моряците. Тъй като видял, че нашите хора дълго държат тютюна в устата си, той помислил, че го ядат. И така, той го сдъвкал и го глътнал. Това било отравянето, чието действие било бързо ликвидирано с помощта на малко кокосово мляко. За миг тъгата на главатаря и на неговото семейство се превърнала в буйна радост. Ние често наблюдавахме подобни бързи преходи от едно настроение в противоположното. Тези обикновени хора са като децата. Равнодушни към спомените от тяхното минало и безгрижни за бъдещето, всяка смяна в настоящето живо ги засяга, те много бурно се отдават както на тъгата, така и на радостта и са само огледало на момента.

КВАДРАНТЪТ Е ОТКРАДНАТ

На 2-ри май искахме да монтираме нашия квадрант — той липсваше. Инструментът, който ни беше незаменим за работата, бе опакован и поставен в една палатка, в която никой нямаше право да влиза и пред която непрекъснато стоеше часовей. В първия момент предположих, че нашите хора са помислили, че в калъфа има пирони или други предмети, предназначени за разменна търговия с туземците, и са извършили кражбата, затова заповядах основно да претърсят кораба. Квадрантът го нямаше там и следователно беше на острова. Господин Бенкс, който имаше най-голямо влияние върху таитяните, реши да проведе следствие. По пътя той срещнал Тубараи, който взел три сламки и ги поставил на ръката си във формата на триъгълник. Така стана ясно, че крадецът е някой туземец. Тубараи повел нашия приятел и двамата му придружвачи и във всяка колиба питал за крадеца. Накрая четиримата се изкачили на една планина, от която видели една много отдалечена постройка. Там живеел крадецът, който бил заложил живота си, за да притежава квадранта, и, разбира се, искал да го запази. Нашите приятели се озовали в доста обезпокоително положение, сами между туземците и отдалечени от кораба. Те обаче твърдо продължили пътя си. Когато достигнали онай колиба, били заобиколени от много хора, които плътно се притискали към тях. Господин Бенкс решил, че трябва да покаже един от своите пистолети и това подействувало. Туземците отстъпили и отсега нататък се държали по-далече. Откраднатият квадрант бил върнат, като се изключи стойката и някои други лесно заместими части.

Едно недоразумение, което беше във връзка с този случай, доведе до арестуването на Тутаха. След като въпросът с обидата към могъщия главатар бе уреден с поднасянето на брадва и други дребни подаръци, получихме от него покана за един празник. Той ни поведе към едно място, оградено с бамбукови колове, високи три фута, и определено за бойни игри.

В началото на арената излязоха десет-дванадесет борци, облечени само с по един пояс. Те дълго обикаляха с наведени погледи.

След тях излязоха техните противници и започнаха предизвикателствата. Те се състояха в това, че борецът, който си бе избрал противник, слагаше върха на пръстите на гърдите си и бързо движеше лакът нагоре-надолу. Ако другият повтореше тези знаци, то предизвикателството се смяташе за прието.

Борбата започна. Като се изключи първият момент, физическата сила решаваше всичко. Всеки се стараеше да хване противника си за бедрото или ако това не му се удадеше, за ръката, косата, пояса или някъде другаде. Борецките се се вкопчваха един в друг без ловкост и грация, докато единият от атлетите използваше някой благоприятен момент или по-голямата си сила и хвърляше другия на земята. Когато борбата завършваше, старците поздравяваха победителя с няколко думи, които множеството, пеейки, повтаряше. След всяка борба представлението се прекъсваше за момент, после излизаше друга двойка. Ако след едноминутна борба никой не биваше хвърлен на пода, двамата борци се оттегляха заедно, и техните приятели ги разделяха. През цялото това време една друга група изпълняваше танци, които също не траеха повече от една минута.

На 12-ти май с особени церемонии ни посетиха две знатни дами. Когато те се появили, господин Бенкс бил на входа на укреплението и се занимавал с разменна търговия. Казали му, че трябва да тръгне срещу тях, но да се спре на разстояние от петнадесет крачки. Един таитянин шест пъти отивал от господин Бенкс до дамите и се връщал отново, като всеки път му носел едно бананово клонче. След тази церемония друг един слуга донесъл една бала плат и го разпрострял на земята. След като платът станал на три ката, едната от жените, на име Уратуа, която бе по-високопоставена от другата, пристъпила на килима, вдигнала си роклята до пояс и минала три пъти по него с най-сериозното и невинно лице на света. Това било направено още два пъти, и то винаги след като били разпростирани по три нови бали. Накрая господин Бенкс получил плата като подарък и двете дами беседвали с него още един час.

Същото поведение, което по-късно наблюдавах и при една друга жена, ме кара да предполагам, че разголването е знак на почит. Срамът в нашия смисъл е непознат на Таити и за тях девствеността няма никакво значение. Баща на семейство често предлага на чужденците своите сестри или дъщери и съпругеската невярност се наказва само с

няколко остри думи или леки удари. На тези острови свободата на нравите е по-голяма, отколкото при които и да било други народи. Че млади момичета танцуват най-буйните танци не е толкова лошо, колкото това, че има общества, в които всички жени са общи и че децата, които произлизат от тези животински смешения, биват убивани. Аз знам това от самите членове, които никак не се срамуваха, че принадлежат към такъв един съюз, а, напротив, бяха много горди от това.

Една неделя поканих уважавани в Таити личности да присъствуват на нашата божествена служба. Повечето от тях си отидоха, но някои останаха и седнаха до господин Бенкс. Те сядаха, ставаха или коленичеха, щом като техният съсед заемаше такова положение. Чувствуваха, че сме заети с нещо сериозно и важно, и правеха знаци на туземците пред укреплението да пазят тишина. Обаче, след като божествената служба свърши, те не поставиха нито един-единствен въпрос и избягнаха да чуят нашите обяснения. Следобед те ни показаха своите церемонии, които обаче бяха от съвсем друг род. В присъствието на много хора от двата пола едно младо момиче и един младеж извършиха жертвоприношение в чест на богинята на любовта. Разказвам това във връзка с многообсъждания въпрос, дали срамежливостта почива на естествен инстинкт. Ако наистина е така, как тогава е възможно на Таити този инстинкт напълно да липсва?

КРАЖБИ И ОТНОВО КРАЖБИ

Хранителните продукти ставаха все по-редки и тъй като нашите мъниста вече нямаха никаква притегателна сила, ние трябваше да извадим пироните, които дотогава не показвахме. За един пирон, дълъг четири инча, получавахме двадесет кокосови ореха и съответното количество хлебни плодове. Нашият приятел Тубараи, който често имаше възможност да ни краде, досега бе устоявал на всички съблазни. Но едно пакетче с големи гвоздеи бе за главатаря твърде съблазнително и неговата добродетел претърпя поражение. Издаде го един от пироните, който видяхме поради непредпазливостта му, и той откровено призна своята простъпка, при което тъгата му беше много по-голяма от нашето неудобство за това, че трябваше да го уличим в кражба.

През един от следващите дни посетихме главатаря Тутаха. Ние бяхме шестима души и намерихме при нашия домакин толкова много хора, че се разтревожихме къде ще пренощуваме. Господин Бенкс имаше щастието да бъде поканен от Оберера и рано ни каза лека нощ. Когато се съблякъл, тъй като това било необходимо поради горещината, кралицата го успокоила за дрехите му, като му обещала, че тя сама ще ги пази. Той безгрижно се отдал на дрямката, но когато един час преди полунощ се събудил, палтото, жилетката, чифт пистолети, един рог с барут и някакви други предмети били изчезнали. Били му оставили панталоните и той ни потърси облечен единствено с тази дреха. Бяхме будни и го успокоихме, както само другари по съдба могат взаимно да се успокояват. Ние също имахме за какво да се оплачем: на моите четирима спътници бяха откраднали палтата, а на мене ми липсваше точно тази дреха, която бяха оставили на господин Бенкс. Докато спях, бяха ми измъкнали изпод главата панталоните. Тъй като не можахме да уговорим нито Оберера, нито Тутаха да предприемат нещо за откриването на крадците, ние предположихме, че и те са виновни.

От тези примери не трябва да се заключи, че това е едно извращение на нравите подобно на кражбата в Европа. Всеки път,

когато туземците видеха нашите сечива, те биваха изложени на такава съблазън, за чието преодоляване би била необходима рядка добродетел. Всички тези предмети бяха за тях съкровища. Един туземец, който се съобразява с това, че мънистата, пироните, ножовете и брадвите са наши, би бил също така добродетелен, както и един европейски просяк, който отмине край куфари със злато и скъпоценни камъни, без да ги докосне.

На едно място по крайбрежието пред брега нямаше никакви коралови рифове. Тук прибойт бе наистина страхотен; не си спомням някога друг път да съм виждал по-високи вълни. Всеки кораб би бил загубен в този прибой и най-добрият европейски плувец скоро би бил погълнат от вълните или смазан на крайбрежните скали. Това място бе едно от любимите на хората от Таити. Когато прибойт клопочеше към брега, те се потопяваха и невъобразимо сръчно и леко се появяваха от другата страна на гигантската вълна. Веднъж тези плувци намериха в сред прибоя задната част на едно разбито кану. Те я хванаха и започнаха да я блъскат пред себе си, като заплуваха далеч навътре в морето. Тогава двама или трима от тях застанаха отгоре и с ужасяваща скорост се понесоха към брега. Понякога стигаха съвсем близо до него, но обикновено вълната се стоварваше върху тях на сред път и в такъв случай те се потопяваха, за да се издигнат отново от другата страна, като продължаваха да държат кануто си. Тази игра, изглежда, им доставяше безкрайно удоволствие и те бяха така непринудени, както и нашите английски деца, когато се качват по хълма в парка Гринуич, за да се спуснат отгоре.

Както забелязах при едно пътуване, около острова има малко такива незащитени места. Почти навсякъде отпред има коралови рифове, между които и островът почти отвсякъде има удобно дъно. А също и скалите, които се издаваха навътре в морето, образуваха няколко добри пристанища.

ПОСЕЩЕНИЕ НА ЕДИН МОРАЙ

Най-интересното нещо, което видяхме при нашата обиколка, бе мораят или гробницата на Оберера и на нейния съпруг Оамо. Тромава постройка, която се издигаше стъпалообразно във формата на пирамида. Ние преброихме единадесет стъпала, всяко от които бе високо четири фута, така че цялото се издигаше четиридесет и четири фута. Всяко стъпало бе покрито с пласт бели, грижливо излъскани корали. Останалото — тъй като във вътрешността нямаше кухо помещение — се състоеше от кръгли камъчета, които, ако се съди по правилната им форма, бяха обработени. Четириъгълни дялани камъни, дълги почти пет фута и две трети от фута широки, образуваха основата. Сградата бе толкова здрава и добре конструирана, че и най-прилежният европейски майстор не би следвало да се срамува от нея. Трябва да е струвало безкраен труд да се дялкат скални парчета и корали с каменни брадви. Излъскването за тях е било много по-лесно, защото от брега може да се достави много твърд коралов пясък. Около пирамидата се простираше голям двор, обграден със стена и павиран с големи каменни плочи, в който имаше платформи, високи седем фута, които бяха поставени на дървени колони. Тези евата, както е таитянското им название, изглежда, са олтари, на които се пренасят жертви на боговете. По-късно видяхме върху тях да лежат цели свини и един път преброихме повече от петдесет черепа на тези животни.

При един друг морай видяхме малка, грубо изработена фигура от камък, единственото доказателство за ваятелско изкуство, с което се срещнахме на острова. Туземците, изглежда, много ценяха тази фигура, защото бяха прострели върху нея една рогозка, за да я пазят от лошото време.

Никой, който се е простил с този свят, никога не се предава на земята. По-низшата класа поставя мъртъвците си върху скели, които се опират на колове. До всекиго се поставят ястия, които обаче, изглежда, не са храна за пътуването до другия свят, а жертва за боговете. След като се върнахме от нашата обиколка, господин Бенкс реши да тръгне нагоре по реката, която се вливаше в залива, където беше нашето

пристанище. По протежение на миля и половина той навсякъде виждал колиби, след това постройките свършили. Когато пътят е лош, не е лесно да се определят разстояния, но господин Бенкс мисли, че е изминал още миля и половина, преди да стигне планините.

АСТРОНОМИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

Приближаваше моментът, когато трябваше да направим нашите астрономически наблюдения. Между туземците, с които се бяхме запознали, имаше и жители на близкия остров Еймео (западно от Таити), които ни поканиха да ги посетим. Тъй като лорд Мортън ми беше препоръчал да наблюдавам от различни места, аз използвах познанството си с тези хора, за да обзаведа и една трета обсерватория. Втората бе вече направена на източния бряг на острова. На 1 юни господата Гоър, Мънкхауз и Споринг отплуваха към нея заедно с инструментите си. Господин Бенкс, Тубараи, Тамаиде, Томио и други туземци отидоха с тях. Нашите хора пътували от следобеда до другата сутрин. Показали им един отвор в кораловия пояс, какъвто не липсвал и на Еймео, и намерили една коралова скала, която предлагала всички желани удобства.

След като разгънали палатките и монтирали телескопа, господин Бенкс направил една разходка, за да опознае острова и да набави чрез размяна пресни продукти. Не дълго след това се появил кралят на острова Тарао заедно със сестра си Нуна. Цялата среща се състояла в размяна на подаръци. Кралят поднесъл едно куче, една свиня, няколко хлебни плода, кокосови орехи и подобни неща. За това той получил една брадва, една риза и стъклени дреболии и останал много доволен от тях. Роднините му от Таити му направили още по-скромни подаръци: един пирон, ако не се смята една риза за сестра му.

3 юни бе посветен на наблюдаването на преминаването на Венера пред слънчевия диск. На всичките три пункта времето беше извънредно благоприятно, защото на небето нямаше нито едно облаче. Но тъй като около планетата се образува мъгла, резултатите, които получихме относно нейното сближаване със слънцето, по-специално във вътрешната част, не съответстваха един на друг така точно, както бяхме очаквали.

ДВАМА ВОЙНИЦИ ДЕЗЕРТИРАТ ПРЕДИ ОТПЪТУВАНЕТО

Започнахме да се готвим за заминаване, взехме вода и разрушихме нашето малко укрепление, дървените части на което щяха да ни служат за отопление. Господин Бенкс посади семки от пъпеш, портокали и лимони и пося семе от различни дървета и растения, с които се бе снабдил в Рио де Жанейро. Няколко семки от пъпеш, които беше заровил в земята веднага след като пристигнахме, вече се бяха превърнали в растение и, изглежда, добре се развиваха.

Аз мислех, че ще мога да напусна острова, без да се стигне до нови инциденти, обаче се лъжех. През нощта на 8 срещу 9 юни дезертираха двама от нашите морски войници. Туземци ми съобщиха, че двамата били завързали любовни отношения с млади момичета и били тръгнали с тях към планината, за да не можем да ги намерим. Те предложиха да ни дадат водачи до скривалището на бегълците, но аз реших, че не мога да им се доверя, и затова задържах няколко от техните вождове. Тази предпазна мярка беше много необходима, защото войниците, които изпратих с туземните водачи, ненадейно бяха нападнати, обезоръжени и взети в плен и без моите заложници аз нямаше да мога да получа обратно нито тях, нито бегълците.

Между островитяните, които постоянно общуваха с нас, беше и Тупиа, който по-рано е бил пръв министър на Оберера, а сега още заемаше поста пръв тахова или свещеник на острова. Той често бе казвал, че желае да ни придружи и на 12-ти, когато ни посети с един млад човек, негов слуга, повтори молбата си още един път. Различни причини ме накараха да му разреша да тръгне. Той беше добре запознат с религиозните обичаи, нравите и привичките на своите сънародници, с тяхното мореплаване и най-вече с разположението на околните острови.

В деня, определен за заминаване (13-ти юли), на разсъмване корабът се изпълни с нашите приятели от острова, а морето наоколо бе покрито с канута. Към обед вдигнахме котва и когато платната се надуха, дойде време да се сбогуваме. Нашите приятели проляха сълзи

и проявиха скромна, безмълвна тъга, в която имаше нещо трогателно. За разлика от това таитяните в канутата, изглежда, се съревноваваха кой ще нададе най-силен вопъл. Тупиа трябваше много да се бори със себе си, за да не бъде победен от мъката на раздялата. Когато неговите спътници се отдалечиха, той се качи на големия марс и маха към канутата, докато ги виждаше.

Така ние напуснахме Таити след тримесечен престой. През това време живяхме с туземците най-вече в мир и приятелство. Случайните ни спорове само в един-единствен случай бяха от сериозен характер и нашите търговски връзки бяха редовни като на някой европейски пазар. Към края на нашия престой стоките наистина поскъпнаха, първо, защото нуждите ни на кораба и на укреплението бяха много големи и, второ, защото дойде годишно време, когато кокосовите орехи и хлебните плодове започнаха да липсват; в началото можехме да получим едно прасе-сукалче за един пирон, към края трябваше да даваме поне брадва. Малки и големи брадви, малки и големи пирони, ножове и мъниста са за Таити най-добрият разменен артикул.

ЖИВОТЪТ НА ТАИТИ

Заливът Портроял, който, както казвахме, се нарича от туземците Матаваи, може лесно да се разпознае по една висока планина, която се намира в средата на острова. Дъното е дълбоко за хвърляне на котва, брегът песъчлив, а от задната страна една река се влива в морето. Дърва за горене могат да се получат само от плодните дървета и те трябва да се купуват от туземците, за да не се стигне до разпри с тях.

Няколкото долини и тясната крайбрежна ивица са единствените населени места на острова и тук населението е многобройно. Къщите не образуват села, а са уединени в банановите горички. На острова има в изобилие хлебни плодове, кокосови орехи, тринадесет вида банани, един вид ябълка, която на вкус е подобна на ананаса, различни други хлебни дървета, батати (*сладки картофи*), игнами (*луковични растения*), един вид арумови корени (*змийски лапад, с богати на скорбяла луковици*) и т.н. Всички тези плодове са дарове на природата и изискват толкова малко работа, че изглежда таитяните не са засегнати от всеобщото проклятие: „Трябва да изкарваш хляб си с пот на челото!“ Свини, кучета и някои птици са единствените питомни животни на острова. Морето доставя голямо количество чудесни риби от различни видове, които са любимата храна на жителите. Поради това риболовът е главното занятие.

Мъжете са едри, силни и със съразмерни части на тялото. Познатните жени са във всяко отношение толкова едри, колкото и европейките, но тези от по-низшите класи остават най-често дребни, вероятно поради преждевременното общуване с мъже. Единственият им цвят е онзи светло или маслиненокафяв, който някои европейци предпочитат пред най-хубавата комбинация между бяло и червено. При обикновените хора, които повече са изложени на слънцето, кафявият цвят е по-тъмен, при останалите кожата запазва естествения си цвят и е мека и гладка. Формата на лицето е приятна; скулите не са изпъкнали, очите не са вдлъбнати и челото е леко извито. Единственото, което не отговаря на нашите схващания за красота, е малко нещо сплеснатият нос. Очите, най-вече тези на жените, са

изразителни и от тях лъха или страст, или мека чувственост. Зъбите са почти винаги равномерни и бели, дъхът чист.

Косата им, общо взето, е черна и малко груба. И двата пола махат космите под мишниците си и ни смятаха за нечисти, защото не постъпваме като тях. Косата се натрива с кокосово масло. Тъй като това масло обикновено е граниво, то разпространява една неприятна за европейците миризма, макар и да е смесено с благовонни билки и цветя.

Тялото се покрива с рисунки или, както тук казват, се татуира. За тази цел кожата се надрасква с едно малко сечиво, но не толкова дълбоко, че да кърви. Инструментът се състои от кокал или мида с резец от остри зъбци или връхчета от три до двадесет на брой. Тези връхчета се потопяват в сажди от ламба с кокосово масло и резецът се поставя на онова място на кожата, което трябва да се татуира. След това с една пръчка се удря по дръжката. Черната боя, която се втрива в малките рани на кожата, никога не се разсейва. Операцията е болезнена и за оздравяването са необходими много дни. Господин Бенкс наблюдава татуирането на едно младо момиче, което трая повече от час. Рисунките са или четириъгълници, кръгове и полумесеци, или груби фигури на хора, птици и кучета. С особено предпочитание се удостояват седалищните части. Лицето се щади.

ДРЕХИ, ЖИЛИЩА И ХРАНЕНЕ

За облеклото си таитяните употребяват различни видове платове и рогозки. Жените закриват долната част на тялото си с парче тъкан, което като фуста пада до средата на краката. За горната част на тялото са предназначени две други парчета, които се носят едно върху друго, и имат в средата отвор, през който се провира главата. Тези тебута, както ги наричат, се завързват около тялото с колан от по-лека материя, рамената остават свободни. Носията на мъжете е съвсем същата, само че предназначена за долната част на тялото дреха е здраво прилепнала, така че се образува нещо като панталони. По-знатните се различават от останалите само по количеството материя, която употребяват. Обици носят и двата пола, но само на едното ухо. Когато дойдохме на острова, те употребяваха за тази цел малки миди, камъчета, червени грахови зърна или малки перли, но нашите стъклени дреболии веднага изместиха тази мода.

Къщите или колибите на този народ са разположени сред леса. Обикновено горичките от големи хлебни дървета или кокосови палми се простират от колиба до колиба. Въздухът влиза свободно, морският вятър прониква в жилищата, които нямат стени, а времето е винаги хубаво и меко.

Всички къщи са построени по един и същ начин. Три реда колони, две от страните и една в средата поддържат направения от кокосови листа покрив, който в средата е най-висок. Върху земята е насипано няколко инча сено, а на него са постлани рогозки, които през деня служат за сядане, а нощем като легла. Главатарят спи в своята колиба с жена си сам. В останалите жилища нощем се събира цялото семейство; а когато вали, тук идват даже и слугите, които при хубаво време спят вън под някое дърво. Всички колиби са предназначени за нощна почивка, през деня се живее на открито, където се и яде. При хранене те имат един странен обичай, който трудно може да се разбере при един народ, който е така общителен. Всеки яде сам и даже когато в едно семейство има сестри и братя, никой не участва при храненето на другия. При жените това уединяване отива до там, че за тях се готви

отделно. Когато на нашия кораб ни посещаваха таитяни, които може би бяха най-близки роднини, всеки си носеше яденето и се хранеше сам, настрана от другите. И ако даже едва се докоснем до техните яденета или дори само до торбата, в която бяха сложени, те хвърляха всичко далеч зад себе си.

Растителното царство доставя на таитяните по-голямата част от тяхната храна. Ако някой вожд заколи свиня, то той я разпределя на приблизително равни части между своите поданици, но тъй като те са твърде многобройни, разбира се, че на всекиго се пада твърде малко. Птици и кучета се ядат по-често. Птиците не мога много да ги похваля; кучетата, които живеят изключително от растителна храна, са почти така вкусни, както английските агнета. Малките риби, които морето доставя, се ядат сурови, както при нас стридите. Те страстно обичат омари, раци и миди.

За да си достави своята главна храна — хлебния плод — таитянинът трябва само да се изкачи по най-близкото дърво. Ако жителят на тези щастливи острови посади десет млади хлебни дървета, то той е изпълнил своя дълг към света и към следващото поколение. Тогави той е направил толкова, колкото нашият европейски земеделец, който всяка есен, пролет и лято оре, сее и жъне и не само изхранва своето семейство, но му оставя пари и подреден дом. Наистина не цялата година има хлебни плодове, но затова пък има кокосови орехи, банани и други подобни.

Сварен, хлебният плод наподобява нашите картофи, само че не е толкова брашен. Приготвят го по три различни начина: като му сипват вода или кокосово мляко и с помощта на един кремък го превръщат в тесто, или като го смесват с банани или други плодове, или го оставят да се превърне във възкисела маса, наречена махи. Махи замества хлебните плодове, когато поради годишното време няма пресни. За да го приготвят, разрязват не съвсем зрелия плод на парчета и го покриват с листа. В това състояние той започва да ферментира и добива един неприятен сладникав вкус. Отстраняват всички семки и остатъкът се хвърля в една дупка, облицоват я с трева и накрая я покриват с листа и камъни. След по-нататъшно ферментиране махи добива възкисел вкус и може да се запази няколко месеца. Варят го и го ядат топло или студено. Това ястие ни се стори също така неприятно, както суровата маслина, когато се яде за първи път.

Месото се вари или пече. Питиетата на туземците са вода и кокосово мляко. Начин да се получават опияняващи напитки с помощта на ферментация те за щастие не познават, не употребяват също така никакъв наркотик, нито тютюн, нито опиум, нито бетел. Междувременно узнахме, че те понякога изстискват и пият сока на едно растение, което при тях се нарича ава-ава. По време на нашето присъствие това растение не бе узряло, така че не можахме да наблюдаваме неговото действие. Сокът опиянява и главатарите трябва да се състезават кой може да изпие най-много. Лицата от по-долен ранг се въздържат от това удоволствие, а на жените то е строго забранено. По-знатното население спи през целия топъл ден и е извънредно лениво. Нямаат никакво друго занимание, освен да ядат и да спят. Просто невероятно е колко може да погълне един човек при едно-единствено ядене. Аз видях, че един изяде три риби, големи колкото речен костур, три хлебни плода, всеки от които бе голям колкото два юмрука, освен това кълцан хлебен плод, който е толкова хранителен, колкото и най-плътната питка. За да не ме помислят лъжец, мога да посоча за свидетели господата Бенкс и Солъндър и много офицери.

Към забавленията на таитяните спадат състезанията по стреляне със стрели и хвърляне на копие. Флейтите и барабаните са техните единствени музикални инструменти. Флейтите се състоят от едно кухо парче бамбук и от тях не могат да се получат повече от четири тона. Барабанът се прави от едно дърво с цилиндрична форма, което се издълбава до долу и се покрива с обтегната кожа от акула. Барабанът се удря с ръце. Свиренето с тези инструменти се съпровожда с пеене. Песните са импровизирани, имат известен ритъм и са римувани. Често се чуват песни, особено през нощта, понякога от един глас, понякога от хор.

НА СЪПРУЖЕСКАТА НЕВЯРНОСТ СЕ ГЛЕДА СЪС СНИЗХОЖДЕНИЕ

В другите страни гледат да държат младите невенчани хора, особено момичетата, в неведение относно особеностите на любовния живот. На Таити е обратното. При събирания се забавляват с тимородее, един сладострастен танц, който се танцува от младите момичета. С думите, които се пеят към този танц, по най-открит начин се говори за подробностите. Щом едно младо момиче се омъжи, му забраняват да участвува в този танц. От това брачните нрави нищо не печелят. Брачната невярност на жената се наказва най-много с остри думи и леки удари.

На островите няма целомъдрие и срамежливост. (Тук трябва да спомена един недостоеен за хората, противоречещ на законите на природата, обичай). Една по-значителна част от по-знатното население от двата пола се е обединило в особени общества (ареои), в които жените са общи на всички мъже. На потребността от смяна тук се отдават така безсрамно, че една любовна двойка, след като се събере, живее заедно най-много два или три дена. Ако една жена забременее, което впрочем рядко се случва, тя удушава детето си веднага след раждането. Нито един народ не може да бъде уличен в такъв страхотен обичай без убедителни доказателства. Аз ги притежавам от изказванията на различни таитянски членове на това общество; те не крият своето членство в него и даже се гордеят с това. Една майка открито призна, че вече е убила няколко свои деца.

В замяна на това обаче трябва да изтъкнем чистотата, която цари навсякъде. Всеки туземец, независимо дали живее близо или далеч от морето, или до някоя река, се къпе три пъти дневно. Сутрин след ставане, на обед и накрая вечер, преди да отиде да спи. При ядене те си измиват устата и ръцете почти след всяка хапка. По тяхното тяло и по дрехите им не може да се намери и следа от мръсотия.

Най-любимото им занимание е да изготвят и да боядисват дрехите си. Те употребяват три различни материи, които изготвят от кората на три дървета: от кората на черницата, от която се добива

китайската хартия, на хлебното дърво и накрая на едно трето дърво, което прилича на дивата смокиня на Западноиндийските острови. Най-хубав и бял е платът от кората на черница. Той се носи от знатните и най-добре поема червената боя. Вторият вид, от кората на хлебното дърво, отстъпва на първия по яркост на тона и по мекота. Третият вид е груб, грапав и на цвят е като лоша попивателна хартия, но пред другите два има предимството, че не се разваля от водата.

Употребяват най-вече червена и жълта боя. Червената е много хубава, почти бих могъл да кажа, че е по-добра и по-изящна от нашата европейска. Кърмъзената ни боя най-много се доближава до нея и нашият художник за природонаучни обекти можеше само несъвършено да я наподобява, като смесваше цинобър и кармин. И жълтата е добра, но нашата е също така хубава. Черната и кафявата бои, добити на Таити, са посредствени.

Едно друго важно занимание е изготвянето на рогозки. Видях по-хубави и по-добри от тези, които имаме в Европа. Те служат при дъжд, докато грубите се използват вместо легла.

РАЗНОСТРАННА СРЪЧНОСТ

Особено сръчни са таитяните при изготвянето на кошници и при други подобни занимания. Кошници плете всеки, а някои притежават истинска артистична вещина. Най-обикновеният вид кошница, която се прави от палмови листа, се приготвя само за няколко минути.

Въжета и върви могат да се видят най-вече при рибарите. Най-дебелите са един инч, най-тънките колкото слаб конец. От влакната на кокосовия орех добиват най-здравите въжета, с които между другото се връзват канутата. Тънките конци от хибискусов материал се използват за рибарски мрежи. При риболова островитяните също показват извънредна опитност и сръчност. Харпуните им са от бамбукова тръстика, острието е от твърдо дърво и не използват въже.

При строителните работи те използват малко и несъвършени инструменти: брадвичка с камък, длето от човешки кокали и пила от корали или от кожата на един вид скат. С тези малки инструменти те сечат дървета, дялкат камъни, строят колиби и канута. Сеченето на едно дърво с твърда дървесина е най-трудната от тези операции и за нея са необходими няколко мъже, които трябва да работят непрекъснато по цели дни.

Най-малките канута, които правят, са дълги шест, най-големите седемдесет и два фута. Дългото военно кану, на чиято издигната предна част войните се бият с прашки и копия, е широко най-много два фута, докато най-малкото, което се използва само за риболов, е широко едва един фут. Военните канута излизат в морето винаги завързани по две. Всичките по-големи канута имат едно или повече платна от рогозка.

Забележително е колко остроумно таитяните могат да предсказват времето или поне посоката, от която ще духа вятър. Знам едно от правилата, от което те се ръководят. Казват, че Млечният път винаги (привидно) е наклонен — ту на едната, ту на другата страна и че това става под влияние на вятъра; ако този наклон остане непроменен цяла нощ, то на другата сутрин ще духа съответният вятър. При своите по-големи пътувания през деня те се направляват по

слънцето, а нощем по звездите. Различават всички звезди и определят тяхното появяване и скриване с астрономическа точност. Не можахме точно да установим как отчитат времето. Знаем само, че броят по месеци, които са с двадесет и девет дена, а денят има дванадесет подразделения. Въпреки че имат названия на числата само до десет, могат да смятат до две хиляди. В измерване на разстоянията те са далеч назад; ако например искат да определят разстоянието до някое място, те казват времето, което е необходимо, за да се стигне дотам. Доколкото мога да съдя за техния език, мога да кажа, че той е мек и благозвучен, но до голяма степен несъвършен.

При един народ, който има такава обикновена храна и едва познава порока на пианството, е естествено да има малко болести. Почесто се срещат червеният вятър и една кожна болест, която прилича на проказа. Всички, при които тази болест е много напреднала, живеят в особени колиби, напълно отделени от обществото. Никой не ги посещава, но ги снабдяват с храна.

СВЕЩЕНИЦИ И ГЛАВАТАРИ

При тези народи професионалните лекари са съвсем непознати. Тъй като страдащият не знае нито причината на своята болест, нито средство срещу нея, той прибегва до помощта на суеверието. Поради това на Таити грижата за болните е поверена на свещениците. Техните лекарства се състоят от молитви и церемонии. Когато посетят някой болен, те казват определени изречения и вият палмови листа в различни форми. Слагат тези листа върху краката и ръцете на болния. Ако болният оздравее, то това е тяхна заслуга, а ако умре, то значи болестта е била неизлечима. В това отношение свещениците не се различават съществено от нашите лекари.

Според сведенията, които събрахме, таитяните приемат, че има двама сътворители на света. По-висшето от тези същества създадо годината заедно с другото, което първоначално било скала. Освен това то се смята за нещо като жена и от неговото съединяване с праотеца са произлезли месеците. Месеците се смесили помежду си и от това в битието възникнали дните. От двамата създатели водят началото си и първите звезди, които родили останалите. Тези първосъздатели станали родители и на подчинени богове, еатуа, чийто плод е човекът. Не забелязахме да се кланят на идоли.

Таитяните вярват в безсмъртието, но не и във вечното възмездие. По тяхно мнение има два рая, единият за знатните, другият за низшия народ. Само званието определя къде ще отиде умрелият; какво е правил той на този свят е без значение, боговете не ги е грижа за това.

Както всеки пол, така и всяко съсловие има свои собствени свещеници. Свещениците образуват каста и техният език, „свещеният“, е различен от обикновения. Приходите на свещениците, изглежда, текат от две церемонии, правото за които те са си извоювали: от татуирането и от обрязването, което тук се практикува като надрязване.

През време на нашето присъствие всеки от двата полуострова, от които се състоеше Таити, имаше свой собствен крал. На всекиго се оказваше най-голяма почит, но те не притежаваха тази власт, която

упражнява главатарят в своя район. Такива райони има почти сто и всеки главатар притежава по един или повече. Те разпределят владенията си между своите васали, които обаче не обработват земята сами. Земеделските и всички останали тежки дейности се извършват от селяните. Те също така ловят риба, носят дърва и готвят под надзора на господарката на къщата.

Всеки главатар поддържа нещо като двор и има многобройна свита, която се състои главно от по-младите синове в неговия район. По време на нашето посещение най-блестящ беше дворът на Тутаха. Съществува любопитният обичай първородният син в момента на своето раждане да наследява титлата и сана на бащата. Наистина той остава притежател и управител на имуществата, но отсега нататък никой не проявява към него страхопочитание. Този правен обичай вероятно много е допринесъл за възникването на срамните общества ареои.

Ако островът бъде нападнат, всеки район трябва да предостави определен брой войници. Тях ги командува главатарят, а цялата войска — кралят. Въоръжението се състои от прашки, метателни копия и тежки тояги, дълги от шест до седем фута. Таитяните, изглежда, се бият много упорито и в първото опиянение от победата повалят всичко, мъже, жени и деца.

Тъй като островът не произвежда нито един характерен търговски артикул, за европейските кораби той ще бъде от полза само за набавяне на пресни продукти. Затова ще бъде необходимо да се внесат от Европа рогат добитък, овце, кози, жито и зеленчук. Въпреки че Таити лежи близо до Тропика на Козирога, горещината не е непоносима и вятърът невинаги духа от изток. Ние често имахме по два-три дни прохладен вятър от югозапад и в редки случаи от северозапад. Тупиа ни казва, че през октомври, ноември и декември ветровете духат предимно от югозапад и аз не оспорвам това обстоятелство.

КУРС КЪМ НОВА ЗЕЛАНДИЯ

След като се бяхме разделили от нашите таитянски приятели с добър вятър и при хубаво време, заплувахме към съседните острови Хуахайне, Отаха (Тахеа) и Борабора (Болабола). Тупиа ни бе казал, че ще стигнем до тях за един или два дена и че ще намерим в изобилие свини, птици и пресни плодове и зеленчуци. На 14 юли 1769 г. съзряхме Хуахайне, но тъй като през този и през следващия ден беше мъгливо и безветрието се сменяше със слабо въздушно течение, ние малко напреднахме. Тупиа често молеше за вятър своя бог Тане и беше не малко горд от своя успех. Все пак ние забелязахме, че той започваше да се моли винаги когато морето в далечината се набръчкваше, така че вятърът да дойде до нас, преди той да е прекратил богоугодните си занимания.

На 16-ти стигнахме в Хуахайне. Много туземци, които загребаха срещу нас, страхливо стояха по-далече, докато видяха Тупиа. Кралската двойка се намираше в едно от канутата и дойде на борда. Всичко, което тези хора виждаха, възбуждаше любопитството им, но не ни отправяха никакви въпроси. Скоро те станаха много доверчиви към нас и крал Ори, за да покаже благоволенieto си към мен, си размени името с моето. Веднага след като акостирахме в едно малко, но чудесно пристанище, аз слязох на суша с господата Бенкс, Солъндър и Мънкхауз. Тупиа произнесе пред краля тържествена реч, която трая около четвърт час. От време на време Ори казваше някои изречения, които, изглежда, съответствуваха на определените формули, и накрая бяха разменени подаръците.

Изделията, които намерихме по равнините и хълмовете, бяха същите, както и в Таити. Господин Бенкс откри не повече от единадесет до дванадесет нови растения, в замяна на това един скорпион и различни насекоми, които той още не бе виждал. Изглежда, че на Хуахайне плодовете узряват един месец по-рано, отколкото на Таити, защото кокосовите орехи вече се бяха напълнили, а хлебните плодове можеха да се ядат. Мъжете са по-силни и по-едри, отколкото

на Таити, жените — по-хубави и при двата пола се забелязва по-малко любопитство и боязливост.

Имаше един предмет, който особено силно възбуди нашето любопитство. Това бе един сандък, който лежи върху две пръчки и се крепи на две малки, много добре обработени подпори. Пръчките, изглежда, бяха дръжки, които служат за пренасяне на сандъка. На един от краищата му имаше четириъгълна дупка, в която бе пъхнат кух пръстен. Когато господин Бенкс видя сандъка за пръв път, отворът бе закрит с парче плат. По-късно тази завеса я нямаше и сандъкът, който в началото, разбира се, бе съдържал нещо, сега бе празен. Тупиа сподели с нас, че сандъкът бил жилището на бога. Скоро след това видяхме на Улиетеа пет такива божии жилища със съвсем същата форма. Когато господин Бенкс си пъхна ръката в отвора на един такъв сандък, той напипа един дебел предмет, дълъг около пет фута, дебел един фут и увит в рогозки. Той си провря пръстите през няколко такива опаковки и накрая стигна до много здрава рогозка от кокосови влакна, но се отказа от намеренията си, когато забеляза, че туземците започват да проявяват голямо недоволство.

До следващата си цел, Улиетеа, стигнахме за осем часа. И тук, както в Хуахайне, пред острова се простира коралов риф, чийто отвор води към едно добро пристанище. На половин миля от Улиетеа лежи Отаха и двата острова са заобиколени от един и същ коралов риф, така че между тях не може да се мине. Отворите понякога са широки, понякога тесни и скалите се издигат от двете страни, стръмни като стени. Когато влизахме в един от тези отвори, главният боцман, който сондираше, внезапно извика: „Два фадена!“ Аз се уплаших и в следващия миг сметнах, че това е невъзможно, тъй като нашият кораб газеше на дълбочина най-малко четиринадесет фута. Но наистина беше така; ние пътувахме съвсем близо до една от тези отвесни скални стени.

Когато слязох на Улиетеа, забих английския флаг и завладях този остров, както и Хуахайне, Отаха и Борабора (Болабола) в името на негово величество. Последният остров аз не можах да посетя. Неговият крал бе завладял Улиетеа и на всички острови много се страхуват от него. Тупиа го мразеше особено силно, защото заради него бе загубил своите владения на Улиетеа. Ние си представяхме този завоевател като млад и силен мъж, от лицето на когото лъха смелост и

ум. Когато го срещнахме на Улиетеа, видяхме един слаб, изхабен старец, който бе почти сляп, нямаше равен на себе си по мързел и притежаваше малко разум.

На тези острови си набавихме плодове, игнами, банани, птици и свине. Бананите, които варяхме и давахме на екипажа вместо хляб, бяха за нас по-полезни от прясното месо. Те бяха за моряците ни добре дошли, още повече че нашият корабен сухар гъмжеше от червеи и с всяка хапка налапвахме в устата си повече от двадесет, а те бяха по-люти от горчица. Ние се надявахме, че за нашето по-нататъшно пътуване ще можем да се снабдим с живи животни. Продадоха ни достатъчно свине и птици, но свинете не искаха да ядат, а птиците измряха.

Тези острови приличаха на Таити толкова много, че ние намерихме малки различия. Някои от танците имаха комичен характер, а друг един бе силно драматичен. При него танцьорите се разделяха на две групи, които носеха дрехи с различни цветове. Облечената в кафяво група представляваше един господар и неговите слуги, облечените в бяло бяха крадци. Господарят възложи на слугите си да охраняват една кошница с продукти, слугите изпълняваха тази заповед, танцувайки, а крадците също чрез танцуване търсеха начин да завладеят кошницата. Накрая кафявите се умориха, легнаха и заспаха около кошницата, след което белите се промъкнаха и отвлякоха своята плячка.

НАРЕКОХ ГИ ДРУЖЕСТВЕНИТЕ ОСТРОВИ

От Дружествените острови — така нарекох островите Улиетеа, Отаха, Борабора (Болабола), Хуахайне, Тубаи (Мотуити) и Мауруа (Маупити), тъй като те бяха разположени много близо един до друг — ние отплувахме към един остров, който според обясненията на Тупиа се наричаше Охитироа (*Руруту, един от островите на групата Тубуаи*). Обиколката му е около три мили и четвърт и е слабо населен. Той не е обграден от коралов риф. Жителите му са силни, добре сложени и малко по-кафяви, отколкото тези на Дружествените острови. Единствените фигури по тялото им са черни пръстени около ръцете и краката, а под рамената големи колкото длан петна със същия цвят с назъбени краища. Почти всички платове бяха боядисани с блестяща жълта боя, а на обратната страна бяха намазани с червен лак или такъв с цвят на олово. За облекло им служи едно наметало, което стига до коляното. То се състои от парче плат, а за да може да се провира главата, в средата има дупка, общита с едри шевове. Тогава за пръв път видяхме жители на острови от Южното море да употребяват един вид игла.

На 15 август отплувахме от Охитироа, а на 25 отпразнувахме годишнината от нашето отпътуване от Англия, като извадихме честърско сирене от делвата, където то се бе запазило много добре, и като отворихме една бъчва превъзходна бира. На 30-ти видяхме една комета, която в четири и половина часа достигна меридиана. Когато Тупиа съзря това небесно тяло, той извика, че сега жителите на Улиетеа бързо ще избягат в планините, за да не бъдат убити от господарите си от Борабора. До 3-ти септември пътувахме на юг, след това се обърнахме на запад. На 27-ми видяхме няколко водорасли и едно парче дърво, покрито с миди, на следващия ден — един тюлен, който се носеше по морето, като спеше, на 29-ти — една птица, която, изглежда, беше земна птица и с изключение на късата си човка приличаше на бекас. На 1-ви октомври видяхме безброй много птици и още един спящ тюлен. Според общо разпространеното мнение тюлените никога не се отдалечават много от сушата и се срещат само в

плитчините. В Южното море този възглед не намира безусловно потвърждение. Но вярно е, че водораслите сочат близостта на земята. През следващите дни признаците се увеличиха. Появи се още повече морска трева, след това пак едно парче дърво, покрито с миди, накрая една кафява птица с бели пера под крилата, голяма колкото гарван. Тази птица, изглежда, често се среща в близост до Фолклендските острови. На 6-ти октомври от марса видяхме земя.

НЕ БЕШЕ ТЕРА АУСТРАЛИС, А НОВА ЗЕЛАНДИЯ

През следващия ден напреднахме малко, тъй като настъпи безветрие. Когато започнахме да виждаме сушата по-ясно, тя започна да ни се струва все по-величествена и по-величествена. Четири-пет реда планини лежаха една зад друга, а зад тях се показва още една планинска верига, която изглеждаше извънредно голяма. Всички се надявахме, че сме открили Тера аустралис. Към пет часа (на 8-ми октомври) открихме входа на един залив, който, изглежда, водеше дълбоко във вътрешността, и веднага се упътихме към него. Видяхме също така от различни части на брега да се издига дим. На следващата сутрин се оказа, че планините са обрасли с гори и че по равнината растат големи дървета. В залива се движеха много канута, които, изглежда, не ни обръщаха внимание. По-късно видяхме много малки къщи, а пред една от тях бяха събрани много хора. На един малък полуостров ясно забелязахме висока и равномерна ограда от колове, която опасваше целия връх на планината. Нашите хора не можеха да проумеят какво може да означава тази ограда; едни предполагаша, че това е развъдник за елени, а други, че е ограда за говеда и овце.

Към четири и половина часа хвърлихме котва в северозападната част на залива, пред устието на малка река, и на около половин час път от брега. Вечерта отидох с господата Бенкс и Солъндър на брега с една пинаса и малката лодка. Спряхме на източния бряг на реката. На другия бряг имаше туземци, към които загребахме; пинасата остана зад нас в устието. Когато се доближихме до тези хора, те всички побягнаха. Все пак ние се изкачихме на брега и оставихме в лодката четирима юнги. Докато крачехме към няколкото хижи, четирима, въоръжени с копия, туземци, изтичаха към лодката, която те вероятно биха заграбили, ако хората в пинасата не бяха извикали на юнгите да се оставят на течението. Четиримата ги преследваха, без да се уплашат от двата куршума, изстреляни от пинасата, които прехвърчаха над главите им. Накрая ги обърна в бягство третият изстрел, който простря мъртъв единия от тях. При тези обстоятелства ние се върнахме обратно

на кораба и още дълго чувахме как на брега се говори високо и оживено.

При настъпването на деня много туземци се бяха събрали на своето предишно място. Само трима или четирима носеха копия, останалите, които на пръв поглед изглеждаха невъоръжени, имаха един вид мечове от зелен талк (нефрит), дълги един фут и добре огладени. Изпратих на сушата три лодки с морски пехотинци и моряци, а лично аз бях придружен само от Тупиа и господата Бенкс и Солъндър. Туземците тръгнаха към нас със застрашителни ръкомахания и отговориха на словото на Тупиа, като размахаха оръжията си. След като извиках морските пехотинци и ги наредих в боен строй, тръгнах още един път към тях и накарах Тупиа пак да вземе думата. За щастие, те го разбраха. Смисълът на неговата реч беше, че ние искаме да имаме вода и хранителни припаси, за които ще им дадем желязо, ползата от което той им обясни. Те отговориха, че искат да общуват с нас, ако отидем при тях. В този случай те би трябвало да оставят оръжието си, нещо, на което не се съгласиха. Тупия сериозно ни предупреди, че тези хора не са наши приятели. Накрая един дойде при нас, мнозина го последваха и така скоро всички се събраха при нас. Нашите подаръци, стъклария и желязо, бяха посрещнати хладно. Трябвало да разменим с тях оръжията си, поискаха те, а когато им отказахме, посегнаха към нашите пушки. На един му се удаде да грабне ловджийския нож на господин Грийн. Той триумфално размаха своята плячка над главата си. За останалите това бе сигнал да станат непоносимо безсрамни. Тъй като прииждаха все повече воители, накарах господин Бенкс да стреля със сачми върху крадеца. Този изстрел не направи никакво впечатление и положението беше така опасно, че не остана друг изход, освен да се гръмне срещу човека с куршум. Той падна и ловджийският нож отново дойде в наши ръце.

Навярно щеше да се дойде до всеобщо нападение, но то бе отклонено чрез няколко изстрела със сачми в най-гъстата част на тълпата. Някои от нашите врагове бяха ранени, това ясно видяхме, когато те преплуваха реката.

НЕ УСПЯХМЕ ДА СЕ РАЗБЕРЕМ

Този нещастен изход ясно ни доказа, че с тукашните туземци няма да можем да стигнем до никакво разбирателство. Реших да опитам в разположените по-далеч части на залива, където вероятно щяхме да намерим вода за пиене и с подаръци да спечелим туземците. За съжаление, силният прибой никъде не ни позволи да спрем. Погледът ми се насочи към две канута, където предположих, че има рибари без оръжие, така че те нямаше да могат да окажат никаква съпротива на моите три лодки. Едното недогледахме, другото се оказа невярно. След като приятелските думи на Тупиа останаха без внимание, аз заповядах да дадат един пушечен изстрел над гребците. Те веднага престанаха да гребат и се съблякоха, но това не бе нищо друго, освен подготовка за борба. Когато първата от нашите лодки се приближи, те така силно я нападнаха с гребла, камъни и други оръжия, че за да се защитят, нашите хора трябваше да стрелят. За съжаление, четирима туземци бяха убити. Останалите, всичките млади хора, най-възрастният от които беше на около деветнадесет години, ние издърпахме на борда.

Щом се озоваха на кораба, те се хвърлиха на дъските и без съмнение очакваха смъртта. Ние ги успокоихме, подадохме им дрехи и по всички възможни начини се опитвахме да ги убедим, че нашите намерения са приятелски. Който познава човешката природа, вероятно ще разбере, че тези млади хора, които току-що бяха видели как умират техните роднини, едва освободени от смъртния си страх, изпитаха след тъгата необузdana радост. С голямо любопитство те разпитваха за всичко и с готовност отговаряха на нашите въпроси. Първо ядоха хляб, после, когато бе донесен обедът, поискаха да опитат от всичко, което видяха. Най-много им хареса соленото свинско месо. След залез-слънце те ядоха още веднъж и легнаха в приготвените за тях постели. През нощта отново се натъжиха, но Тупиа ги успокои и те даже затананикаха една песен, приятната мелодия на която ни изненада. На другата сутрин, след като отново здравата се наядоха, ние им казахме, че ще ги върнем на сушата. Те много се зарадваха на това, докато

видяха, че лодката ни се насочва към реката там, където най-напред бяхме слезли на сушата. Там, казаха те, живеели техните врагове, които щели да ги убият и изядат. По тяхна молба спряхме в тази част на острова, която те назоваха своя родина. Тримата ни напуснаха и ние тръгнахме край едно блато, за да бием патици, каквито тук имаше в изобилие. Бяхме изминали около четвърт миля, когато забелязахме много туземци, а скоро след това и една втора тълпа, която заобикаляше блатото. Скоро след това нашите трима младежи се върнаха и помолиха да ги защитим. Ние изтичахме към лодките, с които се прехвърлихме от другата страна на реката. На отсрещния бряг се появили туземци на малки групи, които общо бяха около двеста души. Тъй като чичото на един от нашите нови познати бе между тях, може би щеше да се стигне до приятелско общуване. Тримата наши млади спътници показаха на своите съплеменници от другата страна всички подаръци, които им бяхме направили, и един от купчината хора преплува реката, за да предаде на Тупиа зелено клонче. По-нататък нищо не стана; ние се върнахме на нашия кораб без резултат и бяхме не малко учудени, че тримата младежи дойдоха там с нас. През нощта, както обикновено, от задната част на залива се чу силна глъчка, чието значение не можахме да си обясним. По-късно, явно против тяхното желание, оставихме тримата на брега, тъй като исках да вдигна платна.

На 11-ти октомври в около шест часа сутринта напуснахме този жалък бряг, на който дадох името Залив на бедността, тъй като не можахме да се снабдим с нищо друго, освен с дърва.

ЧОВЕКОЯДЦИ И КРАДЦИ НА ДЕЦА

Реших да карам край брега до 40 или 41 градуса ширина и след това да се върна. Срегнахме няколко канута, едно от които дойде толкова близо до нас, че можахме да поканим екипажа му да се качи при нас на борда. Хората се отзоваха на нашата покана и бяха извънредно усърдни при търгуването. Тъй като искаха да имат все повече и повече, те ни продадоха всичко, каквото имаха в своето превозно средство, включително и оръжията и греблата си, даже и тези, които им бяха съвсем необходими. Така имахме възможност внимателно да изследваме мечовете им. Те бяха с къса дръжка. Синият талк, от който са направени, е шлифован и от двете страни. Този меч се нарича пату-пату и е създаден за бой от близко разстояние; разбира се, той с един-единствен удар може да разцепи и най-здравия череп. Не всички посетители ни напуснаха, трима останаха на борда. В началото те съвсем не предполагаха, че прохладният вятър, който задуха, ще ги отнесе далеч от родината им; след това обаче много се уплашиха, когато видяха къде се намират. За тяхно щастие на другата сутрин срещнахме две канута, които ги приеха. Впрочем те не им се довериха веднага и имахме възможност да се убедим, че там наистина цари отворителният навик на човекоядството. В началото не искахме да повярваме това, което ни разправяха, тъй като младите хора често преувеличават.

Ние се намирахме пред един нос, който заради формата му нарекох Кейп Тейбл. Той е доста висок, завършва с остър ъгъл и горе изглежда съвсем плосък. Недалече лежи малък остров, най-южната земя, която видяхме. Нарекох го Портленд, защото извънредно много приличаше на едноименния остров в Ламанш. Когато пътувахме край брега, както на сушата, така и на острова, виждахме голям брой туземци. Забелязахме също така и обработени полета.

През следващите дни срещнахме канута, като пътуващите в тях се държаха ту приятелски, ту неприятелски. Колко беше необходимо да бъдем нащрек, се разбра, когато един ден попаднахме на неравно и скалисто дъно. От движенията на нашия кораб туземците вероятно са

заклучили, че сме в опасност и към нас бързо тръгнаха пет канута, пълни с въоръжени бойци. Едва когато гръмнахме с оръдието, те се уплашиха. Друг път на един главатар, който пътуваше в кану и носеше на рамената си една черна кожа, предложих в замяна парче плат. Той поиска да му дам първо моята стока, хвана я и избяга с плата и кожата. Тъй като той остана ненаказан, неговите спътници отидоха в нахалството си толкова далече, че издърпаха в своето кану малкия Тайето, слугата на Тупио. Бяхме много озадачени как да вземем обратно бедното момче, тъй като изстрелите ни можеха да засегнат не само преследвачите му, но и него. Когато един от тях падна, в първата си уплаха останалите пуснаха Тайето. Той без колебание се хвърли в морето и достигна кораба. Нарекох мястото, където се случи това, Нос на похитителите на деца.

На 17-ти октомври използвах надигания се вятър, за да се върна, тъй като в тази посока вече не можех да разчитам на подходящо пристанище. Затова нарекох високия и кръгъл връх, състоящ се от скали, Нос на връщането.

СРЕЩИ С ПРИЯТЕЛИ И ВРАГОВЕ

На 20-ти октомври бяхме посетени от туземци и най-сетне имахме възможност да си набавим така необходимата ни вода за пиене. Те знаеха за събитията в Залива на бедността и затова накарах Тупиа да им обясни какво търсим при тях. Подарихме им няколко лакти платно и един пирон и това ги настрои съвсем приятелски. Наистина те не оцениха значението на пирона, но толкова повече им хареса платното. Заведоха ни до един залив, където имаше две поточета. Приятелското, даже почтително държане на тамошните жители ни даде възможност, докато черпехме вода, да разучим техните нрави и обичаи. Господата Бенкс и Солъндър пребродиха околността, без да взимат обичайните предпазни мерки. Те събраха цветя, застреляха изключително красиви птици, посетиха много колиби, жителите на които несприхливо им показаха всичко, каквото те желаеха. Понякога туземците се хранеха, без да се смущават от нашите приятели. В това време на годината храната им се състоеше от риба, с която вместо хляб ядяха корените на един вид папрат; през другите годишни времена те вероятно имат прекрасни зеленчуци. Що се касае до питомни животни, при тях видяхме само грозни кучета. Господин Бенкс изследва много от техните насаждения, които бяха разпределени съвсем равномерно в лехи и обработени така добре, както и най-добре гледаните наши градини. Размерът на насажденията бе различен. Всеки участък бе заобиколен от ограда, която обикновено се състоеше от така гъсто преплетена тръстика, че и за мишка би било трудно да се провре през такава плетеница.

На един от островите Фиджи днес

При татуиране

Характерен тропически пейзаж на Таити

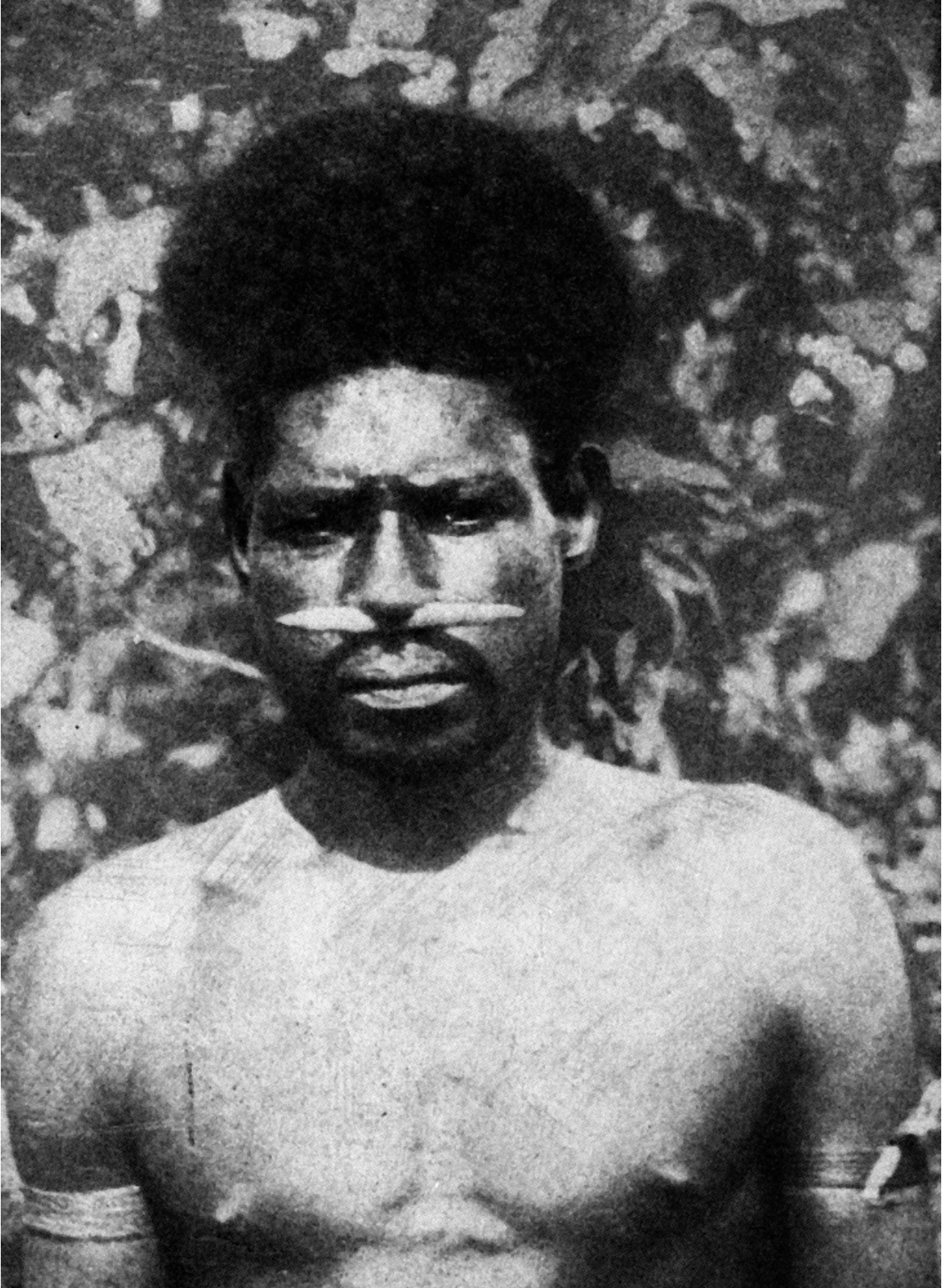
Полинезийска дъсчена лодка, украсена със седеф

Населен бряг на лагуна на един коралов остров

Още Кук съобщава за чара и грацията на таитянските момичета

Туземец с клечка през носа

Село на един остров в Южното море

На брега на Рауатеа

Жените си боядисват лицата с червена охра и растително масло. Този грим покрива бузите и челото им и във влажно състояние при докосване лесно се отделя. Носовете на някои наши хора твърде очебийно показваха, че се е получило много приятелско общуване. Тукашните жени са също така кокетни, както и европейските модаджийки, и на младите момичета, изглежда, не им липсва разпуснатост. Мъжете обикновено не си боядисват тялото, но видяхме един, който си бе натрил не само тялото, но и дрехите със суха охра и

държеше в ръката парче суха боя, с която веднага поправяше тази украса, щом тя някъде се повредеше. Тук туземците не са толкова чисти, както на Таити. Климатът е твърде студен, за да могат да се къпят всеки ден. В замяна на това видяхме — нещо, което никъде досега не бяхме забелязали — че във всички дворове има нужници, а някои признаци сочеха за това, че е общоприето нивите да се торят.

В един залив се снабдихме с вода. Туземците бяха така миролюбиви, че можехме безгрижно да се движим всред тях. Къщите им в долините бяха празни, защото в това време на годината те живееха в планините в палатки, които са построени много разумно. На гредите на най-голямата от тези къщи, която не бе завършена, видяхме обработени, но направени със странен вкус скулптури, спирални линии и разкривени човешки лица. Канутата бяха по-големи, отколкото бях виждал дотогава, и разточително покрити със скулптури. На една от планините се нижеше един от онези редове от колове, които вече на няколко пъти ни бяха правили впечатление. Господин Бенкс изкачи тази планина, въпреки че тя бе доста отвесна. Коловете били високи около шестнадесет фута и разположени в два реда на разстояние шест фута един от друг. Всеки кол бил отдалечен от другия на десет фута и имало нещо като покрив, направен от пръти. Коловете, край които имало ров, се точели отстрани на хълма в извита линия, дълга сто ярда. Но при посещението на господин Бенкс не можа точно да се изясни какво е предназначението на тези строежи.

По наша молба туземците подхванаха своите войнствени песни. Жените им пригласяха, като ужасно си кривяха лицата, плезеха си езиците и в такт издаваха ужасен вой. Един по-възрастен мъж ни показва как те използват своите единствени оръжия, копие и пату-пату. Аз вече описах това оръжие, което е по-скоро брадва, отколкото меч. Копието е направено от много твърдо дърво, изострено на двата края и на дължина от десет до четиринадесет фута. Мъжът тръгна с гневни гримаси към един дървен блок, който представляваше врага, размаха копието и го метна. След като улучи врага си, той се хвърли върху него и с пату-пату му нанесе много удари с такава сила, че един-единствен би бил достатъчен да разцепи черепа на вол. Тъй като след като хвърли копието, мъжът нанесе толкова много удари, нашите офицери заключиха, че този народ не оставя жив нито един враг.

Между тези туземци имаше и един свещник, с когото Тупиа води научен разговор по религиозни въпроси. Те, изглежда, бяха напълно единодушни в своите схващания, което не се случва често на нашите най-добри теолози. Без съмнение Тупиа беше по-учен, защото другият го слушаше много внимателно. След като приключиха дебатите по най-важните верски въпроси, Тупиа попита своя колега дали те наистина са човекоядци. Този потвърди това, но прибави, че ядат само врагове, убити в боя.

Всичко, което можахме да получим в замяна на нашите мъниста и стъклени шишета, се състоеше в риби, сладки картофи и няколко дреболии, които пазарихме от любопитство. Между тях имаше и един пумпал, който беше съвсем като играчките на нашите деца и се привеждаше в движение също с камшик. Единствените четирикраки, които имаше, бяха кучетата и плъховете, но и от тях не видяхме много. Този народ, подобно на таитяните, яде своите кучета и носи козината им като кожух.

Аз изкачих много планини, за да добия общ поглед върху страната. Но щом достигнех някой връх, додето стигаше погледът ми, не виждах нищо друго, освен още по-високи планини, които се изкачваха една върху друга. Горе по тези височини не расте нищо друго, освен папрат, но склоновете са покрити с гъста гора и храсталак; между тях има ниви.

На 30-ти вдигнахме платна и отплувахме в северна посока. Нашите срещи с канутата на туземците протичаха в повечето случаи неприятелски. Тъй като исках да избягвам боя, опитвах се да ги уплаша. Пушечните изстрели не оказваха никакво въздействие и, изглежда, още повече ги ожесточаваха; но изсвистеше ли над тях оръдеен снаряд, те веднага побягваха. На всяка страна на едно от канутата имаше по шестнадесет гребци, а екипажът бе общо от шестдесет гребци. Случваше се да бъдем нападнати с градушка от камъни, а друг един път туземците, които отговориха с предизвикателни викове на нашите умишлено неточни изстрели, тържествено ни дадоха да разберем, че на другата сутрин ще се върнат с подкрепления и ще ни нападнат. Това привидно рицарско поведение не бе нищо друго, освен военна хитрост. Те искаха да приспят нашето внимание и дойдоха не на сутринта, а през нощта и, разбира се, ни намериха нащрек.

На 3-ти ноември влязохме в един залив, където на 9-ти наблюдавах преминаването на Меркурий. Затова го нарекох Залив на Меркурий. В задната част беше устието на една река, край която изминах една миля. По течение тя беше по-широка, отколкото при вливането си в морето.

На земята около залива има само папрат и други растения, които виреят на бедни почви. Но освен това има по-добри места, които биха давали добри реколти, ако се обработват. Но такова нещо няма: в целия залив видяхме само едно-единствено насаждение с тикви и сладки картофи. Жителите са многобройни, но живеят по-мизерно, отколкото на юг. Те имат по-малки канута без украшения и спят под открито небе, като мъжете лежат в полукръг около жените и децата, а оръжията им са до тях. Хранят се с риби, птици и корени.

ХИПАХИ: ОТЛИЧНО ИЗГРАДЕНИ ОТБРАНИТЕЛНИ СЪОРЪЖЕНИЯ

На залива Меркурий най-интересното нещо за нас бяха укрепленията, наречени хипахи. Не само около селищата, както ще наричам по-голям брой колиби, разположени недалеч една от друга, но и около жилищата, пръснати по планините, малките острови и скалите имаше окопи. Това голямо количество отбранителни съоръжения дава основание да се предполага, че войните са чести и изяснява и въпроса, защо почти не се виждат обработени полета. Някои от укрепленията бяха разположени на такива места, че по-подходящи не би могъл да избере и най-добрият европейски инженер. Корабен екипаж, принуден евентуално да презимува тук, не би имал защо да се страхува от населението на целия остров.

Най-значителното от тези съоръжения е на една планина, която от двете страни се мие от вълните и е съвсем непревземаемо. От другите две страни едната е стръмна, другата равна. Цялото укрепление е обградено от една палисада, дебелия колове на която здраво са завързани един за друг с върбови пръчки. Равнината, тоест слабата страна, е защитена от двоен ров. Дълбочината на вътрешния ров е двадесет и четири фута. На шанцата има още един ред колове, а зад нея се издига скеле, опряно на здрави греди, на което защитниците се изкачват и от което могат да отблъскват нападащите с метателни копия и камъни, от които има готови купчини. Единственият път, който се извисява по втората, стръмната страна на планината, е защитен също от палисада.

Палисадата се простира както към вътрешността на страната, така и към морето около цялата планина, върхът на която се състои от няколко различни, издигащи се една върху друга височини, всяка от които има своя отделна палисада. За връзка служат тесни пътеки, които лесно могат да се затворят; и врагът, превзел външната палисада, би трябвало да щурмува всяка от тези височини поотделно. На главния вход, който е на стръмната страна, не забелязахме нито порта, нито мост. В случай на нападение вероятно го преграждат, накратко: това

място е така здраво укрепено, че група решителни мъже може да го защитава срещу населението на цялата страна. В случай на обсада укрепленията са снабдени с всички необходими запаси, с изключение на вода. Забелязахме цели купища от годни за ядене корени от папрат и сушена риба. Най-близката вода беше в един ручей, който течеше в подножието на хълма. Ние не можахме да научим дали има начин да черпят вода от ручея по време на обсада или пък съхраняват водата в тикви и други съдове. Не може да се приеме, че са забравили точно за водата, тъй като са натрупали запаси от хранителни припаси.

Ние изявихме желание да видим как изглежда една обсада. Веднага на платформата се изкачи един млад войн, а друг бързо слезе в рова. И двамата подхванаха войнствена песен и почнаха да танцуват със застрашително жестикулиране, за да изпаднат изкуствено в оная ярост, която при тези народи е необходим пролог към всеки бой.

Като имахме пред вид майсторството, което се проявява при направата на подобни укрепления почти без помощта на сечива, можем само да се чудим, че този народ не притежава други метателни оръдия, освен копието. Не се употребяват нито лъкът, нито прашката, а може да се предполага, че изобретяването на тези оръжия, които се намират при всички примитивни народи в света, е много по-лесно от построяването на подобни бастиони. Освен копието и пату-пату забелязахме още само две оръжия. Едното бе пръчка, дълга пет фута, която понякога завършва с острие, подобно на това на алебарда, а понякога от едната страна е остро, а от другата има формата на перка на гребло. Другото оръжие бе един фут по-късо, от едната страна късо, а от другата клинообразно. Техните големи копия имат кукички и в техните силни и опитни ръце са такива страшни оръжия, че без нашите пушки при една схватка бихме били в неизгодно положение. Както навсякъде другаде, в тази страна желязото се ценеше толкова малко, че туземците предпочитаха и най-ненужната дреболия не само пред един пирон, но и пред всяко друго желязно сечиво. При това изглежда, че този най-полезен от всички метали не липсва тук, поне ние намерихме на много места в залива Меркурий един пясък, който съдържаше желязо, докарано там от малки поточета, а това сочи за наличието на железни руди във вътрешността.

ПО-НАТАТЪШНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА НОВА ЗЕЛАНДИЯ

Преди на 15-ти ноември да напуснем залива Меркурий, (*Днес Кук бей, залив на Кук*), аз наредих да изрежат името на нашия кораб на много дървета и тържествено завладях страната в името на Джордж III. Пътувайки край брега, ние стигнахме в един залив до устието на река. Пътувахме край нея около четири мили и видяхме, че посоката на течението ѝ, както и характерът на ландшафта са еднообразни. На брега ѝ растяха големи дървета, каквито още не бяхме виждали. Едно от най-големите, което измерихме, на шест фута от земята, имаше обхват повече от деветнадесет фута и до своя първи клон бе осемдесет и девет фута високо. Беше право като стрела. Ние намерихме други по-големи и изследвахме качествата на дървото, като отсякохме едно от по-младите. Това дърво е здраво и тежко и макар да не е подходящо за мачти, от него можахме да избичим чудесни дъски. (*При много случаи Кук прави подобни практически разсъждения със своя реалистичен ум, който се интересува от изгодата. При това той проявява яснота, комбинативна способност и способност от привидно незначителни констатации да прави важни изводи.*)

Реката вероятно е много богата на риба, тъй като на различни места видяхме колове за закрепване на мрежи. Онези гигантски дървета, за които говорих, образуват неизмерими гори. Понякога те стигат до самия бряг, а там, където са на известно разстояние от брега, почвата е блатиста.

Западно от един нос, който нарекох Кейп Брет и който е в подножието на висока и кръгла планина, се простира залив, който нарекох Островен залив поради многото острови в него. Те лежат навсякъде край бреговете и образуват много както удобни, така и сигурни пристанища, в които цяла една флота би могла да намери закрила. Тъй като се страхувах да не загубя твърде много време, аз не изследвах основно всички части на залива, въпреки това мога да твърдя, че един кораб може да разчита на сигурно дъно и на богат риболов. През това време на годината нямаше корени, но риба получихме в изобилие. Купувахме я от туземците, защото ние самите

ловехме много малко. Когато показахме нашия гъргър на тези, с които търгувахме, те ни се изсмяха и ни посочиха своя, който бе необикновено голям и направен от много здрави конци. Изглежда, в тая част на страната риболовът бе главното занятие. Край всички колиби видяхме много мрежи, които като купи сено лежаха една върху друга и за защита от дъжда бяха покрити с листа.

След това стигнахме до най-северната точка на Нова Зеландия. Тамошните туземци се държаха така разумно, че ги попитахме дали не познават и друга някоя страна, освен своята. Те ни отговориха, че на тях самите не им е известна никоя друга, от един от своите стари мъже знаели, че едно голямо кану е достигнало до една просторна страна. Тези, които се върнали, били разправили, че в онази страна ядели свине. Тупиа веднага отговори: „Вашата история не е вярна, защото не мога да повярвам, че хора са се завърнали без свине от едно пътуване, след като са посетили страна, където е имало такива животни.“

Въпреки това разумно възражение на нашия таитянин трябва да отбележа, че макар и туземците да не описаха как изглежда свинята, но казаха нейното таитянско название — баоак. Ако животното им бе непознато и ако те не бяха влизали в съприкосновение с народ, който отглежда свине, те не биха знаели и неговото название.

Пътувахме край отсрещния бряг на Нова Зеландия тридесет и четири дни без интересни срещи и с много затруднения. На 14-ти януари 1770 г. в пет часа сутринта открихме една земя на юг-югозапад, към която се отправихме. *(Това е било северният край на южния остров на Нова Зеландия. Кук открил пролива между двата острова на Нова Зеландия, по-късно наречен на негово име. В началото той мислел, че е достигнал само някой голям залив.)* Намирахме се в залив, чийто край не можехме да видим, въпреки че видимостта бе добра. Брегът образуваше много заливи и в един от тях закарах кораба, който трябваше да бъде калафатен и имаше нужда от текущ ремонт. *(На моряшки език калафатене означава да се запълнят дупките по палубата и стените на кораба с накатранени кълчища.)*

С туземците от околността се потвърди досегашния ни опит. В началото те обикновено искаха да ни нападнат, уплашваха се от нашите огнестрелни оръжия, които ние пълнехме в най-лошия случай със сачми, после често предизвикваха разриви със своите кражби и грабежи и в края на краищата ставаха наши добри приятели. Най-

силно възбуждаше техния интерес хартията, докато от опит научаваха, че се разваля от влагата. Тогава предпочитаха зеблото за чували и червеното вълнено сукно. Те не одобриха платовете от Таити и чрез това доказаха, че умеят да ценят качеството на стоките. Тупиа ги разпита подробно за техните традиции. Отговорите им показаха, че те никога не са виждали кораб като нашия, нито са чували за такъв. Нямаше следователно никакво предание за тукашното пребиваване на „Тасман“. *(Кук мислел, че не може да е далеч Заливът на убийците, където хвърлил котва „Тасман“.* Абел Тасман е, както бе споменато в увода, един от най-забележителните холандски мореплаватели. Като търсел Южната страна през 1642 г., той открил наречената на негово име Тасмания и Нова Зеландия, през 1643 г. — островите Тонга и Фиджи, но той не намерил Куковия пролив, който дели Южния от Северния остров на Нова Зеландия).

На другата сутрин след нашето пристигане бяхме събудени от пеене на птици. Птиците бяха невероятно много и като че ли се съревноваваха една с друга. Като че ли биеха малки, съвсем еднакво настроени камбанки; при това може би разстоянието, на което се намирахме с нашия кораб, увеличаваше въздействието на този концерт. След като разпитахме, научихме, че птиците започват да пеят винаги два часа след полунощ и продължават до изгрев-слънце. През деня те мълчат.

„НИЕ ЯДЕМ САМО ВРАГОВЕТЕ, УБИТИ В БОЙ“

Когато пътувахме към по-малкия залив, видяхме, че водата влачи един предмет, в който накрая разпознахме трупа на жена. На сушата чухме, че съществува обичай да се връзват труповете за камък и да се потопяват във водата. Но при тази жена камъкът се бе развързал и тя отново бе изплувала на повърхността.

Малко след това попаднахме на няколко туземци, които готвеха. Когато погледнахме в една от кошниците, които бяха там, видяхме няколко съвсем оглозгани кокала, които положително не бяха от куче. За да се убедим, казахме на Тупиа да пита що за кокали са това и без да се колебаят, хората отговориха, че са човешки кокали.

— Но защо не сте изiali жената, която видяхме да плува в морето?

— Тази жена умря от болест, а ние ядем само нашите врагове, които сме убили през време на боя.

Според техните твърдения кокалите, които видяхме, били на девет врага, които малко преди това ги нападнали. Но ние продължихме да се съмняваме в съществуването на един обичай, който според нашите разбирания бе наистина ужасен.

— Но къде са главите на вашите врагове? — попита Тупиа отново. — Да не би да сте ги изiali?

— Утре ще ви донесе няколко глави, за да видите, че сме казали истината — отговори един стар главатар.

Старецът изпълни своето обещание и ни донесе няколко глави. Туземците познават едно средство, с помощта на което предпазват месото от гниене и събират главите на своите врагове. Тези глави имат голяма стойност като доказателство за победата и именно по тая причина не ни продадоха повече от една, и то с голямо нежелание. Когато господин Бенкс изследва главата, която му предоставихме, на едно от слепоочията той откри голяма фрактура. Следователно смъртта е била причинена от удар.

Потвърдиха се моите предположения, че големият залив е във връзка с проток. Когато изкачих една от планините, оказа се, че

погледът към залива се закрива от още по-високи планини с непроходими гори. Накрая бях богато възнаграден за моите усилия, защото отгоре видях проток от източното към западното море, малко по на запад от залива, в който сега бяхме с нашия кораб. Следващата ми грижа бе да установя къде точно е протокът. Един излет с господин Бенкс и Солъндър ме изведе на много висока планина, от която имахме пълен обзор върху целия проток и отсрещния бряг, който по моя преценка бе на около четири мили. Ние издигнахме на тази планина един вид пирамида и сложихме вътре куршуми от пушка, сачми, мъниста и други дреболии, които туземците не притежават и които трябваше да докажат на по-сетнешните пътешественици, че и преди тях тук са идвали европейци. Подобна пирамида построихме на една друга планина, а на един остров издигнахме мачта с английския флаг. Дадох на залива името Проток на кралица Шарлота и тържествено завладях съседната суша в името на Джордж III. След като изпразних едно шише вино за здравето на Негово величество, дадох шишето на стареца, който ми бе служил за водач, и той остана във възторг от моя подарък.

Най-сетне на 5-ти февруари 1770 г. можахме да вдигнем котва, но поради слабия вятър скоро трябваше да дрейфуваме. На 6-ти отново вдигнахме платна и се отправихме в протока (става дума за Куковия проток). Тук видяхме една учудващо висока покрита със сняг планина. Когато вече бяхме близо до източното устие на протока, някои от моите офицери изказаха мнение, че между Носа на връщането и земята на юг брегът е непрекъснат и че следователно няма никакъв проток. От това, което бях видял, и от други признаци, бях уверен в себе си и затуй използвах промяната на вятъра, за да измина другата част от разстоянието.

На 9-ти февруари времето се проясни и ние разпознахме Носа на връщането, който остана на разстояние около седем левги на североизток. Тогава аз извиках офицерите на палубата и ги попитах дали сега са се убедили в това, че сме минали през морски пролив. Всички казаха, че са напълно убедени и тъй като по този пункт не остана никакво съмнение, аз заповядах да се обърнем на изток. Към четири часа следобед задрейфувахме и се понесохме към югозапад.

Мястото, което най-много се хвърляше в очи, докато пътувахме надолу по брега, бе един остров (*в действителност полуостров*),

когого нарекох на името на господин Бенкс.

Времето бе така мъгливо, че брегът най-често се скриваше от нашите погледи. В първите дни на март достигнахме най-южния край на Нова Зеландия. На север не видяхме да има някаква връзка с острова, но тук може би имаше някой дълбоко врязан залив или една втора ниска суша. Пред най-южната част на брега има много скални прагове, които лесно могат да представляват опасност за невнимателния мореплавател, поради което ги нарекох Капаните.

ЗАВЪРШВАМЕ ОБИКОЛКАТА НА НОВА ЗЕЛАНДИЯ

За да завърши заобикалянето на Нова Зеландия, трябваше да карам нагоре по северозападния бряг. Първият залив, в който влязох, аз нарекох Мрачния. В него има много острови, зад които един кораб е защитен срещу всякакъв вятър, обаче водата не е достатъчна. Той се разпознава по пет високи и стръмни, напречно лежащи скали, които приличат на четирите пръста и палеца на човешка ръка. Характерен е и разположеният по-далеч Водопаден връх, висока червеникава скала с водопад, който се разделя на четири ръкава.

Предполагам, че планинската верига, която забелязах, в най-южните точки, се простира през целия остров. Долу ниският бряг почти цял е покрит с гора; той леко и постепенно се издига до планините на вътрешността. Близко зад една гориста, леко извисяваща се верига от хълмове се виждат планини, които образуват втора, много висока верига, и са покрити с обширни снежни полета, които вероятно лежат там от незапомнени времена. Не можеш да си представиш по-величествен пейзаж от този, който предлага тази страна, погледната откъм морето, защото, докъдето стига окото, не се вижда нищо друго, освен скални върхове, които са толкова близо един до друг, че долините край тях изглеждат като цепнатини. От 40 градуса до 42 градуса и 8 минути планините се отдръпват към вътрешността на страната. Брегът се състои от хълмове и гористи планини с различна височина и големина и изглежда доста плодороден. Повечето долини образуват равнини със значителна площ и по всичко личи, че изцяло са покрити с гора. Възможно е обаче брегът на различни места да е блатист и да е пресечен от езера или блата. По-нататък земята се изкачва хълмообразно непосредствено от морето и е гориста. Наистина имаше голяма мъгла и малко неща можеха да се разпознаят. А при това видяхме планински върхове да се извисяват над мъглата и облаците; това затвърди моето мнение, че една планинска верига се простира от единия край на острова до другия.

На 28-ми март се намирахме при острова, който бях видял от Протока на кралица Шарлота, Стивънз Айланд. С това обиколката на

Нова Зеландия бе завършена. Нищо друго не ме задържаше, освен необходимостта да напълня празните бъчви за вода. При един от нашите последни излети господин Бенкс намери още повече нови растения и камъни, изпълнени с жилки, които приличаха на минерали, но не бяха същинска руда. На едно друго място забелязах бели пространства, които отразяваха слънчевата светлина и които за това сметнах за минерали.

На 31-ви март 1770 г. се сбогувахме с Нова Зеландия. Първоначално имах намерение да проуча дали има Южен континент. Посъветвах се с моите офицери. Те направиха едно възражение, на което не бих могъл да възразя. За да осъществим моя план, би трябвало посред зима да се задържим във високите южни ширини с непригоден за това кораб. Поради това промених моето намерение и реших да се върна през Източна Индия. При това исках да достигна източния бряг на Нова Холандия (*Австралия*), да мина покрай него до северната му точка и след това да се опитам да достигна земята или островите, открити от Квирос. (*Португалецът е откривател на остров Еспириту Санто от Новите Хибриди, който по-късно е бил изследван и от Кук. Той се опитал, тръгвайки от Перу, да открие Австралия.*)

В следващите редове искам да обобщя наблюденията, които можах да направя при моята обиколка около брега за страната и нейните жители, за техните нрави и обичаи.

ХОРАТА И ПРИРОДАТА НА НОВА ЗЕЛАНДИЯ

Тъй като брегът, освен онази част, която Тасман видял от морето, бе напълно непознат до пътуването на „Индевър“, той е бил смятан от много учени за част от Южния континент. Сега се знае, че Нова Зеландия се състои от два големи острова, между които има един широк проток.

Северният от двата острова се нарича от туземците Аехайномоуве, а южният — Тови Поенаму. Той представлява планинска и по всяка вероятност неплодородна земя. Ние само два пъти видяхме жители и един път — огън. На северния остров условията изглеждат по-благоприятни. Почвата на долините и равнините е най-често лека, но плодородна. По мнението на господата Бенкс и Солъндър европейските зеленчуци и плодове великолепно ще виреят. От опит видяхме, че лятото, въпреки равномерната топлина, не е много по-горещо, отколкото в Англия, така че европейци, които се заселят тук, биха могли без особени затруднения да си набавят в изобилие всичко необходимо.

Както вече казахме, с изключение на кучетата и плъховете на островите няма други четирикраки. Кучетата живеят заедно с хората, те ги отглеждат само за да ги ядат. Плъховете не са многобройни и мнозина от нашите хора изобщо не ги видяха. На брега живеят тюлени. Без съмнение рядко ги ловят, тъй като въпреки че туземците притежават зъби от тези животни, които бяха обработили в игли, никой от тях не носеше такава кожа. Но ние видяхме пату-пату (*подобно на меч оръжие*), което бе направено от кости на кит или на някое съвсем подобно на него животно.

Ако животните на земята са редки, толкова по-богато е морето. Всички заливи гъмжат от риба, която на вкус не отстъпва на европейската. Навсякъде и най-вече на юг можахме да се снабдим с риба за целия екипаж, а в протока между двата острова всяка група сътрапезници, която не бе мързелива, насили толкова много, че в открито море няколко седмици може да живее от нея. Разнообразието на рибата бе също така голямо, както и тяхното количество, между

другото имахме много видове скумрия една от които бе съвсем като английската. Тези риби живееха в невероятни количества в плитчините и туземците ни ги продаваха на много ниски цени. Най-вкусното ядене, което ни доставяше морето, бяха морските раци.

Годните за ядене плодове бяха малко. Нашите моряци, след като бяха прекарвали толкова дълго в морето, ядяха с голямо удоволствие. Често намирахме и едно растение, подобно на зеленчука, наричано от нашите моряци тлъстига (или Дебела Мара — б.пр.), и го варяхме като зарзават. От годните за ядене растения, които нямат нужда от специално отглеждане, имаше само корени от папрат и един съвсем непознат в Европа вид, който служеше на островитяните за ядене, но на нас не ни хареса. Освен батати се отглеждаха още тикви, които се употребява като съдове за запазване на водата и за различни други цели.

Когато пристигнахме в Нова Зеландия, сметнахме, че островът е по-населен, отколкото е в действителност. Броят на жителите не може да се сравни с големината на Нова Зеландия. Новозеландците са силни, едри и мускулести хора. По характер са весели и находчиви. При всичко, което вършат, те проявяват рядка ловкост и съобразителност. Видях как петнадесет гребци работеха с неимоверна бързина от едната страна на едно кану и при това спазваха такта така точно, като че ли ръцете им бяха движени от една и съща воля.

Цветът на кожата им е кафяв; гласът на жените е забележително мек; те могат да бъдат различни от мъжете главно по това, тъй като дрехите на двата пола са еднакви. Брадата и косата на мъжете е черна, зъбите равномерни и бели като слонова кост. Общо взето, изглежда, че новозеландците са здрава раса. Видях извънредно голям брой стари хора.

НИЕ СПЕЧЕЛИХМЕ ДОВЕРИЕТО ИМ

По всичко изглежда, че характерът на мъжете и жените е мек и общителен. Един към друг те се отнасят нежно и с любов. Към враговете си са непримирими. Може би изглежда невероятно, че са чести войните в една страна, където победителят има толкова малко изгода и че едно толкова кротко, миролюбиво население така често враждува със съседите си. Обяснението не е далеч от ума. Главната храна е рибата. Но не през всяко време на годината могат да се доставят достатъчни количества. Племената от вътрешността — ако има такива — и даже тези на брега понякога се изправят пред опасността от гладна смърт. В тяхната страна няма нито говеда, нито свини, нито овци или кози, питомни птици не притежават, а не знаят начин да ловят диви птици в достатъчни количества. Като се изключват техните кучета, те притежават само гореспоменатата храна и когато и тя липсва, вероятно изпадат в страшно бедствено положение. Така инстинктът за самосъхранение ги тика към война и с това може да се обясни и ужасният им обичай да ядат хора. От само себе си се разбира, че и отмъщението е повод за враждуване.

Навикнали да воюват и виждащи във всеки чужденец враг, те ни нападаха при всеки удобен случай. Докато не познаваха нашето превъзходство, за тях бе от значение само численото надмощие. Ако в това отношение предимството бе на тяхна страна, те смятаха любезността ни за малодушие. Обаче, след като се запознаха с нашите страхотни оръжия и видяха колко рядко ги употребяваме, те станаха наши приятели и ни оказваха голямо доверие. За отбелязване е, че никога не постъпвахме нечестно, след като веднъж започвахме да общуваме приятелски.

Докато при хората от Таити нямаше и следа от срам, при новозеландците беше иначе. Жените бяха недостъпни, а ако склоняха, в такъв случай семейството трябваше предварително да даде своето съгласие.

Вече казах, че новозеландците не са толкова чисти, колкото таитяните, защото климатът не им позволява да се къпят всеки ден.

Най-противна беше мазнината, с която натриват косата си. Тази омазнена коса се прилепва около главата, а отгоре образува вързоп, в който се пъхат птичи пера. Жените понякога носят косата си къса, понякога я спускат над рамената си.

За татуирането и намазването с охра вече стана дума. Облеклото на новозеландците е извънредно любопитно. То се състои от листата на местния вид коноп, които се разрязват на три или четири ивици. Когато изсъхнат, преплитат ги и те образуват една материя, която е нещо средно между рогозка и платно. Върховете на листата стърчат от плетивото. За един комплект облекло са необходими две парчета от този плат, ако можем тук да употребим тази дума. Едното се закрепва с връв около рамената и стига до колената, другото се завързва около хълбоците и стига до земята. Това долно облекло се носи от мъжете само при определени случаи. Ако клекнат на земята, в тази горна дреха те приличат на къща със сламен покрив. Въпреки че това облекло е грозно, то подхожда за начина на живот на хора, които често живеят под открито небе и срещу дъжда нямат никаква друга защита, освен него.

ИЗНЕНАДА НА ПЛАЖА

Въпреки познатия си стремеж, жените, изглежда, не отдават толкова голямо значение на облеклото си, както мъжете. В техните коси никога не се виждат пера или други украшения. Те имат същите дрехи, както и мъжете, а освен това пояс и престилка. Долно облекло те носят винаги, освен когато влизат във водата. Когато един ден спряхме на някакъв малък остров, изненадахме няколко жени, когато ловяха риба, едни се скриха зад скалите, други се потопиха до шия във водата и не се показаха, докато не си направиха пояси от водорасли. Но въпреки тази обвивка те бяха много засрамени.

И двата пола си пробиват ушите и уголемяват дупките дотолкова, че през тях може да се провре поне един пръст. Тези дупки са определени за украшения от плат, пера, птичи кости и от дребни парчета дърво. Пироните, които им дадохме, и всички други подходящи по размери предмети обикновено биваха пъхани в ушите. Няколко жени носеха обици от пух на албатрос, който бе бял като сняг, и образуваше вързоп, голям колкото юмрук. Тези обици могат да се нарекат необикновени, но те не бяха грозни.

Жилищата им правят впечатление със своята примитивност. Това са колиби, които рядко са по-дълги от осемнадесет фута и по-широки от осем фута. Те са съвсем ниски и средната греда, която подобно на фронтон стига от единия до другия край, се издига само на пет до шест фута над земята. Арматурата се състои от тънки летви, страните и покрива са от сухи треви или от сено и всичко това е лошо сглобено. Човек може да се промъкне през вратата на колибата само ако пълзи. Четириъгълно отворстие до вратата служи едновременно и за прозорец, и за комин; огнището е в средата в дупка, напълнена с камъни.

Новозеландците имат малко уреди и сечива. Изработват се предимно кошници за храна, тикви за водата и чукове за очукване на папратовите корени. Няколко груби сечива, техните дрехи, оръжията им и перата, които пъхат в косите си, бяха единственото им богатство. По-знатните, когато имат по-голямо семейство, строят няколко колиби

и ги ограждат с плет от колове. В колибите си жителите донякъде са защитени срещу времето; когато са отишли за корени или за риба, спят на открито. Понякога издигат навес срещу вятъра, но най-често не правят и това и с жените и децата пропълзват под храстите.

Тъй като нямат съд, в който може да се вари вода, те трябва или да пекат храната си, или да я задушават в земята. За тази цел напълват една дупка с няколко последователни реда камъни и дърва и запалват дървата. Щом те изгорят, оставят в дупката само камъните, покриват ги с листа, слагат отгоре яденето, посипват още един пласт листа и затрупват всичко това със земя, която махат след четири часа. Тогава яденето е готово и е много вкусно, както вече установихме на Таити, където се постъпва по същия начин.

ВОДАТА Е ЕДИНСТВЕНОТО ПИТИЕ

Никъде не забелязахме друга напитка, освен водата. Тъй като повечето болести се дължат на неумереност и на липса на движение, то не е за чудене, че тези племена са много здрави. Ние постоянно се запознавахме с много старци, мъже или жени, но никъде не видяхме и следа от болест. Срегнахме много старци, които вече нямаха нито зъби, нито коса и трябва да бяха много стари. Наистина техните мускули бяха позагубили силата си, но при тях не се проявяваше друга старческа слабост и те бяха бодри и жизнерадостни, както и младите хора. Друго доказателство за тяхното здраве: раните им бързо и лесно се затварят без лечебни треви или помощта на хирурзи. Когато са в траур, те правят в кожата си дълбоки нарязи с остри мидени черупки, но от това здравето им не пострадва. В наше присъствие една жена, която бе загубила мъжа си, си нанесе толкова рани, че от цялото ѝ тяло заструи кръв. Близките ѝ не обърнаха на това никакво внимание.

Сръчността на новозеландците най-добре се вижда, когато строят канутата си. Определените за война лодки са дълги до седемдесет фута. Те са украсени със скулптури и с черни и бели птичи пера, които са закачени на въжета отпред и отзад. На предната част на рибарските лодки има една човешка глава, по-грозна, от която човек трудно би могъл да си представи. От тази уста виси дълъг език и две бели миди представляват очите. Със своите гребла те придават на канутата си учудваща скорост. С платна умеят да пътуват само откъм наветрената страна.

Техните сечива са брадви или секири и длета, които изпълняват ролята на нашите свредели. Тъй като не притежават никакви метали, те изготвят брадвите си от един твърд черен камък или от плочи зелен талк. Те ценяха брадвите си по-високо от всичките други неща и не ни отстъпиха нито една, каквото и да им предлагаме. Веднъж един новозеландец отказа да приеме в замяна на брадвата си една от нашите най-добри брадви и куп предмети за размяна. Със своите длета от яспис те извършват и най-тънките операции. Едно парченце стъкло, което подарихме на едного от тях, на другия ден лъщеше окачено на

верижка на врата му. Дупката за верижката беше пробита с длето от яспис.

На нивите си те сеят само толкова, колкото е необходимо за собственото им изхранване. Някои от техните полета бяха така добре изравнени, както и нашите градини, всяко коренче бе зарито и малките купчинки земя бяха разположени в правилни линии. Сечивото, което те употребяват вместо лопата, е един дълъг, прав, заострен на единия край кол, с напречна пръчка, на която се поставя крака. С този кол те могат да окопаят цяло едно поле. Вероятно песъчливата почва е лека и оказва слабо противодействие.

ОРЪЖИЯ И ВОЙНСТВЕНИ ТАНЦИ

Вече описах оръжията и хипахите на новозеландците, така че имам само малко да добавя. Метателни копия и камъни се хвърлят с ръка, но и двете оръжия се употребяват само в бой за хипахите. На открито поле се бият човек срещу човек с копия, които воинът хваща през средата, за да бъде ударът му по-сигурен и най-вече с пату-пату. Пату-пату е закрепено на ръката с ремък, за да не може противникът да го издърпа към себе си. Знатните го носят на пояса си и той играе като почетно оръжие същата роля, както мечът в Азия и сабят в Европа.

Войнственият танц се състои от буйни движения и ужасни кълчения и гримаси. Войникът изплзва език и така облеща очи, че отгоре и отдолу може да се види целият белтък. При това размахва копие или метателното копие и сече въздуха с пату-пату. Този ужасен танц, при който воините показват всичката си сила, сигурност и вещина, е съпроводен от диво пеене, което впрочем не звучи неприятно и се изпълнява в такт.

Малките съюзи, които срещнахме на юг, изглежда, притежаваха колективно някои неща, по-специално хубавите си платове и рибарските мрежи. В почти всички жилища видяхме мъжете да изработват мрежи, които по-късно биваха свързвани. Жителите на Нова Зеландия не отдават голямо значение на отделянето на жените, за което Тупиа ги упреква. Двата пола се хранят заедно. Тъй като нашето пристигане винаги се превръщаше в нещо като празник, не можахме точно да изясним как е разпределена работата помежду им. Все пак предполагам, че мъжете обработват земята, плетат мрежи, ловят птици и ходят на риболов с канутата, докато жените събират корени от папрат, търсят на плажа раци и миди, приготвят храната и правят платовете.

Що се отнася до религията, те признават влиянието на различни свръхземни същества, едно от които е най-висше, а другите му са подчинени. За нас остана загадка как погребват мъртъвците си. Нещата, които ни разказаха за това, често си противоречаха. В северните части на Нова Зеландия погребват телата им, в южните ги

потапят в морето: такива бяха техните обяснения. Гробове не видяхме никъде и те обграждаха мъртъвците си с тайна. Често раните, които те си нанасят при смъртни случаи, бяха още съвсем пресни, а и често присъствувахме на подобни прояви на траур. От това може да се заключи, че по време на нашето пребиваване е имало смъртни случаи.

В края на моето описание на Нова Зеландия искам само накратко да забележа, че приликите, които забелязахме между населението на този двоен остров и това на островните групи в Южното море, говорят, че всички тези племена са от един и същ произход. И едните, и другите имат едно предание, според което техните прадеди са дошли от далечна страна, която на Таити и в Нова Зеландия се назовава по един и същ начин. Сходството между езиците е едно още по-силно доказателство, че тези племена имат общ произход. Къде трябва да го търсим, ще бъде трудно да се открие. Той положително не е нито на юг, нито на изток, защото не може да се предположи, че те са дошли от Америка. Що се касае до някакъв Южен континент, аз не вярвам да са дошли оттам поне затова, защото той се намира в много високи ширини.

(Предположенията на Кук за произхода на маорите на Нова Зеландия също се оказват верни. Те са дошли от далечния североизток, вероятно от Дружествените острови, на отделни групи преселници след средата на 14-ти век. С тази обща родина могат да се обяснят сходството на езика на маорите и този на Таити, както и на стопанските и обществените отношения.)

ПЪРВА СРЕЩА С АВСТРАЛИЯ

Сутринта на 9-ти април не малко се учудихме, когато в тези ширини срещнахме една тропическа птица. На 15-ти около нас започнаха да летят птици, а ние сондирахме денем и нощем, защото тези птици никога не се отдалечават много от сушата. След това една сухоземна птица кацна на корабните въжета, за да си почине, и признаците за суша се увеличиха през следващите дни, докато на 18-ти ноември съзряхме на хоризонта първия бряг. *(Това е бил непознатият източен бряг на Австралия.)* Най-южният нос, който видяхме, аз нарекох Нос Хикс, по името на моя първи лейтенант, който го видя най-напред. *(Вероятно днешния нос Евъръд.)*

Пътувахме край брега. Въздухът беше ведър и страната пред нас се виждаше добре. Тя е прорязана от хълмове и долини, от равнини и височини и изглежда приветлива. Хълмовете и височините не бяха големи, върховете не се издигаха много нависоко.

Вятърът ни попречи да влезем в първия залив, който ни обещаваха добро пристанище. Когато на 27-ми следобед видяхме много туземци, които с големи крачки се разхождаха край брега, аз заповядах да спуснат две лодки. Бързо влязох в лодките с Тупиа и с господата Бенкс и Солъндър и заповядах да ни закарат на брега. Туземците седяха на скалите и ни наблюдаваха, но едва се приближихме до тях и те за наше голямо съжаление избягаха в гората. Силният прибой ни принуди да се върнем и така трябваше да се задоволим само да погледнем страната.

На другия ден наново потеглихме на север и видяхме един залив, който изглеждаше подходящ за хвърляне на котва. Изпратих пинасата да сондира входа. На брега се издигаше дим и от нашите зрителни тръби видяхме десетина туземци, които при нашето приближаване изоставиха огъня си и отстъпиха на една малка височина, откъдето можеха да наблюдават нашите движения. Щом видяха пинасата ни, туземците отстъпиха още по-далеч, с изключение на един, който се скри на брега между скалите. Когато нашите хора се завърнаха, главният боцман ни разказа, че жителите със знаци им предложили да

слязат на брега. Те всички били въоръжени с дълги копия и с едно извито парче дърво. Двама от тях били особено забележителни. Техните лица изглеждали като покрити с някакъв бял прах и телата им били изпъстрени с широки ивици, които минавали напреки през гърдите и тила и затова изглеждали като бинтовани. И по краката имали също такива ленти.

Следобед пуснахме котва на южния бряг на този залив. На двата носа, които обграждаха залива, имаше населени колиби. Под носа на нашата страна имаше четири канута, всяко от тях с по един човек на борда. Тези хора с дълги шишове търсеха във водата риба и бяха така задълбочени в своето занимание, че едва-едва погледнаха към нас, когато с нашия кораб минахме близо край тях. Не знам дали причина за това бе шумът на прибоя или пък се интересуваха само за своите риби, но те не ни обърнаха никакво внимание.

Корабът беше пред едно малко село, което се състоеше от около осем къщи. Докато издърпахме пинасата на палубата, от гората излезе една стара жена с три деца. Тя носеше дърва за горене, децата бяха също натоварени. От селото срещу старицата тръгнаха още три помалки деца. Тя често поглеждаше към кораба, но не прояви нито страх, нито учудване. След това запали огън и тези, които бяха в четирите канута, се върнаха на сушата и си приготвиха обед, без да ни обръщат внимание. Никой от тях не носеше каквато и да било дреха.

ДВАМА СРЕЩУ ЧЕТИРИДЕСЕТ

След обяда заповядах да спуснат лодките и с Тупиа се отправих към сушата. Исках да сляза на това място, където бях забелязал туземците. Тъй като при нашето влизане в залива те бяха ни обърнали малко внимание, аз се надявах, че и като слизаме на сушата едва ли ще ни забележат. Аз се лъжех, защото едва се бяхме приближили до скалите, когато напред излязоха двама мъже, за да ни спрат, докато останалите избягаха. Всеки от тях беше въоръжен с едно копие, дълго около десет фута, и с една къса тояга. Те ни заговориха много високо и на един суров неприятен език, от който Тупиа не разбираше нито дума. При това размахваха оръжия и изглеждаха решени да защитават брега докрай, въпреки че трябваше да се бият двама срещу четиридесет.

Такава смелост заслужаваше възхищение и аз и не мислех да започвам бой при такова неравно разпределение на силите. Затова заповядах на моряците да престанат да гребат и около четвърт час се обяснявах с туземците посредством знаци, при което, за да спечеля благоволението им, им подхвърлих пирони и други дреболии, от които те, изглежда, останаха доволни. Дадох им да разберат, че имаме нужда от вода и че не замисляме нищо лошо. Те отговориха с жестове, които сметнах за покана да сляза на сушата. Обаче, когато лодката се приближи, те отново понечиха да нападнат. Единият изглеждаше младеж на деветнадесет години, а другият мъж на средна възраст. Тъй като не ми оставаше нищо друго, заповядах да се даде един изстрел, за да ги сплашим. По-младият се уплаши така, че изпусна копието си, но в следващия миг се съвзе и бързо го вдигна. Когато хвърлиха един камък срещу нас, заповядах да стрелят втори път, сега със сачми. Старият бе улучен в крака и бързо изтича в една колиба, отдалечена на около сто крачки. Аз вече се надявах, че битката с това е завършила, и слязох на сушата, когато раненият се върна. Той бе донесъл един щит. Щом дойде достатъчно близо, той хвърли срещу нас едно метателно копие, неговият спътник направи същото. И двете копия не нараниха никого от нас. Тогава ние гръмнахме още един път със сачми, след

което те побягнаха. Господин Бенкс ни възпря да ги преследваме, като забеляза, че метателните копия може да са отровни.

Ние влязохме в колибата и намерихме няколко деца, които се бяха скрили зад един щит и дървесни кори. Не им обърнахме повече никакво внимание и когато си тръгнахме, оставихме стъклени перли, панделки и други подаръци, срещу които взехме около петдесет копия. Те имаха по четири много остри куки, направени от риби кости. Тези копия вероятно са служили за лов на риба, защото по тях още имаше следи от морски растения. Канутата, които лежаха на брега, бяха най-мизерните плавателни съдове, които някога бях виждал. Всяко от тях се състоеше от едно-единствено парче кора, завързано на краищата. В средата кората бе разделена чрез вмъкнати между двете стени напречни пръчки.

Вода, от която незабавно се нуждаехме, намерихме едва на следващата сутрин. Когато на обед нашите хора, заети с носене на вода, се хранеха на кораба, туземците се приближиха до реката и много внимателно изследваха буретата. Щом моряците се върнаха, те искаха да ги нападнат, но се отдръпнаха, като видяха, че не се страхуват от тях. На 1-ви май още един път отидохме в колибата, посетена от нас по-рано, но подаръците ни лежаха там недокоснати.

Същия ден предприех излет заедно с господата Бенкс и Солъндър и още седем други спътници. Почвата бе ту блатиста, ту лека и песъчлива, горите и откритите поляни се сменяха едни с други. Дърветата, под които не расте никакъв храсталак, са високи и стройни и са разположени на голямо разстояние едно от друго. Отдалече видяхме едно животно, на големина почти колкото заек. Намерихме изпражнения от едно друго животно, което се храни с трева и не може да бъде по-малко от елен. *(Вероятно кенгуру).*

НИКАКЪВ КОНТАКТ С НАСЕЛЕНИЕТО

Нашите усилия да влезем във връзка с туземците се провалиха. Тъй като този народ бе така смел при нашето първо появяване, можехме да си обясним сегашния му страх само с това, че се бе запознал с нашите оръжия. Сачмите, които бяхме изстреляли срещу двамата туземци, не може да им бяха сторили кой знае какво, обаче от своите скривалища другите са ни видели да стреляме по птиците и затова много точно знаеха действието на нашите оръжия. Тупиа, който бе станал добър стрелец, често се отдалечаваше от нас, за да стреля птици. Един път той сам срещнал деветима туземци, които избягали веднага, щом забелязали, че той ги е видял.

За да опитам още веднъж да вляза във връзка с населението, аз навлязох малко по-навътре в страната. Там земята бе по-богата и се състоеше не от пясък, а от дебел пласт от един вид черна почва, която ми се стори съвсем подходяща за отглеждане на жито. Имаше едно дърво, плодът на което по цвят и форма приличаше на череша, а вкусът му бе възкисел и приятен. Между горите имаше чудно хубави поляни, но намерихме и скалисти места. Скалите се състоят от пясъчник и от тях може да се получи добър строителен материал. Когато се връщахме на кораба, видяхме на брега огън и тръгнахме към него. Както обикновено при нашето приближаване туземците избягаха. Горяха шест огъня, близо до брега имаше шест канута и тук-там бяха разпръснати миди. От това заключихме, че във всяка лодка е имало по един мъж и че всеки сам си бе запалил огън, за да пече миди. Тъй като тук господата Бенкс и Солъндър намериха много непознати растения, нарекох залива Ботъни бей.

На 6-ти май 1770 година излязохме от Ботъни бей. Ние пътувахме край брега на север ту с добър, ту с неблагоприятен вятър, който ни принуждаваше да лавираме. Колкото по на север отивахме, толкова по-високо се издигаше брегът, който тук стана скалист. Един от първите заливи, на който попаднахме и който предлага добро пристанище, аз нарекох Порт Джексън (*Днес пристанището Сидней*).

След 16-ти започнаха да се появяват отделни морски птици, които ние определихме като морски патици и каквито досега не бяхме срещали. През една от следващите нощи край нас прелетя малко ято, а на следния ден преди и след изгрев-слънце тези полети продължиха непрекъснато час и половина. Всичките патици идваха от север-северозапад и летяха на юг-югоизток; нито една не тръгна в друга посока. От това извадихме заключение, че на юг, в един дълбок залив, който виждахме, има някоя река или сладководна лагуна. Вероятно през деня патките тук си търсеха храна, а можеше да се предполага, че на север има няколко острова, на които те прекарваха нощта. *(Кук наблюдава извънредно зорко и вади ясни заключения. При много случаи той изглежда се опира на разговори с участващите в експедицията учени. Във всеки случай можем само да се чудим, в колко различни области той е притежавал значителни знания по това, което било известно на времето.)*

Хвърляме котва в един голям, отворен залив. Върху плитчините и пясъчните прагове открихме различни толкова големи птици, каквито досега не бяхме срещали на този бряг. Те бяха толкова страхливи, че не ни оставяха да се доближим до тях на разстояние пушечен изстрел. По-късно застреляхме една дропла, голяма колкото пуяк, която тежеше седемнадесет фунта и половина. Бяхме единодушни в това, че това бе най-добрата птица, която сме застрелвали след нашето заминаване от Англия. В морето имаше много риба, но за съжаление нашият гъргър се скъса още първия път, когато го хвърлихме. Върху тинестите плитчини и под корените на дърветата имаше огромни количества стриди и много малки бисерни миди.

ТУПИА КАЗВА: „БЕДНИ НЕЩАСТНИЦИ!“

Нашите хора, останали на борда, ни казаха, че по време на нашия престой на сушата на брега се събрали около двадесет туземци и известно време наблюдавали кораба. Самите ние наистина бяхме видели пушек, но никакви туземци. Тогава намерихме десет малки огъня, които бяха отдалечени само на няколко крачки един от друг; туземците се бяха оттеглили. Наблизо намерихме различни съдове от кора, в които вероятно е имало вода, а също така миди и кости от риба — остатъци от обед, който е бил привършен малко преди това. Много парчета мека кора, горе-долу толкова дълги и широки колкото човешки бой, лежаха на земята и вероятно бяха служили за спане. От тази страна на огъня, която бе обърната към вятъра, бе издигната защитна преграда, висока около един фут и половина, която да задържа вятъра. Явно на това място бяха ходили много насам и нататък, а тъй като не видяхме нито сгради, нито остатъци от колиби, трябва да приемем, че тези племена, които не познават никакви дрехи, също така нямат и никакви жилища и прекарват своите нощи като животните под открито небе. Даже Тупиа поклати глава и каза: „Бедни нещастници!“

Докато си почивахме, господин Бенкс хвърляше въдица от прозореца на своята каюта. За риби водата бе твърде плитка, в замяна на това дъното бе покрито с раци, които бързо захапваха стръвта и така здраво я държаха с клещите си, че можеха да бъдат измъкнати от водата.

През следващите дни често се озовавахме между острови, дето ни заплашваха плитчините, към които ни завличаше морското течение. Досега бяхме плували край онзи бряг без произшествия. Все пак той е много опасен поради плитките места скрити на дълго разстояние, често там, където най-малко може да се предполага, например в подножието на скали, които се издигат пирамидообразно. Досега не бе имало случай да назоваваме пунктове на брега във връзка с нещастни случаи. Сега ние се запознахме с нещастieto, затова най-северният нос, който видяхме, получи името Кейп Трубилейшън (*Бедствие*). Този

нос е на 16 градуса и 6 минути южна ширина и на 14 градуса и 39 минути западна дължина.

ТЕЖКА АВАРИЯ

Беше 11-ти юни и при благоприятно време пътувахме на известно разстояние от брега. На свечеряване заповядах да се оставят късите платна и се отправих още по-навътре в морето, отчасти за да избягна плитчините, отчасти за да видя дали има острови в открито море. Това много ме интересуваше, толкова повече че се намирахме на ширината на откритите от Квирос острови.

Имахме щастие, защото вятърът бе благоприятен и нощта лунна и светла. Докато плувахме в открито море от шест до девет часа вечерта, дълбочината на водата се увеличи с четиринадесет до двадесет и един фадена; обаче докато вечеряхме, тя бързо намаля. В десет часа отново имахме двадесет и един фаден и само за няколко минути падна на двадесет, десет и осем фадена и тъй като се задържа на тази точка, офицерите напуснаха палубата и легнаха да спят.

Към единадесет часа дълбочината намаля съвсем неочаквано и преди да можем да хвърлим лота още един път, корабът заседна. Като се изключат движенията от клатенето, предизвикано от щурмуващия скалите прилив, той стоеше съвсем здраво. За няколко минути целият екипаж бе на палубата, на всички лица бе изписан ужас. Тъй като часове бяхме пътували към открито море, знаехме, че не може да сме съвсем близо до брега. Предположението ни, че сме заседнали на коралов риф, бе съвсем основателно.

Свалихме всички платна и спуснахме лодките, за да сондираме навсякъде около скалите. Опасенията ни се сбъднаха: корабът ни бе заседнал на коралов риф. Всичките ни усилия да го освободим останаха напразни. Едновременно с това вълните с такава сила удряха по борда, че от сътресенията едва успявахме да се държим на краката си. Не мина много време и на лунната светлина ние забелязахме как наоколо плуват дъски от обшивката на нашия кил. Хвърлихме котвата на кърмата, тъй като там имаше дълбока вода и се опитахме да освободим кораба посредством корабния скрипец. Всичко бе напразно, тъй като бяхме заседнали при прилив. Единствената полза, която донесе отливът, бе, че вълните вече не удряха така силно срещу

стените. Сега надеждата ни бе в следващия прилив, но не бе сигурно дали корабът ще издържи дотогава. Тъй като ясно забелязахме с каква сила кораловата стена трие с остриите си ръбове нашия кил, смелостта почти ни напусна.

Нашите помпи веднага започнаха да работят. Изхвърлихме през борда всичкия тежък баласт от желязо, камъни, някои припаси и нашите шест оръдия от горната палуба. Всеки работеше със себеотрицание и ожесточено усърдие. Нашите моряци така дълбоко бяха проникнати от съзнанието за опасността, че не се чуваше нито една клетва. Мисълта за смъртта напълно разсея този стар моряшки навик.

Накрая настъпи денят и можахме да разпознаем брега на разстояние от около осем морски мили. Вятърът постепенно утихна и един час цареше пълно безветрие. При силен вятър нашият кораб вероятно би бил разбит. Тъй като очаквахме прилива преди обед, затегнахме котвата отвън и взехме всички други мерки, за да заплуваме отново. За наш ужас приливът издигна кораба ни на не повече от един фут и половина, въпреки че бяхме го облекчили с около петдесет тона. Нашата последна надежда сега беше среднощният прилив, който тук е особено силен. За да можем да се възползуваме от него, хвърлихме в морето и някои други тежки предмети.

НЕПРЕКЪСНАТО РАБОТЯТ КОРАБНИТЕ ПОМПИ

Дотогава бе навлязло малко вода, но към два часа пробойната бе вече така голяма, че водата в трюма обезпокоително се покачваше. Поставихме хора на две нови помпи, едната се оказа негодна за употреба. Другите три работеха непрекъснато, но въпреки това нахлуваше толкова вода, че се страхувахме, че ще потънем веднага щом се изтръгнем от скалата. Така че приливът щеше да ни донесе не спасение, а гибел. Нашите лодки в никакъв случай не бяха достатъчни, за да закарат всички ни на брега и аз с ужас си помислих как в момента на потъването ще изчезне всяка дисциплина и ще започне страхотна борба за лодките. При това съдбата на тези, които останеха на борда и намереха смъртта си във вълните, би била вероятно не толкова страшна, колкото участието на другите, които щяха да стигнат до сушата с недостатъчно оръжия за защита в една страна, където рибарските мрежи не биха стигнали, за да им обезпечат храна.

Лесно можеше да се види какви чувства изпълваха всекиго. Личеше си по лицата. Но работата продължаваше непрекъснато. Към девет часа корабът се изправи. Когато към десет часа вечерта заплува, направихме едно последно усилие и с помощта на скрипеца на котвата благополучно го изведохме на свободна вода. Бяхме радостни, че водата в трюма, която бе почти четири фута, не се изкачваше по-високо. Но сега положението ставаше твърде опасно поради изтощението на нашите хора, което бе неизбежно след възбудата и след непрекъснатата двадесет и четири часова работа. Никой не можеше да остане по-дълго от пет минути при помпата, веднага след това изтощен се хвърляше на палубата. Изведнъж ми се стори, че екипажът ще изостави работата си напълно. Между вътрешната и външната обшивка на кораба има едно разстояние от осемнадесет инча. Човекът, който досега бе измервал височината на водата, бе изхождал от вътрешното дъно. Този, който го смени, мереше от външното дъно и така ни се стори, като че ли водата за няколко мига се е издигнала на осемнадесет инча. Скоро недоразумението бе открито и отчаянието премина в най-голяма надежда. Естествено в действителност нашето

положение ни най-малко не бе се подобрило. Това настроение направи по-леко вдигането на котвата и разгъването на платната, с които се осмелихме да пътуваме. Че бяхме загубили една от нашите котви и че въжето на една друга бе прерязано от скалите за нас бе дреболия, на която никой не обръщаше внимание.

ГОСПОДИН МЪНКХАУЗ НАМИРА ИЗХОД

Нашите хора нямаше да могат по-дълго да издържат напрежението. Затова господин Мънкхауз, един от нашите офицери, ми предложи един начин, който някога бе видял да се прилага на един търговски кораб. Този кораб имал пробойна, през която нахлувала четири фута вода на час, и въпреки това благополучно стигнал от Вирджиния до Англия. Средството се състоеше в една така наречена „подплата“. В разтворено платно леко зашихме голямо количество кълчища и вълна и издърпахме платното с въжета под кораба. При това всмукателната сила на пробойната притегли кълчищата и вълната, и пробойната донякъде бе закрыта. Преди това имяхме нужда от три помпи. Сега една-единствена бе достатъчна. Този успех отново укрепил нашата вяра и предизвика у моряците настроение, което не би могло да бъде по-добро, ако вече бяхме в някое пристанище. Само преди няколко мига най-смелите ни надежди бяха да можем да изтеглим кораба си на брега и от неговите отломки да си построим малък плавателен съд, който да ни откара до Източна Индия. Сега вече не ставаше дума за нищо друго, освен да намерим добро пристанище, където да поправим кораба и след това да продължим пътуването си, като че ли нищо не се е случило.

Трябва с признателност да заявя, че при всичката наша неволя у моите хора никога не се проявиха изблици на ярост или отчаяние. Въпреки че всеки знаеше за заплашващата ни опасност, всички останаха господари над себе си и спокойно и както се следва извършиха всичко, което беше необходимо, и бяха еднакво далече както от размирици, така и — като се изключи един кратък миг — от тежко отчаяние.

През нощта корабът пропусна около петнадесет инча вода и следователно не се намираше в непосредствена опасност. Към шест часа на следващия ден отплувахме на северозапад и към девет часа минахме съвсем близо до няколко малки острова. След като към обед се бяхме отдалечили още три лиги от сушата, аз изпратих главния боцман с три лодки да сондира пред кораба и да намери пристанище,

където бихме могли да поправим кораба. Първият залив, който той намери, не можеше да се използва поради много плитката вода.

При залез-слънце бяхме заобиколени от плитчини и затова наредих да се пусне котва. Пинасата с един боцман остана в морето и към девет часа съобщи, че е открила един залив, където имало достатъчно вода и че били налице всички необходими удобства за поправяне на кораба. Отправих се към този залив на следващия ден, като заради плитчините бях извънредно предпазлив. Най-сетне се показва един канал, който образуваше входа на нашия залив. Изпратих лодките напред и ги последвах веднага щом получих благоприятни известия. Истинско щастие бе, че намерихме място, където да се приютим. Вятърът започна да духа и ние скоро разбрахме, че корабът вече не е в състояние да маневрира. Той на два пъти не се подчини на кормилото и не ни остана нищо друго, освен да бъдем взети от лодките на буксир. Каналът обаче беше толкова тесен, че аз първо заповядах да го маркират с шамандури и временно пуснах котва. През тази нощ и през целия следващ ден вятърът духаше така силно, че ние не напуснахме мястото си. Най-сетне на 16-ти стана по-спокойно и тогава можах да вляза в канала.

Освен необходимостта да поправим кораба имаше и други причини, поради които трябваше да влезем в пристанище. Избухна скорбут и се проявиха обезпокоителните му симптоми. На нашия беден таитянин Тупиа, който от известно време се оплакваше, че венците го болят и се подуват и по съвета на нашия лекар беше пил много лимонов сок, му се проявиха петна по краката, при него имаше и други недвусмислени признаци, че болестта бързо напредва. Здравето на нашия астроном Грийн също бе подкопано.

През нощта трябваше още един път да хвърля котва. На отсрещния бряг гореше огън, а на следващия ден от много места на планините се изкачваше пушек. Ние вдигнахме котва, въпреки че вятърът отново бе станал доста хладен. Пред пристанището на два пъти заседнахме. Първия път лесно се измъкнахме, втория път трябваше да изчакаме прилива. Накрая скоро стигнахме до нашето убежище, което бе наистина малко, но предлагаше удобства, каквито не бяхме намирали в нито един от заливите на този бряг.

(Престоят, който Кук е бил принуден да направи тук поради повредата на кораба, траял от 14-ти юни сутринта до 4-ти август

1770. В залива, където изтеглили на сушата „Индевър“, за да го поправят, тоест на източния бряг на Куинсланд в Австралия, покъсно е бил основан градът Куктаун, център и пристанище на златодобивна област).

ЕДНА СЛУЧАЙНОСТ НИ БЕ СПАСИЛА

На 18-ти юни построихме мост от кораба към сушата на едно място, където водата бе толкова дълбока, че можехме да хвърлим котва на двадесет стъпки разстояние. Бяха разпънати две палатки — за болните и за припасите, които щяхме да потърсим на сушата през деня. Имахме девет души болни и в началото можехме съвсем малко да облекчим положението им, тъй като уловът на риба бе незначителен. Тупиа, който непрекъснато ловеше риба с въдица и живееше само от резултатите на своите усилия, бързо се оправяше, но господин Грийн беше все още много зле.

Поправката на кораба започна на 19-ти юни и бе завършена едва на 19-ти юли. Огледът на пробойната ни убеди, че само една случайност ни бе спасила от гибел. Главната повреда представляваше забележителна гледка. Скалите бяха пробили напълно четири дъски и даже ребрата бяха повредени. Не се виждаше нито една тресчица. Без съмнение сме щели да потънем, ако по-голямата част от отвора не е била запушена от едно парче скала, което останало в него. Без това парче скала още толкова помпи не биха могли да ни задържат на повърхността. Част от останалия отвор е била запушена от нашата „подплата“.

Земята не ни предлагаше особено големи предимства. На блатистата част на брега имаше мангрови растения (*дърво, което се среща в тропическите крайбрежни блатата, с високи корени*), които биваха покривани до половината от прилива, а високата част на страната изглеждаше навсякъде камениста и неплодородна. Моите хора, които изпратих към вътрешността, разказваха за едно животно, голямо колкото хрътка, с гъвкаво тяло, с миши цвят и извънредно подвижно. Това животно е било видяно на няколко пъти. (*Става дума за кенгуру.*) Един от нашите моряци даже сметна, че се е срещнал с дявола. Когато го попитахме как е изглеждал, той отговори: „Той имаше рога и крила, обаче така бавно пълзеше в тревата, че можех да го пипна, ако не бях толкова уплашен.“

От това заключихме, че дяволът е бил прилеп. Тук тези животни имат малко нещо страшен вид, тъй като са съвсем черни и необикновено големи. Роговете бе прибавила фантазията на моряка.

Скоро аз самият видях животното, което моите хора ми бяха описали. На цвят то бе като мишка и имаше големината и фигурата на хрътка. Щях да го помисля за диво куче, ако то не скачаше вместо да тича. Казаха ми, че то има много тънки крака и оставя следи като коза. Господин Бенкс, който разгледа животното не по-подробно, отколкото аз, го сметна за някакъв непознат вид.

Околността край залива се състои от планини, долини, отделни места, на които расте трева, и равнини. Почвата на планините е твърда, суха и камениста, въпреки че освен дърветата има и една груба трева.

Изворите на ручейте, които не бяха разположени много далече, ни снабдяваха в изобилие с вода. Друга важна прясна храна ни доставяше морето. На един риф в морето намерихме големи костенурки, които бяха добре дошли за всички нас, но най-вече за болните. Повечето тежаха от два до три центнера. Рибя, а именно скатове и бодливи скатове, ловяхме на някои места в такива количества, че на всекиго от екипажа се падаха по повече от два фунта. Аз бях възприел правилото да разпределям по равно както костенурките, така и рибите, така че и последният юнга да получи толкова, колкото и аз.

Няколко вида плодове, подобни на банани, бяха за нас от малка полза поради многото костилки, които съдържаше плодът. Най-голяма полза имахме от растението, което на Антилите се нарича коvasко, или индианско зеле. Листата приличат на спанака. На брега и върху пясъчните хълмове растеше портулак (*растение, подходящо за зарзават и салата*) и един боб, стъблата на който пълзяха по земята. Този боб не бе за отхвърляне, той дойде много добре на нашите болни.

Един ден на наш офицер се удаде да убие едно от странните животни, за които говорих. То не стои в близко родство с нито едно от познатите четирикраки. Все пак в тялото и по движенията си прилича на заека, но по големина съществено се различава от него. Когато това животно е възрастно, на големина е колкото овца. Главата, шията и рамената са малки в сравнение с останалата част на тялото. Опашката, която е почти толкова дълга, колкото цялото тяло, се източва от основата, където е дебела, към върха. Предните крака са дълги осем

инча, задните — двадесет и два. Ставите на предните крака са притиснати до гърдите и, изглежда, че служат само за изравяне на корени. Поради това устройство на краката животното не може да се движи по друг начин, освен като скача или подрипва. Скача много надалеч, като си държи главата изправена. Върху кожата на тялото има къси сиви косми. Туземците наричат това създание кенгуру. От първото, което убихме, сготвихме чудесно ядене.

ОПАСНИ ПОСЕТИТЕЛИ

В началото туземците в залива се държаха както и всички останали. Щом тръгнахме към тях, те побягваха. Реших да направя обратното. Моите хора получиха заповед да не обръщат внимание на туземците. Тази тактика сполучи учудващо бързо. Не след дълго четирима туземци, които ловяха риба с едно кану, сами дойдоха и високо извикаха на нашите моряци. Те естествено не разбраха нито дума, но правеха подканящи жестове, след което онези почнаха да идват все по-близо и по-близо. Те размахваха копия, само че не с враждебни намерения, а за да покажат, че са в състояние да се защищават. Когато дойдоха достатъчно близо, им подхвърлиха плат, мъниста, пирони, хартия и други дреболии, на които те като че ли не обърнаха никакво внимание. Но когато им дадоха една рибка, те проявиха много голяма радост. Чрез знаци те ни дадоха да разберем, че искат да извикат спътниците си и скоро след това спряха до нашия кораб, без да проявяват учудване или страх.

Един от тези мъже изглеждаше на средна възраст, другите имаха осемнадесет до двадесет години. Те бяха средни на ръст, крайниците им бяха мършави и в цвета на кожата им най-силно изпъкваше шоколадовокафявото. Черните им, но не буйни коси висяха понякога прави, понякога на плитки. Данпиер разправя, че на всички жители на западния бряг, които той срещнал с кораба си, липсвали двата предни зъба; на източния бряг не забелязахме този обичай. *(Уилям Данпиер, английски пират и изследовател на Южното море, през 1688 г. минава край северозападния, а през 1698 г. — край западния бряг на Австралия и постига различни резултати, които имат значение за историята на откритията, за които говори в съчинението си „Пътувания около света“.)* Някои части от телата на нашите гости бяха боядисани червено, а един имаше на горната си устна и на гърдите бели резки. Чертите на лицата им в никакъв случай не могат да се нарекат неприятни. Имаха много живи очи, бели зъби, мек и благозвучен глас. На следния ден трима от тях ни посетиха и доведоха със себе си един приятел, когото ни представиха. Те никога не

забравяха този жест на учтивост, когато ги придружаваше някой, когото ние не познавахме. Иапарико, така се казваше този чужденец, се отличаваеше с едно странно украшение. Той бе пробил преградата между носните си дупки и бе сложил там един птичи кокал, дебел един пръст и дълъг от пет до шест инча. Когато разгледахме жителите по-отблизо, открихме, че и на другите бе пробита същата част на тялото, за да могат да носят вътре някакво украшение. На ушите им също имаше дупки; но въпреки това нямаха обици. Частта на ръката от рамото до лакътя бе украсена от гривна, направена от плетени коси, което ни показва, че тези народи обичат украшенията също така страстно, както и жителите на Огнена земя, въпреки че иначе вървят съвсем голи. На едного подарих някаква стара риза; вместо да я сложи на тялото си, той направи от нея превръзка и я нави около главата си. Изглежда, че всички се чувствуваха добре, докато видяха, че няколко от нашите офицери внимателно разглеждат кануто им. Тогава те скочиха в малкото си превозно средство, бързо загребаха и се отдалечиха.

Нашето общуване продължи. Убедихме се, че естественият цвят на кожата им не е толкова кафяв, колкото бяхме помислили в началото. Тя бе почерняла не само от праха, но и от дима, с който те се опушват за защита срещу москитите. Между първите наши подаръци имаше монети и панделки, от които те си направиха украшения за шията. Само няколко дни след това срещнахме същите туземци и пушекът и прахът така бяха променили панделките, че първоначалният цвят не можеше да се познае.

Но развоят и на тези взаимоотношения не беше съвсем миролюбив. На 19-ти юли ни посетиха десет туземци и скоро видяхме, че искат да получат няколко прясно уловени костенурки, които лежаха на палубата. Отначало те ги поискаха чрез знаци, а когато им отказахме, проявиха раздразнение и яд. Единият от тях, на когото за успокоение предложих парче сухар, ми го изтръгна от ръката и го хвърли в морето. След като просиите им останаха безуспешни, те се докопаха до две костенурки и ги повлякоха към тази страна на кораба, където беше тяхното кану. Плячката им бе отнета, но те на няколко пъти повториха същия опит. След като най-сетне се убедиха, че всичко е напразно, те скочиха в своите канута и загребаха към брега. Аз ги

последвах с господин Бенкс и шестима моряци, които гребяха така добре, че ние слязохме на сушата преди туземците.

Те едва бяха слезли и взеха от един огън горящи парчета дърво и запалиха тревата наоколо, която бе висока около шест фута и суха като сено. Огънят така бързо се разгоря, че ние с труд спасихме разпънатата на брега палатка. Междувременно туземците бяха изтичали до едно друго място, където нашите хора перяха своето бельо и бяха прострели да се сушат много платна и мрежи, между тях и гъргъра. Невъзможно бе да ги щадим повече и аз заповядах да се даде срещу тях един залп със сачми, който нарани едного, а останалите обърна в бягство. Ако това произшествие бе станало няколко дена по-рано, когато нашият барут и други ценни неща бяха на сушата, то можеше да има лоши последствия. Ние нямахме никаква представа колко лесно гори тревата и колко е трудно да се загаси. Във всеки случай от това извлякохме поуката, че трябва да бъдем много предпазливи, когато искаме да разпъваме палатки.

Туземците, които бяха посегнали на костенурките, повече не ни посетиха. Срегнах ги един път и те веднага се отдръпнаха. Въпреки това добрите отношения с останалото население не бяха нарушени, само че те повече не искаха да стъпят на нашия кораб. В залива нашите подаръци се ценяха много слабо. При един от своите излети господин Бенкс намери повечето от платовете, които бяхме подарили, натрупани на купчина на земята. На тях бяха погледнали като на ненужни неща и бяха ги изоставили.

ПРЕЗ ЛАБИРИНТ ОТ КОРАЛОВИ РИФОВЕ

След като корабът ни бе най-сетне ремонтиран, времето ни задържа още няколко дни. Колкото и добре дошло да бе за нас малкото пристанище на Индевър бей, толкова по-неприятна ни бе мисълта, как ще го напуснем. От една от най-високите планини хвърлих общ поглед върху морето. Където и да погледнех, навсякъде виждах коралови рифове и пясъчни прагове. Между тесните извити канали свободна вода дебнеха опасности.

Следобедът на 4-ти август вдигнах платна и отплувах в североизточна посока. Попаднахме между прагове, които бяха още по-опасни, защото се състояха от коралови рифове. Пред нас прибойът образуваше една като че ли непрекъсната линия. При по-внимателно наблюдение се виждаха отвори. Нашата задача бе да открием водещите за там канали. Напредвахме много бавно, тъй като трябваше да изпратим лодките напред да сондират, а при силен вятър — да хвърляме котва.

Спрях на един остров. Прекарах там ден и половина, през които времето непрекъснато бе лошо, въпреки това по посока към морето открих един много дълъг риф, на който вълните се разбиваха със силен прибой. За мен това бе доказателство, че зад него морето е свободно и тъй като забелязах в рифа много пролуки, аз се обнадеждих.

На 13-ти отново вдигнахме платна и два часа по-късно бяхме точно при един от отворите на този риф. Главният боцман, когото бяхме изпратили, за да сондира, даде на кораба знак, че можем да го следваме. Не след дълго плувахме в открито море. Непосредствено от другата страна на прибоя ние със сто и петдесет фадена не достигнахме дъно и се намирахме всред високи, идващи от югоизток, вълни, което за нас бе сигурен признак, че в тази посока няма земя.

Едва сега ние се видяхме в открито море и дълбока вода след едно пътуване от триста и шестдесет часа, през които нито веднъж не изпуснахме лота от ръце, нещо, което досега вероятно не се е случвало на нито един кораб. Бяхме радостни и въпреки това високите вълни ни напомняха, че след аварията нашият кораб вече не заслужава голямо

доверие. По-силните удари на вълните разширяваха не особено добре поправената пробойна, така че на час нахлуваше девет инча вода.

Земя не се виждаше, въпреки това на 15-ти аз отново поех курс към запад, защото иначе не можех да разреша въпроса, дали Нова Холандия (*Австралия*) е свързана с Нова Гвинея. Ако останех далеч от брега, много лесно можех да пропусна евентуален проток. Същия ден отново видях между нас и земята един риф, на който на юг не му се виждаше край и, изглежда, свършваше на север. Когато дойдохме по-близо, този мним северен край се оказа обикновен отвор на рифа.

КРИТИЧНИ МИГОВЕ

Вятърът не бе толкова неблагоприятен, че да имам от какво да се страхувам, като пътувам на север. Когато обаче на 16-ти август изгря слънцето, настъпи безветрие и ние видяхме как едва на една миля от нас страшно се пенеше прибойт. Вълните носеха кораба към рифа със застрашителна скорост. На сто и петдесет фадена дълбочина не намерихме дъно, така че не можехме да хвърлим котва, а въздухът не се помръдваше. Лодките бяха нашето единствено спасение, а за нещастие точно тогава пинасата бе в ремонт. Другите две лодки не бяха достатъчни за теглене, така че все повече се приближавахме до прибойа. Когато вече можехме да прибавим и пинасата, за поправянето на която работихме с всички сили, се появи слаб вятър, който при други обстоятелства едва ли бихме забелязали. Той ни обърна напреки пред рифа, тогава отново настъпи безветрие и когато същият слаб вятър отново се появи, той за жалост не трая повече от десет минути. Нашето спасение бе още възможно, ако минехме през един внезапно показал се отвор на рифа. Един от главните боцмани съобщи, че той е широк само колкото един кораб, но води към спокойна вода. Докато нашите лодки ни влачеха към този отвор, настъпи отлив. И тогава за ваше учудване от този канал се появи силно противотечение, което малко ни поотдалечи от прибойа.

След като настъпи отливът обаче, ние отново се понесохме към прибойа. Междувременно открихме по-далече на запад един втори канал, чието проучване възложих на първия лейтенант. Ние ту печелехме малко пространство от отлива, ту той ни побеждаваше. Отворът бе тесен и опасен, но през него можеше да се мине и това реши въпроса. Нашите лодки, един слаб североизточен бриз и самият отлив ни понесоха към тоя отвор, където веднага бяхме подхванати от едно буйно течение, което ни предпази от това да се допрем до двете страни на тесния канал. Вътре в рифа хвърлихме котва на едно дъно, покрито с корали и скали. Такива са превратностите на живота, че ние сега бяхме щастливи, че отново сме в същото положение, от което с голяма радост се бяхме отървали само преди няколко дни.

За мореплавателите скалите и праговете винаги са опасни даже и тогава, когато дължината им е точно известна. Много по-опасни са те в морета, в които още никой не е пътувал, а най-лоши в тези части на света, в които се намирахме ние. Тук можеш да се сблъскаш с коралови скали, които се издигат отвесно като стени от недостижими дълбочини и които вълните покриват по време на прилив. Освен това в неизмеримо голямото Южно море има високи вълни, които могат да предизвикат прибой, какъвто в нашите северни ширини не сме виждали. Нашият кораб бе лош платноход, а хранителните ни припаси се привършваха, така че в тези непознати морета опасенията ни бяха двойно по-големи. Дългът ни повеляваше да издържим на всички тези опасности. Да ни нарекат безумно смели, ако намерехме смъртта си при изследването на този непознат бряг, това би било несправедлив упрек, но по-лесен за понасяне, отколкото ако изоставехме нашето начинание и чрез поведението си дадахме на света право да ни нарече подли.

ПЪТУВАНЕ ПРЕЗ ТОРЕСОВИЯ ПРОТОК

И така ние продължихме пътуването си, колкото се може по-близо до брега. Не един път бивахме обградени отвсякъде от пясъчни прагове и рифове и трябваше да търсим пътя си през тесни канали. Ние бяхме избягнали по-големи неприятности и тези пречки, към чиито опасности бяхме вече претръпнали, ни направиха малко впечатление.

На 22-ри август в северна посока открихме бряг, който в началото взехме за продължение на материка. Това бе един остров и така в мен се появи предположението, че съм намерил търсения вход в Тихия океан. Показа се един канал, който се отличава с това, че от страната на континента има нос, който нарекох Кейп Йорк. Един час след като се влезе в канала, той започва да става по-широк. На острова се показаха много туземци. Неприятелското им държане не ми попречи да слеза на сушата. Впрочем те се отдалечиха, когато се приближихме до брега на разстояние един пушечен изстрел. Деветима от тях носеха копия, каквито вече познавахме, десетият бе въоръжен с лък и стрели. За нас бе ново и това, че от големи седефени черупки си бяха приготвили огърлици. Веднага изкачихме най-високата планина, която Впрочем бе само три пъти по-висока от нашата мачта, и напълно безплодна. В цялото пространство на югозапад и на запад не се виждаше никаква земя, така че можех да бъда сигурен, че се намирам в канал. Тъй като сега бях достигнал северната точка на Нова Холандия, където положително не е бил нито един европеец, още един път издигнах английското знаме и завладях целия източен бряг в името на крал Джордж III. Кръстих цялата тази земя Нови Южен Уелс. *(Днес цялата тази област спада към щата Куинсленд, а названието Нови Южен Уелс се е запазило само за югоизточната част на Австралия.)* Изпразнихме нашите пушки, а корабът ни отговори с оръдия. След подобна церемония на острова, на който дадох името Позешън Айланд, ние се върнахме на кораба. На много места видяхме, че се издига огън. На следната утрин на плажа дойдоха няколко туземци да събират миди. Бяха жени, които ходеха без каквото и да е облекло.

Пътуването ни през този проток, който нарекох на името на нашия кораб Индевър, бе опасно затруднено от пясъчни прагове. *(Протокът на Торес е бил открит от испанския мореплавател още в 1606 г. Но тъй като испанците са пазили в тайна това важно откритие, повторното му преплаване от Кук трябва да се смята за ново откриване.)* Трябваше често да сондираме, докато при лек югозападен вятър видях да се издигат високи вълни от същата посока. Това засили увереността ми, че се намираме западно от най-източната точка на Нова Холандия и че на запад има открито море. Това наблюдение много ме зарадва не само защото опасностите и трудностите на пътуването се приближаваха до своя край, но преди всичко затова, че нямаше да може по-дълго да се оспорва, че Нова Холандия и Нова Гвинея са отделни острови.

Данпиер е единственият автор, който досега е съобщил за Нова Холандия и нейните жители. *(Възможно е при пътуванията си към Молукските острови португалците още в 16-ти век да са се докоснали до австралийския континент. За това няма достоверни сведения, тъй като подобно на испанците и португалците са пазили в тайна тези открития. От началото на 17-ти век холандски мореплаватели, които пътували в служба на Холандско-Остиндийското търговско дружество, носели все нови и нови сведения за австралийския бряг, така че може да се каже, че холандците са открили Австралия, на която дали и името Нова Холандия).*

Изглежда, че страната е твърде обширна за малкия брой жители. Само един-единствен път видяхме заедно тридесет души, и то когато мъжете, жените и децата на Ботъни бей се струпяха, за да наблюдават пристигането на кораба ни. Когато искаха да ни нападнат, те никога не можеха да съберат повече от четиринадесет до петнадесет воители, и нито един път не видяхме лагер, който да може да приюти по-голяма войскава част. Все пак ние се запознахме само с източния бряг, а между него и западния бряг лежи огромно пространство. Обаче, както може да се заключи от сериозни данни, то е напълно пусто и населението там е още по-малко, отколкото край брега. Невъзможно е вътрешността на страната да дава на туземците препитание през цялата година, ако не се обработва. И как би могло на жителите на брега обработването на земята да бъде напълно непознато, ако го

имаше във вътрешността. Нито веднъж не намерихме и един фут обработена земя и от това заключавам, че тази част на Нова Холандия, която посетихме, е населена само по брега, където морето дава на хората възможност да се изхранват.

Единственото племе, с което поддържахме връзка, живееше в местността, където поправяхме кораба си. То се състоеше от двадесет и един души, дванадесет мъже, седем жени, едно малко момче и едно момиче. Жените виждахме винаги само отдалеч, защото мъжете ги оставяха, когато идваха при нас. Тук, както и във всички други райони, мъжете бяха средни на ръст и добре сложени, стройни и при това живи и пъргави. Лицето им не беше без израз, а гласът им бе извънредно мек, почти женски.

ЖИТЕЛИТЕ БЯХА НОМАДИ

Кожата им бе така покрита с дим и прах, че истинската боя много трудно можеше да се разпознае. Ние няколко пъти търкахме тялото им с мокър пръст, за да махнем пласта мръсотия, но винаги без успех. Те изглеждат черни като негри, но цветът им не е по-тъмен от шоколад. Не може да се каже, че чертите на лицето им са неприятни. Няма нито плоски носове, нито обърнати бърни, зъбите им са бели и равномерни. Носят косата си къса, но тя по начало е дълга и черна. Такъв цвят има и гъстата им къдрава брада, която също не трябва да е много дълга. Един ден срещнахме мъж с брада, по-дълга, отколкото я носеха останалите. На другия ден точно тази брада бе най-къса от всичките и когато го прегледахме, оказа се, че краищата на космите са опърлени. Това ни доказа, че туземците поддържат косата си в ред чрез опърляне, още повече че нито един път не намерихме при тях нож.

И двата пола ходят напълно голи. Те оставят да се виждат всичките части на тялото им така спокойно, както ние ръката или лицето. Главното им украшение се състои в кокала, който носят в преградата на носните дупки. Как е произлязла тази болезнена и неудобна мода не можахме да установим. Кокалът е дебел колкото пръст и тъй като е дълъг от пет до шест инча, минава през цялото лице. Той съвсем затваря носните дупки и затова тези хора трябва да дишат с широко отворена уста и при говорене силно гъгнят. Нашите моряци наричаха тези кокали бугшпритен рей и той действително представляваше такава странна гледка, че в началото едва се сдържахме да не се засмеем. Освен това украшение те притежаваха гердани от миди, гривни и пояси от шнурове, изплетени от коси. Някои носят един вид яка от миди. Боядисват тялото си с бяла и червена боя. Червеното се нанася на големи петна на гърдите и рамената, бялото на по-широки или по-тесни черти. На тези рисунки не им липсва вкус. Те си слагат бяла боя и на лицето и правят кръг около очите. Червеното, изглежда, бе приготвено от охра, съставните части на бялото не можахме да установим. Те толкова ценяха украшенията си, че колкото и да им предлагаме не можахме да ги склоним да ни отстъпят нещо.

Приемаха това, което им давахме, но никога не разбираха знаците ни, когато им искахме нещо в замяна. Същото равнодушие, поради което не проявяваха желание за разменна търговия с нас бе и причина нищо да не крадат. Ако желаеха нещо, честността им не издържаше, защото, когато им отказахме една костенурка, те се разяриха и прибягнаха към насилие. Тези костенурки имаха за тях стойност, всички останали неща ги оставяха равнодушни. Вече разправих, че по-късно намирахме разпръснати тук-там из гората предметите, които им бяхме подарили. Така едно дете хвърля играчките, които са му омръзнали. По тях не се забелязваха следи от болести. Големи неравномерни белези произлизаха от рани, които те сами си бяха нанесли, за да докажат болката си от смъртта на някой роднина.

Тъй като са номади, те, изглежда, нямат постоянни жилища, защото никъде не срещнахме поселения, които да приличат на села. Колибите им, ако можем да ги наречем така, са по-примитивни от всички, които бяхме виждали където и да било. Те имат приблизително формата на фурна и се правят от гъвкави, дебели колкото пръст пръчки, двата края на които се пъхат в земята, а отгоре се покриват с листа или дървесна кора. В подобни дупки спяха от двама до трима души със свито тяло. Закритата страна на колибата винаги е разположена срещу вятъра, а на откритата гори огън, който вероятно трябва да защитава срещу москитите. Може би те промъкват през тези дупки само главата и тялото си и просват краката си срещу огъня. Една бродеща орда построява такива палатки според нуждите си там, където временно намира храна, и ги напуска, щом околността се изтощи. Когато туземците прекарват някъде не повече от една или две нощи, те лягат зад храсти, високи около два фута.

УРЕДИ И ОРЪЖИЯ

Единствената покъщнина, която забелязахме, бе един продълговат съд от дървесна кора, завързана от двете страни с върбови пръчки, които образуват дръжки. Предположихме, че тези съдове са предназначени за носене на вода, тогава, когато изворът е по-далеч. Те имат и една мрежовидна торба, която се прави от жените. Мъжът носи тази торба на гърба си посредством едно въже. Тя обикновено съдържа няколко парчета смола или други вещества, с които те се боядисват, няколко върви и кукички за въдица, няколко миди, от които се изготвят тези кукички, няколко остриета за копие и обичайните им украшения. Това са всичките съкровища на най-богатия мъж, какъвто има между тях.

Изглежда, не употребяват храната си сурова. Тъй като нямат съдове за варене, те пекат животинските хранителни продукти или ги приготвяват както островитяните от Южно море в дупка е горещи камъни.

Жителите на Нова Холандия си добиват огън с учудваща бързина. Те вземат една малка суха пръчка, дълга осем инча, и една цепеница. Подострят малката пръчка. Започват да я въртят върху плоското парче и след по-малко от две минути дървото задимява. Малката искра, която загъват в стиска суха трева, им е достатъчна бързо да получат силен огън. Често бяхме свидетели как някой туземец, който като че ли нищо не носеше в ръце, изтичваше край брега, спираше се след петдесет или сто крачки и оставяше след себе си огън. Първо виждахме дима и след това пламъка, който веднага се прехвърляше върху сухата трева и дърветата наоколо.

Оръжията на тези племена се състоят от различни метателни копия и пики. На южния бряг видяхме копия с четири зъбци, остриетата на които са направени от остри и назъбени кокали, бяха намазани с твърда смола, която ги прави по-гладки и те навлизат по-дълбоко в тялото. Това са страшни оръжия, защото, щом проникнат един път в тялото, не може да бъдат извадени, без да разкъсат месото или без кукичките да останат в раната.

Туземците хвърлят тези оръжия с голяма сила и умение. Ако целта е отдалечена от шестдесет до сто и двадесет фута, достатъчна е само ръката. Ако обаче искат да хвърлят на разстояние от двеста и четиридесет до триста фута, те употребяват едно парче дърво. С него на триста фута улучват по-сигурно, отколкото ние с нашите пушки. Тези метателни копия и пики са единствените нападателни оръжия, които видяхме. Когато се готвехме да напуснем брега, стори ни се, че с нашите далекогледы открихме при един туземец лък и стрела, но може и да сме се излъгали. От защитните оръжия се употребяват щитове от здрава дървесна кора. Често намирахме дървета, от които кората бе обелена толкова, колкото е голям един щит.

Новохоландските канута са също така тромави и лоши, колкото и колибите. На юг те са направени от парчета дървесна кора дълги дванадесет фута, краищата на които са завързани, докато средната част е разтворена с помощта на напречни парчета дърво. Веднъж в един такъв съд седяха трима души. В плитка вода канутата се придвижват с помощта на прътове, в по-големи дълбочини се употребяват гребла. Колкото и да са тромави тези лодки, те си имат своите предимства. Понеже са леки, могат да плават в съвсем плитки места, така че с тях може да се минава над пясъчни прагове и да се събират миди. В едно кану върху саргасова водорасла гореше малък огън, на който уловените риби се печеха на самото място.

Канутата, които срещнахме по-на север, бяха направени не от дървесна кора, а от стебла на дървета, които бяха издълбани с помощта на огън. Те имаха балансир, който стърчеше от двете страни. Това е необходимо, за да се предотврати преобръщането, тъй като са много тесни. Не можахме да установим как туземците режат дървета за тези канута. Не открихме при тях никакви други уреди, освен много лоши каменни брадви, клинове от същата материя, един дървен чук, миди и коралови парченца. За изглаждане на своите метателни геги и остриета на копията те употребяват листата на един вид смокиня, които действуват върху дървото също така силно, както хвоца на нашите столари. Вероятно е необходимо много време, за да се направи едно кану с такива уреди. Нашият корабен дърводелец смяташе това за почти невъзможно. Който е свикнал да употребява метали, не може да бъде на друго мнение. Само постоянството преодолява почти всички трудности, а ако човек напегне всичките си сили, то той получава

резултати, които отиват далеч зад тези граници, които той е смятал, че имат неговите възможности.

В канутата има най-много четирима души. Ако повече хора искат да преминат една река, някой трябва да се върне обратно, за да прекара и останалите. Ние видяхме това в залива Индевър и заключихме, че кануто, с което туземците плават, е единственото в цялата околност. Предполагам, че в областите, където плавателните съдове се правят от стебла на дървета, се употребяват и други от дървесна кора. Поне ние намерихме върху един остров, където се ловят костенурки, малко весло, което бк било безполезно на някое голямо кану.

По-късно ще се узнае дали слабата населеност на Нова Холандия трябва да се обясни с неплодородността на страната или за това има и други причини, например войните на племената помежду им. Единствената следа, която сочеше за битки, бе един пробит от метално копие щит в Ботъни бей. На нито едно тяло нямаше белези, получени в бой. В този залив двама души тръгнаха срещу нас въпреки численото ни превъзходство и искаха да се бият и тогава, когато единият от тях бе ранен със сачми. На всички други места при нашето приближаване туземците бързо побягваха, даже когато не ги заплашвахме.

СЛИЗАНЕ В НОВА ГВИНЕЯ

Новохоландският бряг ни задържа още два дена, защото искахме да намерим една загубена котва, която не биваше да изоставяме. На 23-ти август отплавахме в северозападна посока. Исах да поддържам този курс, докато стигна до южния бряг на Нова Гвинея, но попаднах всред пясъчни прагове от най-опасния вид. Това са ония плитчини, които лежат един до два фадена под повърхността. Откриваш ги едва когато си над тях, а даже и тогава водата изглежда още кафява, като че ли в нея се отразява гъста мъгла. С мъка намерих сигурен канал и подълбока вода. На 3-ти септември видяхме земя, но водата бе твърде плитка, за да можем да се доближим до нея. За да не губя повече време в търсене на достъпно място, аз с единадесет души се отправих към сушата. Даже и нашата лека пинаса не можа да стигне до брега и ние трябваше да прецапаме едно дълго разстояние.

На това място от морето не се виждаха никакви следи от жители. Когато обаче приближихме сушата, на пясъка на брега се очертах следи от стъпки, вероятно съвсем пресни, защото се бяха отпечатали под границата на прилива. Близко до брега се простираше една гора и ние напредвахме предпазливо, за да не попаднем в засада. Като вървахме край гората, стигнахме до кокосова горичка, край която течеше ручей с негодна за пиене вода. Дърветата бяха малки, но отрупани с плодове, а наблизо се намираше една колиба. Наоколо бяха разхвърляни много орехови черупки. Ние алчно гледахме дърветата, но не беше препоръчително да се качим на тях, защото наблизо можеше да има неприятели. Съвсем наблизо видяхме и банани, и хлебни дървета, на които обаче нямаше плодове.

Бяхме се отдалечили на около десет минути от лодката, когато от гората изскочиха трима туземци и със страшен вик затичаха към нас. Най-предният хвърли към нас нещо, което гореше като барут, но не се чу никакъв гърмеж. Другите двама метнаха срещу нас копията си. Нямахме време за губене и изстреляхме заредените си със сачми пушки. Вероятно изстрелите не улучиха, защото нашите врагове не се отдръпнаха и даже хвърлиха към нас едно трето копие. Стреляхме

втори път, този път с куршуми. За щастие никого не засегнахме зле, защото туземците бързо избягаха. Тъй като не исках да използвам повече насилие, аз си тръгнах обратно. Междувременно двамата моряци на лодката ни дадоха със знаци да разберем, че напредва голяма тълпа островитяни. Ние обаче можахме да прецапаме до нашата лодка, без да бъдем нападнати. За да можем по-ясно да ги наблюдаваме, заповядах да се гребе край брега. По външност те приличат на новохоландците, ходят като тях съвсем голи и носят също къса коса. Кожата им е по-светла, вероятно защото не са така мръсни. Те ни предизвикваха с постоянни крясъци и на няколко пъти изстреляха срещу нас огньовете си. Блъскахме си главите, как се получава този огън и с каква цел се хвърля. Пръчката, която размахваха и от която излизаше огъня, без съмнение бе суха тръстика. Нашите хора на борда смятаха, че туземците стрелят срещу нас, но това, че не се чу гърмеж ги накара да променят мнението си. След като ги наблюдавахме дълго време, без да обръщаме внимание на техните викове и на огъня, ние стреляхме над главите им. Когато чуха куршумите да свирят между дърветата, те бавно се оттеглиха и ние загребахме към кораба. Метателните копия, които техните спътници бяха хвърлили срещу нас, бяха от бамбук, а силно назъбените остриета от твърдо дърво. Те обаче ги хвърляха с голяма сила, защото ние бяхме на голямо разстояние от тях, а копията падаха далеч зад нас. Както предположихме, те употребяват същото дърво за хвърляне, което видяхме в Нова Холандия.

Целият бряг тук е много нисък и на него има разнообразни дървета, храсти и растения. Освен кокосови палми, хлебни дървета и банани видяхме и други дървета и храсталаци, еднакви с тези в островите на Южно море, Нова Зеландия и Нова Холандия.

Със съжаление трябва да кажа, че много от моите офицери усилено ме убеждаваха, че трябва да заповядам да се отсекаат кокосови дървета, за да се сдобием с плодовете. Аз отклоних това предложение. Тъй като туземците ни бяха нападнали, без да бъде даден повод от наша страна, ако бяхме разрушили тяхната собственост, щеше да се дойде до кървава борба. Щяха да паднат хора, може би и от нашите, а тази цена бе твърде висока за няколкото ореха, които нямаше да ни донесат нищо друго, освен преходно удоволствие.

Изглежда, че испанците и холандците са обиколили цяла Нова Гвинея. Върху картите пунктовете край брега са назовани с имена на двата езика. Аз сравних тази част на брега, която посетих, с картите на излязлата през 1756 година „Histoire des Navigations aux terres australes“^[1] и намерих, че данните са точни. Въпреки че на картите Нова Холандия и Нова Гвинея са нанесени като отделни острови, по този въпрос съпровождащият текст е неясен. Аз не приписвам на пътуването си никаква друга заслуга, освен че поставих истинността на този факт във от всяко съмнение.

[1] „История на плаванията в Южните морета“. ↑

КУРС КЪМ БАТАВИЯ

Имаше редица съображения против по-дълго пребиваване; за едно заобикаляне на Нова Гвинея не можеше и дума да става. Корабът ми имаше твърде много пробойни, и аз трябваше колкото се може по-бързо да отида в Батавия. И така на 3-ти септември се отправихме на запад. Повечето от островите, които лежах на нашия път, бяха нанесени неправилно на картата.

На 10-ти видяхме Тимор. Пътувахме край брега и страната бе все планинска, макар и не толкова висока, колкото тези части, които достигнахме най-напред. Обикновено планините се допират до морето. Там, където се отдръпват по-навътре, растат кокосови палми. Къщите са в сянката на перести палми, а обрасли с тръни насаждения се простират до върха на най-близката планина.

Една вечер наблюдавахме на небето явление, което в някои отношения е подобно на Северното сияние, но в други съществено се отличава от него. Видяхме на хоризонта мрачно червеникаво светене, обхватът на което се менеше. Извън това светене, но и през него самото проблясваха ярко обаядени лъчи, които избледняваха и почти в същия миг отново се появяваха. Тези лъчи нямаха вълнообразното и трепкащо движение, характерно за Северното сияние. Представлението продължи до среднощ с ненамаляващ блясък. По това време си легнахме, затова не мога да кажа как завършва това явление.

На следващия ден на запад-югозапад се появи остров (*островът Саву, един от Малките Зундски острови*), към който се отправихме и до чийто северен бряг, скоро стигнахме. Видяхме къщи, кокосови палми, а също и стада овце. Това беше истинско изкушение, на което ние в сегашното си положение не можехме да се противопоставим, още повече че нашите болни на борда вече мърмореха, че не съм посетил Тимор. Затова исках да опитам да получа от жителите пресни продукти. Господин Гоър, моят втори лейтенант, отплава отсреща с пинасата и спря в един песъчлив залив. Той се срещнал там с няколко островитяни, които сметнал за малайци. Ако не се брой ножът, който

носели на пояса си, те били невъоръжени, а един от тях водел магаре. С приятелски жестове те поканили господин Гоър да дойде по-близо до тях, но не им се удало да се разберат.

Когато се завърна, той ни съобщи, че заливът е твърде плитък за нашия кораб. Докато лавирах на необходимото разстояние от брега, той отиде още веднъж на острова, този път с господин Солъндър и взе със себе си пари. Преди да слезе на сушата, появиха се двама конници, от които единият носеше европейско облекло, синьо палто, бяла жилетка и шапка с галуни. Те не удостоиха лодката с никакво внимание, въпреки че, докато продължаваха разходката си, с любопитство наблюдаваха нашия кораб. Едновременно с това около нашата лодка се събраха други конници и много пешеходци.

Моят втори лейтенант сигнализира, че от подветрената страна ще намеря добър залив. Той видял няколко знатни хора, които носели фино бельо, около шиите им били завити златни верижки и със знаци му дали да разбере, че в този залив ще можем да купим в изобилие овце, свине, птици и плодове.

Когато влязохме в залива, видяхме голям малайски град, до който се приближихме толкова, колкото ни позволяваше дълбочината на водата. Ние вдигнахме флага. Веднага над брега се появи холандският флаг и за поздрав бяха дадени три изстрела. Тъй като бях убеден, че холандците имат над острова някаква власт, аз възложих на господин Гоър да изкаже на щатхалтера почитанията ни и да му обясни кои сме и какво искаме. Когато слязъл на сушата, посрещнала го стража от двадесет малайци, въоръжени с пушки, които го заведо в града. В града го съпроводи до раджата или краля, на когото той чрез един португалски преводач съобщи, че „Индевър“ е британски военен кораб, има на борда си болни и желае да купи пресни продукти. Раджата отговорил, че той с удоволствие би ни доставил всичко, но един договор, сключен с Холандско-Остиндийското дружество го задължавал да не търгува с нито един друг народ без негово съгласие. Той щял веднага да уведоми агента на дружеството, единствения бял на острова.

ГОСТИ НА РАДЖАТА

След около три часа дойде самият агент. Той се казваше Йохан Кристоф Ланге, бе саксонец по рождение и същият мъж, когото бяхме видели да язди в европейско облекло. Той се държеше много приятелски и ни увери, че ще можем да закупим от туземците всичко, от което имаме нужда.

Към два часа, точно когато обедът бе готов, раджата и господин Ланге ни посетиха. В началото раджата изглеждаше смутен и изрази опасение, че ние, белите, няма да искаме да седим до него, единствения цветен. Нашите уверения разсяха съмненията му и ние ядохме твърде весело и сърдечно. Преводачи не липсваха. Доктор Солъндър и господин Споринг знаеха холандски достатъчно, за да беседват с господин Ланге, а някои от нашите моряци, които говореха португалски, можеха да се разбират с раджата. Случайно ядохме овен и раджата си изпроси едно от тези животни. Макар че имяхме още само един, ние му го подарихме. Нашата любезност го окуражи, той поиска едно куче и господин Бенкс му даде хрътката си. Тогава господин Ланге ни даде да разберем, че би желал да има един бинокъл и това желание също бе задоволено. Нашите гости ни разказаха, че на острова има много биволи, овце, свини и птици и че на другата сутрин ще можем да си купим колкото желаем. Ние така се зарадвахме от това, че сипахме на раджата и на саксонца повече вино, отколкото можеха да понесат. На сбогуване нашите войници извършиха няколко упражнения с оръжията си, които направиха на раджата силно впечатление. Той най-много се възхити от точността на огъня, в резултат на която всички изстрели изглеждаха като един.

Господин Бенкс и Солъндър придружиха гостите ни до града, където имаше няколко по-големи къщи. Тяхната простота едва ли може да бъде надмината. Те почерпиха нашите естествоизпитатели с прясно палмово вино, с приятен, сладък вкус.

На следния ден, 19-ти септември, аз заедно с господин Бенкс и няколко офицера посетих раджата, при което преди всичко исках да се убедя, че са налице обещаните биволи, овце и птици. Той не бе

сдържал обещанието си. Тогава се отправихме към една сграда, принадлежаща на компанията. Господин Ланге ни повтори, че можем да купим продукти, но когато пожелахме да определим цените, той ни напусна със забележката, че това е работа на островитяните.

За обед бяхме гости на краля. Той самият не се появи, защото би било противно на местните обичаи като домакин да яде с нас. Яденето ни се състоеше от супа, свинско месо и ориз и бе превъзходно. След като се наядохме, нашите моряци заеха местата си; каквото не можах да изядат, им бе дадено да вземат със себе си на кораба.

Агентът много хладнокръвно ни съобщи, че е пристигнало едно писмо от холандския щатхалтер от Тимор, който му заповядвал да ни снабди само с най-необходимото. Той още един път повтори, че можем да получим хранителни припаси, вечерта обаче не се виждаше нито едно говедо. Ту ни казваха, че трябва да плащаме в злато, след това, че животните са на паша някъде във вътрешността на страната, а когато накрая искахме да дадем за един малък бивол три гвинеи вместо пет, те изобщо отказаха да търгуват с нас. За щастие на мен ми хрумна да подаря голяма сабя на един стар малаец, който бе министърът на раджата. Този подарък направи чудеса. Малайците явно имаха голямо желание да търгуват с нас и това, което новият ни приятел каза в наша полза, ни отвори пазара. За първия бивол трябваше да платим все още скъпо, след това почнахме да ги получаваме по за една пушка парчето, а за подобни цени имаше в изобилие овце, свине, птици, лимони, яйца, чесън и палмов сироп.

ПРИКАЗНА СТРАНА

Сега бе краят на сухия сезон, който започва през март или април и завършва през октомври или ноември. Не бе валило от седем месеца, а когато сушата продължава толкова дълго, на целия остров ме може да се намери нито един поток, а само малки, твърде отдалечени от морето извори. Въпреки това не може да има по-хубав изглед от този, който се откриваше от мястото, където бяхме хвърлили котва. На равнинната крайбрежна ивица има кокосови палми. Слабо издигащите се хълмове са покрити до върха с тях и окото не може да проникне през тези гъсталаци. Всяка педя земя между дърветата е зелена и засадена с царевица, просо и индиго. Който не познава великолепието и хубостта на растителността в тази страна, трябва да притежава много силно въображение, за да получи представа за този пейзаж.

Преобладават перести и кокосови палми, лимонови, портокалови и мангови дървета. Видяхме ориз, просо, царевица, дини, захарна тръстика и различни европейски градински растения, по-специално кервиз, риган, копър и чесън. Островитяните смятат бетела, орехите на арековата палма, тютюна, вълната и индигото за луксозни стоки, също и малкото количество канела, която се седи само като куриоз. Аз даже се съмнявам, че това е истинска канела, защото холандците грижливо бдят тази подправка да се отглежда само на островите, които те са определили за тази цел. *(Тук вече се проявяват методите, които са характерни за начина на действие на колониалните страни: те не разрешават да се отглежда това, което отговаря на желанията и нуждите на населението, а това, което служи на интересите на колониалните господари.)*

От питомните животни видяхме биволи, овце, кози, свине, кокошки, гълъби, коне, магарета, кучета и котки. В края на сухия сезон биволите бяха много мършави. Все пак месото е сочно и вкусно. Конете са дребни, но подвижни и буйни. Туземците ги яздят без седло и ги направяват само с поводите. Овцете са също така мършави както и биволите и никога не сме яли по-лошо овнешко месо. От друга страна, никъде другаде не намерихме по-тлъсти свине, отколкото тук.

Хранят ги предимно с оризова слама и с палмов сироп, който се разтваря във вода.

Ръстът на жителите е по-нисък от среден, жените са особено ниски и набити. Кожата им е тъмнокафява и обикновено имат черна гладка коса. Не забелязахме никаква разлика между цвета на кожата на състоятелните и бедните, докато на островите на Южно море всички, които се излагат на слънце, стават тъмни като новохоландците, познатните обаче имат почти толкова бяла кожа, както и европейците. Общо взето, мъжете са добре сложени, здрави и подвижни. Чертите на лицето им са различни, докато жените сравнително много си приличат една на друга.

Мъжете закрепват косата си на темето с гребен, жените я връзват на тила по начин, който не им отива. И двата пола премахват космите под мишниците, а мъжете — брадата. За тази цел по-знатните носят на един конец около врата си малки сребърни щипки. Ако някой остави на горната си устна няколко косъма, той винаги ги поддържа къси.

Мъжете и жените се обличат с един памучен плат, който те тъкат сами и боядисват синьо в различни оттенъци, така че изглежда като че цветовете се преливат. Ръцете и краката на мъжете са свободни, докато жените закриват краката си. Женският пол не употребява никакво украшение за глава, мъжете завиват около главата си един вид тюрбан. Бие на очи склонността им към украшения. Високопоставените завиват около врата си златни верижки, които наистина не са скъпи, тъй като са направени от лек златен тел. При други видях пръстени, които бяха така износени, че положително се предават от баща на син. И при двата пола имаше също така гривни и гerdани от мъниста, а при жените, освен това и пояси от същия вид.

Почти всички мъже татуират името си на ръката с една черна боя, която никога не се изтрива, а жените по същия начин си изрисуват едно цвете под свивката на лакътя. Този обичай е съществувал много преди пристигането на европейците.

Всички къщи са построени по един и същи начин и се различават само по големина. Някои са дълги четиристотин фута, други само двадесет. Всички са върху колове, високи четири фута, така че между земята и пода има празно пространство. На този под също има стълбове, те поддържат и наклонения таван, който стърчи от външната

страна на два фута. По правило една такава къща има не повече от три помещения, едно от които е определено за жените.

Най-много обичат свинското месо. Следват коня, бивола и домашните птици. Кучетата и котките се предпочитат пред овцете и козите. Рибата се яде само от бедните.

Важна за населението е перестата палма. От това дърво се добива един вид вино (тоди), като се отрязват дръжките на цветчетата и отдолу се закрепват съдове, които са направени само от палмови листа, но са така уплътнени, че не се загубва нито капка. Сутрин и вечер съдовете се изпразват и сокът се използва като обикновена напитка. Много от него не се оползотворява и остатъкът се изварява в сироп. Изготвя се и червеникавата палмова захар, която е по-вкусна и от най-фината тръстикова захар. Отначало се страхувахме, че сиропът, който нашите хора употребяваха в големи количества, ще предизвика стомашно разстройство, но той имаше по-скоро лечебно действие. Перестата палма дава на жителите техния покрив, кошниците им, лулите им за тютюн и още други неща. Плодът не се цени особено много и е рядък, защото почти всички дръжки на цветчетата се режат.

ЛОШИЯТ НАВИК ДА СЕ ДЪВЧЕ БЕТЕЛ

Мъжете и жените имат грозния и вреден навик да дъвчат бетел и арекови орехи. Те започват от ранна младост и от сутрин до вечер не се занимават, кажи-речи, с нищо друго. Към сместа се прибавя бяла вар, която се приготвя от корали и миди, понякога — тютюн. Тютюнът разваля дъха, бетелът и ворта нападат зъбите и ги почернят. Аз видях двадесетгодишни мъже, зъбите на които бяха изядени до корените.

Ако не дъвчат бетел, жителите пушат. Тютюнът се сгъва и се пъха в една направена от палмово листо тясна тръба, дълга шест инча. Тъй като тези лули побират малко тютюн, въздействието се подсилва, като димът се вдишва в белите дробове; предимно жените имат този вреден навик.

Понастоящем остров Саву е разделен на пет района или кралства, към които спада и Себа, където се установихме. Раджата на Себа, изглежда, притежаваше голяма власт. Той бе на около тридесет и пет години и най-дебелият човек на целия остров. Правеше впечатление на хладен, неприятен човек, ръководен от своя министър. Именно на него бяхме лично задължени, тъй като в края на краищата той ни достави хранителни припаси. Той, изглежда, бе изключително честен, защото въпреки че бе любимец на княза, все пак всички го ценяха. Както ни казаха, князът урежда всички спорове без протакане и като последна инстанция, но след зряло размишление и с безпристрастна справедливост.

Господин Ланге ни разказа, че князете на острова отдавна мирно живеят един до друг. Народът бил по природа воинствен и храбро се отбранявал от своите врагове всеки път, когато срещу острова бивало предприемано нападение. Според неговите изказвания петте области са в състояние само за няколко дни да мобилизират седем хиляди и триста войници. Оръжията се състоят от пушки, метателни копия, пики, щитове и бойни брадви. Тъй като не присъствувах на нито едно военно сблъскване, не смея да твърдя, че господин Ланге с право хвали войнската смелост на населението. В сградата за събрания забелязах няколкостотин метателни копия и щита, с каквито, за да ни сплашат,

бяха въоръжили определените да ни придружават хора. Обаче този арсенал, изглежда, съдържаше само остатъци от стари оръжия. Нямаше две еднакви метателни копия, пики липсваха съвсем и колкото и блестящи да изглеждаха пушките отвън, ръждата бе изяла дупки в цевта.

Войниците маршируваха недисциплинирано и кой както завърне. Всички се опитваха да ни продадат нещо. В патрондашите барутът и куршумите бяха оскъдни. До къщата за събрания стояха няколко каменни мортири и едно голямо оръдие. Каменните мортири бяха без лафети, а оръдието, разядено от ръжда, лежеше върху купчина камъни с дулото надолу.

Доколкото разбрахме от нашите наблюдения при този народ, между раджата и поземлените собственици няма междинна прослойка. В зависимост от размера на своите владения те биват почитани повече или по-малко. Долните класи се състоят от занаятчии, бедни надничари и роби. Робите са закрепостени за земята. Продават ги и ги предават заедно с имението, но поземленият собственик няма право да се разпорежда с живота им и даже не може да ги наказва без съгласието на раджата. Най-богатите имат около петстотин роби, най-бедните земевладелци едва половин дузина. Обикновената цена на един роб е една добре угоена свиня. Когато излиза някой знатен мъж, придружават го поне двама роби. Единият от тях носи зад него меча му, сребърната дръжка на който обикновено е украсена с големи снопчета конски косми, другият кесия с бетел, арекови орехи, вар и тютюн.

В тази свита се проявява цялото великолепие на знатния и даже раджата не притежава друго средство, за да се изтъкне.

Тези хора са много горди с дългата поредица прародители и уважението към древността на рода тук е още по-силно изразено, отколкото у нас. Къща, която е била обитавана от няколко поколения, се ползува с необикновена слава и малко неща се ценят така високо, както каменните седала, излъскани от дълго седене върху тях. Който купи или наследи такива камъни, ги поставя около къщата си и с охота ги използва.

Островитяните са явно много здрави и достигат до дълбока старост. Някои имаха белези от сипаница и господин Ланге сподели с нас, че тази болест, от която се страхували като от чума, често се

появявала. Ако някой бъде нападнат от нея, роби го закарват на някое самотно място, разположено много далеч от всякакво човешко жилище. Снабдяват болния със средства за живот, които биха му стигнали за дълго време, и оставят на болестта да продължи своя ход.

ХОЛАНДЦИТЕ ИЗБЛЪСКВАТ ПОРТУГАЛЦИТЕ

Когато португалците започнали да пътуват по тази част на морето, те основали на острова едно заселище, но скоро били изблъскани от холандците. Но те не го завладели, а само изпращали малки кораби, които вероятно имали за задача да купуват от жителите хранителни продукти, от каквито имало нужда за Островите на подправките. Вероятно тези случайни връзки били твърде несигурни или пък може би холандците се страхували да не би от своя страна да бъдат също изтласкани. Така или иначе Холандско-Остиндийско търговско дружество преди две години сключило с раджите договор, с който то се задължавало ежегодно да доставя на всекиго от тях определено количество коприна, ленено платно, ножарски изделия, арак и подобни артикули, срещу което князете от своя страна обещали да позволят на своите поданици да общуват с други нации само с изричното разрешение на холандците и да допуснат един холандски резидент, който да следи за изпълнението на това споразумение. Накрая те обещавали всяка година да доставят в Тимор ориз, царевица и други хранителни продукти. Господин Ланге се намирал на острова в изпълнение на този договор заедно с двама служители от смесена кръв, синове на португалец и холандец от местни майки. Един път на всеки два месеца Ланге посещава всеки раджа, като при тези обиколки винаги е придружен от петдесет въоръжени роби. На раджите, при които забележи нередности, той напомня да се грижат по-добре за своите насаждения и отбелязва местата, където реколтата вече е прибрана, за да изпрати там следващия холандски кораб. При тези излети винаги го придружават много шишета арак, с помощта на които той печели благосклонността на раджите.

ГОСПОДИН ЛАНГЕ НИ ОСВЕДОМЯВА

Като се изключат холандците, които идвали с корабите на дружеството, през двете години на своето пребиваване на острова той още никога не бил виждал други европейци, освен нас. Женен е за една туземка от остров Тимор, която води домакинството му по местен обичай, затова той нито един път не ни покани на гости. От него получихме следните сведения за съседните острови: Тимор е главният опорен пункт и останалите резиденти трябва да отиват там един път годишно, за да се отчитат. Островът се намира, общо взето, в същото състояние, както по времето на Данпиер, холандците притежават там магазин и форт. Португалците са успели да се затвърдят на няколко места по северния бряг на Тимор.

Около две години преди нашето пристигане един френски кораб се разбил на източния бряг на този остров. Няколко дни той останал да лежи на пясъчния праг, докато вълните го разбили на парчета и капитанът загинал заедно с по-голямата част от екипажа. Начело с един от офицерите спасилите се отпавили за Конкордия. Осемдесет стигнали до града, където се погрижили за тях и част от тях заедно с работници отишли при разбития кораб. Те намерили всички свои сандъци с пари и някои от оръдията. Когато обаче се върнали обратно в града, останалите там техни другари били изчезнали. Може да се допусне, че малайците, които много ценят европейските учители по военно изкуство, са задържали тези хора било като са ги придумали, било със сила. В резултат на болестите и напрежението за около месец половината от спасените от екипажа умрели, останалите по-късно се завърнали в Европа.

Холандският опорен пункт Конкордия упражнява власт и над трите малки острова, които се наричат Робски острови. Те са равнинни, ниски и на тях има в излишък всякакви хранителни продукти. На всеки от тези острови се говори отделен език и холандците, вероятно по политически съображения, пречат на туземците да учат диалекта на своите съседи. Ако се разбираха взаимно и разменяха опит, то те може би биха се научили да отглеждат

продукти, които щяха да бъдат изгодни за тях, но не и за холандците. Изолирани едни от други, те не могат да напреднат и са свързани с Холандско-Остиндийското дружество, което им доставя това, от което имат нужда, и определят цените по свое усмотрение. *(За отбелязване е, че англичанинът Кук прави подобни верни критични забележки само тогава, когато става дума за други нации, които потискат чужди народи.)* Езикът на Саву има общи черти с този на островите на Южните морета. Много думи са съвсем еднакви, а числата произлизат от един и същ общ корен.

В заключение трябва да отбележа, че всичко, което не сме видели лично, го съобщавам, позовавайки се на авторитета на господин Ланге.

СИЛЕН КОНТРОЛ НА ХОЛАНДЦИТЕ ПРЕД БАТАВИЯ

На 21 септември 1770 г. ние отпътувахме, а в началото на октомври заплавахме край брега на Ява. Страната, която прави много приятно впечатление, изглежда, е покрита с гори дълбоко навътре. С една от нашите лодки набавихме плодове за Тупиа, който бе болен, и трева за нашите биволи. Вечерта срещнахме един пакетбот, който ни съобщи, че имал за задача да пренася писма от минаващите кораби до Батавия (*днес Джакарта, столица на република Индонезия*), но, разбира се, на първо място имаше за задача да разпитва минаващите през протока (*Зундския проток*) чужди капитани. Аз бях сложил на сигурно място бордовия журнал и — доколкото можах да си ги доставя — всички дневници на офицерите, подофицерите и войниците, а моите хора имаха най-строга заповед да мълчат за целта на нашето пътуване.

Палмов атол в Тихия океан

Туземец в празднична украса

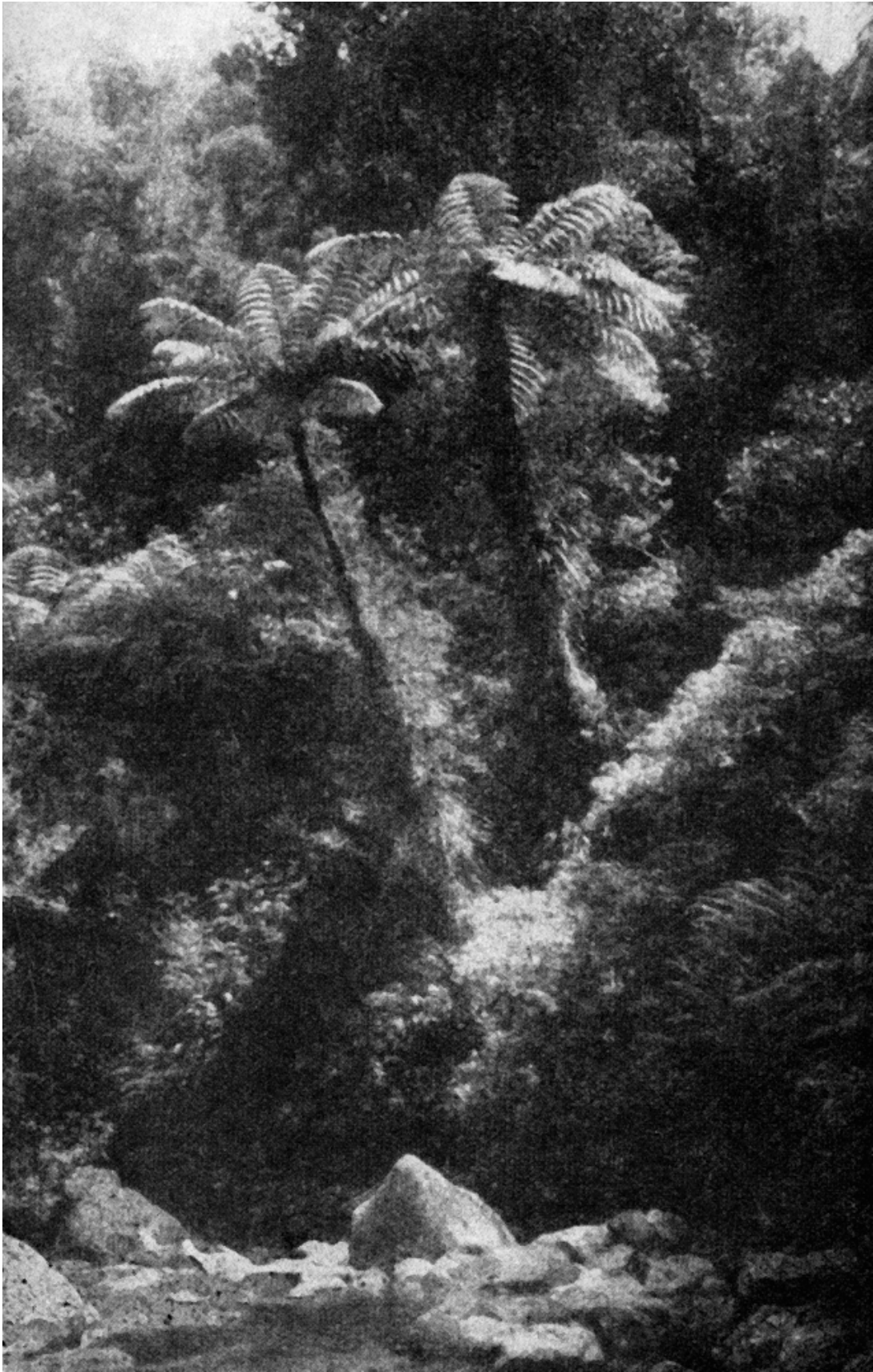
Глетчер в Нова Зеландия

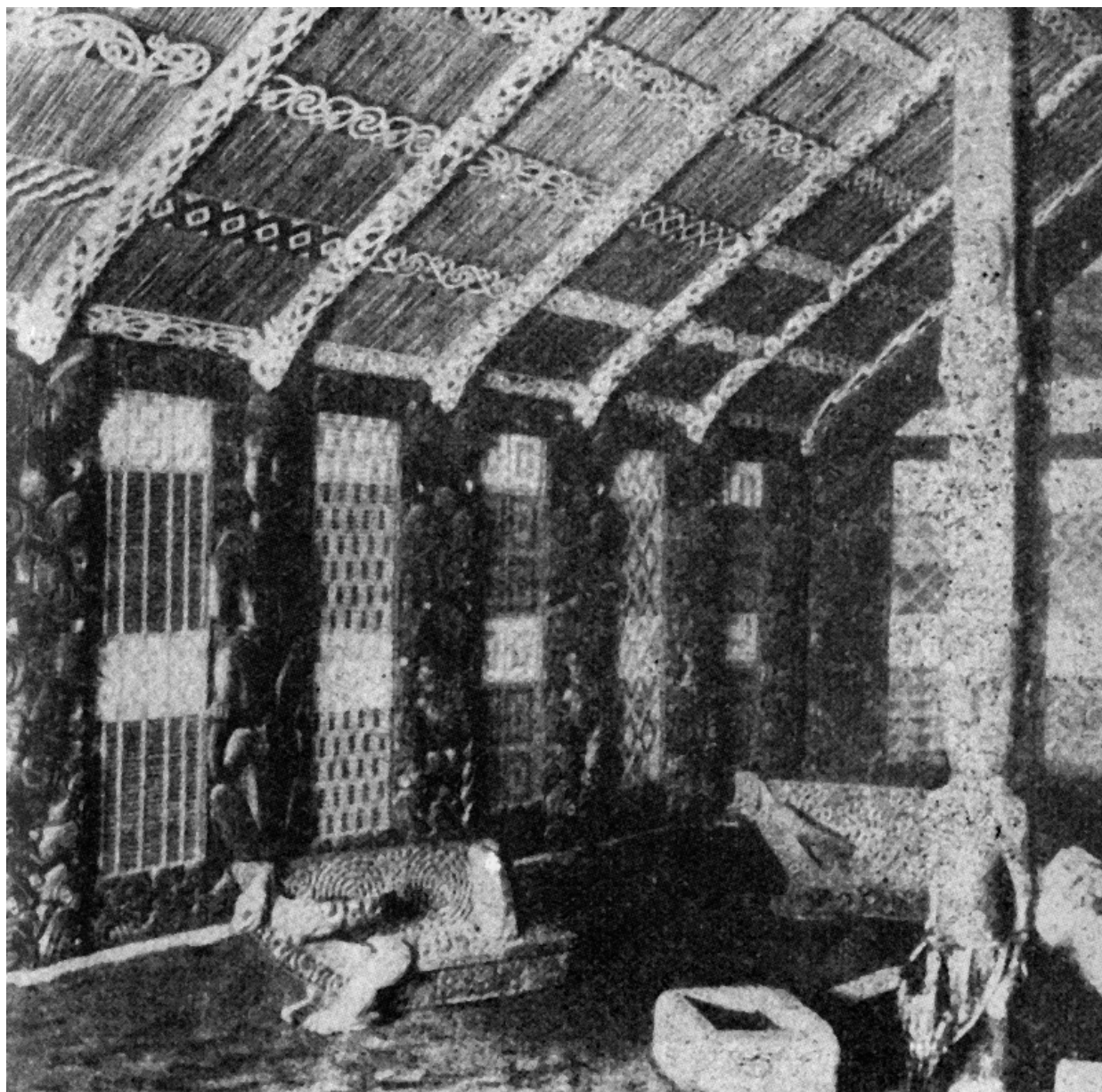
Пейзаж в предпланините на Финистеровите планини в Нова Гвинея

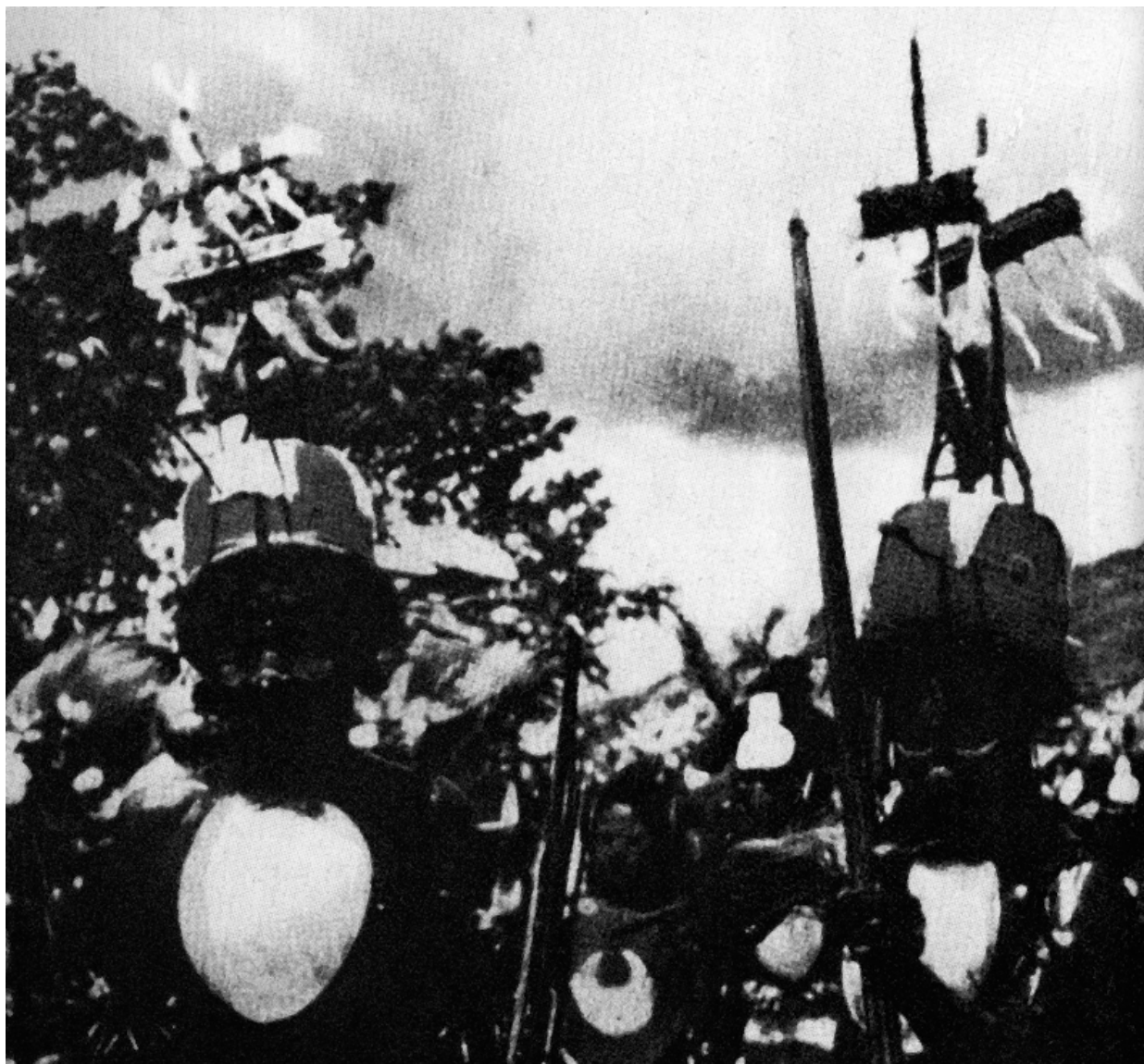
Танцов празник с маски на Нова Гвинея

Папратови дървета в новозеландските девствени гори

Вътрешността на една къща с изкусна резба (Нова Зеландия)

Украсения за глава, които се носят в Нова Гвинея при заклинания на духове

Докато вятърът ни принуждаваше да останем на котва, водачът на пакетбота дойде при нас, за да ни продаде прясна храна и едновременно с това да поразузнае. Той носеше със себе си две книги; в едната нанесе моето име и това на кораба, а в другата един от офицерите трябваше да повтори тези данни, освен това да съобщи пристанището, от което сме тръгнали, и крайната цел на нашето пътуване и всички евентуални наблюдения, които биха могли да бъдат от полза за други кораби, които ще дойдат след нас.

Поради вятъра два дена след това бяхме все още на същото място и ни посети един холандски офицер, който дойде с прау (*вид малайска платноходка с гребци — б.пр.*) и ми подаде за попълване един напечатан формуляр. Деветте въпроса, на които трябваше да отговаря, гласяха, както следва: 1. На коя нация принадлежи корабът и какво е неговото име? 2. От Европа ли идва, или отнякъде другаде? 3. Как се нарича последното място, което е напуснал? 4. Накъде се отправя? 5. Колко кораба на Холандското дружество имаше в последното пристанище, посетено от него, и как се наричат те? 6. На път за това или за някое друго място бил ли е придружен от някои от тези кораби и от кои? 7. Забелязал ли е по време на своето пътуване нещо особено или случило ли му се е нещо? 8. Видял ли е в морето или в Зундския пролив кораби, разговарял ли е с тях и как се казват тези кораби? 9. Направило ли е на кораба впечатление нещо, достойно за отбелязване, било на последното място, което е напуснал, било по време на пътуването?

Аз отговорих само на първия и четвъртия. Преди няколко години още не бе въведен този разпит на корабите, преминаващи през пролива.

На 9 октомври хвърлихме котва на рейда пред Батавия. Там намерихме един английски кораб на Остиндийската компания, два други английски, тринадесет много големи холандски кораба и много по-малки кораби. Веднага при нас дойде една лодка с холандски флаг и отново постави въпроси, от които аз отговорих само на тези, които ми се струваше, че не мога да отмина. Тук нашият кораб трябваше да бъде поправен. Мисълта за тази работа и за свързания с нея престой ме тревожеше, тъй като офицерът и моряците от правителствената лодка, които бяха бледи като призраци, можеха да служат като доказателство за нездравия климат на това място.

В Батавия живееше един-единствен английски търговец и от него научихме, че имало някаква странноприемница, където трябвало да бъдат настанени всички чужди туристи и гости. Но ние като кралски офицери можехме с разрешение на щатхалтера да живеем, където пожелаем. Обаче нашите офицери и учени предпочетоха тази странноприемница, тъй като никой от тях не говореше малайски. Те плащаха дневно за храната и за жилището девет шилинга и получаваха за това също чай, кафе, пунш, лули и тютюн толкова, колкото поръчаха за себе си и за приятелите си. Тази такса бе двойно по-висока от

обичайната цена и освен това срещу нея те получаваха лоши яденета дотогава, докато не възнегодуваха. През първите дни, които човек прекарва в някоя странноприемница в Батавия, стопанинът се опитва да поднася едно и също месо, сготвено по десет различни начина и по четири пъти претопля птиците. Ако си мълчиш, завинаги си остава така.

КОРАБЪТ Е ЗАКАРАН В КОРАБОСТРОИТЕЛНИЦАТА

Щом се подредихме, заповядах да донесат от кораба Тупиа и неговия слуга Тайето. Нашият приятел от Таити бе до висша степен изтощен и унил; но едва пристъпи в града и отново се оживи. Къщите, колите, улиците, жителите и хиляди други неща бяха нови за него и приковаваха интереса му. Тайето още по-непосредствено изразяваше своето учудване и задоволство. Той в екстаз танцуваше по улиците и наблюдаваше всичко с любопитство, което във всеки следващ миг получаваше удовлетворение и нови стимули. Първото, което направи впечатление на Тупиа, бе разнообразното облекло на мъжете и щом чуеше, че някой е облечен според своя местен обичай, той веднага слагаше таитянската си носия.

С най-голяма любезност ми бе дадено разрешение да поправа кораба си в корабостроителницата. Благоволенieto на главния щатхалтер отиде толкова далече, че той ми отпусна парите, които ми трябваха за тази цел и които не можех да получа по друг начин. Когато най-сетне корабът ни легна на страната си, оказа се, че неговото състояние е много по-лошо, отколкото първоначално бяхме предполагали. Голяма част от задния кил бе раздробена, самият главен кил бе повреден на много места, дъските бяха много протрити и проядени от червеи. Въпреки всички тези повреди нашият кораб бе пропътувал стотици морски мили в едно извънредно опасно море. Колко страхове ни бяха спестени, защото не знаехме изобщо, че значителна част от дъното на кораба не е по-дебела от подметка и че само една толкова крехка и чуплива преграда ни е делила от морските дълбини.

На нас почти ни се стори, че небето ни е запазило толкова дълго, само за да ни погуби тук. Батавия е едно от най-нездравословните в климатично отношение места. Причините за това без съмнение са, че той е разположен ниско между блата и прорязващите града във всички посоки канали, в които се изливат всички нечистотии. Почти всички наши хора се разболяха и в края само още десет бяха работоспособни. Господин Бенкс нае едно частно жилище, където холандците много му

досаждаха, като безцеремонно влизаха при него един след друг да питат дали няма нещо за продаване. Впрочем тези хора не бяха за осъждане, тъй като в Батавия рядко идва някой, който да не е търговец. Сега се разболяха също и господин Бенкс, господин Солъндър и нашият хирург Мънкхауз. Господин Мънкхауз стана първата жертва на този убийствен климат, а състоянието на другите двама много се влоши.

След първата възбуда от многото неща, които срещна, положението на бедния Тупиа отново се влоши, а неговият слуга получи белодробно възпаление. Аз наредих да се опънат палатки за моите болни матроси на остров Куипор, който е непосредствено изложен на вятъра от сушата и от морето, и накарах да пренесат там и нашите двама спътници от Таити. Пресният въздух, изглежда, бе благотворен за тях, но за съжаление признаците за подобрение бяха лъжливи. Тайето умря пръв и неговият господар изпадна от тази загуба в такова отчаяние, че у нас се появиха големи опасения. Малко дни след смъртта на своя слуга, когото той обичаше като баща, отнесохме в гроба и него.

В края на ноември западният мусон спря. Предишната нощ валя непрекъснато като из ведро. При господин Бенкс, който бе на оздравяване, водата проникваше от всички страни и в долната стая се образува поток, който би могъл да движи воденица. Когато той на другия ден дойде в Батавия, учуди се от голямото количество завивки, прострени да съхнат.

Сегиз-тогиз имахме хубаво време. Жабите в блатата, които квакат десет пъти по-силно, отколкото у нас, с непоносим шум оповестяваха всеки дъжд. Броят на комарите и москитосите, които по време на сухия сезон бяха достатъчно неудобни, нарасна до безкрайност. Виждаше се как на рояци се изкачват от езерото. Наистина през деня те ни досаждаха по-малко.

МАЛАРИЙНИЯТ ЦЕНТЪР БАТАВИЯ НОСЕШЕ СМЪРТ

На 8 декември корабът бе поправен, а до 24 бяхме заети с това да товарим вода и да се запасяваме. Щяхме да приключим много по-бързо, ако няхаме толкова много болести и смъртни случаи. Когато отплавахме, имахме само четирима болни още, останалите моряци бяха все така слаби. Всички, също и самият аз, бяхме боледували от треска (*маларийна треска*) с изключение на платнаря, един стар човек между седемдесет и осемдесет години. Никой не може да разбере как така бе пощаден, защото през време на престоя ни в Батавия той всеки ден редовно се напиваше. На това място погребяхме седем участника: нашия хирург Мънкхауз, трима моряци, слугата на господин Грийн, Тупиа и неговия слуга Тайето. Всички, освен Тупиа бяха жертва на изпаренията от застоялите и пълни с гниещи вещества води. Тупиа, който от детинство бе свикнал да живее най-вече от растителна храна, и то преди всичко от зрели плодове, се разболя от месните яденета, с които дълго време бе принуден да се храни. Вероятно той би умрял преди края на пътуването ни, ако не трябваше да останем в Батавия за поправката на нашия кораб.

Батавия лежи в ниска и блатиста равнина, прорязана от различни малки реки. Холандците, изглежда, са избрали това място, защото то улеснява търговията, и на човек наистина му се струва, че вижда един втори Амстердам, защото има малко улици, които да не са на канал. През сухото годишно време от застоялата вода на каналите се разнася непоносима миризма, а през дъждовния сезон злото е още по-голямо, защото тези застояли води излизат от бреговете, наводняват улиците и оставят в приземните етажи на къщите невероятно количество тиня и мръсотия. Тези канали понякога се чистят. Но тъй като оставят тинята край брега, докато изсъхне достатъчно, за да може да бъде преместена, въздухът се отравя. Нерядко някоя река влачи тяло на животно, което никой не отстранява.

Батавия е обградена от вал с двоен окоп. Цитаделата е на североизточния край на града и напълно господства над пристанището, където корабите се снабдяват с вода. За да държат в

покорство населението, холандците са построили в града и околностите много малки фортове с по осем оръдия всяко. Всяко от тях контролира три или четири канала, а естествено и водещите към тях улици. При китайското въстание през 1740 г. едно оръдие буквално обръснало всички къщи на китайците. Не можах да взема рисунки от тези забележителни сгради, тъй като нашите чертожници бяха непрекъснато болни.

Макар и да не са много силни, тези фортове могат да окажат добри услуги срещу външен враг. Те са разположени всред блата и до тях се стига по насипи, които лесно могат да бъдат разрушени. На врага би било невъзможно да дойде до каналите, тъй като фортовете господствуват над тези водни пътища. Даже в случай на война фортовете да не окажат друга услуга, освен тази да спрат нападателя, то това би било вече достатъчно, защото при подобен климат всяко задържане е смъртоносно. Ние още през първата седмица можахме да усетим действието на този нездрав въздух, а след по-малко от четиринадесет дни целият екипаж бе негоден за служба. Увериха ни, че от сто войника, които идват от Европа, рядко след първата година остават живи повече от петдесет, че от тези петдесет половината лежат в болницата и не повече от десет са годни за служба. Тази сметка може и да е пресилена, но ако се съди по немощния и слаб, достоен за съжаление външен вид на европейските войници, тя трябва да не е далеч от истината.

Равнината край Батавия е осеяна с вили и градини на разстояние няколко часа наоколо. Повечето от тези градини са много големи и са обилно засадени с дървета. Зад градините надалече се простират непроходими гори, през които минават реки и канали, плавателни за малки съдове.

Поради самата същност на нещата жителите на една такава страна са свикнали с болестите и смъртта. Те вземат предпазни средства почти така редовно, както и ядат и очакват връщането на болестта също така, както ние очакваме смяната на годишните времена. В Батавия не видяхме нито едно здраво лице, нито едно червено растение. За смъртта говорят с равнодушието на стари войници и ако узнаят за кончината на някой познат, обикновено казват: „Здраве да е, той нищо не ми дължеше“, или: „Трябва да държа връзка с наследниците или с изпълнителите на завещанието.“

БОГАТИ ДАРОВЕ НА ПРИРОДАТА

Произведенията на земята са преди всичко ориз, турска пшеница (*царевица — б.пр.*), различни видове боб, леща, които представляват значителна част от храната на народа. Просо, сочни и сушени ямсове (*годни за ядене луковици на увивно растение, понякога неправилно наричани батати*), сладки батати, европейски картофи, които са превъзходни, но рядко се намират и прочие. В градините отглеждат зеле, краставици, китайски бели репи, плодът на така нареченото яйчено растение, моркови, магданоз, един зарзават, който прилича на спанака, съвсем дребен, но превъзходен лук, аспержи и различни силно ароматни европейски треви като седефче и градински чай. Почти без всякакви грижи се събират огромни количества от най-голямата захарна тръстика, която е по-сочна от западноиндийската. Расте също и индиго, което обаче се употребява в самата страна и не представлява търговски артикул.

Най-голямото богатство са прекрасните плодове. Огромни количества от тях се изяждат в Батавия. Много стопанства, някои от които са разположени много далече от Батавия, снабдяват пазара. Най-хубавите плодове се купуват на смешни цени и човек се смайва, когато види, че най-прекрасни ананаси, понякога по петнадесет коли, се стоварват така безгрижно, както в Англия фуражното цвекло. Впрочем пазарните дни са неумело подбрани, защото пазар има в събота и в понеделник, а от понеделник до събота не се задържа нито един плод. Ако човек през това време иска да яде плодове, трябва да се обърне към китайските търговци, които доставят по-добри стоки, от тези, които се предлагат на пазара, но затова пък трябва да платят по-скъпо.

Жителите си разрешават един лукс, който на други места е непознат. Те изгарят големи количества ароматни дървета и смоли и винаги се заобикалят с благоуханни цветя. Вероятно са възприели този обичай, за да заглушат с противодействащи средства отвратителните изпарения на своите ями и канали. И двата пола украсяват косите и дрехите си с цветя. Даже на креватите насипват цветя и листа, та през нощта да вдишват нежни аромати. Повечето от тукашните благоуханни

цветя в Европа са съвсем непознати. Вечер се продават по улиците на дълги до два фута гирлянди или наредени в букети.

От подправките на Ява се произвежда най-вече пипер, който в големи количества се отправя за Европа. На самите острови се употребява много малко, защото жителите предпочитат кайенски пипер. Тъй като холандците са заграбили търговията с карамфил и с мускатови орехчета, те са станали много скъпи за туземците, които извънредно много ги обичат. Отглеждането на карамфил понастоящем е ограничено върху Амбоина и малките острови от околността. Когато холандците сключвали договори с главатарите, те определяли колко подобни дървета да се отглеждат и използвали всяка вражда, за да намаляват техния брей, докато най-сетне си присвоили монопола.

Макар че Батавия е столица на Холандска Индия, холандците, включително и хората от холандски произход, не са и една пета от жителите европейци. Най-силно са застъпени португалците. Във войската се намират войници от всички нации на нашия континент, най-често немци, които са толкова много, колкото всички останали, взети заедно. Мнозина стават войници, за да могат да се занимават в Батавия с търговия, защото това разрешение не се дава на никого, който не се е задължил да служи пет години. Когато постъпи на служба, той без усилия получава от Съвета разрешение да се отлъчи от своята част, за да се отдаде на каквито иска сделки и по тази именно причина всички бели в Батавия са войници.

Различията в общественото положение и авторитетът на холандците като властваща нация се поддържат много строго. Само холандец може да заеме обществена служба и всеки от тези чиновници има определен ранг, който се разпознава по украшенията на колата му и по униформата на неговия кочияш. Когато пътува с някой от тези Edele Heeren^[1] (моите сънародници преиначават това в „idoleers“ — идоли), тоест член на Съвета, всички трябва да го поздравяват и да държа колите си отстрана на улицата дотогава, докато той отмине.

[1] Знатни господа (хол.) Б.пр. ↑

ОБЗЕТИТЕ ОТ АМОК

За нас най-забележителното при малайците бяха техните припадъци от амок и боготворението на някои крокодили от тяхна страна. Когато малаецът се почувствува обиден или когато се събуди неговата ревност, той се упоява с опиум и се втурва на уликата, където намушква всеки, който се опита да го спре или у когото предположи такова намерение. Най-често хората, които свирепствуват по този начин, са роби или хора от долното съсловие. По време на нашето пребиваване от това безумие бе обзет и един богат човек, който бе започнал да ревнува собствения си брат.

Не е трудно да се разбере това, че при един такъв отмъстителен народ някой може да смята цялото общество отговорно за една обида, за която не може да получи удовлетворение от закона. Как да си обясним обаче, че има семейства, които вярват, че една жена заедно със своето дете може да роди млад крокодил, който акушерката занася в близката река. Роднините, особено братът или сестрата, го посещават там и го хранят. Една млада робиня, която бе служила в английско семейство и малко разбираше нашия език, разправила на господин Бенкс как баща ѝ ѝ доверил на смъртното си легло, че в реката живее един негов брат крокодил и я задължил да се грижи за него. Тя потърсила чичо си, извикала: „Бели кралю, ела!“ Видяла как от реката се изкачва един крокодил и изяжда донесената от нея храна. „Моят чичо — продължи робинята — не бе като другите крокодили, а много по-хубав. Той бе на бели капки и имаше червен нос. Носеше златни гривни и обици.“ Робинята естествено лъжеше, но лековерието на местното население е толкова голямо, че човек не се шокира, когато чуе, че едно безухо животно носи обици.

След малайците най-многобройни са китайците. Те работят като търговци, акуратни, вежливи, но и страстни комарджии. Склонността им да печелят пари е толкова голяма, че приемат всяка поръчка, стига да не е свързана с прекалено голяма опасност.

На 26 декември сутринта отново излязохме в морето. Тъй като състоянието на нашите болни се бе влошило, на 5 януари 1771 г. спрях

край източния бряг на Принцовия остров (*днес Панаитан*), за да купя костенурки и други пресни продукти. В началото жителите искаха тройно по-високи цени, отколкото нашите лондонски риботърговци, докато разбраха, че няма да се оставим да бъдем излъгани. По-рано островът е бил много посещаван от европейски, включително и от английски кораби, но сега го отбягват, защото водата се смята за нездрава и може да се получат малко продукти. Нашият кораб изчерпа целия запас от костенурки, а големи домашни животни не се продаваха.

Когато слязохме на суша, къщите бяха празни. Всички жители бяха на полето, за да пазят реколтата си от птици и маймуни. Къщите са на четири фута над земята върху колове и подовете им са от бамбукови стебла, между които се оставят процепи, така че въздухът отдолу може свободно да влиза. Пресен въздух пропускат и страничните стени, докато покривът от палмови листа е толкова плътен, че защитава от слънце и дъжд.

Тук се срещат приблизително същите обичаи както около Батавия. Господстващата вяра е мохамеданството. Джамия не видях. Мъжете пазят жените си много ревниво. Видяхме само една-единствена жена, а и тя бързо избяга в горите, веднага щом ни видя.

КОРАБЪТ СЕ ПРЕВРЪЩА В БОЛНИЦА

След като заминахме от Принцовия остров, болестотворните зародиши, които носехме със себе си от Батавия, все по-бързо се развиваха. Ние ускорихме нашето пътуване към нос Добра Надежда, защото към маларията и скорбута се бе прибавила и една опасна дизентерия. Тъй като се страхувах, че взетата от Принцовия остров вода влошава тези явления, наредих да я смесят с лимонов сок. За да се прочисти въздухът, всички части между палубите бяха измити с оцет. Господин Бенкс бе между болните и известно време се колебаехме дали ще оживее. Нашият кораб не бе нищо друго, освен болница. Здравите вече не бяха достатъчни, за да обслужват болните. В разстояние на около шест седмици ние загубихме господин Споринг, един помощник на господин Бенкс, господин Паркинсън, нашия художник за природонаучни обекти, астронома Грийн, главния боцман, дърводелеца и неговия помощник, освен това офицера господин Мънкхауз (*не трябва да се бърка с хирурга Мънкхауз*), който бе запушил пробойната на нашия кораб при крушението край новохоландския бряг, нашия стар платнар и други двама дърводелци, още един палубен офицер и деветима моряка, корабния готвач, капорала на морските войници и още един подофицер. Общо от пристигането ни в Батавия умряха тридесет души.

От нос Добра Надежда очаквах изцеление за моите болни. След като пристигнахме, първата ми грижа бе да наема една къща, където те щяха да бъдат гледани най-добре. Ние здравите се разквартирувахме по частни жилища. Впрочем през тази година всички кораби, идващи от Батавия, страдаха от същите болести. Кораби, които бяха отсъствували от Англия може би малко повече от дванадесет месеца, имаха явно повече загуби от нас, които бяхме на път почти три пъти по-дълго.

Тъй като Капщад живее главно от чуждите кораби, на които се доставят хранителни припаси, то всеки до известна степен се нагажда към навиците и обичаите на нацията, с която най-много общува. В замяна на това жените запазват навиците на своята родина по един

консервативен начин, който понякога е смешен. Ще дадем само един пример: след всяка дама върви слугиня, която носи мангал, който се пъха под краката ѝ веднага щом седне. Обикновено в мангалите няма никакъв огън, който при този климат е съвсем ненужен. Повечето жени са наистина хубави и се отличават с фина бяла кожа и великолепно здраве.

ЗАВЪРШВАМЕ ОБИКОЛКАТА ОКОЛО СВЕТА

Нашият престой се проточи от 15 март до 14 април. Болните, които идват с кораби от Европа, по-бързо възстановяват здравето си. Върху болните, идващи от Индия, климатът не се отразява така, нещо, което установихме по нас самите. Само няколко дни след като отпътувахме, ние отново загубихме един офицер, един жизнерадостен, талантив млад мъж, който за съжаление сам бе съкратил дните си със своя невъздържан начин на живот.

След като на 29 април пресякохме гринуичкия меридиан и следователно вече напълно бяхме обиколили света от изток към запад, ние от 1 до 4 април престояхме на Света Елена. Този остров е разположен всред Великия океан, отдалечен е на повече от хиляда морски мили от Африка и на кръгло две хиляди от Америка. На всяка крачка се виждат следи от угаснала вулканична сила. Всичко е една бъркотия от скали и застрашителни пропасти.

Всички европейци са англичани, които живеят само от търговия на дребно с преминаващите кораби, тъй като нашето Остиндийско дружество, на което принадлежи островът, не им разрешава да се занимават с търговия за своя сметка. Те предоставят на роби да се занимават с грубата работа. Тези нещастници, които тук са набързо събрани от всички краища на света, се намират в ужасно състояние. Бруталното третиране, от което всички се оплакват, изтощава силите им и скоро ги съсипва. Със съжаление трябва да кажа, че примери за подобни варварщини се срещат по-често при моите сънародници, отколкото при холандците, въпреки че тях в Батавия и на нос Добра Надежда ги обвиняват в липса на човечност.

Напуснахме рейда на Света Елена заедно с линейния кораб „Портленд“ и с дванадесет търговски кораба на нашето Остиндийско дружество. До 10 май плавахме заедно, а тогава, тъй като поради лошото състояние на своите въжета и платна моят кораб причиняваше твърде голямо забавяне, аз предадох на „Портленд“ едно писмо до Адмиралтейството заедно с корабния журнал и няколко дневника на починали офицери. Нашето по-нататъшно пътуване ни донесе още

един печален случай. Господин Хикс, моят първи лейтенант, умря от туберкулоза и тъй като той още преди нашето заминаване от Англия страдаше от тази болест, може да се каже, че през време на цялото наше пътуване той се е приближавал до смъртта, въпреки че до Батавия се държеше много добре. На 10 юни съгледахме Кейп Лизард, на 12 юли 1771 г. бяхме край Дувър, а около 3 часа хвърлихме котва при Даунз (*под Даунз се разбира английската верига кредени хълмове южно от Темза*).

ТЪРСЕНЕ НА ЮЖНИЯ КОНТИНЕНТ

ВТОРАТА ОБИКОЛКА НА КУК ОКОЛО СВЕТА 1772– 1775

Голям бил отзвукът от първото околосветско пътуване на Кук; откритията и изследователските резултати от експедицията били оценени от обществеността и от научните кръгове. Английският крал приел Кук, който с карти в ръка му направил едновременно доклад. Когато назрял един нов план, било близо до ума да се обърнат отново към опитния и щастлив мореплавател и изследовател. Трябвало да бъде изяснен един въпрос, по който тогава твърде много се спорело дали съществува един още неоткрит материк — „Южният континент“. При научни обсъждания се лансирало твърдението, че заради равновесието на Земята трябвало да се предполага, че на южното полукуълбо има не само вода, но и голям, богат и обитаем континент.

Ако сега английското правителство се решило на едно толкова скъпо начинание с далечен прицел, причина за това положително не са били подобни теоретични и спекулативни съображения. Без съмнение и този път по-важни били изгледите да се спечелят нови области за икономическо приобщаване, нови опорни точки и възможности за колониална експанзия. Кук, който бил назначен за командир на двата, предназначени за експедицията, кораби, с инструкция от 25 юли 1772 г. получил задачата да намери открития от французина Буве през 1739 г. Кейп Сирконсизия на 54 градуса южна ширина и на около 11 градуса и 20 минути източно от Гринуич и да установи дали той спада към някой остров или към континент. В случай че се потвърдяло откритието на Буве, той трябвало подробно да изследва страната, да набави всички сведения, полезни за търговията и мореплаването или в научно отношение и да завържат връзки с населението. По-нататък му се нареждало да се държи в най-далечни ширини и да напредне към южния полюс толкова, колкото разрешава състоянието на кораба и здравето на екипажа. От всичко това следва, че правителството желало да бъде наясно относно съществуването на Южния континент.

След опита, придобит от Кук при първото пътуване при аварията на „Индевър“ на Барьерния риф на източния бряг на Австралия, той

бил вече твърдо решен да не поставя живота на екипажа и успеха на една толкова опасна изследователска експедиция в зависимост от благонадеждността само на един-единствен кораб. Той се погрижил да бъдат подготвени два кораба: „Резолюшън“ с четиристотин шестдесет и два тона водоизместимост, чието командване поел самият Кук, и „Адвенчър“, триста тридесет и шест тона под командата на капитан Тобиас Фюрно. За повишаване на своята сигурност всеки от корабите получил по един плавателен съд от двадесет тона, разглобен на съставните си части, който лесно можел да бъде построен и при нещастен случай да послужи като спасителна лодка.

Предвидливостта на Кук и способността му да възприема резултатите от практиката се проявяват с едно наистина модерно по отношение на храненето и хигиената мероприятие: тъй като скорбутът бил най-лошият враг на мореплавателите от онова време, той богато запасил корабите с кисело зеле, лимони, малц и други антискорбутни средства. По-късно той установява, че киселото зеле — шестдесет тона, — действа много добре и че настойка от малц — на кораба били взети тридесет тона малц — почти във всички случаи предотвратява скорбута. За великолепно здравословно състояние на екипажа при това пътуване много допринесло и това, че на всяка междинна спирка Кук закупувал плодове, зеленчуци и прясно месо и че при най-малката възможност карал екипажа си сам да събира билки и да лови риба. Драстичен пример за неговото държане с екипажа, според нашите схващания твърде патриархално, дава едно от вписванията в неговия дневник, според което той наказал двама моряка с по дванадесет удара, понеже отказали да изядат своята порция прясно говеждо месо. В действителност той имал право, защото при своето тригодишно пътуване „Резолюшън“ загубва само един човек от болест и трима от нещастни случаи, за тогавашните условия единствен по рода си резултат.

Като естественици и този път в пътуването искали да участвуват мистър Бенкс и един друг учен. В последния момент те се отказали, тъй като не могли да им осигурят достатъчно удобства, отговарящи по техните изисквания. Но те бързо били заменени с двама немци, естественика Йохан Райнхолд Форстер и неговия син Георг Форстер, който по-късно си спечелил име не само със своята мъжествена подкрепа на Френската революция, но и с майсторски написаните си

научни пътни бележки. Преди началото на начинанието бащата трябвало да се задължи нищо да не съобщава за резултатите. Това задължение — обработването и издаването на приключенията и научните резултати от пътуването — тогава поел синът Георг Форстер и го изпълнил с едно изключително прегледно и ясно изложение.

На 13 юли 1772 г. двата кораба излезли от Дувър в открито море и именно така този път Земята била заобиколена за първи път от запад към изток. Минавайки край островите на Зеления нос и Капщад, Кук достига до Антарктика, при което за първи път в историята пресича Южния полярен кръг. Достигнатата от него още през 1772 г. ширина от 67 градуса и 15 минути би била достатъчни, за да открие днешната Антарктида, но на достигнатото от него място брегът на Шестия континент се отдръпва далече навътре. Няколко градуса по-на изток той би попаднал на днешната Ендерби-Ленд. На два пъти корабите били разделяни от буря и мъгла. Първия път те се срещнали при Нова Зеландия, уговорения (дефект в хартиения оригинал) попаднал на днешната Ендерби-Ленд. На два пъти минали и „Адвенчър“ се върнал преждевременно в Англия, Кук продължил да пътува още цяла година, правел все нови и нови набези в областите между петдесетия и шестдесетия, отчасти седемдесетия градус южна ширина, в които почти не срещнал твърда земя. Промеждутъци за почивка били само престоите в познатите острови в Южното море и на Нова Зеландия. След тригодишно пътуване той през Кап Хорн и Капщад, Света Елена и Азорските острови се върнал в родината в края на юли 1775 г. За съществуващите тогава възможности въпросът за Южния континент бил разрешен от Кук.

МИЗЕРИЯ НА ОСТРОВИТЕ НА ЗЕЛЕНИЯ НОС

На 13 юли аз излязох от Плимут в открито море, придружен от „Адвенчър“, на 22-ри видяхме фара на Ла Коруня и на 29 хвърлихме котва на рейда на Фунчал, на остров Майорка. Нашата следваща цел бяха островите на Зеления нос. На географската ширина на Феро (*Канарските острови*) ни направиха впечатление многото летящи риби, които, преследвани от бонити (*вид скумриев риби*), се издигаха над повърхността на водата. Те летяха не само срещу вятъра, както обикновено се твърди, но във всички посоки. Ако докоснеха гребена на една вълна, те го пресичаха и продължаваха своя полет от другата страна.

Сао Тиаго, един от островите на Зеления нос, бе достигнат на 11-ти август. Порто Прайа, в чийто залив спряхме, е разположен на стръмна скала, по която има зигзагообразна пешеходна пътека. Откъм морето укрепленията са се разпаднали, а откъм сушата съществуват само като обикновени камъни, които са натрупани до човешки бой. Едно лисабонско дружество, което има търговски монопол на островите, тиранизира достойните за съжаление жители и им доставя жалки стоки на нечувано високи цени.

Населението навярно произхожда от първите португалски преселници. Вероятно жителите са мулати, произлезли от сватби на колонистите и негрите от съседния бряг. Чисти европейци има може би само пет или шест, даже свещениците и чиновниците на някои от тези острови са черни като негри.

Двойното потисничество на правителството и на дружеството е докарало островитяните до много ниско жизнено ниво. Те са станали мързеливи, просят и по този начин навярно се спасяват от още по-лоша експлоатация. Жените носят само една памучна наметка, мъжете могат често да се видят само по гащи, а децата от двата пола до зрелостта си ходят съвсем голи. При тези, които са по-добре поставени, понякога може да се видят стари износени вещи, които датират още от времето на основаването на монополизаторското дружество.

Добивите от сухата земя зависят от периодичните дъждове. Ако те някога не паднат, всичко увяхва и неизбежната последица от това е всеобщ глад. Когато при нашето завръщане през 1775 г. отново посетихме Капщад, чухме, че през двете предишни години на островите на Зеления нос два пъти е имало голям глад. Стотици били умрели от глад, а мнозина, за да избягнат гладната смърт, се предложили като роби на капитана на един холандски търговски кораб. Мизерникът пренесъл тези нещастници в Кап и там ги продал. Щом холандското правителство научило това, то принудило безчовечния тип да откупи тези роби и на свои разноски да ги закара в родината им. С едно удостоверение на португалския щатхалтер той трябвало да докаже, че е изпълнил тази заповед. Растението кошинила, индигото, някои подправки и може би кафето биха могли да осигурят на жителите известно благополучие, ако не бе тиранията на Търговското дружество.

Пресните продукти, които си доставихме в Порто Прайа, бяха оскъдни и лошокачествени. Преди да отпътуваме, се запознахме с още един добър образец на португалските обноски. Аз бях поканил на обед щатхалтера и коменданта и изпратих една лодка да ги вземе. Гостите не дойдоха. Щатхалтерът се извини, като съобщи, че на кораб винаги му ставало лошо, а комендантът бе забравил да поиска отпускат. В действителност щатхалтерът бе започнал своя следобеден сън и никой не бе посмял да го събуди.

В продължение на три дни в открито море ни следваше една лястовица. Щом се умореше, тя почиваше на някоя мачта или на някое оръдие и бе станала толкова доверчива, че се остави да бъде уловена от моряците. Сега ми е ясно защо често се срещат земни птици навътре в морето. Те следват корабите и по този начин биват примамвани далече от сушата. Силните бури също откарват птиците навътре в морето.

НА НОС ДОБРА НАДЕЖДА

При нашето пътуване към Кап три пъти проверихме температурата на въздуха и тази на водата непосредствено под повърхността и на дълбочина от осемдесет до сто фадена.

Девет седмици не видяхме никаква земя. На южния край на Африка наблюдавахме чудно хубаво морско светене. Целият океан до далечния хоризонт изглеждаше обхванат от огън, гребенът на всяка връхлитаща върху кораба вълна светеше като фосфор, а удрящите се отстрани на кораба вълни образуваха блестяща светла линия. Светенето произлизаше от много големи маси малки тела. Господин Форстер сложи под микроскопа светещите телца, които оставаха по ръката, и откри в тях кълбовидни, пихтиести животни. Извадихме няколко кофи морска вода. След два часа феноменът на светенето премина. Нашият престой в Кап ни даде възможност да хвърлим поглед върху условията на другите кораби и аз останах доволен, че бях взел мерки за здравето на екипажа си. Трудно може да се повярва колко много болни довеждаха в Кап холандските кораби. Много от тях имат на борда си осемстотин до деветстотин новобранци, наблъскани един до друг, без достатъчно вода и хранени само със солено месо. По пътя умират от осемдесет до сто от тези нещастници и при пристигането в Кап двеста до триста тежко болни трябва да бъдат закарани в болницата. На тази голяма загуба на хора не се обръща внимание. Холандските продавачи на души напълно безсъвестно въртят своята търговия с хора, насила ги ловят или примамват новобранци с невероятни обещания и нищожно капаро. Стоката е съвсем евтина и никой не пита колко души умират. Тази търговия с хора и религиозната нетърпимост на холандците донякъде развалиха доброто впечатление, което ни направи благоприятната разлика между холандския Кап и португалските острови на Зеления нос.

Холандският щатхалтер барон фон Плетенберг ни посрещна много любезно и ни обеща съдействие за всичко, което ни бе необходимо. Освен това той ни съобщи, че два френски кораба са открили земя под 48 градуса южна ширина.

ТРЕВОГА ПРИ БУРНО МОРЕ

Двамата господа Форстер се запознаха тук с един шведски естественик господин д-р Спарман, който бе изучавал ботаника при великия Линеи и бе посетил Китай. Него го въодушеви мисълта, че ще може в непознати земи да събере нови богатства на природата и той се присъедини към нас като асистент на господин Форстер.

Добре запасен с вода, пресни продукти и овце, които бяха определени за подаръци за островите на Южното море, на 22 ноември 1772 г. отплавах от Столовия залив. Аз дадох всички разпореждания, които смятах необходими за това пътуване в непознати морета. За да се избегне всякакво прахосване на вода за пиене, до бърбата на палубата бе поставен часовей, който трябваше да се грижи за реда при разпределянето на това количество вода, което бе определено за всеки моряк. Всеки можеше да пие толкова, колкото пожелае, но нямаше право нищо да вземе със себе си. Сам аз се миех с морска вода и по този начин дадох пример, който важеше за всички. Наредих да се разпределят по-топли дрехи, когато на 24 ноември се появи буря, която се задържа до 6 декември, като се сменяше с мъгла и дъжд. Всеки, от първия офицер до корабния юнга, получи куртка и чифт дълги гащи от най-дебела вълна. Тези дрехи за дълго предпазваха от влагата и имаха само този недостатък, че — подобно на всичкото облекло, доставено от Адмиралтейството — бяха или много тесни, или много къси.

Бурята ни докара и една голяма опасност. Един подофицер, който спеше отпред на кораба, през нощта бил събуден от плискане на вода и когато скочил от кревата, се озовал във вода до глезените. Той даде тревога и само след миг целият кораб бе в движение. Помпите започнаха своята работа. Екипажът ни бе много усърден и въпреки това, изглеждаше, че водата се качва. Накрая се установи, че корабът не е пробит, а водата нахлува през един прозорец, оставен отворен в склада на боцмана. Без този случай с подофицира корабът вероятно би потънал, толкова силно нахлуваха водните маси. От това се вижда колко предпазлив трябва да бъде човек, тъй като и от най-малката небрежност може да последва гибелта на кораба.

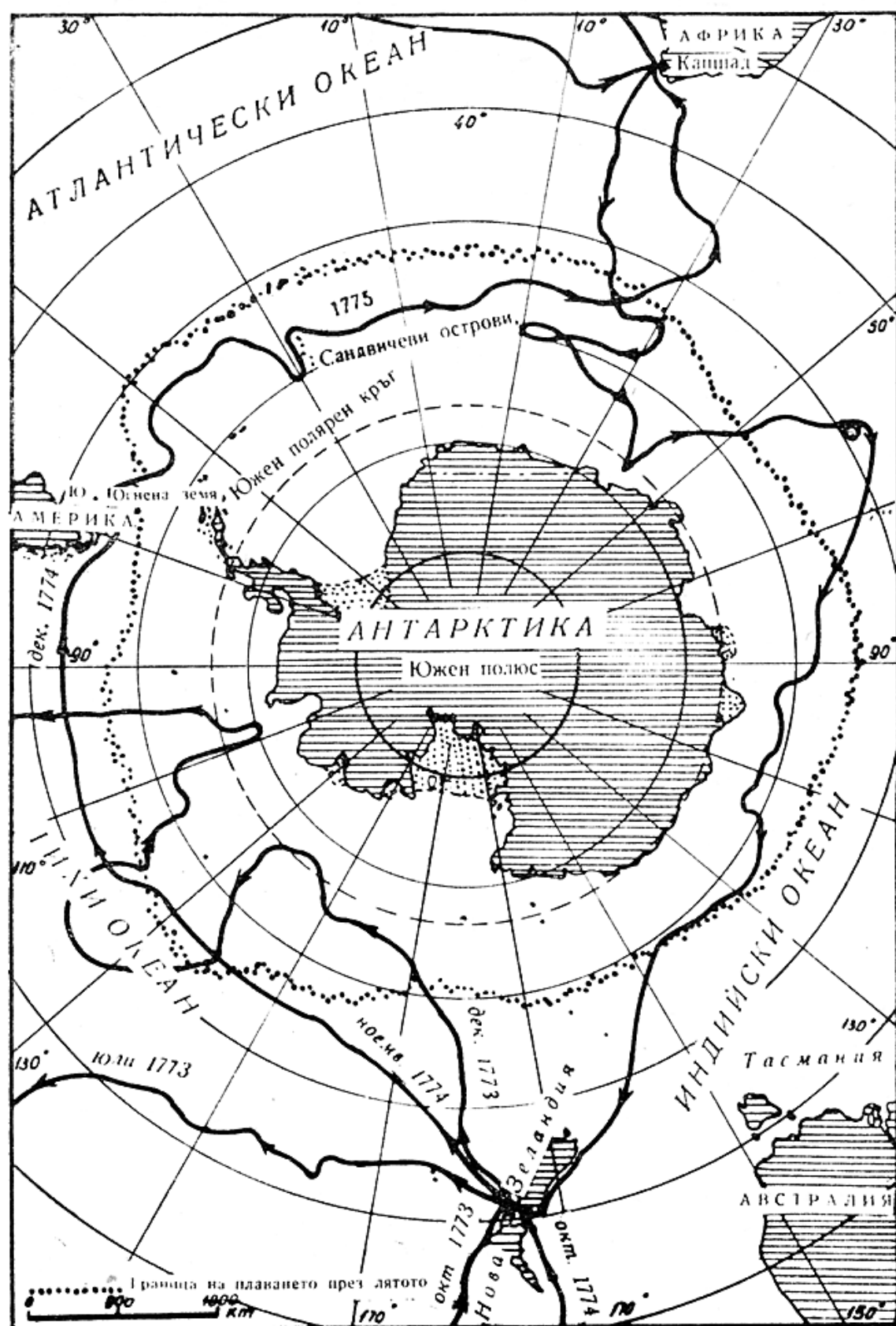
Едно кратко прекъсване на бурята отново бе последвано от лошо време. На 5 декември по обед се намирахме на 47 градуса и 10 минути южна ширина. През нощта вали първият сняг. Това време не прогони буревестниците и морските лястовици, които ни следваха още от Кап, и даже напротив, като че ли примамваше все нови птици. От време на време се появяваха двата най-познати вида албатрос, а понякога и един трети, по-рядък, с цвят на орех. На осми заедно с първите пингвини видяхме и морска трева. Тази трева се смята като признак за близостта на суша, но на това указание невинаги може да се вярва.

На 9-и декември по ръба на нашата бъчва за вода се образува лед и това до известна степен бе предвестник на ледоход. Следващия ден по обед минахме край гигантски айсберг, който бе дълъг около две хиляди фута, широк четиристотин фута и висок поне десет фута.

Така на 13-и декември се намирахме на 54 градуса южна ширина, където капитан Буве твърди, че през 1739 г. е видял нос Сирконсизион, бяхме само на няколко градуса по на изток (*През февруари 1775 г. Кук минал точно над това място, където трябвало да се намира Земята на Буве.*) Всеки искаше пръв да открие земята, която скоро трябваше да се появи. Облаците, мъглата и ледените острови, над които висяха снежни облаци, предизвикаха някои измами. Един от моите лейтенанти бе толкова усърден, че непрекъснато се качваше по мачтата и един път извика: „А сега положително виждам земя!“ Но той се бе измамил от едно огромно ледено поле, зад което като острови стърчаха много айсберги. Пречупването на лъчите в изпаренията на хоризонта правеше тези айсберги да изглеждат като същински планини. От „Адвенчър“ често даваха сигнали, че се вижда земя, но откритието винаги се разсейваше.

МЕЖДУ НЕОБОЗРИМИ ЛЕДЕНИ ПОЛЕТА

При 54 градуса южна ширина минахме между наблъскани помежду си ледове, които полярните пътешественици във водите на Гренландия наричат компактен лед. Край ледените полета летяха и плуваха ята от пингвини, снежни птици и сини буревестници, в морето плуваха китове, а далеч наоколо се виждаше как водните им струи като фонтани се издигат към небето. Понякога естествоизпитателите предприемаха лов на птици и за свое учудване имаха най-малко щастие при пингвините. Тези птици, които не могат да летят, се потапят невероятно често и по няколко пъти подред и накрая се стрелват право нагоре. Те имат много дебела перушина, която се състои от дълги и тесни пера, лежащи плътно едно върху друго, и е така гладка и здрава, че сачмите отскачаха от нея. Единственият убит пингвин бе улучен с куршум.

Антарктика

Господин Форстер се възползува от първото настъпило безветрие и заедно с един спътник започна да прави опити да установи топлината на водата на по-големи дълбочини. Докато те в малката лодка били заети с това, падна толкова гъста мъгла, че те загубили от погледа си двата кораба. Нямали нито мачта, нито платно, само две гребла и без хранителни припаси се намирали в едно море, осеяно с ледени полета и айсберги. Известно време гребали насам-натам, но никой не чувал техните викове. И тогава решили да стоят неподвижни, тъй като поради спокойния въздух корабите не могли да бъдат отнесени много надалече. Накрая чули в далечината камбанен звън, който им се сторил като небесна музика, загребали натам и благополучно достигнали „Адвенчър“.

Към юг се простираха необятни и големи ледени полета и ние не можехме да направим нищо друго, освен да плуваме към тях. Често прекосяхме големи пространства с компактен лед и непрекъснато бяхме обградени от ледени острови във всевъзможни форми. След снега и градушката рядко следваше някой слънчев лъч. Вече достатъчно се бяхме опознали с ледените образувания, затова не ги вземахме за земя. Щом морето се поосвободеше, аз се отправях на юг, за да не занемарявам моята задача: откриването на Южната земя.

Сините буревестници, които се виждат навсякъде върху този безкраен океан, на тези ширини са особено многобройни. При спокойно време те покриват повърхността на водата на ята от по няколкостотин. Против студа са защитени не по-зле, отколкото пингвините. Перата им са разположени върху кожата по две, едно дебело и едно тънко и така образуват най-топлото възможно наметало. Чрез своите силни и дълги крила те са в състояние да летят много надалече и затова човек не трябва да се чуди, ако ги срещне на разстояние сто и петдесет мили от сушата. Ние решихме, че сме установили, че те се хранят най-вече с молюски, които при по-топло време се изкачват на повърхността.

Сегиз-тогиз тези птици малко се отклоняваха от нас, защото почти винаги бяхме обвити в гъста мъгла. Дъжд, град и сняг се сменяха един след друг, термометърът падна до точката на замръзването (*по термометъра на Фаренхайт, по който тук се*

отчита температурата, точката на топенето на леда е при 32 градуса, а според термометъра на Целзий при 0 градуса) и отвсякъде бяхме заобиколени от безбройни ледени острови и айсберги. Нашият екипаж, който дотогава бе съвсем здрав, започна да боледува, вечната влага и студ, при които живеехме, не ни се отразяваха добре. Тогава дойде и първият болен от скорбут, когото напълно излекувахме с отвара от малц. Същото средство се прояви и при по-сетнешните заболявания и най-често лекуваше злото или поне водеше до подобрене.

Коледните празници прекарахме много добре, особено моряците при своя грог. Новата година започна със сняг и студени бури, които ни върнаха към запад. Когато времето се пооправи, аз наредих на екипажа да събира буци лед, да ги разбива и да ги хвърля в бъчви. По този начин си осигурихме вода за един месец. Тя бе напълно сладка и имаше по-добър вкус от тази, която бяхме взели от Кап.

Наистина е странно, но много от моите спътници твърдяха, че буците лед, като се стопят, ще спукат бъчвите. Не можах да ги убедя в обратното, докато не внесох един съд с малки парченца лед в топлата каюта. Когато те се стопиха, водата заемаше по-малко място, отколкото преди това ледът.

НИЕ МИНАВАМЕ ЮЖНИЯ ПОЛЯРЕН КРЪГ

На 17 януари 1773 г. минахме Южния полярен кръг и така се озовахме в същинската студена полярна зона, в която преди това не бе прониквал нито един мореплавател. В компактния лед си проправихме път край повече от тридесет ледени полета, докато на 67 градуса и 15 минути южна ширина ни възпря една ледена маса, краят на която не се виждаше.

След това употребихме времето си за търсене на новооткритата земя, за която бях чул на Кап. Тук искам да съобщя подробности за това откритие. Господин дьо Кергелен (*Ив дьо Кергелен-Темарек (1745–1779) — френски мореплавател, при едно пътуване в Южно море през 1772 г. открил островите Кергелен*) в края на 1771 г. напуснал Мавриций с два кораба: „Фортюн“ и „Гро Вантр“, с капитан Ст. Алуарн.

Последният на 13 януари 1772 г. намерил три острова: двата нарекъл острови на Фортуна, а третия поради очертанията му Ил Ронд. Почти по същото време Кергелен видял една висока планинеста страна с доста големи размери. След като двамата откриватели отново се срещнали, те слезли на брега, но тогава били разделени от буря, която откарала господин дьо Кергелен в морето, а на неговия спътник отнесла една лодка. Въпреки това същият продължил своите издирвания и се убедил, че сушата, покрай която пътувал пет мили, е планинеста и почти навсякъде недостъпна. През Нова Холандия, Тимор и Батавия той се върнал в Мавриций, където умрял скоро след това. Кергелен стигнал до Европа, където му дали един линейен кораб и една фрегата, за да продължи откритията си. При това второ пътуване той не направил нови открития, защото едва съгледал островите на Фортуна и трябвало да се връща.

Господин дьо Марион, когото френското правителство пратило в тези води с два кораба под командването на Крозе и Клезмюр, на три различни места, между 46 и 48 градуса ширина и 37 и 49 градуса източно от Гринуич, открил няколко малки острова, всичките скалисти, неплодородни и с незначителни размери. (*Марион-Дюфрен*

(1729–1779) между другото придружавал Бугенвил при неговата обиколка около света през 1766–1769). Той първо се отправил към страната на Ван Димен (Тасмания) и след това посетил Нова Зеландия, където в островния залив бил убит от тамошното население заедно с двадесет и осем от своите хора. За това ще говоря и по-късно. Крозе, който поел командуването, се върнал обратно през Филипините и Мавриций.

Признаците, които показваха, че се намираме близо до страната на Кергелен, се увеличили. Край нас често минаваха големи количества морска трева, появили се птици, между които и един вид морски ластовици с раздвоени опашки, наречен от моряците яйчени птици. Както предполагам, островите бяха на изток, защото оттам духаше студен вятър, а въпреки това от морето не се издигаха високи вълни. А капитан Фюрно направил обратното, като търсил земята на запад, и за да изясня този пункт, аз реших да кръстосам четири или пет градуса дължина на изток и запад. Ветровете ми попречиха да изпълня този план и аз не стигнах до Земята на Кергелен. Въпреки това смятам, че с моите изследвания съм оказал услуга на географията дотолкова, доколкото моето пътуване в близост до тази земя доказва, че се касае до остров и че това не е, както се предполагаше, северният край на някакъв Южен континент.

ГУБИМ „АДВЕНЧЪР“

На 8 февруари „Адвенчър“ попадна в гъста мъгла и се загуби от погледите ни. Нашите топовни изстрели останаха без отговор, никой не обърна внимание и на сигналните ни огньове. След два дни трябваше да прекратя всички опити за намиране на нашите спътници. Тази раздяла бе възприета много болезнено от моряците ни.

През три последователни нощи (17, 18 и 19 февруари) ние наблюдавахме едно хубаво небесно явление, една ярка бяла светлина, която избликваше на източния хоризонт във вид на високи стълбове и постепенно се разпространяваше по цялото южно небе. Доколкото ми е известно, никой пътник досега не е споменавал за това южно сияние (аурора аустралис). Блясъкът му бе толкова силен, че стоящите зад него звезди престанаха да се виждат или бледо блещукаха. Южното сияние във всяко едно отношение е подобно на северното и единствената разлика се състои в това, че то непрекъснато запазва същия бял блясък, докато северното сияние се прелива в различни цветове, а именно в жълто-червено и в пурпурно.

Едно голямо ледено поле, на което се натъкнахме на 24 февруари при 62 градуса южна ширина, подсили моето намерение да не напредвам по-нататък на юг. Благоприятното годишно време за пътуване при тези ширини бе почти преминало, ставаше по-студено, нощите ставаха по-дълги, поради което опасностите немалко се увеличиха. Моите хора проявяваха признаци на изтощение. Междувременно продължих моето пътуване към изток до 17 март и се държах винаги между 61 и 58 градуса южна ширина. През цялото време имахме много мъгла и дъжд и затова още повече трябваше да се пазим от айсбергите. Ние видяхме образувания в най-чудновати форми и в различна степен на разпадане. Едно от тях, без съмнение най-голямото, имаше в средата си пещерообразен отвор. Веднъж отново видяхме морско светене, което наистина бе слабо в сравнение с това на Кап, но бе много по-любопитно поради голямата ширина и ниската температура, която се колебаеше около точката на замръзването. През

следващата нощ преживяхме второ южно сияние, което бе по-светло и по-обширно от първото.

Разбираема бе радостта на моя екипаж, когато заповядах да се плава на север. Всички мечтаеха за някаква определена цел, каквато те никъде не можеха да намерят толкова далече на юг. Сега насочих курса към южния бряг на Нова Зеландия. По време на цялото пътуване имахме силен вятър и виждахме много морска трева и голям брой морски птици. Белият албатрос срещнахме случайно при пътуването си на юг, северно от 50 градуса той отново се появи на ята. Нерядко биваше нападан от големи сиви чайки и тогава се отпускате върху водата, където неговата страшна човка го закриваше, докато по време на полет той не можеше да защитава долната част на тялото си; а лукавите му врагове знаеха, че това е слабостта му място. Тези чайки са грабливи животни и на островите Феро разкъсват даже млади агнета, за да хранят с тях своите малки.

Колкото по на север отивахме, толкова повече тюлени плуваха срещу нас откъм Нова Зеландия. Дънерът на едно дърво и много купове трева бяха поздравени от моряците с истинска радост. На 25 март на североизток видяхме земя, която в началото, подведен от няколкото острова пред нея, сметнах за брега на залива Дъски. В действителност това бе брегът южно от Уесткейп, който бях видял само отдалече при моето първо посещение, а и сега не го разгледах достатъчно добре, за да мога да го опиша. На другия ден следобед хвърлихме котва в залива Дъски.

По време на едно пътуване от три хиляди шестстотин и шестдесет лиги, което трая сто и осемнадесет дни, ние нито един път не видяхме земя. Въжетата бяха повредени, платната бяха пострадали, а моряците както и офицерите непрекъснато дежуряха при дъжд, сняг и град, без да имат необходимата нощна почивка, тъй като често възникваха опасности и те трябваше да отиват в помощ на палубната вахта.

ПОЧИВКА В ЗАЛИВА ДЪСКИ

Аз влязох в залива Дъски (*на Южния остров на Нова Зеландия*), който видях при моето първо пътуване, но не бях посетил. При входа, където исках да хвърля котва, намерих дъно едва на четиридесет фадена дълбочина, а по-нататък водата бе даже по-дълбока, така че трябваше да навляза още по-навътре в залива. Леко подухващите ветрове, които ни стопляха, вечнозелените дървета и храсти на островите в залива, които бяха в ярък контраст с различно обагрената есенна зеленина на материка, песните на птиците в горите, всичко това след дългото пътешествие в антарктически води ни изпълваше с радост.

Отначало хвърлих котва под носа на един остров, който ни пазеше от високите вълни, но смених това място с малък залив и спряхме толкова близо до брега, че можахме да спуснем от кораба мост. Едва бе завършена тази работа и всички матроси се хванаха за въдичарските пръчки, които бяха получили още в Кап и които досега бяха ненужни в бедните откъм риба води. За няколко мига палубата се покри с богат улов. Нашите гастрономи приготвиха тези риби по най-различни начини, варяха ги, пържеха ги, задушаваша ги и ги печаша, правеха рибена чорба и рибен пастет. При тази храна, която се разнообразяваше от големи омари, обикновени морски раци, някои молюски, гълъби и папагали, хората ни бързо починаха. В южните морета животните бяха изстрадали много повече, отколкото хората. Овцете получиха един кожен изрив, станаха само кожа и кости и почти не искаха повече да ядат. Козите и свинете родиха, но малките или се появяваха на бял свят мъртви, или пък скоро след това измръзваха. От четирите обагнени овце и двата овена, които бях взел за Таити от нос Добра Надежда, в Нова Зеландия бяха живи само още две, едно женско и едно мъжко животно. В залива Дъски нямаше нито трева, нито друг фураж, само груба и твърда острица. Ние събрахме най-меките издънки, но за голямо наше учудване животните ни не се докоснаха до този фураж. Когато ги прегледахме, се оказа, че зъбите им съвсем са се разклатили от скорбут.

Освен рибите и птиците, особено полезни за нас бяха две растения, от които правехме чай и бира. Едно от тези растения е дърво, което спада към рода на миртите. Полени с вряла вода, листата имат приятен ароматичен вкус, но попарването не трябва да се повтаря, защото тогава листата изпускат едно стипчиво дъбилно вещество, което е необикновено горчиво. Второто растение прилича на нашия бор. Клоните му са увиснали и на тях има дълги светлозелени иглички. От тях се получава едно питие, което, като се смеси с малцова есенция и сироп, много прилича на най-добрата вестиндийска бира от кълнове *(филизите на определени дъбове се използват за получаване на една бира, за която смятали, че действува срещу скорбут)*.

Горите на залива бяха по-хубави, отколкото ми се сториха в началото. Растителната почва, продукт на повалени и гнили дървета, предлагаше богата храна за цели поколения млади дървета, паразитни растения, папрати и мъхове. Обикновено при полегналите дървета вътрешната дървесина изгнива по-бързо, отколкото кората. Доверявайки се на тази привидно здрава обвивка, ние стъпвахме върху нея, но потъвахме в гнилоч до над пояса. Тази почва бе недокосната и явно още никога не бе посещавана от хора. Имаше множество малки птици, които, изглежда, още не бяха виждали хора, защото съвсем безгрижно продължаваха да стоят на съседните клонки и даже подскачаха съвсем близо край нашите пушки. Една от нашите котки се възползува от това безгрижие и всяка сутрин се нахвърляше върху тях.

ЕДНО НОВОЗЕЛАНДСКО СЕМЕЙСТВО

Радостта на нашите моряци от новото местопребиваване значително намаля, когато започнаха работите по построяването на обсерватория и ковачница. За целта трябваше да бъде очистен от дървета един хълм, а това силно се затрудняваше от огромното количество лиани, трънаци, храсталаци и папрати, които растяха навсякъде между дърветата. Тази растителност, гъсто преплетена помежду си, ни подсказваше, че ще бъде много мъчно да се проникне дълбоко във вътрешността на страната, а може би и невъзможно. На много места на брега имашме достатъчно затруднения.

Наскоро след като пристигнахме, неколцина офицери взеха малката лодка и били навлезли на известно разстояние в залива, когато чули силни гласове. Тогава видели няколко туземци, които теглели една лодка към водата. Като ми известиха за това, аз се върнах с офицерите и срещнах една лодка, вероятно същата, където седяха осем новозеландци, които не обърнаха внимание на знаците ни. Когато ги последвах, видях, че са изоставили своя плавателен съд. За да събудя тяхното доверие, аз сложих в нея мъниста, огледала и други дреболии, като прибавих една брадва, с която — за да им покажа как се употребява — отсякох няколко трески и я забих в едно стебло. Туземците положително ни видяха. Те бяха толкова близо до нас, че душехме дима от техния огън, но не се показваха и когато погледнах след няколко дни, моите подаръци лежаха в лодката непокътнати.

Посветих 1 април на изследването на залива. Той е така обширен, че в него може да хвърли котва цяла флота. На югозападния бряг се издигат високи планини, целите склонове на които са покрити с гора. Минах край различни острови, единият от които много се посещава от тюлени. Той се намира в северозападния край на залива, който тук граничи с един нос, наречен от мен Нос на петте пръста. Същия ден господин Форстер предприе излет в друга посока и се върна с цял товар нови растения и птици, но без ловджийското си куче. Това животно, за което на Кап бяхме платили много скъпо, тъй като се

надявахме, че ще ни бъде от голяма полза при лова, още при първия пушечен гърмеж побягнало и не могло да бъде примамено обратно.

През следващите дни непрекъснато валя и останахме на борда. През това време се запознахме с един истински бич, по-точно с един неголям комар, два пъти по-малък от москита, ухапването на които е извънредно болезнено и предизвиква непоносим сърбеж. По-възрастният господин Форстер бе така добре изхапан, че получи треска като при рана. Най-добре, макар и не напълно, човек може да се защити от тези мъчителни, като намаже лицето си с мека помада и си слага ръкавици.

След като времето се проясни, ние продължихме да обикаляме с лодка. Веднъж чухме от един остров викове и видяхме някакъв туземец, въоръжен с гег и придружен от две жени, който бе застанал на върха на една скала. Той, изглежда, не разбра думите, които му извикахме на езика на Таити. Въпреки това, облягайки се на гегата си, започна дълга реч, която често придружаваше с резки жестове и размахваше оръжието си. Хвърлих му кърпи, на които той не обърна внимание и затова накрая слязох на брега с няколко бели листа в ръка. Бедният човек цял се разтрепера от страх, но въпреки това все още боязливо, взе хартията. Когато го поздравих по новозеландски начин, тоест като потърках носа си в неговия, той се успокои и доведе двете жени. Едната, изглежда, беше негова дъщеря и не бе неприятна, другата бе обезобразена от огромен израстък на горната устна. Мъжът, както и двете жени, имаха добре сложени тела, но поразително мършави и криви крака. Ние не можахме да се разберем добре с тях. Не приеха нашите подаръци, риби и патици вероятно имаха достатъчно за храна. Когато си тръгнахме, мъжът сериозно ни погледна и дълбоко се замисли, а дъщеря му, която, докато бяхме там, непрекъснато говореше с непонятно оживление, започна да танцува. И при тези простодушни жени природата бе вкоренила стремежа да се харесват на мъжете с по-голямата си приказливост и оживление.

При следващото си посещение видяхме цялото семейство на този мъж, към него спадаха още една втора жена, едно момче на около петнадесет години и няколко малки деца. Нашият приятел бе толкова схватлив, че веднага разбра как се употребява брадвата, която му подарихме. Когато пък отидохме при тях, семейството ни посрещна напълно пременено. Те се бяха вчесали, косите им бяха намазани с

растително масло и завързани горе на главата на възел, украсен с четири бели пера. Около челото имаше връв, на която също бяха наредени пера, а ушите бяха украсени с парченца кожа от албатрос, по която още имаше перушина. Наредих да ушийт на мъжа едно червено палто, на което той много се зарадва. Не искаше да се раздели със своите копия, едно от които бих взел с удоволствие. Изглежда, тези оръжия бяха най-ценното, което притежаваше.

ВЕЛИЧЕСТВЕНА ПРИРОДА

Докато пътувахме с лодката, времето бе винаги хубаво, когато се върнахме, чухме, че на кораба непрекъснато бе валило. Предполагам, че причина за това бяха високите, почти винаги покрити с облаци планини, под които се намирахме. От водата на нашия залив между дърветата нагоре към планините непрекъснато пълзеше бяла, полупрозрачна мъгла. Поради тези изпарения всички корабни помещения се овлажниха и тъмнината често бе толкова голяма, че трябваше по обед да палим светлина в каютите. Но тъй като здравословното ни състояние бе добро, ние не обръщаме внимание на тези неприятности. Отдалече бяхме видели някъде зад нас един водопад, който сметнахме за незначителен. Той обаче се оказа най-голямата природна забележителност на тази местност. За да я обхванем с поглед цялата, трябваше да се изкачим на една стръмна планина, висока над шестстотин фута. Тогава видяхме пред нас един величествен водопад, широк триста фута. Водата се спускаше отвесно надолу, където се пенеше и бушуваше, а на места бе пробила отвесните скали и оттам бе поела към морето. От лявата страна на водопада се издигат скали, обрасли с храсталак, от дясната са струпани големи скални маси, свлечени вероятно от водата. Когато се погледне назад, се вижда големият, покрит с гористи острови залив, а над него от едната страна високи, покрити със сняг планини, а от другата — необятното море. Обаче този величествен декор не е лишен от нежност. На земята виреят най-хубавите растения, а на известно разстояние от водопада, чиято шумна близост те избягват, могат да се чуят гласове на дроздове, кълвачи и различни видове дърволазки.

От време на време нашите офицери застрелваха тюлени и ги докарваха на борда. Тези животни спадат към вида, наречен морски котки, и които най-напред са били намерени на Беринговия остров край Камчатка, а може да се срещнат и на южния край на Африка и Америка, при Нова Зеландия и Страната на Ван Димен. Впрочем тукашният вид е по-малък от сибирския. Месото им е черно и не може да се яде, сърцето им прилича на говеждо месо. Мазнината им има

вкус на рибено масло и трябва цялата да се отстранява. От тази сланина си набавих добър запас от мас за горене и наредих внимателно да запазят кожите, тъй като могат да се употребят за поправка на такелажа, ако се нарежат на ремъци.

В залива имаше учудващо много гнезда на нашите антарктически приятели, буревестниците. Те бяха построили гнездата си в дупки между корените на дърветата или в пукнатините на скалите, и то винаги на такива места, до които трудно може да се стигне. Възрастните излитаха сутрин към морето и се завръщаха едва надвечер, за да нахранят своите малки.

Общуването ни с туземците бележеше бавни успехи. Те понякога идваха на брега на залива и през нощта спяха в непосредствена близост до нас. Но мина много време, преди да се решат да стъпят на кораба ни. С другите, които от време на време срещахме при нашите пътувания с лодка, не можахме да се сближим и толкова. Макар че околността не бе така безлюдна, както ни се стори отначало, все пак тук имаше малко жители. Отделните групи хора не общуваха помежду си, така например нашият приятел живееше съвсем сам със семейството си. Той изчезна изведнъж, след като му бяхме подарили девет брадви, които той ценеше повече от всичко друго. Отначало предположих, че е отишъл в друга местност, за да лови дивеч и риба, но моите хора ми разказаха, че при последното си посещение той със знаци обяснил, че иска да използва брадвите си срещу своите врагове. Вероятно неговото семейство бе последното от някое племе, изстребено от други новозеландци, и сега той искаше да си отмъсти. Такива борби не престават, докато една от страните не бъде напълно избита или пък не избяга.

Зимата се приближаваше, листата падаха и гората изглеждаше все по-пуста. Преди да отплаваме, пуснахме на свобода пет гъски, последните от тези, които бяхме натоварили на нос Добра Надежда. Щом се озоваха на сушата, те започнаха да си търсят храна в тинята и аз не се съмнявам, че ще се чувствуват добре. Още преди това бяхме посели много европейски семена от полезни растения, но почти не се надявам, че младите издънки ще могат да противостоят на бурените, които господствуват навсякъде.

ТОПОВЕ СРЕЩУ СМЕРЧ

И така ние прекарахме в залива Дъски повече от шест седмици. Неудобството на това място бяха влагата, досадните комари и липсата на антискорбутни растения. За щастие не избухна скорбут. Когато заповядах да се вдигне котва, времето бе ясно и студено, въздухът прозрачен. От върховете до средата на склоновете над морето планините бяха обвити със снежна покривка.

На 17 май 1773 г. при безветрие се намирахме срещу някакъв нос, когато навътре в морето забелязахме едно белезникаво оцветено място, от което се издигаше воден стълб. Едновременно с това от облаците се спусна друг един воден стълб и се съедини с първия. Така че пред нас се бе появил смерч, какъвто вече е бил наблюдаван в Средиземно море, Персийския залив, при Вестиндийските острови, в Малайския пролив и в китайски води. След първия смерч се появиха много други. Водата започваше да се къдри, силно да се движи и в окръжност от петдесет до шестдесет фадена се събираше към средата, където се разпръскваше на воден прах и като се въртеше, се изкачваше към небето във формата на извит стълб. Щом от облаците излизаше дълга тънка тръба, двете се съединяваха и цялото добиваше вид на прав стълб. Той почваше да се мести бързо по морето и тъй като облакът изоставаше, накланяше се и накрая се пръскаше. Страхът на моите моряци не беше малък и аз си признавам, че сам се замислих дали някой от смерحوвете няма да връхлети върху кораба и да опустоши мачтите и такелажа. Заповядах да заредят едно четирифунтово оръдие, защото изстрелът би трябвало да раздели смерча поради раздвижването на въздуха. Обаче преди още моите хора да подготвят оръдието, феноменът бе вече преминал.

На другия ден, когато бяхме достигнали входа на протока Шарлота (*в северната част на Южния остров на Нова Зеландия*), в една местност, в която при моето предишно посещение бях намерил едно укрепено село, прогърмяха три изстрела. Продължихме пътуването си с радостни чувства. Към обед можахме да видим хвърлилия котва „Адвенчър“ и бяхме поздравени от него с тринадесет

изстрела. Капитан Фюрно дойде при нас на борда и ми докладва за своите преживявания.

ОТНОВО НАМИРАМЕ „АДВЕНЧЪР“

След като на 7 февруари 1773 г. „Адвенчър“ ни бе загубил в мъглата, той при постоянни западни бури заплавал на север. Капитан Фюрно решил, че е разумно да потърси Страната на Ван Димен (*Тасмания*) и на 11 май стигнал до нейните брегове на едно място, което сметнал за залива Фридрих Хайнрих на Тасман. Той останал в залива пет дни и взел оттам много вода.

Преплаването от страната на Ван Димен до Нова Зеландия било затруднено от противни ветрове и на „Адвенчър“ му били необходими за това петнадесет дни. На 7 април той благополучно хвърлил котва в пролива Шарлота. Тук капитан Фюрно взел за своя екипаж същите предохранителни мерки, каквито аз взех в залива Дъски, само дето не сварили бира от кълнове. Много скоро туземците станали по-доверчиви, впуснали се в разменна търговия и европейските яденета много им харесали, най-вече корабния сухар и граховата супа. Капитан Фюрно вече бил загубил надежда да се срещне отново с нас. Той искал да презимува в пролива Шарлота и през следващата пролет да продължи изследването на високите южни ширини. Аз не възнамерявах да остана толкова дълго тук, тъй като на Дружествените острови по-добре щяхме да попълним запасите си от риба.

При търговията с нас населението прояви много хитрост. То винаги се стараеше да получи изгода и поставяше прекалени искания, но не проявяваше особена чувствителност, ако ние предлагаме три пъти по-малко. Между нашите моряци и женския пол се създадоха нездрави отношения. За чест на новозеландските жени трябва да кажа, че не се отдаваха доброволно. Те биваха принуждавани към това от своите бащи и братя и често виждахме някое момиче да се облива в сълзи, когато го предаваха на някой моряк. Тъй като новозеландците смятаха, че по този начин най-лесно могат да се доберат до нашите пирони и други железарски стоки, те често принуждаваха със сила своите момичета. Наистина никога един мъж не предлагаше своята жена, но в замяна на това, изглежда, чистотата на неомъжената жена никак не се ценеше.

Освен малки смърчове в пролива Шарлота намерихме и див кервиз, вкусен хрян и две растения, от които може да се прави салатата. Рибите и птиците тук бяха по-редки, отколкото в залива Дъски. Имаше различни видове трева и можахме да приготвим сено за нашите животни. Последните ни две овце, които като че ли започнаха да се поправят, изведнъж умряха; вероятно бяха яли отровни растения. Една градина, посадена от капитан Фюрно, вече ни снабдяваше със зарзават и салатата. И аз заповядах да се сее и сади: грах, фасул, бакла, а най-вече картофи и хранителни кореноплодни растения. Туземците, които често се хранеха с нас, разбраха ползата от тези растения и ни обещаха да не опустошават двете градини.

Първият им въпрос бе за Тупиа и те проявиха тъга, когато чуха, че е умрял на връщане в Европа. Водеха със себе си кучета, вързани за въжета, животни с дълги косми и остри уши, които приличаха на нашите овчарски кучета. Тези животни ги хранят с риба, а те от своя страна служат за храна на своите господари. Ние купихме няколко, младите кучета се чувствуваха при нас много добре, докато на старите ушите им клепнаха и не искаха да ядат. Заедно с кучетата в Нова Зеландия живеят пет вида бозайници. Ние пуснахме на свобода един нерез, две опрасени свине, един козел и една коза, и то на едно пустинно място в отдалечен залив, където животните бяха в относителна безопасност от туземците.

ОТНОВО ТЪРСИМ ЮЖНАТА СТРАНА

Престоят ни в пролива Шарлота завърши на 7 юни. Моето първо пътуване бе опровергало господстващият възглед, че Нова Зеландия е западният бряг на някаква обширна страна. Бе установено, че Нова Зеландия се състои само от два острова. При ширина от 40 градуса и повече обаче, имаше едно голямо непознато пространство, което сега исках да изследвам. Някои мои спътници очакваха, че положително ще срещнем непознати брегове и че за нашите трудности ще бъдем възнаградени със скъпоценни изделия. Аз не се надявах, че ще направим нови открития, защото изобщо се съмнявах в съществуване на такъв Южен континент и бях убеден, че на юг, освен в много високи ширини, няма никакъв континент. Но този въпрос може да бъде разрешен само от фактите.

Южният остров ни показва високите си планини съвсем покрити със сняг. Независимо от този зимен вид, въздухът бе не само ясен, но и мек. Край нас се плъзгаха големи ята черни китове с бяло петно пред най-задната гръбна перка, а щом сушата се скри от погледа ни, пак бяхме заобиколени от много албатроси. Старите бяха бели, по-младите на кафяви капки, а най-малките чисто кафяви.

До 16 юли пътувах в югоизточна посока и след това се обърнах по към изток, при което винаги се държах в ширините, където трябваше да се намира Южната страна. Пътуването бе за всички нас много скучно, защото нищо не откривахме, а времето бе неприятно студено. Очаквах, че в тези средни ширини между 40 и 50 градуса ще намеря постоянни западни ветрове, а се оказа обратното. За два, най-много за три дни вятърът обикаляше около целия компас и никъде не бе що-годе постоянен, освен в източните зони. Името на Тихия океан никак не подхожда за тази южна част, която едва ли би могла да бъде по-неспокойна.

На 17 юли се намирах почти на 40 градуса южна ширина и бях стигнал до 227 градуса източна дължина (*133 градуса западна дължина*), така че можех да се отправя на север, след като бе доказано, че в тези води Южен континент няма. За пет дни достигнахме 31

градуса южна ширина. Албатросите и буревестниците изчезнаха, а имаше един ден, когато изобщо не видяхме птица. Стана толкова топло, че за пръв път след заминаването ни от нос Добра Надежда можахме да свалим зимното облекло. Колкото повече се приближавахме до Тропика, толкова по се ободрявахме и моряците отново започнаха да играят вечер на палубата. На 25-и следобед видяхме първата тропическа птица, а вечерта залязващото слънце освети облаците с блестящи златни бои. Никъде другаде въздухът не е така приятен, никъде другаде небето не е така великолепно както между тропиците.

Няколко дни по-късно „Адвенчър“ се приближи до нас толкова, че можеше да се разбираме с тях. Чухме лоши вести: готвачът им бил умрял, а двадесет души лежали болни от скорбут. Аз не се учудих, че страшната болест избухна сега, след като ни бе пощадила в по-студените места. Знаех, че в по-топлите страни скорбутът е най-злокачествен и опасен. Самите ние нямахме нито един болен, но това се дължеше отчасти на по-правилното хранене, отчасти на начина, по който бе построен нашият кораб, който се издигаше по-високо над нивото над водата и следователно можеше да бъде проветряван по-често. Обстоятелствата на „Адвенчър“ ми попречиха по-обстойно да обследвам местата, където според капитан Кертърет се намира остров Питкеирн.

На 6 август при 19 градуса и 36 минути южна ширина се появи източният пасат, който всъщност трябваше да дойде по-рано. Ние видяхме един нисък остров, който леко се издигаше над морето и в него едва се забелязваха очертанията на отделни групи дървета. В тях различихме високите върхове на кокосовата палма. След такова дълго и еднообразно пътуване всеки поглед към земя бе добре дошла промяна. Температурата се качваше, но пасатният вятър ни носеше прохлада, а нашата палатка на палубата — сянка.

ВНИМАНИЕ ПРЕД НИСКИЯ АРХИПЕЛАГ!

Вечерта пред погледите ни се появи още един остров, а на следния ден, малко преди изгрев-слънце, изведнъж ни уплаши неочакваният и близък шум на разбиващи се вълни. Аз веднага промених курса, а денят ни показва, че на мястото, където се разбиваха вълните, има съвсем кръгъл остров, който като пръстен обгражда една лагуна. От северната страна бреговата ивица бе по-широка и на нея имаше палми, а от другите страни тя се състоеше от ред тесни и ниски скали, над които прибоят хвърляше своите къси отвесни вълни. Във вътрешното езеро в едно кану с платна плаваха шест души, единият от които го направляваше от предната част с лопатно кормило. Те не ни обърнаха внимание.

Господин дьо Бугенвил е дал на тези острови името Нисък архипелаг (*също и острови Помоту*) и те наистина го заслужават. Трябва да се плава много предпазливо, защото всички тези острови се издигат отвесно от неизмерими дълбочини, на много места едва се показват над водата, а там, където се издигат по-нависоко, те се подават само на шест до дванадесет фута от земята. Обикновено са съвсем кръгли, а в средата им има свързано с морето вътрешно езеро. Между растенията на тези острови най-полезна е кокосовата палма. Независимо от своята бедност и малките си размери много от тях са населени. За мен е загадка откъде са дошли тези хора и как са стигнали до тези острови всред неизмеримото море. Някои хора на изследователя на Южното море Байрън и на капитан Уолис са посетили част от тези острови и намират жителите плахи и недоверчиви. Да продължа по-нататък откритията на моите съотечественици и да се отклоня малко по на север от курса на господин дьо Бугенвил, ми попречи здравословното състояние на „Адвенчър“, което ме задължи да тръгна направо за Таити.

На 15 август видяхме един планински конус с плосък връх. Това бе остров Матиа, открит от капитан Уолис. Планинският конус е висок, а неговият връх, който изглежда като счупен, вероятно представлява кратерът на изгаснал вулкан. Един от нашите офицери, който бе

придружавал капитан Уолис, ни разправи, че на острова расте хлебното дърво. При туземците, които са от едно племе с таитяните, той се нарича Маитеа (*Meatua, Matua*).

Вечерта, когато слънцето залезе, ние вече виждахме планините на Таити да се издигат от облаците на хоризонта. Плавахме цяла нощ и тези от нашите хора, които познаваха Таити, разказаха на останалите какво ги очаква.

НОВА СРЕЩА С ТАИТИ

Реших, че ще намеря сигурно място за хвърляне на котва зад ниските рифове, разположени паралелно в един ред, върху които прибойт се разбиваше и пенеше. Жителите скоро ни забелязаха, тикнаха лодките си във водата и загребаха срещу нас. За съвсем кратко време морето около кораба се превърна в пазар върху вода. Всеки имаше какво да предложи: кокосови орехи, банани и хлебни плодове, въдици, каменни брадви и изделия. Нямаше за продан само прясно месо, от каквото най-много се нуждаехме. Свинете, ни казаха, са собственост на краля. Никой от таитяните, които така доверчиво търгуваха с нас, не бе въоръжен. Във всички ръце имаше зелени клонки, които ние от по-рано познавахме като символ на мира.

Сред нашите посетители бе и един главатар със своите две сестри. Той бе почти толкова бял, колкото и ние, и имаше наистина хубави и правилни черти, високо чело с извити вежди, големи черни очи, черна къдрава брада и коса. Една от сестрите му бе още по-светла от него и имаше твърде грациозна фигура. Чертите ѝ не бяха правилни, но много привлекателни. Нашите офицери се възхищаваха от хубавата марараи, но мнението за нея стана недобро, когато се оказа, че е задигнала един чаршаф. Първият ни въпрос към нейния брат бе, жив ли е още Тутаха. Той вече не бе жив. Бил убит в една война с краля на по-малкия таитянский полуостров, който на местен език се казва Триарабу. Повечето от островитяните ме познаха и попитаха за господин Бенкс и за останалите ми спътници. Името Тупиа не спомена никой.

Междувременно бе настъпило пълно безветрие и положението ни пред рифа стана опасно. За да стигнем до пристанището, трябваше да заобиколим западния край на споменатата верига от рифове, а за това ни бе необходим вятър. Беше около два часа следобед, когато стигнахме до един отвор в рифа, през който като че ли можеше да се мине. Но той не бе достатъчно дълбок и приливът така мощно ни влечеше натам, че ние попаднахме в течението, няколко пъти се блъснахме и накрая заседнахме. Пред очите ни започнаха да се мяркат

всички ужаси на едно корабокрушение, но различни щастливи обстоятелства ни спасиха. Настъпи отлив, едновременно с това задуха вятър откъм сушата и нашите лодки можаха да ни изтеглят. Към тях се присъединиха и тези от „Адвенчър“ и тъй можахме да се освободим от рифа. За да не се повтори подобна несполука, отправих се към морето и цяла нощ лавирах.

На следния ден отново се доближих до сушата и тръгнах край брега на по-малкия или южен полуостров. Както и предишния ден непрекъснато ни обграждаха лодки. Често някоя от тях се обръщаше, но никога не се случваше нещастие, защото и мъжете, и жените плуват прекрасно и знаят как почти мигновено да изправят плавателните си съдове. Хвърлих котва в малкото пристанище Антипия. Напливът от таитяни бе по-силен, отколкото където и да било другаде, всички искаха да имат мъниста, пирони и ножове и за тези евтини стоки ние получихме невероятно много неща: рогозки, кошници, хлебни плодове, диоскорей и банани. Тъй като търговците идваха на кораба, кражбите не можеха да бъдат предотвратени. Ако откривахме някой крадец, той получаваше удари, които търпеливо приемаше.

Ако някой таитянин нямаше какво повече да предложи, той се опитваше да спечели нещо с плувното си изкуство. Всичко започна случайно. Наш офицер изпусна в морето мънисто и един таитянин го извади така изкусно, че започнахме да хвърляме стъклени неща и даже пирони, та туземците да се потапят и да показват изкуството си. Жени и мъже започнаха да се съревновават при хвърляне във водата. Бистрата вода ни даваше възможност добре да видим как се стрелваха към дъното на морето. Понякога те оставаха дълго под водата и изобщо показваха такова сродство със стихията, такава сръчност, че можеха да бъдат сметнати за амфибии.

Аз слязох на сушата с капитан Фюрно и няколко други офицери, за да посетя краля. Вероятно негово величество е бил в лошо настроение, защото не бяхме допуснати при него, но получихме уверение, че на следния ден ще ни бъде направено ответно посещение. Но кралят не удържа думата си и когато аз още един път слязох на острова, чух, че е заминал за друга местност на своята област. Поведението му бе за нас неприятно дотолкова, доколкото не можехме да получим свине. От тях имаше много, почти във всяка колиба

държаха по няколко, но ги криеха от нас, защото липсваше кралското разрешение за продажба.

Пристанището, в което се намирахме, бе толкова малко, че нашите два кораба почти го изпълваха. Водата бе прозрачна като кристал и гладка като огледало, въпреки че съвсем близо бе бушуващият прибой, който се разбиваше о външната верига рифове. Ние имахме хубав изглед към земята. Най-близо до нас бе бреговата ивица, тясна равнина, която е плодородна и дарува жителите си с изобилие. Срещу кораба се открива тясна, добре обработена долина, която от двете страни е обхваната от гористи хълмове. Зад тази долина се издигат нагоре стръмни планински върхове, а под тях един, чиито високи скали надвисваха и заплашваха да се сгромолясат. Нашите естественици се изкачиха на тази долина. Надеждата им да намерят много нови растения, не се оправда. Щом населението забеляза, че естествениците събират растения, без да го подканяме, донесе треви и цветя. Между клоните на дърветата гнездяха много птици, някои от които със своето пеене опровергаваха европейския предразсъдък, че тропическите птици били неми. Към брега в чакълесто корито се извиваше хубав поток с ясна, сребриста вода.

Пасивността на туземците е толкова голяма, че почти никой не желае да се изкачва по планините. Нашите пешеходци, които дотогава имаха значителна свита, били оставени сами там, където долината започва да се изкачва. Те продължили пътя си в едно дефиле между планини, докато една отвесна скала им попречила да продължат по-нататък. От скалите се изливаше надолу един водопад и в подножието им образуваше езеро, на прелестните брегове на което цъфтяха много цветя. Дърветата правеха прохладна сянка и очарованието на тази мила самота се усиляваше още повече от изгледа над брега и морето. Не се виждаше нито едно вредно животно; даже комари и москитоси не бръмчаха.

ПРОИЗШЕСТВИЯ

Един следобед бяхме посетени от двама млади хора, синове на някакъв знатен мъж. Аз ги оставих да ядат с нас и им подарих много неща. Въпреки това единият от тях открадна нож, а другият лъжица. Не исках да търпя подобно безсрамие. Крадецът бе заловен, но скочи във водата и доплува до едно кану, където спокойно седна. Тъй като той, изглежда, ни правеше напук, заповядах да изстрелят над главата му един куршум. Той отново скочи във водата и се отбраняваше срещу следващите изстрели, като се гмуркаше, щом видеше, че в гнездата на кремъклийките светва огън. По този начин стигна брега и нашите хора не можеха да го преследват, защото оттам бяха посрещнати с дъжд от камъни. Тогава заповядах да се изстреля към брега един четирифунтов снаряд и този гърмеж предизвика такъв ужас, че моряците без противодействие можаха да отнемат двете двойни канута. Това произшествие за два дни наруши добрите ни отношения с туземците. Ние не предприемахме никакви неприятелски действия, но те бяха сдържани и затова заповядах да им върнат двете лодки, след което търговията отново се оживи.

Представи се още един стар познайник — Туахуа, който ме бе придружил много далече при моето пътуване с лодка около целия остров. От него подробно научих всички събития през последните години. Тутаха бе имал със стария Ахеатуа, бащата на днешния крал, голямо, но не и решаващо морско сражение. Тогава той настъпил през провлака, който съединява двата полуострова, и бе загинал при едно второ сражение. След неговата смърт Ахеатуа и Оту (Ту), който сега бил регент в другата част, сключил мир.

Същият Туахуа ми разправи, че преди известно време един кораб, който той винаги назоваваше „Пахинно Пепе“, хвърлил котва в едно пристанище южно от нас. Един от моряците бил избягал и още живеел на острова. Макар че думата Пепе е далеч от Еспаña колкото небето от земята, предположих, че това е бил някой испански кораб. Аз добре знаех как таитяните обезобразяват чуждите имена. Този моряк бил посъветвал краля да не ни продава свине, за да ни накара по-скоро

да си заминем. Средството не бе лошо, ние наистина болезнено усещахме липсата на прясно месо. Често ме съветваха да отнема свине със сила и да оставя приблизителната цена в стоки, но аз смятах, че нямам право да прибягвам до подобни насилствени действия.

КРАЛЯТ НИ ПРИЕМА

Още на другия ден след посещението на Туахуа моряци, които бяха слизали на брега, ми съобщиха, че младият Ахеатуа е пристигнал и иска да ме приеме. Потеглих към брега и капитан Фюрно, няколко офицери, д-р Спарман и двамата господа Форстер ме придружиха. Ние тръгнахме нагоре по потока и след около половин час видяхме струпване на много хора, всички разголили плещите си. Тези почести са запазени изключително само за краля и Ахеатуа също трябваше да присъствува. Той седеше на едно голямо кресло, където аз трябваше да се настаня до него. Моите спътници се отпуснаха на камъни, таитяните стояха наоколо и така напиреха, че един слуга на краля често трябваше да ги разгонва с пръчка.

Ахеатуа, крал на Таити-Или (*Малко Таити*), бе млад, добре сложен мъж на седемнадесет или на осемнадесет години. В меките му черти се четяха страх и недоверие. Цветът на кожата му бе по-светъл, отколкото на неговите поданици, и имаше дълги, гладки, светлокестеняви коси. Облеклото му се състоеше от широк шарф от фино бяло платно, което падаше от хълбоците до пода. Воините и благородниците му, които седяха около него, бяха извънредно едри. В началото поведението на краля бе така въздържано и вдървено, че нашите дворцови хора не биха могли да се държат по-добре.

След първия поздрав му подадох едно парче червено сукно, ленено платно, една широка брадва, нож, пирони, огледала и мъниста. Много по-голяма радост, отколкото тези подаръци, му достави едно снопче кървавочервени пера, закрепени на игла, които му подаде господин Форстер. При вида на това украшение цялото събрание изпадна в бурно възхищение. И при някои други случаи то се изразяваше така силно, че човек едва можеше да чуе собствената си дума. Тогава биваше въдворяван ред от един слуга на краля с вика: „Тишина!“ и с пръчка.

Когато се сбогувахме, кралят ни придружи до брега. Той заповяда да носят след него кресло и сега бе съвсем друг човек, толкова оживен и доверчив, колкото предпазлив бе преди това. Той

потвърди новината за чуждия кораб и прибави, че капитанът бил заповядал да обесят четирима от неговите моряци, един пети бил избягал. (*Касаело се за един испански кораб от Перу.*) Нашите хора видели между туземците на плажа един почти бял мъж, а когато му заговорили, той си отишъл. Вероятно е бил избягалият моряк. Кралят не желал да ни каже къде е скрит и накрая прекрати по-нататъшните ни въпроси с думите: „Той е мъртъв!“

Ахеатуа много настояваше да прекараме тук няколко месеца. Аз му дадох да разбере, че нашето оставане зависи от това, дали ще ни достави свине и той ни обеща толкова, колкото желаем. Аз не повярвах на това обещание и не промених намерението си да отплавам. Накрая той ни даде още едно доказателство за своята интелигентност. Часовникът ми му хареса, а за неговото тиктакане каза: „Той говори.“ Аз се помъчих да му изясня как един часовник служи за това да се изчислява времето. Той напълно ме разбра: „Да, той е твоето малко слънце.“

Наистина ни бяха предадени две свине като подарък. Глъстината на тези свине има вкус на мозък, а месото — на телешко. Вероятно причината за това е, че ги хранят само с плодове. Впрочем те са предназначени само за знатните, които при своите тържества ядат преди всичко свинско месо.

Когато населението видя, че се стягаме за отпътуване, то донесе големи количества плодове и стоки. Всеки искаше да използва последната възможност да си набави европейски предмети. Цените паднаха толкова много, че можеха да се получат една дузина най-хубави кокосови орехи за едно-единствено мънисто. Сега ни продадоха даже девет свине. При това в тези последни мигове островитяните показаха една честност, която по-рано не бяхме забелязали. Те вероятно се страхуваха, че първата измама може да постави край на търговията.

Плавахме с вдигнати платна в северна посока толкова близо до брега, че нито една подробност от пейзажа не ни убягна. Годишното време отговаряше на нашия февруари; поради това липсваха хлебни плодове. Това, което ни донасяха, идваше най-често от планините. Макар че между тропиците няма никакви зимни студове, тук това време е периодът, когато цялото растително царство събира сокове за новото плодородие. Някои дървета бяха загубили всичките си листа,

много растения изглеждаха изсъхнали до корените, а останалите бяха като увехнали. В равнината страната се бе оцветила кафеникаво; в горите по планините още господствуваше яркозеленият цвят, защото там изпаренията се събират в облаци и поддържат земята влажна.

До северната част на острова се приближихме с югозападен вятър. Още отдалеч разпознахме силно издадения напред нос. В третия следобеден час на 25 август 1773 г. обиколихме носа и прохладен вятър ни подкара към сушата, която лежеше пред нас в пълния си блясък. Брегът гъмжеше от хора, които обаче избягаха, щом хвърлихме котва в залива Матавай.

Но този страх не трая дълго. Още преди слънцето да залезе върху палубите на двата кораба се тълпяха туземци и туземки. Мнозина ни познаха и проявиха радостта си, други без стеснение просеха.

ЦЕРЕМОНИИ ПРИ ПОСЕЩЕНИЯ

Следната ни задача бе едно посещение при краля, без чието съгласие не можехме да разчитаме на хранителни припаси. Когато се качих на пинасата с капитан Фюрно и господата Форстер, при нас се струпаха толкова много таитяни, че ние трябваше да ги поканим да се върнат в своите лодки. За това, всеки да пожелае да пътува с нас, не малко допринесе външният вид на нашия плавателен съд. Аз бях заповядал да я пребоядисат и да ѝ направят зелен навес. Ние гребяхме напреко през залива, край морая (*гробницата*) на Тутаха, която сега бе собственост на новия крал.

На брега, който поради палмите бе сенчест до самото море, стояха много хора, които ни посрещнаха със силни, радостни викове. Поведоха ни към най-голямата група къщи, пред която имаше правоъгълен площад от двадесет до тридесет стъпки, оградени с решетка от тръстика. Вътре в заграденото седеше кралят с кръстосани крака.

Около него седяха много знатни от двата пола, а останалият народ образуваше кръг. Освен разголените плещи на множеството не се забелязваше никакъв друг признак на страхопочитание. Блъсканицата бе още по-голяма, отколкото при нашата среща с Ахеатуа и пръчките на кралските слуги имаха достатъчно работа.

След като подадох моите подаръци, официалната част на срещата можеше да се смята за свършена. Оту, кралят на Таити-Нуе (*Голямо Таити*) бе на около двадесет и четири години и най-едрият мъж на целия свой остров, защото на височина бе шест фута и три инча. Фигурата му беше едра, но без тлъстини, тялото му хармонично развито, живите му черни очи бяха много изразителни и умни, макар и малко мрачни, което може би бе само признак на плахост. Косата и брадата му бяха черни като въглени. Братята и сестрите му имаха същата коса, която стоеше на главите им като гъста къдрава перука. Най-възрастната му сестра, която този път бе пристигнала сама, вероятно бе около една година по-възрастна от краля, единият от братята бе на шестнадесет, другият — на десет години. Братята и

сестрите трябва да си разголят плещите както всички останали и като че ли само един-единствен придворен правеше изключение.

Първото посещение бе чисто церемониално. Като отговор на нашите подаръци ни поднесоха големи късове платно, ухаещи на благовонно масло, които сложиха направо върху дрехите ни, така че едва можехме да се движим. Питаха много повече за моите европейски спътници при първото пътуване, отколкото за бедния Тупиа. Новината за смъртта му бе приета сравнително равнодушно. Най-силно впечатление направи нашият шотландец, който с гайдата си въодушеви всички присъстващи.

Появяването на Вапай, стария баща на краля, позабави нашето търговане. Че на Таити синът се качва на престола преди смъртта на баща си, това знаех от моето първо пътуване. За мен бе ново, че обичаят предписва на бащата същото страхопочитание към кралския син, както и на останалите поданици. Народът бе много почтителен и към Вапай и кралят му бе определил за местопребиваване същата местност, в която се намирахме и ние.

По време на посещението ни нашите хора бяха разпънали на провлака палатки за болните от „Адвенчър“ и за носачите на вода и дървосекачите. Нашите астрономи се установиха почти на същото място, където с господин Грийн бях наблюдавал преминаването на Венера. Аз прекарах тази нощ в една от палатките.

ПИТОМНИ ЖИВОТНИ ЗА ТАИТИ

На следната утрин се отправих за борда, за да посрещна краля, който дойде да ми върне визитата. Той лично поднесе подаръци: една жива свиня, различни големи риби, напълно приготвени за ядене, както и много кошници с хлебни плодове и банани. Преди да се реши да се качи на кораба, аз трябваше да се облека така, както го изискваше таитянският етикет, тоест да се натоваря с най-добрите тукашни платове, и да се превърна в безформена фигура. Едва тогава кралят дойде на палубата и посети също и каютата, след като изпроводи напред своя брат и след като той му докладва, че няма нищо опасно. Заинтересува се също така и от нашата закуска, от нищо не се учуди толкова, колкото от това, че прием гореща вода (чай) и ядем хлебен плод с мазнина (масло). Сам той не се докосна до нито едно ядене, но неговата свита си хапна от всичко. Пуделът на господин Форстер му хареса толкова, че той поиска да му го подарим и заповяда да го носят навсякъде след него. Но твърде опасни за благоволенieto, с което се ползуваше кучето, станаха една коза и един козел, подарък от „Адвенчър“. Кралят не се уморяваше да пита как трябва да се отглеждат тези животни. Той ни обеща да щади малките, та Таити да се сдобие и с кози. Към този полезен подарък по-късно прибавихме и нашите три последни овце от нос Добра Надежда.

Излетите, които предприехме, ни дадоха възможност да се запознаем и с някои нови неща. В една от предните долини нашите естественици направиха ботаническо откритие. Те намериха едно дърво с хубави цветове, бели като лилии, но по-големи и с много тичинки, върховете на които са кърмъзовочервени. Повечето от цветчетата бяха изпадали и покриваха земята далеч наоколо. Жителите счукват орехоподобния плод и го хвърлят в морето, смесен с месото на миди, и от това рибите така се зашеметяват, че могат да се ловят с ръце. Много от крайбрежните растения, които се срещат между тропиците, имат същото зашеметяващо свойство.

Лейтенант Пикързгил предприе няколкодневно пътуване с лодка, за да донесе припаси. Между другото той посети плодородните

равнини на Папара и малкия район, който е собственост на някогашната кралица Оберера. Тази дама, която живее разделена от своя съпруг Оамо, много бе пострадала от последните войни между главатарите на двата полуострова. Тя горчиво се оплакваше, че е титих (бедна) и не може да подари на своите европейски приятели даже една свиня. Оамо, някога крал на цяло Таити, живееше в района Папара. Бе се оженил за едно от най-хубавите момичета, въпреки че той самият бе вече стар и дебел. Младата му жена придружи господин Пикързгил до друг един от нашите приятели, огромния дебел Потатау. Той също междувременно бе взел една по-млада жена и неговата изоставена съпруга от своя страна живееше с един нов мъж или любовник. Независимо от тази промяна в семейството двете двойки живееха в най-добро разбирателство в една и съща къща.

Бях предвидил за нашия престой в Таити четиринадесет дни; този срок вече изтичаше. Нашите приготовления бяха почти привършили, когато на борда дойде един млад мъж на име Пореа заедно с баща си и заяви, че иска да ни придружи до Англия. Аз приех молбата му, тъй като той при случай би могъл да ми бъде полезен. Бащата се съгласи, защото получи една брадва и няколко пирона. Той напусна кораба без каквато и да било проява на тъга. Пореа, чието единствено облекло се състоеше от парче плат, завито около бедрата, беше в добро настроение, докато няколко млади момчета загребах крак крак и му предрекоха, че ще намери смъртта си, ако остане с нас. Той се натъжи и проля сълзи. В каютата го успокоих и му обещах да се грижа за него и да бъда за него като баща. Това уверение така го успокои, че той отново се развесели.

Вятърът, който на 1 септември ни изведе в морето, бе толкова слаб, че цялата вечер останахме близо до брега и още един път имаме възможност да наблюдаваме прекрасната равнина, която даже през това годишно време спада към един от най-хубавите ландшафти на света. Жителите на тази прелестна страна са щастливи в нея. Мекият климат и отличната почва, на която растат почти без каквото и да било отглеждане всякакви годни за ядене растения, обезпечават тяхното съществуване. Тъй като средствата за съществуване са така големи, а нуждите така нищожни, свързването на половете не води до оня застрашителен брой грижи, от които са заплашени нашите европейски бракове.

НА ОСТРОВ ХУАХАЙНЕ

На следния ден видяхме остров Хуахайне, който искахме да посетим. Нашето влизане в пристанището сутринта на 3 септември между два коралови рифа, отдалечени един от друг едва на около триста фута, не бе безопасно. Ние преминахме благополучно, но „Адвенчър“ заседна и стана нужда да му помогнем.

Хуахайне е едно малко Таити. Размерите на острова, планините, пред които липсваха хълмове, равнините: всичко е направено в скромни размери. Когато хвърлихме котва, няколко лодки донесоха плодове и хубави големи кокошки. Ние слязохме на сушата и започнахме оживена търговия. Този ден не можах да се видят жени. Хлебните плодове бяха по-меки, отколкото на Таити, в този район нямаше банани, но пазарът се снабдяваше с тях от една друга местност. Пореа, нашият човек от Таити, слезе на сушата с нас. Бях наредил да му дадат едно платнено палто и чифт моряшки панталони и той непременно искаше да мине за европейец. Нашите моряци го кръстиха Том, защото той вече не искаше да се обръщаме към него с таитянското му име.

Кралят Ори, който при първото пътуване бе станал мой приятел и бе разменил името си с моето, на другата сутрин ми даде възможност да се срещна с него. Етикетът предписваше да му поднеса млади бананови стебла, обкичени с пирони, огледала, медали и други дреболии, като при първото кажа: „За божеството!“, а при второто: „От приятеля Кук за Ори!“ Аз получих пет стебла с три свине и едно куче.

На времето Ори в моя чест бе взел името Кук и още се наричаше така. Той ми показва калаената пластинка с моето име и това на кораба, която му бях поднесъл при нашата среща през 1769 г., за да ми докаже колко добре я е запазил. Разделихме се като добри приятели.

Отношенията ни с туземците бяха, общо взето, по-добри, отколкото с населението на Таити. Те не бяха толкова гостоприемни, но не и толкова страхливи. Не просека, но и не правеха подаръци. За нашите пирони, ножове и малки бравички ни носеха много кокошки, свине и кучета. Кокошките си търсеха храна в гората и често седяха по

върховете на плодните дървета. Свинете свободно се разхождаха наоколо, но получаваха определената за тях храна. Видяхме по какъв смешен начин една стара жена хранеше прасе. Тя му показваше парче кожа; когато прасето посягаше към нея, тя му тикваше в устата шепа вкиснато тесто от хлебно дърво, което прасето без тази хитрост не би изяло. Кучетата са с различна големина, но всички са къси. Те имат дебела глава, остра муцуна, много малки очи, изправени уши и дълга, груба козина, която обикновено е бяла или кафява. Колкото и да са грозни, жените ги гледат както у нас малките кученца. Обаче в края на краищата все пак ги изяждат.

НАПАДЕНИЕ НАД ДОКТОР СПАРМАН

Предлагаха ни такива количества животни, че можехме да вземем на борда над двеста свине, петдесет кучета и също толкова кокошки. „Адвенчър“ се запаси също така богато. Но плодове и пресни зеленчуци получихме в недостатъчно количество, затова трябваше да се задоволим с корени от диоскорей.

Д-р Спарман отиде сам до северния край на острова и там край една голяма лагуна със солена вода намери различни растения, които са родом от Източна Индия и рядко се срещат по островите на Южно море. Като водач го бе придружил един туземец, който също бдял нищо да не му изчезне. След това доктор Спарман стана толкова дързък, че се осмели да отиде още веднъж към вътрешността без водач и въоръжен само със своя ловджийски нож.

През време на неговото отсъствие на нашия пазар избухна спор. Един туземец, който, ако се съди по неговите украшения, принадлежеше към знатното съсловие, излезе пред тълпата и забрани на народа да търгува с нас. Едновременно с това той се опита да отнеме от нашия корабен писар една кесия с пирони. Щом чух за тази случка, аз избързах на пазара, издърпах от смутителя на реда двата му кривака от казуариново дърво и ги хвърлих в морето. Населението ми даде право, но едва качил се на лодката си, видях как те всички внезапно се разбягаха. Загадката се изясни: д-р Спарман се върна гол и с ясни следи от грубо отнасяне. Той ни разправи, че двама туземци се присъединили към него и го завели още по-навътре в острова. Преди да разбере какво става, те му издърпали ловджийския нож и с един удар го свалили на земята. Съблекли му дрехите, но той се освободил и побягнал. За съжаление се закачил на един храст, бил застигнат и бит, докато почти паднал в безсъзнание. В това състояние двамата злосторници напълно го съблекли и вече били на път да му отсекаят ръцете, за да му вземат по-лесно ризата, която копчетата на ръкавелите придържали. Но той навреме дошъл на себе си и прегризал ръкавелите със зъби, след което те дръпнали ризата и избягали.

Ори, на когото изложихме нашето оплакване, бе готов веднага да залови престъпника и да го накаже. Той сам ни придружи с нашата лодка до залива, близо до който бе извършено деянието, и заповяда да претърсят цялата околност. Въпреки това виновниците не бяха открити, вероятно защото издирванията не са били достатъчно добросъвестни. Когато на следния ден отплавахме, Ори ни настигна с една лодка, за да ни съобщи, че виновниците са открити и трябва да получат наказанието си. В началото ние не го разбрахме и помислихме, че той иска обратно един от своите поданици, който се бе присъединил към нас. Когато сетне схванахме какво желае, беше твърде късно да обърнем кораба. Затова не можах да разбера как на Хуахайне се раздава правосъдие в подобни случаи. Този туземец, който бе дошъл на нашия кораб, се наричаше Омаи и произхождаше от най-низшето съсловие. Той стоеше винаги при моряците и не проявяваше някакво честолюбие, докато направи впечатление и бе приет в отбраното общество на нос Добра Надежда, където капитан Фюрно го накара да се покаже в своята носия. Тогава той започна да се хвали, че бил „приятел на краля“. Тъмният цвят на кожата му, който е характерен само за долните слоеве, далеч не подхождаше на присвоения от него ранг, значително по-добро бе положението с елегантната му фигура и изящната му ръка. Бе чувствителен и състрадателен и схващаше всичко бързо и точно.

ПОРЕА СЕ ВЛЮБВА И ОСТАВА НА УЛИТЕА

Тогава ние се отправихме на запад към острова, който от жителите на Дружествените острови се нарича Раиатеа. Първите посетители, които дойдоха на борда, бяха двама военачалници от Борабора, които техният крал бе дарил с имения и им бе възложил да поддържат неговия авторитет. Същата политика следваше той и на другите два завладени от него острова Таха и Мауруа (*Maupiti*).

Главатарят на района, в който слязохме, се наричаше Ореа. Той бе разбран човек, който не отдаваше никакво значение на церемониите. В неговата къща видяхме същите танци и пантомими, които познавахме от по-рано. Пред нас бе представена и сцената, при която пътници се опитват да запазят багажа си от разбойници. Обедът, който той ни предложи, се състоеше от свинско печено, хлебни плодове и банани. Обикновените хора имаха достъп и можеха да молят за печено, от което, разбира се, рядко им даваха. Всички справедливо деляха със своите съседи това, което бяха получили, даже го предаваха над главите си от ръка на ръка до най-отдалечените ъгли на къщата, така че да не останат с празни ръце и тези, които при блъсканицата не бяха могли да дойдат по-близо.

При това остават сравнително трезви, но има все пак една опиваща напитка, която се прави по неапетитен начин от корените на едно пиперово дърво. Нарязват корените на малки парчета, дъвчат ги и плюят масата в един съд, в който има вода или кокосово мляко. Ферментиралата каша я прецеждат през кокосови влакна и избистрят течността. Някои не малко се хвалят с това, че могат да изпразнят много чаши. Резултатът е, че се напиват до безпаметство. Ако продължават дълго време с този вреден навик, тялото става мършаво и слабо, очите се възпаляват и върху кожата се образуват люспи и червени петна.

За да се снабдя с повече плодове, изпратих две лодки до остров Таха. На следната утрин при нашия кораб не се виждаше нито една-единствена лодка, а къщата на Ореа бе празна. Накрая от няколко жители, които страхливо се приближиха, научихме, че Ореа бил

избягал, защото се страхувал да не бъде пленен от нас. Ние го последвахме до мястото, където бе отишъл, и го успокоихме, при което брадвите, пироните и мънистата свършиха много добра работа. Той беше сметнал, че моряците, които бях изпратил в Таха, са избягали и сега мислеше, че ще го държа отговорен за това.

Докато още седяхме при Ореа, дойде нашият таитянин Пореа и ми подаде рога с барут, който той постоянно съхраняване. Думите му ни накараха да предположим, че той пак ще дойде, но напразно го чакахме. Върнахме се на кораба без него и никога не го видяхме, той остана, тъй като бе намерил едно момиче. Вместо него дойде един младеж от добър произход на име Хедиди и помоли да го взема в Англия. Обясних му, че там ще намери хладен въздух, необичайна храна и много други неудобства, но въпреки това той държеше на своето и аз накрая се съгласих.

Нашите болни вече се бяха напълно оправили и имахме в изобилие пресни продукти, зарзават и плодове. Целта на престоя ни бе изпълнена. На 17 септември без неприятности преминахме в открито море през опасния риф на пристанището. Нашият Хедиди се разболя от морска болест, но оздравя още на следния ден.

КЪМ ЕУА И ТОНГАТАБУ

До 1 октомври пътувахме все на запад и едва през този ден отново видяхме земя. Тя се издигаше над морето, покрита с планини. Тъй като приближаваше да се стъмни, аз заповядах да се свалят платната, при настъпването на деня заобиколих югозападния нос и стигнах западния бряг. Дневната светлина бе още толкова слаба, че през храстите видяхме да блещукат огньовете на туземците.

За кратко време на брега се събраха туземци и неколцина от тях загребаха към кораба. В началото Омай и Хедиди не разбираха езика на тези хора, но когато им обърнахме внимание на сходството на много думи с техния собствен език, те бързо схванаха особеностите на чуждия диалект и започнаха да говорят сравнително свободно. Първият посетител, който дойде на борда, ми подаде един корен от черен пипер и по обичайния начин си потърка носа в моя. Аз му подарих един пирон и така скрепихме приятелството си.

Хвърлихме котва на открит рейд. Щом ни видяха, от брега се отделиха много канута, на всяко от тях имаше до четирима души, които ни предложиха пръстени от черупка на костенурка, куки за въдица от седеф и други подобни. Ние имяхме непредпазливостта да ги вземем и последицата бе, че ни даваха малко хранителни припаси, а искаха да ни продават такива неща. Нашият английски плат и ленено платно им хареса, а още повече — железните ни сечива. Бяхме първите европейци, с които те се срещаха, но се държаха така, като че ли бяха свикнали да общуват с търговски народи.

През 1643 г. Абел Тасман не посетил този остров, който той нарекъл Миделбург, а един друг, разположен по на север, който в неговия доклад се споменава под името Нови Амстердам. При туземците Миделбург се нарича Еуа, а Амстердам Тонгатабу. Паралелно на брега на Еуа има коралов риф с различни отвори, които дават възможност на малки лодки да преминават. Побързахме да слезем на сушата, където ни посрещнаха със силни викове. Почти непосредствено до морето земята се издигаше стръмно нагоре и тогава

се разпростираше в хубава, обиколена от храсти и дървета поляна, на края на която имаше живописно разположена къща.

Тук бяхме приети приятелски. Подът бе покрит с рогозки. В единия ъгъл бе разгънат плетен параван, който вероятно ограждаше мястото за спане. Покривът бе покрит с бананови листа и се спускаше полегато към земята. Щом седнахме, повече от сто души ни обиколиха и няколко момичета ни поздравиха с песни. Те имаха приятни гласове и си акомпанираха с щракане на пръсти. Когато първите три свършиха, същата проста мелодия бе повторена от други три и накрая се включи и хорът.

Тези гостоприемни хора ни предложиха всичко, от което според тях се нуждаехме. Даже въздухът на този остров бе великолепен и изпълнен с нежен аромат, който в началото не можахме да си обясним. Той струеше от една разположена зад къщата портокалова горичка, цялата цъфнала. Тези портокали в Батавия и на другите остиндийски острови се наричат грейпфрути. Те са кръгли, големи почти колкото детска глава и са великолепни на вкус. Но тъй като сега не им беше сезонът, имаше само малко узрели плодове.

Още от вида на тази къща и нейната околност си съставихме високо мнение за прилежанието и ума на населението. Вратата бе така направена, че сама се затваряше зад влизащия; градината бе опасана от плетена ограда, над която се издигаше повит с небесносини цветове. Минахме край десет подобни насаждения и всички бяха оградени. Страната изглеждаше като градина. Редуваха се поляни и полета, над които хвърляха сянка кокосови палми, банани, хлебни и грейпфрутови дървета и които бяха прорязани от пътеки.

Жителите на Еуа са по-изкусни в занаятите, отколкото хората от Таити. Въпреки своята простота тяхната музика ни хареса повече, отколкото таитянската. Доколкото видяхме, тук имаше само малко кокошки и свине, а и хлебните дървета, които там дават толкова обилно и превъзходно препитание, тук много рядко се срещаха. Жителите, изглежда, се изхранват главно с банани и различни корени.

На Таити всеки знатен се разпознаваше по по-светлия цвят на лицето и по дебелината си, но тук подобни различия между съсловията не се забелязваха. А и собствеността, изглежда, бе разпределена по-равномерно, поне всички носеха едно и също облекло.

Главатарят на района или на острова се познаваше само по уважението, което всички му оказваха. Мъжете са средни на ръст и добре сложени. Тъй като работят повече, отколкото хората на Таити, мускулите им са по-здрави. Но както и там чертите на лицето им са меки и приятни, само носът им е издаден по-рязко напред и устните са по-тънки. Те имат хубави черни очи, които са големи и огнени дори и при най-старите хора. Носят косата си късо подрязана, а брадата си кастрят с остри мидени черупки.

Обикновено жените са няколко инча по-ниски от мъжете. Горната част на тялото им е хубава и съразмерна; китките и ръцете им са красиво изваяни, но краката и бедрата твърде дебели. Тук не можеха да се видят хубавици, каквито се срещат на Дружествените острови. Цветът на кожата на двата пола е светлокафяв. Мъжете се татуират още по-изкусно, отколкото таитяните, а жените не обезобразяват тялото си по този начин.

Мъжете нямат никакво друго облекло, освен тясна превръзка, която се завива около бедрата. И жените носят подобна превръзка, която се завива около тялото веднага след гърдите и пада до прасците. Както на мъжете, така и на жените често им липсва малкият пръст на едната, а даже и на двете ръце. Както предположихме, касаеше се за самоосакатяване, което трябва да изразява траур за смъртта на някой близък.

НАВСЯКЪДЕ РЕД И СРЪЧНОСТ

Разни домакински съдове бяха направени добре и с вкус, особено кошниците, изплетени от кокосови влакна, боядисани кафяви и черни, и украсени наоколо с кръгли плоски корали. Оръжия имаше в толкова количество, че можеше да се заключи за честите войни помежду им или с близките острови. Повечето оръжия бяха украсени по достоен за учудване начин. Те имаха еднакви по големина рисунки и бяха така добре изгладени, че и най-сръчните наши занаятчии не биха могли да ги направят по-добре.

Във вътрешността на острова видяхме същите грижливи начини на обработка, както и по брега. Край пътеките има огради и от двете страни бананите и диоскореите са разположени в правилни редове. Една пешеходна пътечка води към алея от кокосови палми, които са в четири реда, дълги по две хиляди крачки. Много от тесните пътечки стигат до голяма, обградена с дървета поляна. От тази поляна към хълм с две колиби води сенчеста алея. Тук нашите туземни придружвачи ни напуснаха. Това бе място за погребения, в едната колиба имаше тяло, другата бе празна. Горе бе заобиколено с казуаринови дървета, които със своята кафяво-зелена боя и дългите си увиснали клони подхождаха за такива места също както и кипарисите. *(Казуарини — вид дървета, от които се получава желязното дърво.)*

Гърмежът и действието на нашите огнестрелни оръжия оказваха слабо въздействие върху жителите. Жените бяха по-сдържани, отколкото на Таити, и повечето отблъскваха фамилиарностите на нашите моряци. От този хубав остров, на който можахме да останем само толкова кратко време, се разделихме с добри чувства и в това отношение. Нашите двама южноморски островитяни не бяха съвсем доволни, защото имаше малко хлебни дървета, малко свине и кокошки и никакви кучета. Но толкова повече им хареса многото захарна тръстика, а и те здраво си пийнаха от отвратителното питие от корените на черния пипер. Ако природата е оставила нещо да липсва, то това е прясната вода.

НАРЕКОХ ГИ ОСТРОВИ НА ПРИЯТЕЛСТВОТО

В сравнение с Еуа Тонгатабу е по-нисък, защото, доколкото можахме да заключим без измервания, на най-високото място земята се издига само двадесет фута над морето. Ние слязохме от северната страна, там, където Абел Тасман е хвърлил котва, и близо до няколко малки острова, които са свързани с Тонгатабу чрез коралов риф. Островът е по-голям от Еуа и също така грижливо обработен. Жителите веднага ни посрещнаха с много неща: рогозки, мрежи, домакински съдове, оръжия и украшения, но аз строго бях забранил на моите хора да купуват каквото и да било. Моето предположение, че туземците сега ще донесат продукти, се сбъдна: на другата сутрин получихме цели лодки с кокошки и плодове.

При този приятелски прием ние без колебание се отправихме към вътрешността на острова. Един от пътищата ни доведе до прелестна горицка, в средата на която се издигаше огромна казуарина, покрита с множество черни животни. Отдалече ги помислихме за гарги, но когато се приближихме, видяхме, че са прилепи от рода на вампирите. Ние застреляхме няколко, които от края на едното до края на другото крило имаха три до четири фута.

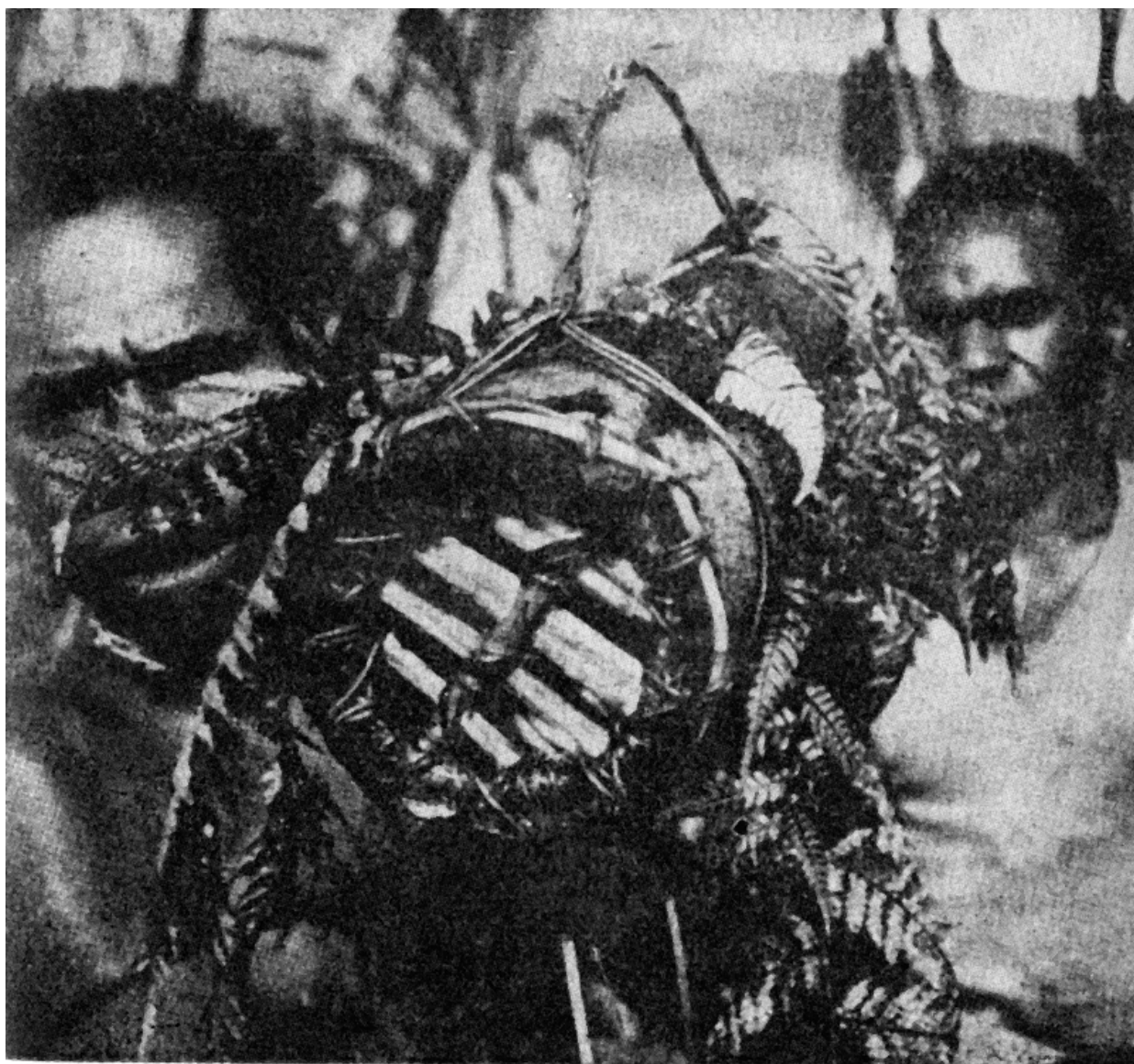
При следващата ни разходка до източния бряг на острова открихме отвесна коралова скала, която на някои места е подмита от вълните и е надвиснала над морето. Тъй като тези скали възникват само под водата, тук или дъното се е издигнало, или пък морето постепенно се е оттеглило. При изследване на морските охлюви господин Форстер бил изненадан от прииждащия прилив и едва намерил едно място, където можал да се качи на скалата.

На връщане срещнахме много островитяни, които вървяха край брега, натоварени с хранителни припаси. Хората бяха така усърдни при тая търговия, че вечер не се връщаха в жилищата си, а палеха огньове под дърветата, за да пренощуват близо до брега.

Всяка стока си имаше цена; за един пирон получавахме някоя от изключително хубавите кокошки, за малък пирон — банани, кокосови орехи и други подобни. След като обилно се бяхме снабдили с тия продукти, със свине, гълъби и питомни папагали, купихме накити и

други подобни. За Хедиди на целия остров нямаше нищо друго по-ценно, отколкото престилките от кокосови влакна, които бяха украсени с червени пера. Той ни увери, че за една малка такава престилка на неговия остров ще му дадат най-голямата свиня. За нас бе по-интересен един голям плосък щит, бял като слонова кост и добре изгладен. Той, изглежда, бе направен от кост на кит и имаше диаметър осемнадесет инча.

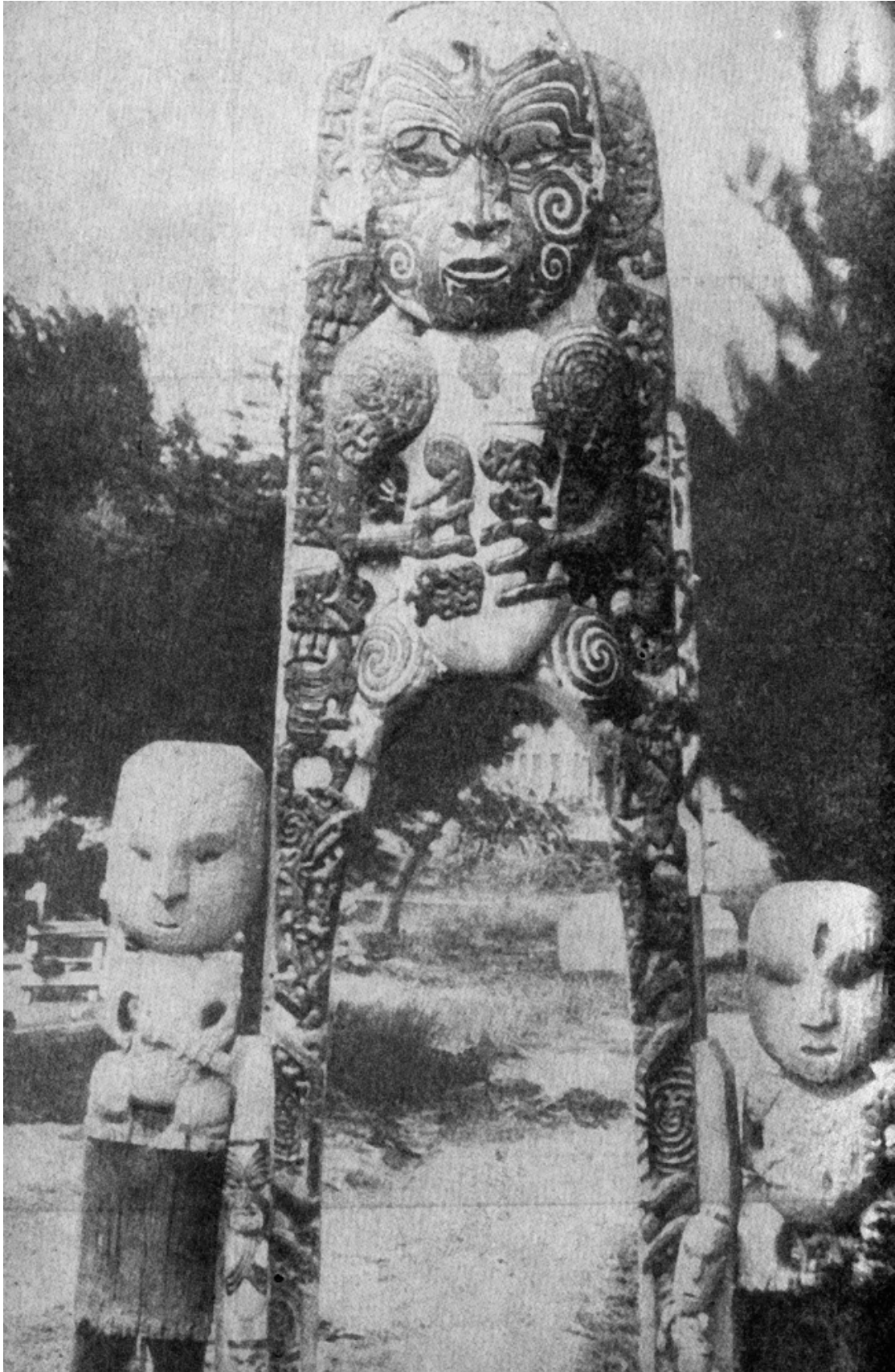
Има различни видове лодки, единият вид е пригоден за гребане, другият за платна. Платноходките са много по-големи и на тях има платформи, каквито бяхме видели при първото си пътуване и на която се бият воините. Те се състоят от две свързани едно с друго канута и могат да поберат до сто и петдесет души. Триъгълните платна са направени от рогозки, в които има вплетени изображения на костенурки и други фигури.

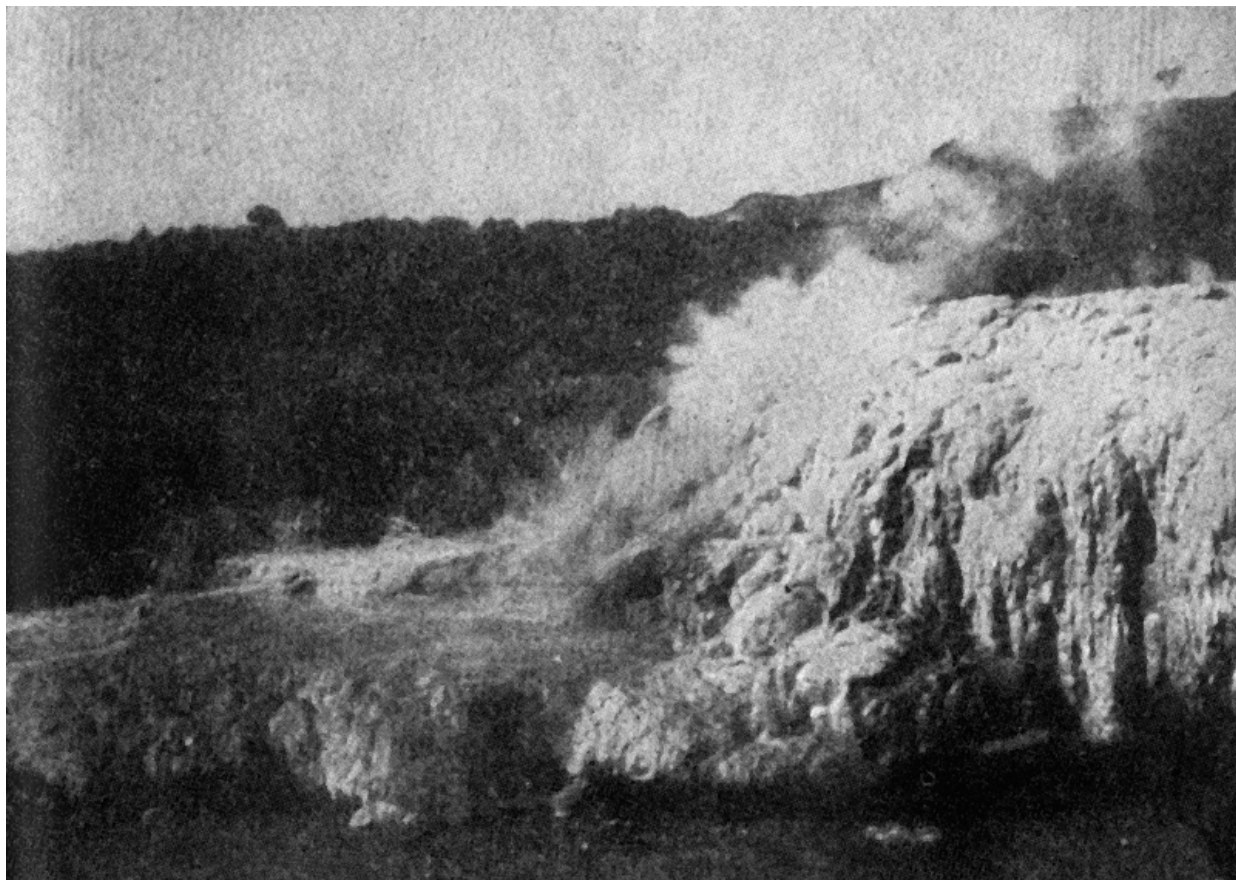
*За туземното население риболовът е важен източник за прехрана.
Туземци с кош за лов на змиорки, направен от дървесна кора.*

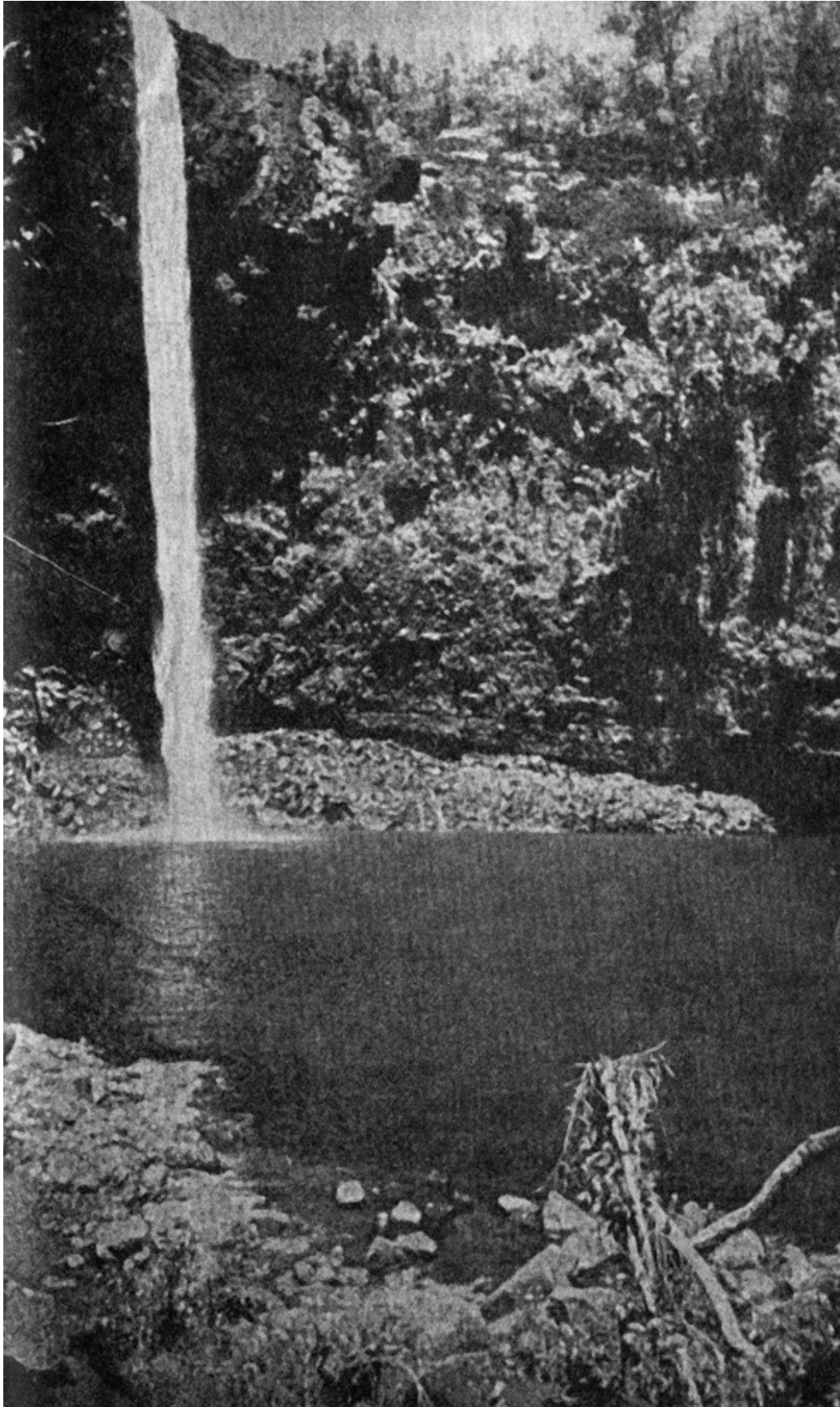
Един пролив в Южния остров на Нова Зеландия

Култово изображение, използвано при заклинания за плодородие

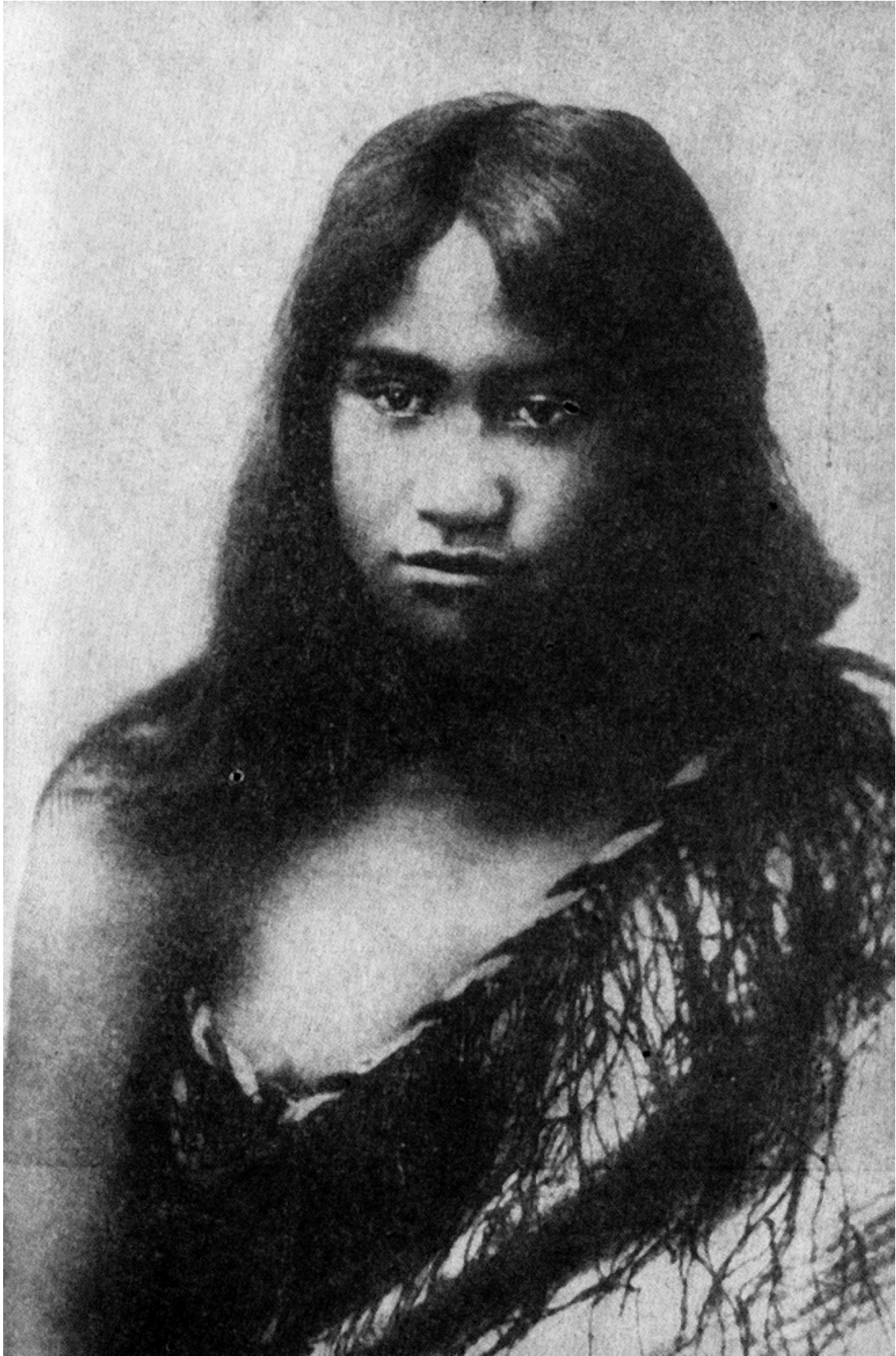
Нова Зеландия: гейзери

Остров Кауаи: водопад във вътрешността на острова

Остров Оаху, крайбрежен пейзаж

Едно момиче маори

Дефиле в Нова Зеландия

Една от тайнствените каменни фигури на Великденския остров

Изглежда, кражбата не предизвикваше у хората угризения на съвестта. Първото нещо, което ни откраднаха, бе едно яке. Въпреки че стреляха върху крадеца и при това няколко негови съплеменници бяха ранени, няколко часа след това друг един се промъкна в каютата и задигна меч, линейка и няколко математически книги, значи, отчасти неща, които за него нямаха никаква стойност. Преследваха го и той трябваше да изпусне плячката си в морето, където бе уловена от една от нашите лодки. Самият той се отклони от преследването със забележителна сръчност. Често се потапяше и даже заплува под една от нашите лодки, на която надигна кърмата.

Измъкнаха го на борда на лодката с канджа, която проникна в месото му, но той отново се хвърли във водата и така, както бе тежко ранен, достигна до брега.

Дотогава смятахме, че най-знатен е един мъж на име Атага. Сега се запознахме с един гурелив старец, пред когото другият изпитваше такова страхопочитание, че съвсем нищо не ядеше. Но и този старец не бе с най-висок ранг, както научихме след един обед на сушата. Видяхме там един мъж на средна възраст, за когото нашите моряци ни разправяха, че всички туземци, които го срещали, се хвърляли на земята пред него и му целували краката. Това бе кралят. Надали би могло да има по-равнодушен и ограничен човек от този монарх. Той тъпоумно взе моите подаръци и му бе необходимо много време, преди да сложи една риза на главата си, която там си и остана. Седеше на земята всред кръг от хора.

Близо до него бе седнал един свещеник, когото вече бяхме виждали. Другите подаваха на краля подаръците, които бяха получили от нас. Той задържаше всичко за себе си. Няколко слуги му поднасяха от алкохолната пиперена напитка в чаши от бананови листа, които събираха около половин шише. Той пи от нея толкова, че съвсем се напи. По възпалените му очи, мършавото му тяло и обривът по кожата му ние познахме, че той всяка вечер правеше така. Дъщерите му бяха много стройни и с по-светъл цвят на кожата, отколкото останалите жени.

Нараняванията, които те понесоха като последица от кражбите, с нищо не промениха приятелското отношение на туземците. Шоутен, льо Мер и Тасман са направили еднакви наблюдения при всички

жители на островите, разположени тук и още по̀ на изток. Това ме накара да наименувам групата Острови на приятелството. След Шоутен, Тасман и лъо Мер тези острови са били посетени още от Уолис и Бугенвил. *(Корнелиз Шоутен и Якоб лъо Мер са двама холандски мореплаватели, които през 1615–1617 г. взели участие в една експедиция до Южните морета с корабите „Есендрагт“ и „Хоорн“, които били изпратени да търсят Южната страна. Те между другото открили наречения на името на лъо Мер пролив между островите Естадос и Огнена земя, както и няколко острови от групата Тонга.)* Ние намерихме, че описанието, дадено от Абел Тасман на Амстердам е подходящо и след сто и тридесет години и даже видяхме един спомен от неговото посещение: малък, почти разяден от ръждата пирон, грижливо поставен в дръжка и използван вероятно за свредел.

Докато на планините на Таити и останалите Дружествени острови има обширни гори, тук има само плодни дръвчета. Никъде не се намира течаща вода. Жителите трябва да се задоволяват с дъждовната вода, която се събира из дупките. Кораловата скала, от която е образуван грундът, е покрита с тънък слой земя; затова за обработването на страната е необходим много повече труд, отколкото в Таити.

Колкото и да е малък островът, на него има различни нови видове растения, от които най-силно впечатление ни направи едно дърво с горчива, подобна на хининова кора обвивка.

В БЕСНЕЕЩИЯ УРАГАН КРАЙ НОВА ЗЕЛАНДИЯ

И така аз изследвах между тропиците една област от около четиридесет дължинни градуса. Относно здравето на екипажа нямаше какво повече да се желае. Не биваше да се бавя по-дълго, защото лятото наближаваше и отново трябваше да се обърна към южните ширини.

На 7 октомври 1773 година опънахме платна. Едвам бяхме напуснали тропическите ширини, когато забелязахме големи ята морски птици, между които различихме един самотен албатрос. До 16-и времето бе хубаво, след това започна да вали. През нощта около кораба плуваха различни медузи, които светеха по-силно, отколкото звездите на небето, а през една от следващите нощи светеше цялото море. На двадесети цели ята от буревестници ни предизвестиха, че наблизо има земя.

На другата сутрин видяхме планинските върхове на Нова Зеландия. Скоро заплувахме край високите бели скали на брега и разпознахме хипахите (*укрепленията*), които приличат на орлови гнезда по скалите. По крайбрежието се стекоха хора, но нито едно кану не се отдели от брега. Бяхме посетени по-късно, и то от три лодки, в които седеше и един знатен, който без колебание се качи на борда. Подарих му няколко семена, ползата от които му обясних, една двойка свине и три кокошки и го накарах да обещае, че няма да заколи животните, а ще ги запази за разплод и мътене. Когато прибавих няколко големи пирона, които взех от един отвор от кабестана, той започна да върти скрипеца и търсеше пирони във всяка дупка. Сега, значи, новозеландците можеха да оценят значението на желязото.

Докато гостите ми бяха при нас, вятърът промени посоката си и започна да духа откъм сушата. Той се превърна в буря и в продължение на девет дни ни въртя наоколо. Пътувахме с едно-единствено платно, а и то бе скъсано от урагана. Дългите вълни достигаха значителна височина и като се удряха, се разбиваха на прах. Водни пръски се разпростираха над цялото море и при ярката слънчева светлина очите ни съвсем се заслепяваха. Ту увисвахме на върха на някоя висока вълна

и виждахме надалеч морето, насечено от хиляди тъмни бразди, ту бивахме хвърляни в дълбока долина и виждахме как почти увисва над нас следващата водна планина, която щеше да ни издигне. Корабът така силно се клатушкаше, че въжетата, които крепяха сандъците, започнаха да се късат и наоколо се търкаляха тежки предмети. Такелажът много пострада от вълните, които биеха с ужасна сила и разбиваха всичко, до което се докосваха.

Няколко смерча бяха предвестник на по-добро време. На 1 ноември имавме щастие да влезем в протока на кралица Шарлота и два дена по-късно хвърлихме котва в същия този залив, който бяхме напуснали преди пет месеца. Ние бяхме сами, по време на бурята „Адвенчър“ бе разделен от нас. *(По време на това пътуване Кук вече не срещнал „Адвенчър“.)*

Туземците бяха оставили зад себе си една зима, при която те, ако се съди по външния им вид, понякога са изпадали в бедствено положение. Един от главатарите, когото по-рано бяхме виждали в най-представително облекло, сега изглеждаше като обикновен рибар. Част от нашия сухар се бе развалил от влагата и можахме да запазим останалия само след като го свалихме на сушата, изсушихме го и още веднъж го турихме във фурната. Но само хора в нашето положение успяваха да ядат от този сухар.

За нашите кози, които на времето бяхме оставили, чухме, че са били заклани. Показаха ни една от свинете и ни дадох да разберем, че другите са били занесени на различни места. Следователно новозеландците бяха разделили животните помежду си и така бяха направили невъзможно всяко развъждане. Въпреки това ние отново свалихме две свине майки с един нерез и три петела с две кокошки, но избрахме най-дълбокия и отдалечен ъгъл на една гора в един блатист залив, за който предположихме, че малко се посещава от туземците.

ПОВТОРНА СРЕЩА С НАШИТЕ РАСТЕНИЯ

Посадените от нас растения бяха отчасти много добре. Зелето, жълтите моркови, магданозът и лукът бяха здрави, репите и повечето от другите корени бяха дали семена, но грахът и бобът бяха унищожени вероятно от плъхове. А самите туземци бяха извадили картофите от земята. Тъй като повечето от зелените растения при нас не издържат на студа, вероятно новозеландската зима е по-мека от нашата. Но островното положение на Нова Зеландия, с което трябва да се обясни тази температура, прави лятото по-студено и неприветливо. По време за нашето сегашно пребиваване почти всеки ден имаше силен вятър и мощни порои, които много пречеха на хората ни при работата.

Както и по-рано от острова си набавихме кервиз, хрян и риба. Населението ловеше риба за нас, но за няколко дена трябваше да се хванем и сами за работа, като при това използвахме една мрежа от новозеландски лен, която бяхме получили срещу наши стоки. През това време туземците се криеха, защото бяха откраднали няколко бъчви за вода заради железните обръчи и се страхуваха от гнева ми. Те съвсем нямаше нужда да крадат, защото, като ни снабдяваха с риба, макар и само един ден, получаваха три пъти повече и по-добри железни предмети. Опитът с получената чрез замяна мрежа излезе много сполучлив.

Знакът, който бяхме поставили при моето първо пътуване на една от най-високите планини, бе разрушен. Под натрупаните камъни туземците бяха търсили скъпоценности. Страхувам се, че за съжаление тяхната алчност към нашите таитянски платове и нашите железни неща бе предизвикала нападение срещу едно съседно племе. Наистина се е състояла една битка, при която много хора бяха загубили живота си, и причината едва ли е била друга, освен желанието да се сдобият с подобни предмети.

ОТНОВО В АНТАРКТИКА

След като натоварихме вода и дърва за горене, на 25 ноември отново излязохме в морето. Нашите моряци без удоволствие гледаха как отново се отправяме на юг, а и на самия мене ми беше неприятно. В по-топлите ширини, при богатата храна здравословното състояние на екипажа се бе поправило много. А сега имаше опасност намалените от първия престой в антарктическите области сили при второто пътуване много по-бързо да отслабнат.

Нашите топовни сигнали за „Адвенчър“ останаха без отговор, така че трябваше сами да пристъпим към пътуване в антарктически води. Един северозападен вятър бе благоприятен за нас. На 28 ноември срещнахме много тюлени, които по всичко личеше, че се отправят към острова, който току-що бяха напуснали. От този ден до 8-и декември виждахме големи ята от сини и други буревестници, от албатроси и чайки. Според нашите пресмятания сега ние в истинския смисъл на думата бяхме антиподи (*„срещукраки“*, тоест стоящи на обратната страна на земното кълбо) на Лондон. Почувствувахме известна носталгия. Бяхме първите европейци, стигнали до тази интересна точка.

На 10 декември стигнахме до 59 градуса южна ширина и все още не забелязвахме лед, докато предишната година той започна да се вижда между 50 и 51 градуса. Не мога да си обясня откъде идва тази разлика. Може би предишната зима е била по-сурова или пък по-силни ветрове бяха донесли повече ледове от Южния полюс на север. Нашият приятел Хедиди, разбира се, не можеше да си обясни какво представлява първият лед, който срещнахме на 11 декември. Той сметна това ледено поле за земя и не можахме да го убедим в противното с нашите обяснения, че това е втвърдила се вода. Той продължи да настоява, че в родината си ще го нарече „бяла земя“. Снегът и градът не по-малко го учудиха и той определи и двата като „бял дъжд“. Това, че му показвахме как по ръбовете на нашите съдове за вода се наслояваше „бяла вода“, не го приближи до разбирането на това така необикновено за него природно явление.

Пойните птички, които бяхме уловили на Нова Зеландия с големи усилия, се чувствуваха извънредно зле при студеното и влажно време, а петте гълъба, които господин Форстер притежаваше от Островите на приятелството, умряха. На двадесети за втори път пресякохме Южния полярен кръг, поздравени от множество буревестници и от един кит, който изхвърли своята водна струя близо до нас. Тук неочаквано срещнахме група много големи ледени полета и дрейфущ лед, които поради гъстата мъгла избягвахме с труд. На 23-ти тези ледени образувания покриха морето напълно и ни препречиха пътя на юг. Ние се намирахме на 67 градуса и 12 минути южна ширина. Ледените маси естествено снижаваха температурата на въздуха. Въжетата станаха твърди като метални жици, платната като дъски и всичко замръзна така здраво, че за вдигането или спускането на един щок бяха необходими много големи усилия. За щастие нощите бяха така светли, че малко преди полунощ можеше да се пише без светлина. Слънцето за съвсем кратко време се спускаше зад хоризонта и винаги имахме светъл здрач. Това явление отново порази Хедиди. Той само изказа опасението, че неговите сънародници ще го нарекат лъжец, ако им разкаже за страната на белия дъжд и на постоянния ден.

На Коледа поканих офицерите на обед, а моряците ознаменуваха празника посвоему така тържествено, че на другия ден още не бяха изтрезнели. Ледът повелително ни връщаше към север и аз плувах и плувах обратно до 47 градуса и 52 минути южна ширина, където отново обърнах кораба към югоизток. На 20 януари 1774 г. пак срещнахме ледени полета, на двадесет и шести за трети път пресякохме южния полярен кръг и отново навлязохме в Антарктика. На следния ден достигнахме 67 градуса и 52 минути, докдето преди това не бяхме идвали и все още можехме да напредваме към юг. Имах основание да се надявам, че ще се доближа до Южния полюс толкова, колкото други мореплаватели до Северния полюс. Но 30 януари разруши тази надежда.

ЛЕДЪТ НИ ОТБЛЪСВА

Този ден към четири часа забелязахме, че облаците, надвиснали над южния хоризонт, са снежнобели и блестят необикновено. Знаехме, че това е признак на ледено поле, скоро го видяхме от марса, а към осем часа бяхме непосредствено до него. То се простираше от изток на запад, додето погледите ни стигаха. Едната половина на хоризонта на значителна височина бе осветена от отразените от леда светлинни лъчи. Освен айсбергите по ръба, аз преброих на това поле други деветдесет и седем, някои от които бяха много широки и приличаха на планинска верига, върховете на която се трупат един върху друг, докато се загубят в облаците. Северният ръб на тази неизмерима равнина се състоеше от компактни ледове, които се бяха сбили или пък се бяха натрупали едни върху други и през които никой човек не би могъл да се промъкне.

Нашата южна ширина бе 71 градуса и 10 минути, нашата западна дължина 106 градуса и 54 минути. Не искам да кажа, че би било невъзможно да се проникне още по на юг, но всеки опит за това би бил свързан с големи опасности и не вярвам, че който и да е мореплавател в моето положение би предприел подобен опит. Моето мнение, към което се присъединиха и офицерите, се изразяваше в това, че този лед стига до Южния полюс или пък граничи с бряг, с който той е свързан от най-стари времена.

На 5 януари взех решение да се отправя на север и ако преди това не открия земя, да прекарам следващата зима между тропиците. Главната цел на пътуването ми бе да търся Южния континент. Моята увереност, че той — ако изобщо съществува — е разположен твърде далеч на юг, за да може да бъде достигнат, би ми дало право да се отправя назад към Кап и да завърша експедицията си. Но ако приемех, че южният Тихи океан вече е толкова добре изследван, че там вече няма какво повече да се прави и се върнех от Южното море с един кораб, който ми бе предоставен изрично за откривателско пътешествие, с моя работлив екипаж и моите запаси, то аз бих показал

липса на достатъчно енергия и бих си навлякъл упрек, че имам слаби умствени способности.

Първоначално исках да потърся острова, открит преди един век от Хуан Фернандес, и ако не го намеря, да се отправя към Великденските острови. Оттам исках да проникна между тропиците и на Таити да потърся известия за „Адвенчър“. Кроях и по-нататъшни планове, през време на благоприятния летен сезон да заобикаля нос Хорн и да изследвам южната част на Атлантическия океан. Колкото и всеобхватен да беше този план, все пак го смятах за изпълним и когато го съобщих на моите офицери аз се зарадвах, защото те с готовност се съгласиха с него. Един силен югозападен вятър, който започна изненадващо и отнесе няколко платна, така бързо ни понесе към север, че през следващите двадесет и четири часа изминахме едно разстояние от цели три градуса ширина.

ИЗБУХВАТ БОЛЕСТИ

Досега не бе избухнал скорбут; но толкова по-често се появяваха ревматични болки и много от моите хора бяха до голяма степен обезсилени. Това не беше за чудене, като се има пред вид лошото хранене. Нито киселото зеле, което единствено се бе запазило в добро състояние, нито сухарът, който отново се бе развалил, нито соленото месо, от което солта бе изсмукала всичката сила, биха могли да им дадат необходимата храна. Нашите ревматични болни си отпочинаха в мекия климат, но аз така силно се разболях от пристъп на жлъчка, че трябваше да предам командването на моя първи офицер, господин Купър, и повече от седмица животът ми се намираше в опасност. Когато започнах да оздравявам, ми бе пренесено в жертва кучето на господин Форстер. На борда нямаше никакво друго прясно месо и кучешкото месо, както и приготвената от него месна каша ми дойдоха много добре. Това ядене, което би разболяло повече от европейците, ми даде нови сили и ускори моето оздравяване.

Плувахме все на запад, за да намерим уж открития от Хуан Фернандес остров, но никъде не видяхме земя. Но все пак само поради това аз нямам право да твърдя, че този остров не съществува, тъй като лесно стават грешки при изчисляване на дължината. За да бъда съвсем уверен, би трябвало да се отправя още по на изток, но здравословното състояние на моя екипаж не позволяваше това.

Защото скорбутът се появи, когато стигнахме до по-южни ширини. Макар и отварата от малц да ни правеше чудесни услуги, все пак това средство не можеше да замести силите, които ни бяха ограбили мизерната храна и непрекъснатите напрежения. С нетърпение очаквахме първия признак на земя и не малко се зарадвахме, когато на 10 март около нас започнаха да летят големи ята морски лястовици. На другата сутрин наистина видяхме бряг, за който предположихме, че е откритият през 1772 г. от Якоб Рогевен Великденски остров, който малко преди нас, през 1770 г., е бил посетен от испанците. *(Холандецът Якоб Рогевен (1659–1729) слязъл на този остров през 1772 г. на първия ден на Великден, откъдето*

островът получил и името си. Вероятно той е бил видян още 35 години преди това от английския мореплавател Дейвис, който го сметнал за част от легендарната Южна страна.) От 103 дена не бяхме виждали никаква земя и в продължение на три месеца, откакто бяхме в антарктически води, не бяхме яли никаква риба.

Слабият вятър бавно ни тласкаше към сушата. Това, което видяхме, не обещавахе много, защото тя изглеждаше като изгоряла и едва се показваше зеленина. Ние открихме много почернели колонии, които се издигаха една до друга. Когато през нощта лавирахме близо до острова, край тези колонии горяха огньове.

ПРИСТИГАНЕ НА ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

На тринадесети бяхме съвсем близо до острова и трябваше да хвърлим котва край един не съвсем подходящ нос, където сушата бе сравнително плоска и равна. В тая област нямаше по-добро пристанище. На брега се събраха няколко почти голи и невъоръжени жители, които веднага спуснаха във водата едно кану и загребаха към нашия кораб. Те искаха да им хвърлим въже и го означаваха със същата дума, която се употребява за това в Таити. Когато въжето им бе хвърлено, те закрепиха на него едно снопче банани и ни дадоха да разберем, че трябва да го издърпаме. Туземците бяха средни на ръст, мършави и чертите на лицата им наподобяваха тези на таитяните. Бяха татуирани и най-голямо впечатление ни направи дължината на ушите им, които висяха до рамената и бяха така пробити, че в отвора можеше да се пхнат четири пръста.

Надвечер тръгнахме край югозападното крайбрежие, където намерихме четиридесет фадена дълбочина и добро чакълесто дъно. На следната утрин се свързахме с жителите на острова — на брега се бяха събрали около сто и петдесет. Те ни оставиха спокойно да слезем на брега и проявиха страх пред нашите пушки. Малцина бяха въоръжени с копия, върхът на които бе от парче лава; неколцина имаха къси дебели геги, а един — боздуган, дълъг три фута, на който се забелязваше някаква резба. Тук-там някой се перчеше с европейски вещи, шапка, фуражка, старо скъсано яке от кафяв вълнен плат, спомен от последното посещение на испанците. Повечето бяха голи. Само малцина покриваха долната част на тялото си с парче плат, другите имаха палта, които стигаха до коленете им и бяха направени от таитянски платове. По туземците личеше бедността на острова им. Бяха по-дребни от новозеландците и таитяните, по-мършави и с по-слаби лица. Те бяха татуирани по цялото тяло, най-силно по лицето, и скриваха естествения си светлокафяв цвят под пласт червено-кафява боя, върху която бе нанесен и хубав бронзовожълт цвят. За още по-голямо разхубавяване някои контета бяха направили върху лицето си гиздави бразди с бяла мидена вар. Всред цялото множество открихме

само единадесет жени. Те бяха много алчни за нашите стоки, срещу които в повечето случаи нямаше какво да ни предложат.

При нашите рейдове точно проучихме бреговете и вътрешността на Великденския остров. Установихме, че навсякъде земята е покрита със скали и камъни, които изглеждат като вулканична лава, а почвата само на малко места е годна за обработване. С помощта на успоредни стени жителите са направили тераси, на които отглеждат своите корени и плодове. Камъните на тези стени са така добре прилегнали един към друг, че всичко е много трайно. Отглеждат се преди всичко банани, сладки картофи и захарна тръстика. Нашите естественици намериха и кервиз, както и същото разводниче, което в Таити се използва за лекуване на рани, общо не повече от двадесет растения, повечето от които имат нужда от специална грижа, за да виреят. Дърветата не надминават десет фута и не дават никаква сянка.

Слънчевият пек е най-големият бич за този сух, лишен от сянка остров. Туземците се защищават от него с помощта на своите украшения за глава. При някои то се състои от дебел, плетен от трева пръстен, който наоколо е покрит с черни пера от шията на птицата фрегат. Други имат шапки от перата на кафявата чайка, почти толкова дебели, колкото и перуките с къдрици от предишното (седемнадесетото) столетие. Други се задоволяват с обикновен дървен обръч, на който са закрепени дълги бели пера. Тези пера се развяват при всяко движение на въздуха и служат не само за защита от слънцето, но и за ветрила. Жените носят един вид шапка, направена от рогозка, която отпред е остра, в средата на главата стои като покрив, а отзад периферията се разделя на две и пада върху рамената. Тези шапки чудесно охлаждадат главата.

ПРОЧУТИТЕ КАМЕННИ ФИГУРИ НА ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

Холандците сметнали колоните, които ние видяхме отдалеч, за идоли, а за горящите край тях огньове, които и на нас ни направиха впечатление, предположили, че са жертвени огньове. Убедихме се, че пламъците са обикновени огньове за готвене, а що се касае до колоните, жителите ни увериха, че всяка от тях съхранява спомена за някой крал. Най-големият от тези паметници бе дълъг двадесет и седем фута и имаше диаметър от девет фута. Всеки от тях е едно, разбира се, непълно подражание на човешка фигура от главата до хълбоците. Върху плоската глава едва са означени очите, носа и устата, според местния обичай ушите са дълги, шията безформена и къса, рамената и ръцете едва изпъкват от общата маса, на главата има висок камък с цилиндрична форма, който много прилича на украшенията за глава на някои египетски божества. Колоната е от черен камък, накитът е от червен туф. Мястото, на което има такъв паметник, е павирано с четвъртити камъни. Островитяните не проявяваха към тези статуи страхопочитание, макар да гледаха без удоволствие, когато крачехме по павираното място.

Най-представителното от жилищата на острова все пак имаше жалък вид. Подът се състоеше от камъни с дупки, в които бяха забити наклонени едни към други пръти, съединени с напречни пръчки. Покривът бе образуван от тънка решетеста плетка, на която имаше рогозки от листа на захарна тръстика. Вратата, пред която имаше навес, бе отвор, висок не повече от два фута. Човек само на четири крака можеше да пропъзти в колибата — за да не види в края на краищата нищо. Вътре нямаше нито един какъвто и да е съд, нито даже наръч сено, а тъй като рогозките от двете страни стигаха до земята, беше съвсем тъмно.

Освен тези колиби видяхме и различни купчини камъни, които от едната страна се издигат отвесно нагоре и там имат отвор. Ако вътрешното помещение обхваща само кръга, означен от каменната купчина, то то би било твърде малко, но вероятно отворите водеха към

подземни дупки, каквито можеше да се предполага, че съществуват в една вулканична страна. Ние, разбира се, лично щяхме да проверим тази вероятност, но жителите отказаха да ни пуснат да влезем в тези подземни покои.

Подземните жилища водят до един интересен въпрос. Тъй като видяхме толкова малко жени — между седемстотин мъже най-много четиридесет — в началото допуснахме, че мъжете държат съпругите си скрити вътре. Като поразмислихме, отхвърлихме това предположение. Освен че мъжете не проявяваха и следа от ревност, броят на децата, които те нямаше защо да крият от нас, бе нищожен и отговаряше точно на този на жените.

СЛЕДИ ОТ СТАРА КУЛТУРА

В много отношения жителите на Великденския остров напомнят новозеландците или жителите на Таити. Жълто-кафявият им цвят е подобен на този за новозеландците, а татуировката, дрехите от кората на черницата, предпочитанието им към червената боя, формата и украсата на гегите, начинът на приготвяне на яденетата ни навеждат на мисълта за Таити. Езикът отчасти се доближава до новозеландския, особено по гърлените звуци и твърдото произношение, но и в други отношения има много общи черти с таитянския.

По всичко можем да съдим, че Великденският остров по-рано е бил по-плодороден и е имал по-голямо население. На някои планини видяхме следи от стари насаждения, които потвърждават моя възглед. Други признаци още по-ясно говорят за едно предишно време на разцвет. Тук спадат малки дървени, красиво изработени човешки фигури, които са за предпочитание пред тези от Таити, и особено една женска ръка, дърворезба в естествена големина, пръстът на която е извит нагоре така, както го държат таитянските танцьорки. Ноктите бяха дълги (те стърчаха почти един инч над върховете на пръстите), така както тук нямаха навик да ги носят. Човешките фигури и ръката бяха направени от едно дърво, което вече не се среща в Таити.

Изработката на по-малките дървени фигури бе по-изящна, отколкото на големите статуи. Но и огромните фигури едва ли можеха да бъдат творение на сегашното поколение. При жителите не видяхме нито някакво сечиво, което би могло да се употреби при скулптурна работа, нито нови каменни късове или някоя незавършена статуя. Как можеха тези хора, които едва смогваха да задоволят своите собствени нужди, да мислят за направата на такива големи статуи, които изискват усилията на целия народ? В никакъв случай не може да се каже, че на техния крал, с когото се запознахме, бе оказвано особено уважение. Не е за вярване, че такъв един мъж, на когото приживе се отдава толкова малко значение, след смъртта си ще бъде почетен с такъв разход на сили. Някои причини може би са довели острова до сегашното му

състояние. Да посочим само една: островът е вулканичен и вероятно дължи своя произход на дейността на подземния огън. Едно ново вулканично избухване може би е унищожило предишната по-висока култура до няколко случайно запазени останки.

Жителите ни окрадоха при няколко случая. Те не уважаваха собствеността даже и помежду си, когато искаха да ни предложат предмети за размяна. Веднъж видяхме как много, хора, стари и млади, бързо копаеха грудките в едно поле, засадено със сладки картофи, и ни ги продаваха. Тази търговия бе продължила няколко часа, когато дойде един друг и разгони останалите. Той бе истинският собственик, а другите го бяха окрали.

Единственият търговски артикул, от който имаше на пазара в големи количества, бяха сладките картофи. Даже и тях получихме само в малки количества, които стигнаха за няколко обеда на екипажа. Имаше толкова малко банани, диоскорей и захарна тръстика, че търговията едва си струваше труда. В замяна на това относно качеството нямаше какво повече да се желае, слънцето бе направило сока съвсем сладък. Бяха ни продадени не повече от петдесет кокошки. Не можахме дори да си набавим достатъчно вода.

На острова има три кладенеца: на първия водата бе сладка, но мътна; на втория бе негодна за пиене; на третия — миришеше и имаше дъх на сяр. С най-добрата вода се снабдихме през време на един дъжд с помощта на нашите платна.

Малкото прясна храна, която ни достави Великденският остров, все пак действава благотворно, а престоят на суша, който, изглежда, е извънредно препоръчителен за оздравяването, също направи своето. Колко малко основания имахме, за да се радваме, се разбра, когато отново бяхме в открито море и времето стана горещо. Сега се появиха възпаления на жлъчката, а моето собствено страдание се разгоря още по-силно. По лицата на всички, които бяха пребродили Великденския остров заедно с мен, от горещината се появиха мехури и колкото повече се лющеше кожата им, те по-силно страдаха.

Постоянен силен източен вятър подпомагаше нашето пътуване. Ако не откриех скоро земя, исках да се отправя към Маркизките острови. Тази група е била открита през 1595 г. от дон Алваро Менданя де Неира (испански мореплавател в Южно море (1541–1595), който между другото открил Маркизките острови, които назовал на

маркиз де Мендоса). Имахме на борда пътните описания на Менданя, за автор на които се смята Квирос, и ги проучвахме много грижливо. В тях местонахождението на островите е дадено така неточно, че що се касае до отдалечеността им от перуанския бряг може да се даде пълен простор на въображението. Пет дни един след друг плувахме в различни места, където нашите по-нови географи бяха напъхали Маркизките острови. Не малко се шегувахме, когато мнимите острови отново и отново се оказваха, че са от вода.

Времето бе ясно, а морето съвсем синьо. Една вечер по облаците и небето започнаха да се преплитат различни зелени цветове. Три дена по-късно, на 6 април, видяхме малък висок остров, който, колкото повече се приближавахме към него, толкова повече се обвиваше в мъгла. Нарекох го остров Хуудз, по името на младежа, който пръв го съгледа. Той спада към Маркизките острови, но както се вижда от пътните описания на Менданя, той не го е забелязал.

НОЩНИ ОГНЬОВЕ НА МАРКИЗКИТЕ ОСТРОВИ

На следния ден в изпълнения с изпарения въздух различихме трите острова, които от испанеца са били наречени Доминика, Сан Педро и Санта Кристина. Първият остров бе най-близо до нас. Цялата източна страна се състои от висока и стръмна скалиста стена, на северната страна има няколко гористи долини. Сан Педро не е толкова висок и не изглежда плодороден. Санта Кристина ни обещаваще най-много. Следобед влязохме в пролива между Доминика и Санта Кристина и скоро намерихме едно прекрасно пристанище, в което хвърлихме котва.

Туземците, които бяхме забелязали на брега, загребаха с лодките си към нас. Те не смееха да се приближат до кораба, преди да бях закрепил в такелажа няколко корена от чер пипер, които те ми подхвърлиха. Тогава те срещу нашите пирони ни продадоха няколко големи риби и напълно зрели хлебни плодове. Бяха добре сложени хора със светлокафяв цвят; но поради многото татуировки изглеждаха почти черни. Освен една престилка нямаха никакво друго облекло и седяха в тесни лодки, които придвижваха с кормилни лопати. Техният език бе по-близък до таитянския от който и да било друг диалект на островите на Южните морета. Щом се стъмваше, лодките, както и в Южно море, се скриваха, тъй като всички тези народности много обичат нощната почивка.

Многото огньове, които през нощта се виждаха между дърветата, даваха основание да се смята, че населението е многочислено. На следната утрин островът лежеше край нас чист от мъгла. На южната страна се издигаше нагоре стръмен планински конус, цялата северна страна бе заета от черна планина, една част от която бе подмита и висеше над морето, а нагоре до върха бе покрита с казуаринов храсталак. В дълбочина се издигаше висока планина, плоският връх на която напомняше Столовата планина на нос Добра Надежда. Няколко гористи долини се разстилаха от брега към тази стръмна планина. На върха ѝ имаше редове от колове, които бяха свързани помежду си така, както бяхме видели и при новозеландските хипахи.

На другата утрин веднага след изгрев-слънце дойдоха туземци с банани и хлебни плодове, които известно време разменяха честно. Когато станаме по-интимни, те започнаха да ни лъжат, като вземаха нашите пирони, без да ни подадат своите стоки. Няколко халосни изстрела сложиха край на тази нечестност. Обаче ужасът, който изстрелите предизвикаха, скоро изчезна и тъкмо исках да се кача в една лодка, някакъв туземец издърпа желязна пръчка от стълбичката на бордовата стена и заплува с нея към брега. Той не обърна ни най-малко внимание на изстрелите, които бяха дадени над него. Това безсрамие така възмути един офицер, който току-що излизаше на палубата, че той взе една пушка и застреля бедния човек. Хората мигновено опразниха залива и брега.

Трябваше да се готвим за бой, тъй като в гората започна да бие барабан и скоро се показаха много воители, въоръжени с копия и боздугани. Когато ги видях, аз с няколко отбрани моряци и морски пехотинци се качих в лодките и се отправих на брега. Тъй като те не предприемаха никакви неприятелски действия, аз тръгнах срещу тях, убеждавайки ги в приятелските си намерения, и ги склоних да седнат на земята. Тогава се опитах да им обясня, че не бихме убили техния другар, ако не бяхме окрадени от него, и че желаем да живеем в мир с тях. Ние не сме дошли тук с никакво друго намерение, освен да се снабдим с вода, дърва и прясна храна, като срещу това им предложим пирони, брадви и други полезни стоки. След това те очевидно се успокоиха и даже ни дадоха право, тъй като веднага ни заведоха при един поток, където намерихме прекрасна вода и отново ни продадоха няколко плода.

Татуировките на тукашните туземци са съвсем правилни и всички фигури по бузите, ръцете и краката си схождат едни с други. Изглежда, тези татуировки до известна степен заместваха дрехите. Най-големи грижи полагат те за украшението си на главата. Този накит с две снопчета черни пера от петел, които стърчат зад превръзката на челото, им придава хубав и благороден изглед.

Ниска планина, на която расте трева, висока половин човешки бой, дели залива от един друг, който е разположен по-далеч на юг. На оттатъшния склон на тази планина се излива водопад в хубав басейн, от който водата изтича в морето. Следователно островът притежава значително водно богатство, а при такъв един климат цялото

плодородие зависи от него. Това за нас бе изгодно, защото получихме много плодове и зеленчуци, а също кокошки и свине. Между жителите на островите, които търгуваха с нас, бяха и тези на Санта Кристина. Цените станаха по-неизгодни, защото вече нямаше желаещи за нашите малки пирони; не бе кой знае какво и търсенето на големите, а никой не искаше да вземе нашите мъниста. Но панделките и плата оставаха все така желани, а червените накити с пера от Тонгатабу можехме да сменим с най-големите свине. Не ни се удаде да изкачим стръмната планина в дъното на залива, затова не можахме да изследваме палисадата на върха ѝ. Жителите, изглежда, наблюдаваха без удоволствие опита ни да се изкачим на тая планина, но без страх ни пуснаха в жилищата си. Те лежат на издигната каменна подложка, която без съмнение е предназначена да задържа влагата.

ПРИЛИКИ С ТАИТИ

Маркизките острови напомнят Дружествените острови, само дето липсват кораловите рифове, на които последните дължат сигурните си пристанища, както и хубавите равнини. На Маркизките острови има същите плодове и корени, както и на Таити, като се изключи таитянската ябълка с вкус на ананас. Плодът на хлебното дърво тук е много по-голям и толкова сладък, че едвам можахме да го ядем. Той е най-главното средство за прехрана на туземците и се яде понякога ферментирал, понякога пресен, но в такива случаи винаги е печен. Никога не видяхме жителите да ядат месо, въпреки че имат кокошки и свине. Тяхното питие е водата, защото кокосовата палма е твърде рядка, за да може да си доставят много мляко. Тъй като имат корени от пипер, вероятно не им е непознато опиващото питие.

Танците, лодките, платната и греблата, облеклото, обичаите, езикът на жителите са сходни с таитянските, също както и чертите на лицето и цвета на кожата, ако в случая с цвета се вземат за сравнение по-долните съсловия. На местен език Санта Кристина се нарича Вайтаху (*Tauiata*), Доминика — Шиваоа (*Hiva-oa*), Сан Педро — Анатейо. При името Шиваоа ни направи впечатление една особеност — в списъка от острови, който Тупиа и различни жители на Дружествените острови бяха съставили за мен, се среща един остров Шивароа. Тъй като островитяните от Маркизите не могат да изговарят буксата „р“ Шивароа и Шиваоа е едно и също име.

Когато испанците открили Маркизите, те установили, че жителите са приветливи, добродушни и миролюбиви хора. Ние бяхме посрещнати от тях със същата приветливост. Те се приближаваха към нас със символи на мир, доставяха ни хранителни припаси и ни най-малко не проявиха злопаметство, когато причинихме смъртта на един от техните другари, като непосредствено след това ни пуснаха в жилищата си. От друга страна, не искам да премълчавам, че кражбите започнаха отново веднага след като бе преминал първият ужас.

В НАЙ-ОПАСНАТА ОБЛАСТ НА ЮЖНО МОРЕ

При по-нататъшното ни пътуване в югозападна посока трябваше да навигирам с най-голяма предпазливост и през нощта винаги да дрейфувам, защото сега бях близо до архипелага на Ниските острови (*групата Помоту*), който с право се смята за една от най-опасните области в Южното море. Шоутен го нарича Лошото море, Рогевайн — Лабиринтът. Последният загубил при тези острови един от своите кораби. Таитяните знаеха за тази злополука и това е едно ново доказателство за връзките, които съществуват между островите на Южно море.

На 17 април стигнахме до първия от тези острови и познахме, че това е най-източният от островите Джордж на Байрън. Той е нисък, песъчлив и в действителност не е нищо друго, освен елипсовиден скалист риф, дълъг шест морски мили. На по-високите места имаше гъста гора, над която се издигаха короните на палмите. Където нямаше дървета, брегът бе толкова нисък, че морските вълни стигаха чак до лагуните, които и тук не липсваха. Спокойната вода на това море, която на равните места бе млечнобяла, беше в най-красив контраст с пенещия се прибой с цвят на берил^[1]. Ние плувахме близо до западния бряг и виждахме същите аленочервени скали, които бяха направили впечатление и на Байрън.

По време на нашето пътуване на брега идваха въоръжени туземци, а жените бягаха към по-отдалечените места с вързопи на гърбовете. От нас се страхуваха, вероятно защото тук екипажът на Байрън бе убил няколко души. На югозападния край на острова вътрешното езеро бе във връзка с морето и аз наредих да се изследва този пролив. Дъното се състои от остри корали, които биха прерязали всяко котвено въже. Жителите се бяха събрали въоръжени на северната страна на канала, но се проявиха като миролюбиви и ни донесоха кокосови орехи. Господата Форстер и д-р Спарман се смесиха с тълпата и бяха приети така добре, че се осмелиха да отидат по-надалеч. Обаче при един нос, който се вдавал навътре в езерото, те видели голяма група туземци да прегазват водата и да мъкнат копия, и

при тази гледка сметнали, че отстъплението е за препоръчване. Идваха все повече такива въоръжени хора, които носеха или дълги боздугани, или копия, върховете на които бяха направени от опасните шипове на бодлив скат, или пък прътове. Те, изглежда, искаха да ни попречат да отпътуваме с лодките и когато се отделихме от брега, почнаха да хвърлят големи камъни. Тази геройска постъпка ги направи много горди. Това видяхме по оживените жестове, които съпровождаха високите им разговори.

Жителите на островите Джордж правят впечатление на по-диви, отколкото племената, живеещи на по-високите острови, на които те иначе приличаха във всички отношения. Мъжете не носят нищо друго, освен една престилка, жените се закриват от хълбоците до колената. Татуировките им представляват риби, защото от риба се състои и храната им. Банани нямаше и въпреки това туземците веднага познаха този плод, когато Хедиди им го подари. Следователно вероятно понякога посещават по-високите острови, където те виреят.

Кокосовата палма е голямото богатство на този остров. Преди орехът да узрее, той съдържа мляко, добро на вкус и сладко. То утолява жаждата по-добре от всяко друго питие. Когато узрее, в него се образува ядка, която в началото прилича на тлъст каймак и постепенно става твърда и мазна като бадем. Това масло се изстискава и се използва за натриване на кожата и косите. Ядката е питателна храна. Твърдата черупка се използва за чаши за пиене и за други съдове, влакнестата кора дава добри еластични въжета и от нея по различни начини се изработват накити. С най-горните и дълги листа се покриват колибите, от тях се плетат и кошници. От вътрешността се прави плат, който при този мек климат добре запазва тялото, а стеблото на старото дърво, от което вече не могат да се очакват плодове, служи и за подпора на някоя колиба или за мачта на лодка.

[1] Минерал със зеленикав цвят. Смарагдът е вид берил. — Б.пр.

КАК ВЪЗНИКВАТ КОРАЛОВИТЕ РИФОВЕ

Възникването на тези острови е достоен за възхищение пример за действието на природата. Както е известно, коралът е черупката на едно съвсем малко червейче, което строи скали, които стигат до повърхността на морето и върху тях живеят много хора. Броят на тези коралови рифове е невероятно голям и ние далеч не всички ги знаем. Повечето от тях се срещат на изток от Дружествените острови. Квирос, Шоутен, Рогевайн, Уолис, Картрет и Бугенвил открили много острови от този вид и установили, че един отдалечен на двеста и петдесет морски мили от Таити е още ненаселен. Заслужава по-подробно разглеждане въпросът, защо те на изток се срещат по-често и образуват цял архипелаг, докато на запад от Дружествените острови са разположени поединично. Наистина там има една голяма група коралови острови, Островите на приятелството, но те съществено се различават от източните, преди всичко по по-ранния си произход, по-големите си размери и по това, че са по-богати на почва. На островите Джордж, върху една скала, която незначително се подава над водата, има слой груб бял пясък, който е смесен с корали и миди. А отгоре е разположен много тънък пласт плодородна земя. Изворите, които се срещат тук-там, дават точно толкова вода, отколкото имат нужда жителите.

При по-нататъшното си пътуване стигнахме до три други острова, един от които бе дълъг около осем морски мили и имаше голяма лагуна. Доколкото забелязах, откъм наветрената страна тези острови са най-плодородни и най-много се издигат над морето. Това е едно щастливо обстоятелство за мореплавателите, които иначе биха се разбивали о скалистите рифове, преди да забележат опасността. Когато Ниските острови бяха зад нас, ние за голяма радост на всички се отправихме към Таити. Надявах се да намеря там богат запас от пресни продукти, който да осигури щастлив край на цялото пътуване. Нашите астрономи искаха да направят наблюдения, по които да регулират единствения годен хронометър, който ни бе останал, нашите естественици се надяваха на по-богати трофеи, отколкото бе дал

първият ни престой, който бе съвпаднал със зимните месеци. Най-много се зарадва нашият приятел Хедиди. Той знаеше за Таити от описанията на своите роднини, обаче сам никога не бе го виждал. Общуването му с нас, далечните острови, които познаваше, и украшенията и дреболиите, които той през време на пътя бе събирал много грижливо, щяха да предизвикат всеобщо удивление. А оръжието, което му бяхме поверили, щеше да му спечели възхищението на всички негови съплеменници.

Тази нощ никой не напусна палубата, докато се съмна, и всички гледаха към Таити, който съзряхме едва на сутринта.

Ние разпознахме всички местности, край които плувахме, включително и залива Матавай, където хвърлихме котва на 22 април 1774 г. към осем часа сутринта.

НОВОТО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ НА ТАИТИ

Цяла флота от лодки ни снабдяваше с таитянски ябълки, кокосови орехи, хлебни плодове, банани и риба. Рибите ни ги носеха живи в корита, които бяха закрепени под водата между двойните канута, и от предната и от задната страна имаха цедилки от клонки на дървета, през които водата минаваше свободно.

Хадиди можеше да бъде възхитен от приема, който му бе устроен. Не само сестра му, която бе омъжена за един уважаван човек и живееше съвсем близо до брега, но и всички таитяни изобщо го отрупваха с внимание. Поднасяха му подобрани ястия, подаряваха му най-хубавите дрехи, а момичетата се надпреварваха да спечелят благосклонността му. Чувственият човек, когото общуването с нашите моряци в никакъв случай не бе могло да направи по-добър, се постара да се задоволи във всяко едно отношение.

През последните осем месеца бяха настъпили положителни промени. Не само че през това годишно време всичко бе зелено и дърветата отрупани с плодове, а в потоците имаше много вода, но и благосъстоянието се бе повишило. Видяхме много новопостроени къщи; и докато в никакъв случай не може да се каже, че по-рано получихме достатъчно свини, сега ни донасяха толкова много, че трябваше да направим на брега една кочина. При нашите разходки видяхме много нови насаждения и на разни места канута, които предстоеше да бъдат спуснати във водата. Това изгодно развитие, изглежда, не се дължеше само на благотворното действие на мира; дял за това имаше и разумното управление на новия крал.

Най-много се търсеше накитът с пера от Островите на приятелството. И най-малките парченца, украсени с такива пера, се сменяха за най-големите свине. Всеки ден ни обграждаха канута на командуващите другите райони, които бяха слушали за нашите скъпоценности. За това украшение се даваше и най-ценното: войнишките шлемове и даже забележителните траурни дрехи, които са от най-скъпоценните материи и се правят с прилежание и голямо умение. И най-малкото перо се ценеше много повече, отколкото

мънистата или пироните и парченце плат, украсено с такива пера, предизвикваше възхищение, по-силно от което един европейец не би изпитал, ако му подаряха някой скъпоценен диамант. Обереа също бе чула за нашите съкровища и ни направи посещение, което според нейното собствено откровено обяснение нямаше никаква друга цел, освен да ни моли за пера. След перата особено много се търсеха предметите от Тангатабу, Великденския остров и Санта Кристина. Украшенията за глава с пера на двата последни острова и кошниците, и боядисаните платове на първия бяха хищно разграбени. Търсеха се даже и рогозките от Тонгатабу, въпреки че те малко или даже никак не се различаваха от таитянските. Нашите моряци използваха това сляпо преклонение пред чуждото и продаваха на жителите като уж произведени в Тонгатабу рогозки, които бяха получили в други заливи, даже и в самия Матавай.

Крал Оту напълно се бе отърсил от своята плахост. Цялото население на Таити го обичаше, още повече че привързаността към техните крале и главатари е характерна черта на този кротък народ. Втората му сестра, двадесет и шест годишна, омъжена, се ползуваше с голямо уважение сред жените. Тя придружаваше брат си при всички посещения, които той ни направи, и винаги я дарявахме богато. Един ден, когато тя бе в каютата заедно с мен, с по-възрастния господин Форстър и своя брат тайно прошепна нещо на брат си, а той веднага отвлече вниманието на господин Форстър с въпроси. Господин Форстър се престори, че не обръща внимание на принцесата, но много добре видя как тя задигна няколко големи пирона и ги скри в гънките на дрехите си. Тя би могла да получи не само тези, но и много други пирони с една обикновена молба, но тайното придобиване за нея бе по-привлекателно.

ВОЕННАТА ФЛОТА НА ТАИТИ Е ГОТОВА

Една сутрин, когато плувахме към брега, бяхме изненадани от зрелище, което никой от нас не предполагаше, че ще види в Южното море. Край брега имаше голяма флота с много екипаж и бреговата ивица гъмжеше от хора. Преброихме не по-малко от сто и шестдесет големи двойни военни канута, всички дълги от петдесет до деветдесет фута, и освен това още сто и седемдесет по-малки. Чрез напречни и надлъжни пръти, които придават на плавателните съдове устойчивост и ги свързват един с друг, се получават междинни пространства и във всяко от тях седи по един гребец. За войните е предназначена платформата.

Плавателните съдове бяха в пълна бойна украса. Стълбовете на подобната на човка кърмова палуба бяха намазани с червена боя и украсени с черни снопчета пера. Всяка лодка имаше бял вимпел, а на някои, които принадлежаха на командирите на различните подразделения, бяха вдигнати раирани флагове с червени гюлета. Още повече се бяха издокарвали войните. Облеклото им се състоеше от три големи къса плат с една дупка в средата — за главата. Най-долното парче бе бяло, средното червено, а най-горното и най-късото — кафяво. Над тези дрехи те носеха плетени ризници, на които перата и зъбите от акула придаваха гиздав вид. Неколцина имаха на главата шлемове със странна форма. Освен това командирите бяха украсени с дълги закръглени шлейфове от жълти и зелени пера, които висяха на гърба.

Всички военни канута бяха наредени край брега в съвсем права линия. Зад тях чакаха по-малките канута, определени отчасти за нощуване на командирите, отчасти за подвоз на хранителни припаси. В някои имаше бананови листа и в тях щяха да бъдат полагани убитите. Във всички военни канута на платформата бяха сложени големи вързопи копия и дълги геги, а във всяко имаше купчина от тежки камъни.

Командирът на флотата Тохах бе шестдесетгодишен едър и пъргав мъж с благородно и любезно държане. Когато ни посети заедно с краля, неговото държане показва, че разбира от моряшкия занаят. Той

разгледа много внимателно всички части на кораба, а особено мачтите и въжетата и с разумни въпроси се осведоми за ползата и целта на всяко нещо. От своя страна кралят се забавляваше да обяснява на своя адмирал нашите навици. Той му показва как трябва да слага сол на месото и да пие вода. Пред всички други питиета Тохах предпочете ракията и я нарече английска вода. Нашата кухня хареса и на двамата.

При това посещение узнахме целта на тази силна флота. Остров Аймео се бе разбунтувал и трябваше да бъде подчинен. На шега обещах на краля и на адмирала, че ще ги придружа и ще ги подпомогна с моите оръдия. След като се посъветваха помежду си, те заявиха, че не могат да приемат нашето предложение, защото щели да нападнат Аймео едва пет дни след нашето заминаване. Смятам, че това не е истинската причина, а защото не желаеха да дължат победата си на нас. Жителите на Аймео щяха да припишат поражението си на нашите оръдия и от това щеше да пострада доброто име на Таити.

Тохах заповяда на флотата си да направи пред нас учение. Една след друга лодките излязоха с гребане през тесния отвор на рифа и от другата страна веднага всички образуваха обща плътна линия. Гребяха така равномерно, като че ли едно-единствено гребло движеше всички тези плавателни съдове. Един командир, който стоеше на средното кану зад определената за военните площадка, даваше на гребците сигнали с клон от дърво. Беше ни показано също така как се отбраняват от метателно копие. Те опират своето копие на земята, така че то образува с тялото ъгъл от 25 до 30 градуса. Ако долети някое копие, движат оръжието си надясно или наляво и отклоняват изстрела.

ХЕДИДИ СЕ ЖЕНИ

Междувременно Хедиди бе използвал много добре привилегированото си положение. Винаги го виждахме сред купчина таитяни, на които разправяше за белия дъжд, за скалите, които на топло се превръщат във вода, и за страната на постоянния ден. Когато неговите приятели посещаваха кораба, той им служеше за водач и обясняваше всичко по свой начин.

Най-голямо любопитство предизвикваше запазената във винен спирт глава на един новозеландец, който е бил убит и изяден целия, с изключение на главата. Таитяните го нарекоха Те-Та-ай или човекоядеца. Както ни разправиха, между тях имало поверие, че едно време и на техния остров живели човекоядци, много силни хора, които постепенно измрели. Това поверие, което ни бе потвърдено от Хедиди, може би се отнася за отделни канибали, които случайно са слезли на острова, или пък описва стари нрави. Испанците говорят, че на Таити имало обичай да се пренасят човешки жертви, а и аз бях чул за това при моето първо пътуване. Такива жертви често са остатъци от канибализма.

По това време научихме, че Хедиди се бил оженил за дъщерята на един главатар. Той ни посети заедно с нея и ние видяхме една още съвсем млада, дребна на ръст и не особено хубава жена. Тя майсторски умееше да проси, разхождаше се из целия кораб и навсякъде измолваше подаръци — корени, пирони, бельо и червени пера. Младоженецът ни разправяше, че е приет в едно много видно семейство, бил му подарен слуга и щял да получи имот. Той бе изоставил намерението си да дойде с нас в Англия, но искаше да ни придружи до Раиетеа, за да продаде това, което притежаваше там, и на другите Дружествени острови. Той ми представи няколко роднини, между които и своя брат и по негова молба аз им разреших да дойдат с нас до другите Дружествени острови.

Яви се и един младеж на име Нуна, който поиска да ни придружи и имаше намерение да посети Англия. Господин Форстер искаше да му даде възможност да се обучи за ковач и дърводелец, така че да може

след завръщането си да стане полезен член на таитянското общество. Въпреки това аз отклоних неговата молба, защото бе повече от съмнително, че някой английски кораб скоро ще посети отново тази част на Южного море.

За сбогуване ние уредихме на населението още едно, както те го нарекоха, „английско празненство“. Ние дадохме в посока към морето слаби топовни изстрели и жителите се възхищаваха от гледката, която представляваха падащите във водата снаряди. Още по-голямо удоволствие им доставиха ракетите и светлинните куршуми, които изстреляхме. Те ни сметнаха за магьосници, тъй като можехме, когато пожелаем, да предизвикаме светкавици и звезди.

Прохладният вятър бързо ни отдалечи от красивия остров. Той бе още в нашето зрительно поле, когато на самия кораб преживяхме една изненада. Това бе едно младо момиче, което с нас искаше да се върне в своята родина, остров Раиетеа. Преди няколко години тя се бе оставила да бъде отвлечена на Таити от един възлюбен. Родителите ѝ бяха още живи и тя не можеше да преодолее тъгата по тях. Не се страхуваше от недружелюбно посрещане, и то с право, тъй като на тези острови лесно прощават младежките прегрешения. Бе дошла на кораба заедно с Оту при последното му посещение и се бе скрила, защото кралят изрично бе забранил на всички жени да напускат острова заедно с нас. Поради нейното присъствие времето, за което преплувахме разстоянието до Хуахайне, ни се стори кратко. Тя бе облякла униформата на един офицер и толкова се харесваше с нея, че не искаше да сваля тези дрехи. Ядеше на една маса с нас и се подиграваше с жените на Таити, които смятаха, че е признак на изисканост да изядат храната си сами.

ПРИКЛЮЧЕНИЯ НА ХУАХАЙНЕ И УЛИЕТЕА

На следната утрин, на 15 май 1774 г., пред нас се появи остров Хуахайне. Жителите бяха по-разумни от тези на Таити. Червените пера бяха за тях без особена стойност и те искаха все повече пирони и брадви. Тъй като железните ни сечива бяха намалели чувствително, можахме да си набавим малко хранителни продукти; но още на Таити се бяхме снабдили с всичко в изобилие.

За наша изненада един от първите посетители на борда бе същият този Пореа, който на времето бе отпътувал от Таити заедно с нас и на Раиетеа внезапно ни бе напуснал. Той ни разправи, че не бил останал доброволно. Тогава, когато бързо ни донесе обратно рога с барута, едно младо момиче го поканило да отиде до някакво уединено място. Но вместо възлюбената се появил бащата заедно с няколко яки момчета, които здраво го набили, откраднали му европейските дрехи и го задържали до нашето заминаване. Щом получил свободата си, той се отправил към Хуахайне и тук, ако се съди по охранения му вид, добре му вървеше. От това печално произшествие можеше да се заключи, че тук младите момичета невиннаги се ползуваха с необузdana свобода по отношение на родителите си.

Заварихме крал Ори още по-сънлив и поостарял, отколкото порано. Очите му винаги бяха силно възпалени, а цялото му тяло измършавяло. Причина за това бе любовта му към опияняващата пиперена напитка, която никога не му стигаше и която той пиеше в големи количества. Под владичеството на този слаб човек жителите даваха свободно воля на грабливите си наклонности. Много пъти нападаха мои хора, когато те бяха сами, и ги ограбваха и биеха. Също и момичето, което бе дошло с нашия кораб от Таити, пострада от тях. Когато един път слезе с нас на брега, тя бе малтретирана и трябваше да се лиши от офицерските си дрехи. Тя така се изплаши от това, че вече не смееше да мръдне от борда без нас.

Но тя щеше да изтърпи и още едно по-особено оскърбление. Заедно с няколко офицери тя отиде на една хива, един вид пантомимен танц, и твърде късно забелязала, че на сцената импровизирано

представят нейната собствена история. Тя щяла да потъне в земята от срам, но въпреки това трябвало да изгледа всичко до края. Последната сцена представлявала приема, който тя щяла да намери при своите родители, и не предвещавала на бедното момиче някакво особено любезно посрещане.

При нашите екскурзии видяхме, че при отглеждането на черничевите дървета се проявява особена грижа, земята между тях е прочистена много грижливо от бурени и е наторена със счукани миди. На много места на острова бяха изгорили папрата и храсталаците, за да обработят почвата.

Когато заминахме, приятелите на Хедиди останаха на острова, но нас ни придружи един друг островитянин, който трябваше да предаде послание от Ора до краля на Борабора. Този посланик изглеждаше много простоват човек, но въпреки това добре пазеше тайната на своето поръчение. Името му бе много подходящо за посланик, той се казваше Бързай-Бързай.

По обед на 24 май хвърлихме котва в пристанището на остров Улиетеа (*Raiatea*). На брега имаше множество канута, а всяка колиба бе приютила толкова хора, колкото можеше да побере. Това бяха ерои, членове на онова общество, в което всички здраво държат едни за други, те бяха уредили тук една от своите срещи. Понякога пътуват от остров до остров, пият, гуляят и се отдават на разгулен живот. Бяха само хора от висшето съсловие, както изглежда главатарите. Бяха дошли от Хуахайне в седемдесет канута и си бяха донесли много продукти и пиперови корени. Някои имаха големи татуировки. Те бяха толкова помногобройни, колкото по-висок бе рангът на дадения човек в обществото. Всички членове на обществото се съревноваваха в гостоприемство и любезност. Хедиди, който също принадлежи към това общество, ми призна, че най-вече на това трябва да благодари за вниманието, с което бе приет на Таити. Това, че ероите убиват децата, които им раждат техните жени, ги безчести. Когато Тупиа на времето чу, че кралят на Англия има многобройно семейство, даде да се разбере, че той като бездетен мъж се смята за по-високопоставен. Изглежда, че останалите жители имат в това отношение подобни възгледи или поне членовете на обществото се радват на високо уважение и се ползват с различни права. В замяна на това са задължени да отбраняват страната. Те са големи обожатели на

плътските радости, пият, ядат, пеят, танцуват и както изглежда, нощем се отдават на истински оргии, при които не се допуска никой, който не спада към тях. Част от членовете са женени, други живеят в незаконен брак. Към нас те бяха много гостоприемни и много пъти ни канеха, но ние предпочитахме да обикаляме из острова.

Един ден на обед ми дойде на гости Ореа, главатарят на този район, и изпи цяло шише вино, без след това да изглежда пиян. Той бе много приказлив и все питаше и питаше за това, което ни бе направило впечатление в посещенията от нас страни. След като дълго ме слуша, той каза:

— Вие наистина много сте видели, но аз мога да ти кажа за една страна, която ти положително не познаваш. Тя лежи само на няколко дена път оттук и се обитава от огромни великани, големи колкото вашата мачта и дебели колкото горната част на корабния ви винт. Те са добри хора, но не трябва да ги сърдиш. Толкова са силни, че могат да обгърнат един мъж и да го захвърлят в морето по-далече, отколкото ние хвърляме камък. Ако пътуването ти те заведе там, внимавай да не прегазят морето, да вземат кораба ти на рамо и да те пренесат на сушата.

Той нарече острова Миро и разказа историята по такъв начин, като че искаше да се надсмее над моите описания, които смяташе за измислица.

В къщата на Ореа видяхме един пантомимен танц, в който главната роля се изпълняваше от неговата дъщеря. Една от сцените представляваше разбойническо нападение над хора, на които бяха дали моето име и имената на някои от моите спътници. Съдържанието на една друга сцена бе нападение на воители от Борабора и при тези пантомими се нанасяха силни удари с ремъци. Най-необикновен бе мотивът на следващата сцена: едно раждане. Ролите както на лехусата, така и на детето се изпълняваха от мъже, а за последното бяха избрали един особено едър и силен младеж. При тези сцени туземците най-добре се забавляваха и особено жените бяха извън себе си от удоволствие. Смяхът им стана особено силен, когато новороденото веднага започна да тича по сцената и така бързо се движеше, че останалите едва можеха да го настигнат. В заключение един му натисна носа с юмрук. Затова предполагах, че с новородените се

отнасят именно така, още повече че се срещат почти само хора, на които носът горе при основата е сплеснат.

КОЛЕНЕ НА СВИНИ НА УЛИЕТЕА

Когато Хедиди ни разказа, че притежава на острова много земя, ние се отнесохме към това с недоверие, но сега той ни даде голям прием, който ни убеди, че имението му наистина съществува. Той живееше в североизточния район и в наша чест пожертвува една свиня, при умъртвяването на която присъствувахме. Трима души хванаха животното, което трябва да тежеше около петдесет фунта, сложиха го на гръб и го удушиха, като туриха един дебел прът напреко на шията му и натискаха от двете страни с всички сили. Минаха десет минути преди свинята да умре. Тогава я опърлиха на огъня, очистиха я на близкия плаж, като я натриха с пясък и чакъл; след това я разпраха и изкормиха. Задушиха я по същия начин, както това става и на Таити, в една дупка с горещи камъни. Хедиди предостави месото на нас, а туземците, всичките хора от по-горното съсловие, трябваше да се задоволят с кръвта и сланината. Обикновените хора, голяма тълпа от които ни наблюдаваше, не получиха от яденето нищо.

Хедиди много често ни бе разправял за твърде образовани хора, които той наричаше татао-реро или учител. Тук видяхме един такъв учител, който бе много словоохотлив с по-стария господин Форстер.

Освен по-видните божества има и много по-низши, между тях и лоши духове, които убиват хората през време на сън и причиняват различни злини. Родината им е един необитаван остров, Мануа, където живеят под образа на едри, силни мъже, които вървят на всички страни и поглъщат всекиго, който се доближи до брега. На боговете се жертвуват месо от свине и кокошки, различни плодове, а на Таити също и хора. Когато веднъж посетих там едно гробище и видях изложените предмети, чрез преводача попитах моя таитянский спътник дали се принасят в жертва и хора, той, без да се двоуми, отговори: „Да, лоши хора.“ На моя следващ въпрос, дали се принасят в жертва и главатарии, и знатни хора, ми бе отвърнато: „Но те си имат свине.“ Принасят ли се в жертва на боговете обикновени хора тогава, когато не са извършили никаква простъпка? — запитах аз наново. „Лоши хора“, бе единственият отговор и си останах с това обяснение. Поради това

заклучих, че се принасят в жертва само хора от обикновения народ и то само тогава, когато не могат да се откупят. Както ни каза Омай, от върховния свещеник зависи кой ще бъде избран за жертва. Когато народът се събере, самият той влиза в култовото помещение и остава известно време. Щом излезе оттам, разказва, че е видял големия бог и е говорил с него (едно преимущество, което само той притежава) и че той иска да му бъде принесен в жертва човек. След това по име назовава този, на когото се е паднала тъжната участ. Но вероятно този избор пада винаги върху някого, когото свещеникът мрази. Него го убиват на самото място и ако все пак стане необходимо, свещеникът притежава достатъчно хитрост, за да убеди народа, че човекът е злодей.

Младото момиче, което бяхме довели от Таити, напусна кораба ни на първия ден и не присъствуваше при нашето заминаване на 5-и юни. Всички туземци дойдоха на борда и всички бяха натъжени, най-вече Хедиди. Хълцайки и плачейки, той тичаше от каюта в каюта и си вземаше довиждане с всекиго, като го прегръщаше. Накрая се изтръгна и се качи на своето кану, откъдето продължи да ни гледа, без да ни изпуска из очи. Бяхме вече далече във от кораловия риф и едва можехме да го различаваме, а той още протягаше ръце към нас.

За нас той бе потвърждение на старото правило, че човек има най-малко значение в собствената си страна. Почтителното уважение, с което го даряваха на Таити, тук не му се следваше. Всичките му роднини, а техният брой не беше малък, очакваха от него подаръци, за които даже не му бяха благодарни. Докато му оставаше нещо от богатствата, които бе придобил с опасност за живота си, той раздаваше с пълни шепи. Скоро вече не притежаваше нищо друго, освен няколко червени пера и други дреболии, които бе предназначил за краля на Борабора. Започна даже да ни моли за подаръци, с които да задоволи роднините си. В момента на сбогуването Мореа ме попита за името на моя морай или гробище. Аз му назовах Степни, името на енорията, в която живеях в Лондон. Трябваше няколко пъти да повтаря тази дума, докато той можеше да я изговаря, и тогава стотина гласа едновременно извикаха: „Степни, мораино Тути!“ („Степни, гробището на Кук!“). Скоро след това господин Форстер ми разказа, че един от приятелите му на сушата му задал същия въпрос. Той отговорил по-сполучливо от мен, като казал, че един моряк не би могъл да знае къде ще бъде

неговият гроб. Какво по-голямо доказателство за приятелство можеха да ни дадат тези хора, от това, че искаха да си спомнят за нас тогава, когато нас самите нямаше вече да ни има? Бяхме им казали, че ни виждат за последен път и затова те искаха да знаят мястото, където нашите тела щяха да се превърнат в прах.

С удоволствие бих посетил прочутия Борабора, но на борда си имах всичките необходими пресни продукти, островът лежеше твърде много встрани от моя път, а времето ми бе ограничено. Затова се отказах от плана си, взех си довиждане с тези прелестни острови, за които природата така разточително се е погрижила, и се отправих на запад.

СБЛЪСКВАНИЯ НА ОСТРОВА НА ДИВАЦИТЕ

На 20 юни съгледахме един остров, на който отдалече различихме дърветата. Когато се приближихме, видяхме, че към брега бързат много хора с тъмен цвят на кожата, главата и хълбоците на които бяха обвити в бял плат, а в ръцете си имаха оръжия. На брега лежаха няколко канута, а на един склон се издигаха кокосови палми и това ни мамеше да слезем.

Заповядах да спуснат две лодки и се качих на тях с доктор Спарман, господин Ходжес и двамата господа Форстер. Близко до брега се простира коралов риф и едва след като се лутахме известно време, намерихме едно място, където прибойт не бе опасен. Тогава напуснахме лодките и се изкатерихме на най-близката скала, на която останаха за прикритие няколко морски пехотинци и моряци. Цялата горна повърхност на скалата се състоеше от остри корали, без ни най-малък примес от почва и въпреки това там имаше малки храстовидни растения, каквито обикновено се срещат на тези ниски острови.

Изкачвах се по един овраг и тъкмо пристъпвах в гората, чух шум, като че ли някой падаше от дърво. Върнах се при моите приятели и не след дълго откъм оврага се появи един туземец. Горната част на тялото му до хълбоците бе боядисана черно, носеше украшение за глава, на което бяха набучени пера, и в ръката си имаше копие. Зад него в оврага постепенно започнаха да се чуват различни гласове, но самите хора не можехме да видим. Той не обърна внимание на приятелските думи, които му извикахме на всички езици на Южното море. След малко отпред изскочи още един, видимо съвсем млад мъж, и започна да хвърля големи камъни. Макар че бяхме отдалечени на петдесет крачки, д-р Спарман бе така зле ударен, че в яда си стреля. Той не улучи, жителите се скриха и ние се качихме на лодките, за да търсим друго място за слизване.

Загребахме към сушата през един отвор на кораловия риф. Морските стрелци отново останаха като ариергард и ние слязохме. Видяхме няколко канута, които бяха по-обикновени, отколкото на другите острови и тъкмо сложих в тях подаръци, когато тълпа туземци

се спуснаха в едно дере и с яростни викове се отправиха към нас, като размахваха копия. Опасността бе така непосредствена, че искахме да стреляме, но всичките наши оръжия направиха засечка. Окуражени от безпомощността ни, туземците хвърлиха срещу нас две копия. Едното прелетя близо до рамото ми и би ме улучило, ако не се бях обърнал навреме, второто профуча толкова наблизко до бедрото на младия господин Форстер, че черната боя, с която бе намазана дръжката, остави петно на панталоните. В същия миг откъм мястото, където се намираха нашите морски стрелци, чухме същински барабанен огън. Те бяха забелязали втора група туземци, която се промъквала откъм гърба ни, за да ни отреже пътя за отстъпление. Ние се върнахме обратно на лодките. Враговете ни продължиха да упорствуват, най-настойчиви бяха двама воители, които размахваха копия върху една скала дотогава, докато единият от тях не бе ранен от продължаващия огън. Поради лошия прием, който ни бе оказан от жителите, нарекох острова Остров на диваците (Севидж Айленд).

Скалите на този остров отчасти бяха подкопани от водата и в тях имаше много пещери, някои от които бяха твърде забележителни и с големи размери. Сводовете им почиват на колони, на които играта на вълните е придала най-чудновати форми. В една от тези пещери бе светло като ден.

ПРИЯТЕЛСКИ ПРИЕМ НА АНАМОКА (НОМУКА)

На 24 юни вечерта предположих, че съм близо до остров Анамока или Ротердам, и заповядах да свият платната. Тази мярка се оправда, защото още в два часа стражата чу шума на прибоя. Когато съзряхме земя, пред нас се оказаха обичайните формации: няколко ниски острова, обградени от голям общ коралов риф. Още бяхме отдалечени на една морска миля, но въпреки това няколко канута загребаха към нас. Но те не можаха да ни настигнат, защото бяхме по-бързи от тях и се отправихме край островите на север. Голямата разлика между държането на тези островитяни и това на дивите обитатели на последния остров ме убеди, че с право съм нарекъл тези острови Острови на приятелството. На следния ден проплувахме тихото, гладко море между рифа и ниските острови. Сега видяхме, че те са по-високи от повечето коралови острови и са покрити с групи дървета и даже с цели гори. Вероятно бяха населени доста гъсто, тъй като между дърветата на брега се виждаха много къщи. На източния край на един от островите се издига отвесно бяла скала, която изглежда като срутения бастион на някоя крепост, а на върха ѝ има гора, която я прави още по-живописна.

Към обед вятърът започва да утихва. Канутата на островитяните приличаха на туземците от Тонгатабу. За нашите корали и пирони ни дадоха банани, грейпфрути и кокосови орехи. От тях узнахме, че съседните острови се наричат Голям и Малък Манго, Голям и Малък Намако. Голям Намако или Анамока, наречен от Тасман Ротердам, бе целта на нашето пътуване.

В морето между тези острови намерихме навсякъде дъно, дълбочината бе от 9 до 50 фадена. Стръмният бряг на остров Анамока, най-големия от всички, напомняше по форма на Острова на диваците. Когато хвърлихме котва, един от туземците хвана нашия отвес и го пусна едва след като два пъти стреляхме по неговата лодка. Изглежда, останалите не одобриха постъпката му, защото го хвърлиха във водата и му дадоха да разбере как се стига до брега с плуване. Те ни донесоха

плодове, орехи и корени, живи яребици и няколко вече приготвени гозби, между които имаше и една пушена риба.

Щом разбраха, че имаме нужда от продукти, пазарът бе наситен с всичко. Цялата задна палуба се изпълни с грейпфрути, които имаха великолепен вкус, а диоскорейя получихме толкова много, че екипажът няколко седмици имаше достатъчно от нея. Бяха ни донесли и пълни лодки с оръжия и домашни прибори. Свине и кокошки имаше по-малко. Вода за пиене намерихме в едно езеро близо до брега.

Многото дървесни насаждения превръщаха целия остров в градина. Пътят водеше през поляни и над част от него имаше дъхав гъсталак, а отстрани високи дървета образуваха свод. Отляво и отдясно се редуваха овощни градини и диворастващи храсти.

Къщите са дълги тридесет фута, широки седем до осем фута и заедно с покрива са високи девет фута. Колкото и да е странно, изплетените от тръстика стени не са отвесни, а наклонени и отдолу стават съвсем тесни. Освен тези колиби имаше и други, без странични стени, в които туземците живеят през деня.

Първата ни разходка ни заведе до едно голямо солено езеро близо до северния край на острова. То бе близо до морето и на едно място бе отделено от него само с ивица, широка няколко крачки. Красивият бряг и гористите острови правят пейзажа още по-прелестен. Върху водата плуваха ята диви патици и в заобикалящата го гора живеят много гълъби, папагали, яребици и по-малки птици, които често ни предлагаха за продан.

Жителите бяха приветливи и любезни. Поздравяваха ни, подаряваха ни плодове и ни носеха всичко, каквото пожелавахме. Катереха се на най-високите дървета, за да свалят цветове, вадеха от водата убитите патици и носеха след нас тежките вещи. Ние малко прибързано сметнахме тази приветливост за всеобщо правило.

ПРИЯТЕЛСТВОТО НЕ Е СЪВСЕМ ИСТИНСКО

По време на обета забелязахме, че един от нашите е изостанал на сушата и сега бе обграден от хора. Не обърнахме внимание на това и го прибраха едва когато няколко моряка отидоха на брега, за да правят покупки. Това бе господин Петън, хирургът, който се върна без пушката си. Бил на лов, придружен от един туземец, който добросъвестно носел убитите от него патици, и закъснял. На брега установил, че сме се върнали на борда да обядваме и седнал на една скала, където можехме да го видим от борда. Островитяните забелязали, че той е в затруднено положение и се струпали около него, а водачът му захвърлил патиците. Все повече го притеснявали, някои вече го заплашвали с копията си, само ловджийската му пушка ги карала да се въздържат. За да му отнемат с измама това оръжие, от което се страхували, те накарали жените си да му правят съблазнителни предложения, но господин Петън не бил в настроение да ги приеме. В това време видял, че от кораба се връща едно кану, извикал го и обещал на собственика последния си гвоздей, за да го докара до нас. В този миг му грабнали оръжието и тъй като вече бил безпомощен, посегнали към дрехите му и му взели носната кърпа и връзката. В страха си той започнал да търси из всичките си джобове нож, но не намерил нищо друго, освен една кутийка с клечки за зъби. Вероятно тази мизерна вещ го спасила, защото веднага щом я отворил и я протегнал към нападателите, те отстъпили няколко крачки. Въпреки това той вече смятал живота си почти за загубен, но тогава през тълпата се провряла една хубава млада жена с дълги развети коси и го защитила, като застанала пред него. Нашите лодки намерили при господин Петън само нея и стария ѝ баща, останалите, съзнавайки какво са извършили, били побягнали.

Сутринта на двадесет и осми много безпокоиха моите хора, които носеха вода, на лейтенант Клерк му похитиха една пушка и други предмети, пак скрито и без прилагане на сила. За да ги накажа за тези нападения и да получа обратно откраднатото, аз заедно с няколко морски пехотинци слязох на сушата и чрез заплаха успях да ги накарам

да ми върнат една от пушките. Останалите предмети не се появиха и затова наложих възбрана върху няколко от най-големите двойни канута. Един от собствениците оказа съпротива, хвана копието си и се прицели в мен. Като действах в положение на самозащита, аз стрелях по него и го раних със сачми в ръката и бедрото. Това оказва въздействие и бяха донесени също пушката на господин Петън, която, както изглежда, е била скрита във водата, и останалите предмети. Господин Петън превърза ранения и след като подарихме на жителите купчина мъниста, случката бързо се забрави. Впрочем по време на тези свадни търговията никога не прекъсваше напълно. Много островитяни не се отдалечаваха от брега и разни техни лодки непрекъснато гребяха около кораба. Когато отплувахме, цяла флота ни придружи доста далече, за да ни продаде още дрехи, домакински съдове и накити.

Остров Анамока е най-значителен от околните острови и много добре населен. Има вода в изобилие и затова тук хлебното дърво и други дървета виреят много по-добре, отколкото на Тонгатабу. Макар че жителите приличат на тези на Островите на приятелството, между тях няма високопоставени. Само един-единствен мъж, изглежда, притежаваше един вид служебна власт и нашите моряци го наричаха митничаря, защото той преглеждаше всички лодки, преди те да се приближат до нашия борд. Вероятно и жената, която бе защитила нашия хирург, спадаше към по-знатно съсловие. Защото тя единствена носеше дълга коса, а както ми се струва, в островите на Южно море това е белег за по-знатен произход.

При особено добра видимост северозападно от Анамока съзряхме няколко острова, които досега бяха забулени в мъгла. Видяхме, че от единия се издига пушек и чухме от туземците, че там винаги гори огън. Той, значи, произлизаше от някакъв вулкан. Северно от тази група имаше още тринадесет равни острова и ние попитахме хората за техните имена. Пушещият остров бе назован Тофуа.

ВЕЧЕ ДВЕ ГОДИНИ НА ПЪТ

Исках да изследвам този остров и поех курс към него. Придружаваха ни канута от всички околни острови. Когато вятърът бе зад тях, те плуваха твърде бързо, защото са особено добре приспособени към този вятър, а големите триъгълни платна им придаваха твърде живописен вид. Когато нямаше вятър или пък той беше неблагоприятен, те не се уморяваха да гребат към нас, толкова алчни бяха за нашите пирони и други стоки.

Остров Тофуа изглежда населен. Положително е, че там растат палми и казуарини. Навлязохме в тесния канал, който го отделя от един друг остров и се доближихме до него на разстояние един кабелт. Не можахме да намерим място, на което да хвърлим котва. Морето навсякъде бе дълбоко осемдесет и повече фадена. Тъй като имаше силна мъгла, не можахме да видим върха на планината, но забелязахме, че на много места се издига дим. На северозападния склон, непосредствено под димящата точка, имаше едно пространство, което изглеждаше като изгорено, на останалата част от склона имаше зелени растения. Когато се намирахме в местността, където вятърът отнасяше пушека, падна дъжд, от който очите боляха. Той вероятно бе поел от въздуха частици вулканична пепел. Ние не можахме да извършим по-подробни наблюдения над този забележителен вулканичен остров, тъй като нямаше място, където да хвърлим котва, а и един хладен вятър ни прогони оттам.

Доближавахме се до една част на Южно море, която едва е била посещавана, така че тук можеха да се направят открития. Тези изгледи, благоприятният вятър и диоскорейта от Анамока поддържаха оживление на кораба. Но първите открития бяха незначителни, само няколко коралови острова от най-малките, на един от които живееха множество големи костенурки. Направиха ни впечатление мощните коралови скали, които стърчаха на петнадесет фута над водата. Кораловите острови не могат да се издигат много над нея. Затова не мога да кажа как са се повдигнали тези острови, дали от земетресение или по друг начин.

На 13 юли се навършиха две години от нашето заминаване от Англия и моряците отпразнуваха тази годишнина с грог. Аз промених курса на кораба и се отправих на северозапад. На 16 се изви буря и напорите на вятъра силно разтърсиха кораба. През целия следващ ден продължи истински тропически дъжд и той бе доста опасен, защото бяхме близо до земя, а в изпълнения с изпарения въздух не можехме да я виждаме. Изглежда, че тази западна част на Тихия океан често се спохожда от бури. Аз узнах това при моето предишно пътешествие край новохоландския бряг, подобно на Квирос край брега на Еспириту Санто (*Нови Хебриди*) и господин дьо Бугенвил край бреговете на архипелага Луизиада (*Между Нова Гвинея и Соломоновите острови*). Тези бури могат да бъдат обяснени с близостта на големи земи, където даже пасатите стават променливи.

На следващия ден времето ми позволи да спра край брега. Аз различих два острова, които господин дьо Бугенвил, пред чиито Големи Циклади (*Нови Хебриди*) сега се намирах, бе назовал остров Света Троица и остров Аврора. Тъй като корабите му били зле съоръжени и хранителните му припаси били на привършване, френският мореплавател само бегло огледал този архипелаг, затова си струваше трудът те да бъдат изследвани по-подробно.

В ЕДИН ЗАЛИВ НА НОВИТЕ ХЕБРИДИ

Новите Хебриди са високи, много гористи острови. Бугенвил е назовал няколко от тези острови: например Аврора (*Maivo*) и Остров на прокажените. При неблагоприятни атмосферни условия лавирахме между тях на осемнадесети и деветнадесети юли. Времето все още бе бурно. Но брегът до известна степен ни пазеше. Брегът на Острова на прокажените се изкачва стръмно нагоре и морето е толкова дълбоко, че на сто и двадесет фадена не открихме дъно. От високия бряг във вид на пенещи се водопади стремглаво се спускат няколко немаловажни реки. На североизток островът е равен и е покрит с гъста гора. За първи път горе по планините видяхме кокосови палми, каквито дотогава бяхме наблюдавали само по бреговете. Остров Аврора се състои от дълга, тясна планина, а непосредствено до нея се намира красива крайбрежна ивица. В неговите прекрасни зелени гори има много буйно растящи лиани, които като гирлянди се проточват от дърво към дърво. Островът Света Троица на Бугенвил лежи още по на юг.

Когато отидохме по на югозапад, започнаха да се показват все нови и нови острови. Под облаците, които забулваха върховете на един от тях, ясно се различаваха гъсти колони дим. Когато дойдохме по-близо, стана съвсем ясно, че във вътрешността има вулкан, който изпуска във въздуха тази бяла пара.

Край един от най-западните острови спряхме в тесен залив, който се вдава дълбоко навътре в сушата и е наполовина затворен от коралов риф. Въпреки че туземците бяха въоръжени с лъкове и стрели, а отчасти и с копия, те ни махаха със зелени клонки и непрекъснато викаха: „Томар.“ Когато понаучихме техния език, който съществено се различава от диалектите на островите на Южно море, ние узнахме, че това възклицание означава — приятел. Те дойдоха до нашия кораб и в замяна на таитянските изделия, които им спуснахме, ни подадоха два вида стрели — с острия от дърво и кости. Това, че не разбрахме дума от техния език, не им пречеше непрекъснато да ни говорят. Преди

полунощ те още един път дойдоха до кораба и до сутринта ги слушахме как пеят и бият с барабани.

Този народ се различава от другите островитяни на Южно море не само по език, но и по телосложение. Мъжете не са едри, но много стройни, обаче им липсва съразмерност. В сравнение с останалата част на тялото ръцете и краката са твърде дълги и извънредно мършави. Цветът на кожата клони към червено-кафяво. Черната им коса е вълниста и къдрава. С плоските широки носове и с изпъкналите скули чертите на лицето им почти приличат на тези на африканските народи. Ниското чело е така вгънато, че ние предположихме, че при новородените деца нарочно го оформят по този начин. Повечето бяха съвсем голи, ако не се смята едно въже около корема. Това въже е широко приблизително един пръст и се стяга над пъпа така силно, че в тялото се появява дълбока резка и то напомня за гигантска мравка.

На следната утрин няколко туземци безстрашно се качиха на кораба, обикаляха навсякъде и сръчно като маймуни се качваха по марсовете. Подарих им медали, панделки, пирони и парчета червено платно. Най-голямо удоволствие им направиха няколкото малки огледала, които им дадох, и те непрекъснато наблюдаваха лицата си в тях. Скоро станаха толкова много, че корабът бе съвсем претъпкан и не можехме да пускаме никого повече. Един от тези, на които отказахме, се почувствува обиден и с лъка си се прицели в моряка, който го бе отблъснал. Когато и аз се прицелих в него, той ме взе на мушката си и с това ме принуди да изстрелям в него заредената със сачми пушка. Няколко от сачмите го улучиха, но това не го обезкуражи и той даже предпазливо остави настрана своята стрела, която имаше само дървен връх, и извади една друга, която, изглежда, беше отровна. Едва един нов изстрел със сачми, който го улучи право в лицето, го обърна в бягство. Корабът за миг се изпразни от туземци; те скачаха от всички люкове, а един, който седеше горе на марса, слезе долу с неописуема скорост. За да засиля ужаса им, аз заповядах да изстрелят едно оръдие така, че снарядът да прелети над главите им. Гърмът от изстрела и свистящият снаряд ускори бегството им. Тези, които бяха най-близо, скачаха от лодките в морето; а всички при най-голяма бъркотия избягаха на брега. Скоро ние чухме тревожното биене на барабаните им и видяхме, че се събраха на групи, като че ли провеждаха военен съвет.

След няколко часа добрите отношения бяха възстановени. Те пак дойдоха при нас с лодките си, посрещнаха ни на острова без недоверие, подариха ми една млада свиня и сочеха на моите хора дървета за сечене. Сега видяхме и няколко от техните жени, грозни създания, дребни на ръст и с най-неприятната външност, каквато ни се бе случвало да видим в Южно море. Някои, за които предположихме, че са омъжени, носеха престилки, които падаха до коленете им, други се задоволяваха със сноп слама, който закрепваха с въже, вързано около корема им. Те изглеждаха още по-грозни, понеже поръсваха косите си с един жълт прах и по същия начин боядисваха цялото си тяло или поне лицето си. Други накити те не носеха; обиците, гривните и герданите бяха привилегия за мъжете, които се отнасяха с жените си като с робини и ги караха да вършат най-тежката работа.

За интелигентността на туземците говори не само леснотата, с която схващаха нашите знаци и жестове, но и това, че се научиха да разбират много думи от нашия език. В техния език има един особен звук, който се изговаря с устни и прилича на „бррр“. Ако искат да изразят учудването си, те съскат като гъски. Че са сръчни, може да се види само по техните оръжия. Както лъковете и стрелите, така също и копията и боздуганите са изработени много внимателно. Стрелите си държат в кръгли, изплетени от листа, паласки.

ЕКИПАЖЪТ БОЛЕДУВА ОТ ОТРАВЯНЕ С РИБА

Целият остров е горист и насажденията са на тези места, където дърветата са изкоренени. Видяхме кокосови палми, банани, хлебни плодове, даже портокали, каквито за пръв път срещнахме на южноморските острови, където досега бяхме намирали само грейпфрути. В горите тичаха свине и кокошки. Въпреки това не ни бяха продадени никакви припаси, не получихме даже вода за пиене. Тъй като прясната ни храна се бе свършила, започнахме да ловим риба и нашите мрежи ни донесоха добър улов. Между другото хванахме и две големи морски платики. При всички, които бяха опитали тези риби, се появиха признаци на отравяне. Заболяването започна с пристъп на огън в лицето, после следваха нетърпимо главоболие, познатите явления на дизентерия и спазми. Ръцете и краката бяха като отсечени, а нощем се появяваха болки в ставите, които не даваха на нито един от нашите болни да затвори очи дори за миг. Даже и след няколко дни тези признаци не бяха съвсем изчезнали, по цялото тяло кожата се лющеше, а по ръцете се образуваха множество малки пришки. Повечето се оплакваха от голяма отпадналост и се мъкнеха насам-натам бледи и отпаднали.

В своите пътни бележки Квирос разказва, че в тези води много от неговите хора, след като яли морски риби, се разболели. Той нарича Маниколо един остров, който спада към откритата от него през 1611 г. Тиера дел Еспириту Санто, а туземците казват Маниколо на острова, край който бяхме хвърлили котва сега. Сходството в имената е твърде голямо, за да мога да се съмнявам в идентичността на Маниколо и Маликоло. Впрочем самият Квирос не посетил острова и просто чул как други островитяни назовават неговото име.

След като напуснахме Маликоло, взех курс към Амбрим, острова, на който предполагах, че има огнедишаща планина. Нашите предвиждания се потвърдиха, но аз не посетих нито Амбрим, нито лежащите до него острови Паум и Апи. На 22 юли отново се появиха острови, по-малки от предишните, извънредно много и наредени един зад друг, а поради това, че бяха разположени в югоизточна посока, аз

бях склонен да вярвам, че архипелагът се простира до Нова Зеландия. Повечето бяха населени и нощем до върховете на най-високите скали блестяха огънове. На Дружествените острови и на Островите на приятелството яденето се задушава под земята и затова никога не се вижда огън и дим, но тука се готви на открито.

Точно всред тези острови през една тъмна нощ настъпи безветрие. Много то скали, които тук-там стърчаха над морската повърхност, правеха извънредно опасно положението на нашия кораб, който бе влачен от теченията. През следващата нощ безветрието продължи, течението непрекъснато ни носеше към запад и нашето положение пак стана критично. Този път силната лунна светлина ни даде възможност да видим, че се носим към висок скалист бряг, който се издигаше почти отвесно нагоре. Откъм скалите се чуваше свирепият шум на прибоя и нашият кораб като пумпал се търкаляше във водовъртежа. Все повече и повече се доближавахме до сушата, но съвсем близо до скалите течението направи завой и ни изведе в открито море.

Най-големият от островите, между които се намирахме, аз нарекох Сандвич (*сега той се нарича Ефейт*). Нашите отровени, които все още страдаха, и затова нашият кораб приличаше на болница, най-силно проявяваха нетърпение поради нашата неподвижност. Но това, което предстоеше, бе още по-лошо. Сутринта на първи август се чуа викове, че корабът гори. В началото помислих, че гори едно помещение, което бе пълно с корабни въжета, а в такъв случай съдбата ни би била решена. За щастие, положението не бе опасно: ламбата в каютата на артелчика бе подпалила парче таитянски плат, който страшно пушеше.

Безветрието, при което корабът лежеше върху водата неподвижен като пън, ни спря за още един ден и една нощ. Най-сетне се доближихме до острова и сега се убедихме, че той е по-плодороден, отколкото ни се стори отдалече. На една планина, която приличаше на седло, се издигаха дървета и храсти, между които всяко свободно място бе заобиколено с ограда и използвано за засаждане с плодни дървета. Жителите на купчини стояха на брега и някои заплуваха към нас, без обаче да посмеят да се качат на кораба. Направи ни впечатление, че не се появи нито една лодка.

Отплувах с няколко лодки към брега, за да взема вода и дърва за горене. Туземците прецапаха водата и заобиколиха нашите плавателни съдове. Те взеха с удоволствие пироните, медалите и плата, които разпределих между тях. Тъй като на това място не намерих вода, отново се отделих от брега и заплувах край един нос, зад който предполагах, че има извор. Хората на сушата тичаха след нас. Голямо множество се стичаше от всички страни, така че там, където слязохме, се бяха събрали няколкостотин — всичките въоръжени с лъкове, стрели, боздугани и дълги копия. Като се изключи едно въже около корема, те ходеха съвсем голи и на цвят бяха ореховокафяви, не само малко по-едри, но и по-хубави от жителите на Маликоло.

ОТСТЪПЛЕНИЕТО НИ БЕ ЗНАК ЗА НАПАДЕНИЕ

Аз и тук разпределих няколко дреболии и особено богато дарих един мъж, който, изглежда, се ползуваше с голям авторитет сред останалите. Разбрани бяха моите знаци, че се нуждая от вода и храна. Донесоха ни една кука бамбукова тръстика, пълна с вода, няколко кокосови ореха и корен диоскорей. Изглежда, водата бе наблизко, но на моите хора не им позволиха да потърсят извора. Тъй като туземците ставаха все повече, аз сметнах, че е за препоръчване да отплувам. Нашето отстъпление даде сигнал за всеобщо нападение. Туземец изтръгна от ръцете на един моряк греблото, неколцина други се опитаха да вземат дъската, по която трябваше да се изкачим в първата лодка. Като че ли заповедта за нападение бе дадена от мъжа, когото бях дарил най-богато, и затова исках да стрелям в него, но пушката ми направи засечка. Тогава лодките бяха засипани със стрели и метателни копия и един от моите моряци бе ранен в лицето. Аз изкомандувах на целия екипаж да стреля. Мина доста време, преди да гръмне първата пушка, но накрая с два изстрела ни се удаде да улучим двамата най-близки нападатели. Останалите се отдръпнаха само на няколко крачки и подновиха нападението с камъни и стрели. Нашата втора лодка също стреля и няколко пушки, които наистина гръмнаха, увеличили броя на ранените. Тогава се намеси и голямото оръдие на кораба и едва сега туземците побягнаха. *(Във връзка с тези засечки на пушките и алчността на доставчиците Форстер твърде критично отбелязва: Независимо от това, че в Англия има най-хубав кремък и че за доставянето му правителството изразходва значителни суми, войските се снабдяват с най-лошите кремъци на света. Просто е нечувано как тук доставчиците се опитват да натрупат богатства за сметка на обществото. По мое мнение обаче трябва, ако не във всички случаи, то поне при такъв артикул да се упражнява по-строг контрол, защото едно такова безгрижие може да коштува живота на много хиляди поданици, а даже понякога да реши щастливия или нещастен изход на едно сражение. Чужденци, които са присъствували на военни учения както в Англия, така и в други*

страни, многократно са отбелязвали, че когато една рота английски войници стреля няколко пъти по време на парад, поне шест редника трябва да отидат зад огневата линия и да си изчистят пушките. Причината за тази срамна за един войник грешка не е в затворите, а само в лошите кремъци за пушка. В това отношение всички чужди войски са снабдени по-добре, отколкото английските.)

Това измамническо нападение ме накара да се откажа да слеза на брега. Сега се отправихме на юг към един друг остров, който видяхме на двадесет и осми. През нощта минахме край нисък, обрасъл с кокосови палми остров, който вероятно бе коралов риф. Островът, към който отивахме, все по-ясно се очертаваше. На него имаше висока планинска верига с по-ниски възвишения пред нея. Югоизточният и най-нисък от тези хълмове бе действащ вулкан. Един след друг, придружени от подобен на гръмове шум, от кратера бързо се издигаха стълбове дим, който горе се разстилаше като короната на дърво, ту бял, ту червен.

Източно от вулкана имаше едно пристанище, в което влязох. Този басейн бе кръгъл и малък, удобен и също така сигурен, ако се избегнеше една подводна скала, която се намира при тесния вход. Пред нас лежеше хубава, залесена низина, която край морето граничеше с широка брегова ивица, покрита с черен пясък, а в далечината стигаше до леко издигащи се хълмове.

ЕДНА ОГНЕДИШАЩА ПЛАНИНА

Поради издигащите се пред нас планини, от вулкана видяхме само назъбения ръб на кратера, който на няколко места бе пукнат. Всеки пет минути от планината се издигаше огнен стълб, а съпровождащият го подземен гърмеж траеше често по половин минута. Заливът бе пълен не само с дим, но и с пепел, която силно дразнеше очите. Тя падаше в такова голямо количество, че само след няколко минути корабът бе засипан с нея. По брега навсякъде имаше малки парчета пемза.

Още докато пътувахме към пристанището, ни съпровождаха различни канута. Едвам бяхме хвърлили котва и туземците почнаха да прииждат от всички страни и загребаха около кораба, но на известно разстояние. Всички бяха въоръжени с копия, геги, лъкове и стрели и изглежда имаха враждебни намерения. Бяха може би повече от двеста. Опитите им да заграбят една мрежа и една шамандура показаха, че е препоръчително да им дадем представа за нашата мощ. Затова заповядах да се даде изстрел с едно оръдие и щом се чу гърмежът, всички, с изключение на един младеж, отведнъж скочиха във водата. Но когато премина първият им ужас, те всички отново се качиха в лодките и почнаха да се подиграват със своя страх. Скоро станаха толкова нахални, че заповядах да се стреля още един път, и то така, че снарядът затанцува по водата, след което всички побягнаха.

На следния ден неколцина дойдоха на кораба, донесоха ни плодове и получиха за тях подаръци. На един старец, който, като че ли имаше най-мирни намерения от всички останали, аз дадох пълно облекло от таитянски червен плат, което той веднага облече и започна да се разхожда насам-натам по брега. Обаче в никакъв случай не можех да се доверя на туземците, защото идваха все повече и повече, докато плажът загъмжа от въоръжени хора. Те се разделиха на две купчини, които искаха да ни заобиколят, когато се отправим да вземаме вода. Затова морските пехотинци трябваше да ни придружават на сушата в разгънат строй. По-малката от двете купчини бе по-миролюбива; другата, която, както пресметнах, се състоеше от повече

от седемстотин души, си позволяваше предизвикателства и накрая един, който се намираше в средата, направи жест, който в цял свят се смята за ругателски. Аз го предупредих с един изстрел над главата му. На кораба сметнаха, че този изстрел е сигнал и гръмнаха с всички оръдия. Снарядите предизвикаха в залива голям шум и произведоха желаното въздействие, като островитяните побягнаха. Остана само миролюбивият старец и той ни помоли да не стреляме повече. От този миг нататък никой от туземците не се опита повече да ни обижда или да ни напада. Но все пак туземците дълго запазиха недоверието си към нас. Те не ни пускаха в жилищата си, не ни позволяваха да проникнем във вътрешността и щом се опитвахме да стигнем до вулкана, ни дезориентираха.

Те наричаха острова си Тана, което чисто и просто значи земя. Мъжете ходят почти голи. И тук се среща завързаното около корема въже, но то не се стяга толкова силно. Главата се покрива с бананов лист, увит косо около темето, или със същинска шапка от плетена рогозка. Всички много ценят накитите. Често се виждат парчета от алабастр в носа, обици от черупка на костенурка или от бели миди гerdани от миди с парче талк, което виси на гърдите, и хубави полирани гривни от черупки на кокосови орехи.

След първите дни започнаха да се показват и момичета, и жени, в началото само доста отдалече. Те са по-малки и по-крехки от мъжете и въпреки това трябва да извършват най-тежката работа. Между младите момичета имаше и много с едри гърди и фини ръце, приятните черти на лицето на които ставаха още по-мили, когато те се усмихваха. Жените над тридесет години бяха загубили всякаква привлекателност, но ние забелязахме, че най-старите и най-грозните най-много се труфят. По-младите момичета носеха около тялото си само едно въже, на което отпред и отзад висеше сноп трева, по възрастните имаха оплетени от трева поли, които стигаха до коленете.

Само един млад мъж, на име Фаноко, има смелостта да дойде на борда и да се нахрани с нас. След яденето аз го разведох из целия кораб и му показал всички любопитни неща. Най-много му хареса едно таитянско куче и аз му подарих това животно, а с него и една кучка. Начинът, по който започна да се разбира с нас, говори за неговата интелигентност. По-възрастният господин Форстер и аз бяхме започнали да съставяме един речник на тукашния език и за понятието

небе бяхме записали две различни думи. Помолихме Фаноко за разяснение и той ни го даде веднага. Като дигна високо едната ръка нагоре, той изрече едната дума, след това каза и другата дума, като движеше втората си ръка под първата. Ние разбрахме, че първата ръка означава небето, а другата облаците.

За наше съжаление можахме да си набавим много малко пресни продукти. Само веднъж ни подариха една млада свиня. Щяхме да получим повече плодове и корени, ако се бяхме запасили по-добре с черупки от костенурки, които най-много се търсят от жителите. Те слабо се заинтересуваха от нашите брадви, макар да им показахме, че с тези полезни сечива те за един час могат да отсекаят дърво, за което иначе губят цял ден.

За да попълним менюто си, ловяхме риби. Между тях имаше и такива, с каквито мнозина от нас се бяха отровили във водите около Маликоло. Хората бяха предупредени, но те твърде много се бяха настървили на рибата, за да послушат. Разрязваха рибите, натриваха ги с пипер и сол и ги слагаха в котлите. За щастие, не се проявиха никакви лоши последици. И така, може да се приеме, че рибите от този вид сами по себе си се ядат и действуват вредно върху тялото само тогава, когато са яли отровни растения или насекоми.

Туземците внимателно гледаха моряците, когато те ловяха риба с мрежи и дадоха да се разбере, че познават само лова на морски животни със стрела или лък. На брега имаше същите риби, каквито бях наблюдавал в Нова Холандия и които скачат по рифовете с помощта на гръдните си перки. Те ловяха един вид малки щурци и бяха толкова подвижни, че едвам можеха да бъдат уловени. Преди още да си се обърнал, те с един скок се отдалечаваха на три фута.

ТОПЛИ ИЗВОРИ И СУЛФАТАРИ

Близо до мястото, където забелязахме скачащите риби, недалеч от морето из скалите бликаха няколко горещи извора. При първото си посещение ние нямахме с нас термометър, но само от докосване установихме, че водата е много гореща. На другия ден Фаренхайтовият термометър, с който изследвахме един от изворите, показва 191 градуса, един друг имаше 202,5 градуса. *(На Фаренхайтовата температурна скала точката на кипенето е 212 градуса.)* Няколко охлюва, които хвърлихме вътре, след две-три минути бяха напълно сварени. На вкус водата бе стипчива. Едно парче сребро, което хвърлихме вътре, след половин час бе също така чисто и блестящо, както и в началото. При прилив тези извори се заливаха от морската вода, но това не оказваше никакво влияние върху тяхната температура. Напротив, изворът, който при прилив имаше +191 градуса, по време на отлив бе само +187 градуса.

Под предлог, че ще стреляме птици, можахме да проникнем малко по-дълбоко във вътрешността на страната. Туземците ни заведоха по местата, където имаше най-много пернат дивеч, и ни показаха птици, които ние сами често не бихме забелязали в гъстия листак. Но все пак за свободно движение не можеше и дума да става. Ако въпреки всички ръкомахания и викове на островитяните ние отивахме по-надалече, отколкото трябваше, веднага чувахме сигналните звуци на мидените свирки и в такъв случай винаги се връщахме.

Местностите, с които се запознахме при нашите къси разходки, бяха толкова красиви, че ние ги предпочетохме пред тези на Таити. В този щастлив остров във вътрешността на страната равнините граничат непосредствено с отвесни скални масиви. Тук от височините, където горите не закриваха погледа, се виждаше една много по-голяма равнина, меко извити хълмове и просторни долини и едва на заден план се издигаше висока планинска верига. Дървета, едното по-великолепно от другото, образуваха групи, над които се люшкаха внушителните корони на кокосовите палми. Около дърветата имаше

цъфтящи лиани и увивни растения, те образуваха уханни венци, които стигаха до върховете. Банановите гори показваха златните си гроздове с плодове, а по хълмовете се редуваха гори и плодни градини.

Плодородието на почвата бе учудващо. Палми, които вятърът бе повалил, отново повдигаха върховете си и пускаха нови клонки. Растенията, които се срещат както на Таити, така и в други острови и страни, тук стават два пъти по-големи, цветовете им са много по-големи и миришат далеч по-силно. Това плодородие островът дължи на своя вулкан. Когато има изригване, до следващия дъжд всичко се покрива с черна пепел. Тази вулканична материя е най-добрият тор. На високата планина от лявата ни страна ние намерихме различни сулфатари (серни изпарения, които във вулканичните местности излизат от пукнатините или цепнатините). Земята бе толкова гореща, че на нея не можеше дълго да се стои, и щом се драснеше с пръчка, пушекът започваше да излиза още по-силно. При други сулфатари земята се състоеше отчасти от червена охра, отчасти от зеленикава глина. Междувременно вулканът стана по-неспокоен, отколкото го бяхме виждали досега, и при всяко от неговите изригвания от тези подземни серни дупки се издигаше пара на бели облаци. Следователно между двете места съществува връзка или пък вулканичните сътресения се разпространяват по косвен начин до сулфатарите. В една от тези дупки термометърът показва 170 градуса, в другата — 210 градуса. Когато копаехме земята, за да пъкнем вътре термометъра, туземците настоятелно ни молеха да се откажем от това, защото щели да излязат пламъци и да се получи нов асур (вулкан). Този ден за втори път забелязахме, че след порой, при влажно, мокро време вулканът е най-неспокоен. Той изхвърляше нависоко скални късове, като да бяха чакъл. По-нагоре на планината имаше още повече сулфатари и на различни места от скалните пукнатини излизаше дим.

Цялата планина бе покрита с гъста гора, като тук-там имаше просеки. По просеките се срещаша насаждения с плодове, отчасти и с кокосови палми, орехите на които бяха много по-вкусни, отколкото тези на плажа. Как се облагородяват орехите чрез грижите, които човек полага за дървото, най-ясно се вижда на Ява, където местните жители са отгледали три различни вида от тази палма, всичките с най-превъзходни плодове.

КЪМ НОВИТЕ ХЕБРИДИ

Нашата придобивка от престоя ни на Тана бяха само няколко гозби с риба и един малък запас от диоскорей, който обаче трябваше да бъде пазен за болните. По този въпрос не можех да правя никакви отстъпки, тъй като преди всичко исках да изследвам от навигационна гледна точка островната група, която бях нарекъл Нови Хебриди.

Затова на 20 август най-напред се отправих към остров Еронан, който е отдалечен от Тана на дванадесет морски мили и се състои от висока столова планина. Приблжих се до него толкова, колкото бе необходимо, за да го разгледам. Благоприятствувани от прохладен вятър, на 22 август ние вече плувахме край брега на Ероманго и преди залез-слънце стигнахме до Сандвичевия остров, като тук срещу нас видяхме един по-плодороден и по-залесен бряг от този на северната страна.

През нощта нашето пътуване протече толкова бързо, че на сутринта съзряхме островите Апи и Амбрим и скоро след това заплувахме край югозападния бряг на Маликоло. И от тази страна островът е богат с красиви горски масиви, а от пушека, който се издигаше навсякъде, можеше да се предположи, че населението е голямо. На двадесет и четвърти бяхме навлезли сравнително дълбоко в протока, който Бугенвил е открил между Маликоло и един втори остров, разположен по на север.

Този остров е значителен по размери и е висок и планинист. На западната страна на залива, в конте хвърлихме котва, можеха да се видят много туземци. През този ден те още не се осмеляваха да дойдат на кораба, но на следната утрин до нас доплуваха три лодки, всичките зле направени и с триъгълни платна. Във всяко едно от тях седяха четири-петима мъже, почти съвсем голи, по-големи и по-силни от жителите на Маликоло, с вълниста коса и къдрава брада. Повикахме ги и им подарихме пирони и други дреболии. Едно зелено клонче от пиперово дърво бе всичко, с което те можаха да ни отвърнат. Когато им заговорихме, те не ни разбраха, но когато един от нас започна да брои

на наречието на Островите на приятелството, те го прекъснаха и продължиха да броят на същия език до десет.

Тъй като те, изглежда, нямаха някое наименование, което да се отнася за целия остров, аз оставих името Теира дел Еспириту Санто. За мен нямаше никакво съмнение, че това бе откритата от Квирос земя и че ние сме хвърлили котва в същия залив, който той бе нарекъл Свети Филип и Свети Яго. Всичко, което той казва за хубостта и плодородието на острова и за обширността и удобството на залива, напълно съвпада с видяното от нас.

След като четиридесет и шест дена изследвах архипелага на Новите Хебриди, аз не можех да остана по-дълго. Искях да предприема още едно пътуване на юг, а най-подходящото годишно време вече наближаваше. При всички случаи можех да намеря почивката, от която моят екипаж се нуждаеше, едва в Нова Зеландия. Обаче това неудобство не можеше да се избегне, защото на Тана бях разбрал, че жителите на Новите Хебриди не могат да ни предложат нищо. Бяхме пътували три дни, когато направихме едно важно откритие.

ОТКРИВАНЕ НА НОВА КАЛЕДОНИЯ

На първи септември и последният остров се скри от погледа ни. На четвърти септември един мичман видя от марса бряг, който се простираше далече на запад, отчасти и на югозапад. Мъглата, която лежеше над морето, оставяше у нас впечатлението, че земята е много отдалечена; в действителност се бяхме приближили до нея на осем морски мили. На запад лежаха няколко острова и върху цялото пространство пред нас прибойт бе толкова силен, че ние предположихме, че на известно разстояние от брега има коралов риф.

На другата сутрин ние видяхме този риф, отдалечен на три морски мили от острова. По лагуната плуваха няколко канута, всяко от които имаше две платна, разположени едно зад друго. Мъжете ловяха риба и едва ни обърнаха внимание. Скоро открих в рифа един вход и заповядах на лодките да го изследват. Той бе широк и в средата дълбочината му бе достатъчна. От другата страна водата бе съвсем спокойна и ние спряхме край един малък остров. Земята изглеждаше неплодородна. Изключение правеше ниският, тесен бряг с храсти и сенчести дървета — банани и кокосови палми. Открихме и няколко конусообразни къщи, които по форма много приличаха на големи кошери.

Когато хвърлихме котва, около нас се струпаша около двадесет канута. Всичките бяха двойни канута, съединени с платформи от дъски. Екипажите им не се страхуваха да идват на борда и да се разхождат между нас. Всичко, което бе червено на цвят, много им харесваше, нашето солено месо и виното ни те отблъснаха. От техния език разбирахме само няколко думи като ери (крал).

Следобед отидох на сушата с две въоръжени лодки, в които имаше и едно отделение морски пехотинци. Там се бе събрала голяма част от населението. Един представителен млад мъж, който бе определен като ери и назован Теабума, всред всеобщо мълчание произнесе реч, след която последва още една от някакъв друг мъж. За съжаление и в двата случая не разбрахме нито дума. Преди всичко ние

се осведомихме къде може да се намери прясна вода, след което част от туземците показаха на изток, другите на запад.

Повечето от тях бяха високи на ръст. Ръцете и краката на някои от тях бяха силно подпухнали и покрити с рани. Вместо каквито и да било дрехи те носеха едно въже около корема и едно друго около врата. На двете въжета висяха малки съвсем обли парченца от един светлосин камък.

За да намеря вода за пиене, тръгнах с една от лодките край брега на изток. Навсякъде растяха мангрови дървета, отчасти в блатиста почва, отчасти направо във водата. Някои туземци ни последваха и виждаха такива затруднения с преплетените корени и клони на мангровите дървета, че ние ги взехме в лодката. Изстрелът, с който убих една патка, ги накара да се учудят, без да ги уплаши. Те ни показаха една пролука между мангровите дървета, която, изглежда, бе устието на реката. Насочихме лодката натам и следвахме извивките на реката до едно място, където тя бе широка само дванадесет фута. Тук бяха жилищата на няколко семейства, които веднага доверчиво тръгнаха към нас.

Тогава се запознахме и с жените на този народ. Грубите черти на лицето им, сплеснатите носове, малките очи и силно изпъкналите скули са всичко друго, но не и хубави. Косата им е къдрава, най-често късо отрязана, а кафявата кожа е с цвят на махагон. Облеклото им е неугледно и се състои от къса пола от върви, които са закрепени на едно въже, завързано около хълбоците. Тази пола, която изглежда като сламен покрив и прави фигурата много недодялана, покрива едва една трета част от бедрата. Накитите им, както и при мъжете, бяха миди, обици и малки обли камъчета.

Жилищата бяха разположени на двадесет крачки от брега върху едно малко възвишение. На отвесни колове бяха завързани снопове клони, върху които имаше полукръгли сламени покриви. Тези колиби получаваха светлина през една дупка, висока четири фута, която служеше за врата. Всяка колиба бе изпълнена с дим и до ниския вход лежеше купчина пепел. Край жилищата растяха кокосови палми без плодове, банани, захарна тръстика и таро^[1].

[1] Вид житно растение. — Б.пр. ↑

ЖЕНИТЕ БЯХА ЛЮБОПИТНИ

Тъй като от местните жители чувахме само имената на отделни местности, аз можех да се възползувам от правото си на първооткривател и нарекох острова Нова Каледония. Отношението на хората от новата страна оставаше все така приветливо. Това, в което можехме да ги упрекнем, бе тяхното безразличие.

Когато правехме излети, те никога не ни придружаваха, когато отивахме към техните колиби и не заговаряхме първи, те също мълчаха и едва ни обръщаха внимание. Жените бяха по-любопитни и често се криеха в храстите, за да ни гледат, като минаваме край тях. Докато мъжете винаги бяха спокойни, те проявяваха вродената на пола им живост. Върху тези нещастни създания бе прехвърлена цялата работа и както ни се стори, те се ползуваха с още по-малко уважение, отколкото на Тана.

През тия дни спуснахме в морето нашия корабен месар, който бе умрял от последиците на едно нещастно падане в един люк. Това бе третият човек, когото губехме; един се бе удавил, вторият бе умрял от водянка.

Веднъж тръгнах по ручея, от който вземахме вода. Планината се издигаше стръмно нагоре, но навсякъде можеше да се намери проходим път.

Близо до върха видяхме няколко забити в земята кола, на които имаше сухи клони, а върху тях бяха разпръснати снопове трева. Туземните ни придружители ни дадоха да разберем, че на това място те предават на земята своите умрели. На знатните се правят повнушителни гробове. Един от тях представляваше купчина пръст, висока четири фута, заобиколена с ограда. Вътре в тази ограда, в земята бяха забити различни колове, украсени с рогове от тритон (*това са големите черупки на един вид охлюв*).

От върха на планината аз огледах равнината, разположена от другата страна, която стигаше до морето. Извиващите се ручеи, разпръснатите единични насаждения и жилища, купчините дървета, морето със своите различно оцветени плитки и дълбоки места

представляваше разнообразна картина. Но земята от двете страни на планината е малко плодородна, тъй като почвата е твърде скалиста.

Когато се завърнахме на кораба, във всеки негов ъгъл намерихме туземци, които бяха дошли отчасти от любопитство, отчасти за да търгуват. Те бяха достатъчно разумни, за да предпочетат нашите пирони пред останалите неща, а продаваха оръжия и накити. Хранителни продукти от тях не получихме, тъй като на тях самите им липсваха. Между разменените неща имаше и една свирка, единствения музикален инструмент, който видяхме при тях.

Ние можехме да се доверим на туземците дотолкова, че помладият господин Форстер направи една разходка сам. Песъчлива падина, която от двете стражи била обрасла с повит и благоуханни храсти, го довела до три колиби под кокосови палми. Пред една от тях седял мъж на средна възраст, който с остро парче кварц режел косата на едно младо момиче. В другите две колиби той сварил три жени да готвят. При това те употребявали едно сравнително грубо направено пръстено гърне. От огнището се подавали три остри камъка, върху които било поставено гърнето, така че под него можел да се запали огън. Господин Форстер влязъл в колибата, без да обърне внимание на предупредителните знаци на жените. Плахостта им се увеличавала и накрая те започнали да шарят с пръсти по шиите си, за да му покажат, че ще ги удушат, ако го намерят при тях.

ПАК ЕДНА ОПАСНА РИБА

През същия ден получих една голяма риба, която някакъв туземец бе убил с копие. Нашите естественици я определиха като нов вид на рода, който Линея нарича Тетраодон и който понякога е отровен. Въпреки това аз наредих на първо време да сготвят черния дроб, тъй като се намирах в заблуждение, че при предишното си пътуване бях срещнал такава риба край брега на Нова Холандия и я бях изял, без да ми навреди. Черният дроб имаше толкова силен вкус на рибено масло, че двамата господи Форстер и аз изядохме само по една хапка.

Веднага след яденето легнахме, за да можем рано на другата утрин да отидем на брега. През нощта едно много неприятно усещане ме вдигна от сън. Ръцете и краката ми бяха като вдървени и когато станах, не можех да направя нито крачка, без да се опра на стените. В голямата каюта намерих нашите двама естественици, които бяха също така зле. Тримата бледи като мъртъвци, до голяма степен отпаднали, крайниците ни бяха почти безчувствени и усещахме силна тежест в гърдите. Лекарството, което ни даде господин Патън (*лекарят*), оказва известно въздействие, но на другата сутрин бяхме все още много отпаднали, страдахме от виене на свят и чувствавахме силни болки. Отровата бе толкова лоша, че когато отпътувахме, ние още не се бяхме оправили съвсем. Останаха доста силно главоболие и спазми, а и най-малките напрежения едва бяха по силите ни. Всичко това още не бе чак толкова лошо, но поради състоянието си бяхме възпрепятствувани да изследваме един остров, на който преди нас не бе стъпвал европейец. При тези обстоятелства трябваше да възложим на господин Питерсгил да посети брега, разположен на запад, който всъщност бях запазил за себе си.

На северозападния край почвата била по-плодородна и имала много кокосови палми. Там туземците били така любезни, както и навсякъде другаде, и двама от тях придружили нашите хора до един остров, наречен Балабия, който бе разположен по-на север.

ВЗЕМАТ НИ ЗА ЧОВЕКОЯДЦИ

Късно вечерта той слязъл на острова. Жителите спадали към едно и също племе като каледонците, но били по-оживени и приказливи. Те показали на нашите хора един извор и разменили оръжия и риба срещу железни сечива. Изведнъж един говежди кокал с малко солено месо на него, който наш моряк извадил от торбата си с провизии, сложил край на приятелското събеседване. Щом островитяните видели кокала, веднага започнали сериозно и бързо да разговарят помежду си. Те даже се отдръпнали от огъня и със знаци дали да се разбере, че смятат нашите хора за човекоядци. Лейтенант Пикерсгил се опитал да разясни смешното недоразумение, но езиковите му познания били твърде оскъдни, за да може да убеди хора, които никога не били виждали някакво по-голямо животно.

Въпреки все още продължаващата ни слабост, на другия ден ние отново тръгнахме из страната. Мързелът на жителите, за който вече говорих, не се отнася до всички, които я населяват. Един път видяхме насаждение със значителни размери, което бе добре гледано. Редици от бананови дървета се сменяха с полета, засадени с диоскорей и таро, с питомна захарна тръстика и други растения. Между полетата бяха прокарани прави пътеки и всичко бе в най-добър ред. Значи и тук има прилежни и работливи хора.

Това, че страната не е достатъчно обработена, не в последна сметка се дължи на липсата на сечива. За полски работи служат два уреда. Единият е дървена мотика с дълга, извита накриво и остра топоришка, другият — дърво с тъпа кука, която има на края си цепка, а в нея с помощта на въже, изплетено от дървесна кора, е закрепен един черен камък.

Веднъж е бил видян мъж, който имал съвсем руса коса и необикновено бяла кожа, покрита на лицето с петна. При този мъж не се забелязвали признаци на слабост или пък на недостатъци в зрителните органи. Такива албиноси бяхме виждали също на Таити и на Островите на приятелството. *(Албинос — човек или животно, тялото на което е лишено от пигмент.)*

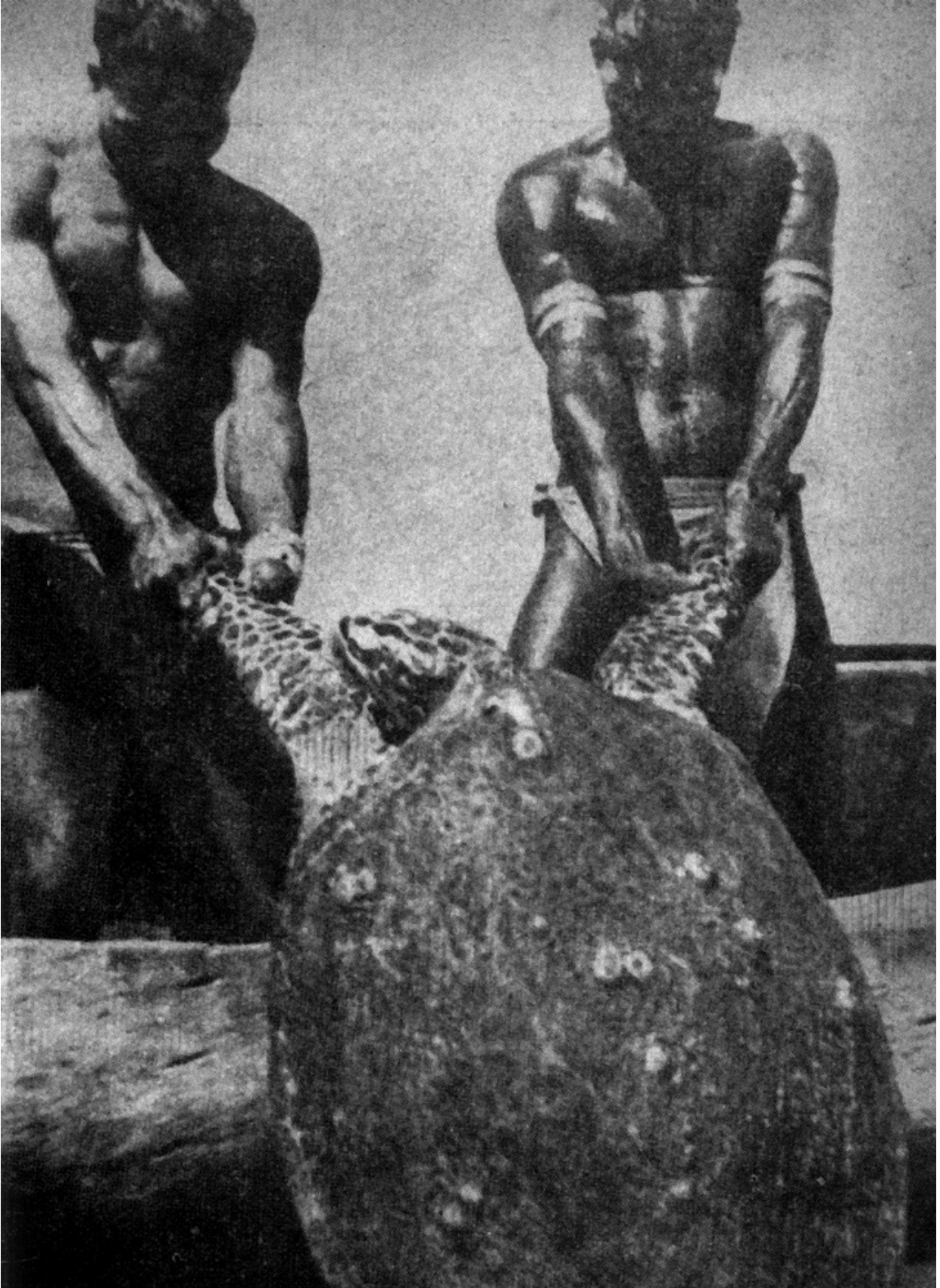
При едно от моите последни посещения на сушата аз подарих на един уважаван мъж чифт свини за разплод. Опитах се да му дам да разбере, че от тези животни трябва да отгледа малки, за да се сдобие островът с един нов хранителен продукт, не само вкусен, но и полезен. Когато видя тези непознати същества, първата му реакция бе учудване, след това той изрази страх и отвращение и ни помоли да вземем обратно подаръка си. Все пак успяхме да го убедим да задържи животните.

ВСЕ НОВИ И НОВИ ОСТРОВИ И ПРИБОИ

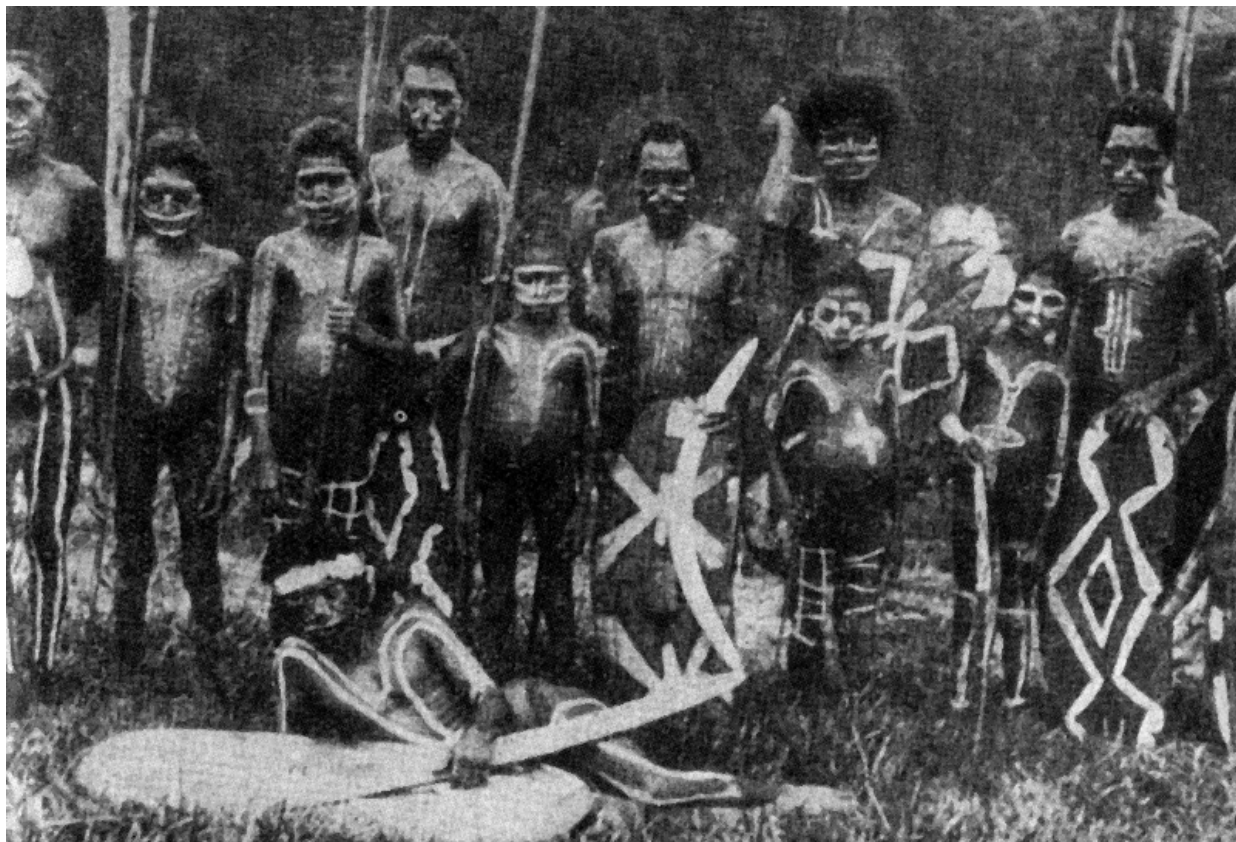
След като на 13 септември 1774 г. вдигнахме котва, аз поех курс към северозапад, за да определя очертанията на брега. Поради рифовете и прибоите трябваше да се държа сравнително далече от сушата и въпреки тази предпазливост изпаднах в опасност, когато настъпи безветрие.

Честите безветрия много забавяха нашето пътуване, а то стана още по-неприятно, понеже пътувахме толкова близо до един остров, където вероятно имаше пресни провизии, а ние не можехме да слезем поради силния прибой. Липсата на пресни храни се чувствуваше все по-силно и без нашето кисело зеле всички бихме се разболели от скорбут. Към няколкото запазени досега бута шунка, станали почти негодни за ядене, мятаха мечтателни погледи младите офицери, на които не им се полагаше от това лакомство. При един от лейтенантите толкова се засили желанието за някакво друго ядене, освен мизерното солено месо, че той нареди да му сготвят риба от опасния вид от която ни стана толкова лошо. Другарите му дълго го убеждаваха, докато го накараха да се откажа от намеренията си.

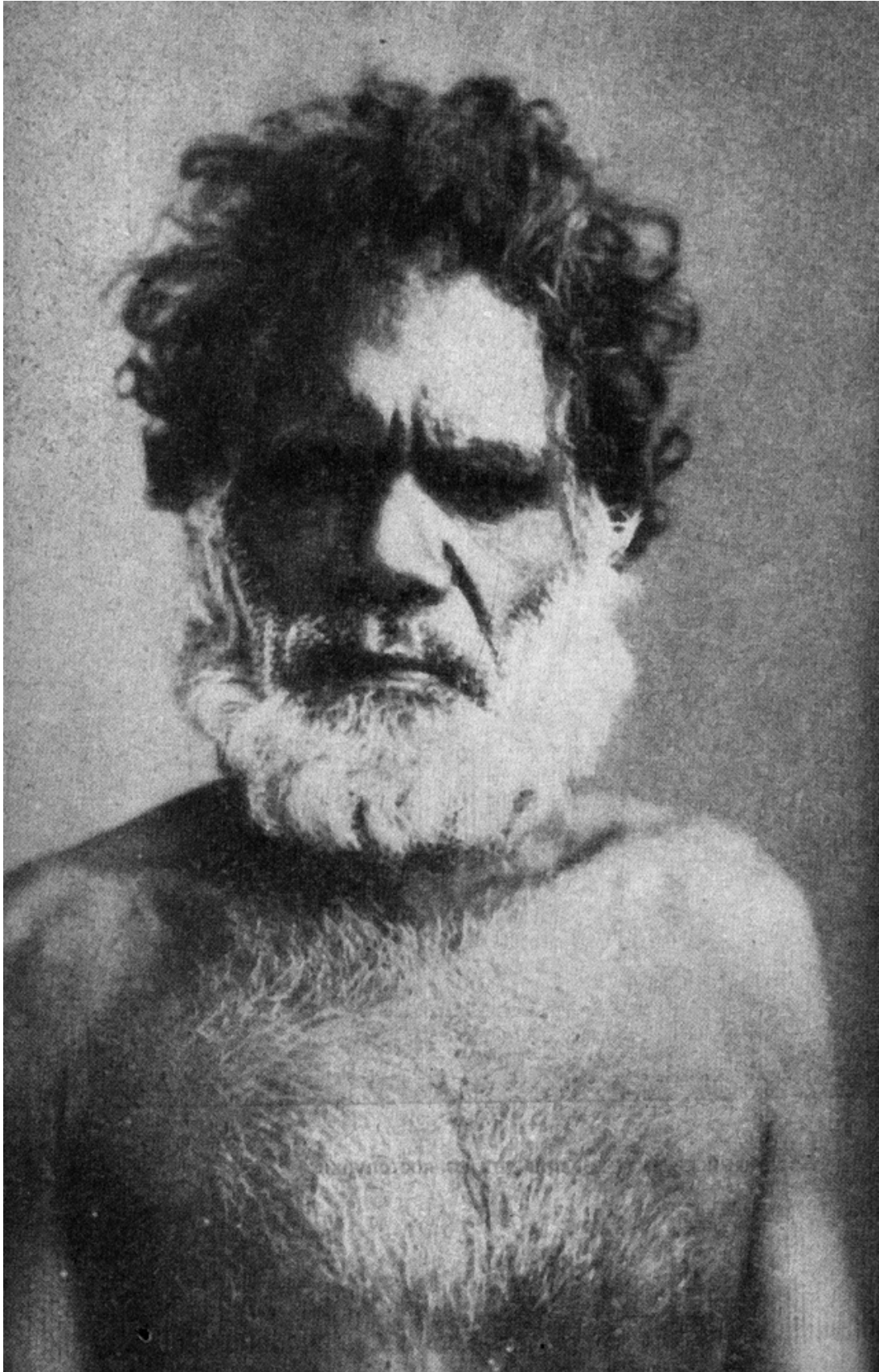
По брега виждахме фигури във формата на колони, понякога единични, а понякога на групи. Помислихме, че са базалтови колони. Въпросът се изясни на най-големия от разположените тук край брега острови. Предполагаемите базалтови колони бяха дълги, съвсем прави дървета, късите и тънки клони на които не можехме да видим отдалече. Този остров, обиколката на който бе около осемнадесет морски мили, аз нарекох Боровия остров.

Австралийски туземци при лов на костенурки

Свещени танци в Куинсленд (Австралия) при празнуване

Стар австралиец

Централна Нова Гвинея

На остров Оаху, Хавайската група

*Тези каменни фигури от туф са останки от една стара,
високоразвита култура на Великденския остров*

Хонолулу на Хавай днес

Млада хавайка танцува за американските туристи

Словата планина при Капцад

На другия ден намерихме пролука между различните скални рифове и хвърляхме котва при един малък остров, който се състоеше от пясъчна равнина и бе обрасъл с онези колонообразни дървета.

Близо до тоя остров попаднахме в пълно затишие и приливът и теченията ни помъкнаха към бушуващия прибой. В този миг видяхме едно огнено кълбо, което изглеждаше голямо колкото слънцето, но блестеше по-слабо. Скоро след това то се пукна — както се стори на

някои от нас, с прашене — и остави след себе си много ярки искри, които скоро изчезнаха.

Моряците радостни предрекоха, че веднага ще задуха освежителен вятър и този път предсказанието им наистина се сбъдна.

След това времето бе по-благоприятно и общо взето, бързо напредвахме. На седми октомври стигнахме областта на източния пасат, а на десети октомври на разсъмване от марса съзряхме земя. Това бе малък остров, много стръмен и покрит целия с гора. Той, изглежда, бе ненаселен, за това свидетелствуваха и многото водни птици, които се бяха струпали на брега. Между големите подводни скали и скални блокове, които се вдаваха много навътре в морето, ние загребахме към един малък залив, който бе напълно залесен. На места брегът се издига отвесно нагоре.

Изкачихме се край малък ручей, който се спуска в една урва. Повит и лиани затрудняваха напредването в гората, по-нататък дърветата бяха по-разредени и пътят стана по-удобен.

Скалите на този остров, който нарекох Норфолк, са от същия подобен на глина камък, който познавахме от Нова Зеландия. Край кипарисите растяха зелени палми. От кипарисите дърводелецът си набави дърва за рейовете и за прътовете, а ние от зелевите палми полезна и вкусна храна. Отсякохме известно количество от тях и взехме средните кълнове, така нареченото сърце. На вкус те по-скоро приличат на бадеми, отколкото на зеле, и наименованието на палмата не е точно. Тъй като боцманите бяха намерили един гьол, в който приливът бе оставил много риба и понеже не само събирахме зеленчуци за супа, но и ловяхме птици, можахме за няколко дни да се наслаждаваме на прясна храна.

На следната утрин минахме край южния нос на острова, пред който имаше няколко изолирани подводни скали.

Заобиколиха ни големи ята буревестници и морски врани. Те отново и отново се стрелваха към морската повърхност и винаги си изваждаха по някоя риба. Следователно тук имаше някаква плитчина, в която се събираше рибата. По обед минахме над нея и отново се озовахме в открито море, където отвесът вече не достигаше до дъно.

Придружени от буревестници и албатроси, ние продължихме да плуваме, докато на 17 октомври се озовахме пред западния бряг на Нова Зеландия. Маунт Егмънт срещу нас бе покрита до половината със

сняг и лед. Само от време на време виждахме върха ѝ да се подава от забулващите я облаци.

Отведнъж вятърът се превърна в буря, а въздухът стана суров и студен. Ако се намирахме на източния бряг на страната, тази буря би била много опасна за нас. Когато се приближихме до пролива на кралица Шарлота, планините ни предоставиха известна закрила. Годишното време още не бе достатъчно напреднало, за да изглежда местността по-приветлива. Дърветата имаха съвсем зимен вид; само малко белези предвещаваха приближаващата се пролет.

СТРАШНИ ИЗВЕСТИЯ ОТ „АДВЕНЧЪР“

Първата ни грижа бе шишето, което бяхме закопали тук под едно дърво с писмо за капитан Фюрно. Когато хвърлихме котва, на един надвиснал над водата клон видяхме гнездо на морска врана и от това заключихме, че островът отдавна не е бил посещаван. Малките на птицата бяха толкова глупави, че се оставяха да бъдат хващани с ръце. Едва бяхме стъпили на сушата и по много признаци забелязахме, че през зимата на това място трябва да е бил някой европейски кораб. Много дървета, които растяха тук, бяха отсечени с триони и брадви. Шишето бе изчезнало.

Градините, които бяхме засадили, бяха съвсем запустели. Растенията отчасти бяха изскубнати, отчасти ги бяха задушили бурените, които в рохкавата и плодородна почва се разпространяват за невероятно кратко време. В друга зеленчукова градина край един по-отдалечен залив, която се намираше в по-добро състояние, растенията правилно бяха цъфтели, но семената бяха изядени от птиците. Но за щастие ние все пак можахме да напълним цяла лодка с противоскорбутните растения — хрян и кервиз.

Имахме нужда от туземците, за да ни помогнат в риболова, от който те разбираха много по-добре, отколкото ние; но нито един не се виждаше. Аз на няколко пъти заповядах да се стреля с едно оръдие и да се запали огън в планините, но никой не обърна внимание на тези сигнали. Най-сетне на 24-ти се показаха две канута и ние предположихме, че искат да ни посетят. Но щом ни видяха, те се обърнаха и избягаха. Аз ги последвах с лодката и скоро видях, че в един от заливите трима-четирима туземци стоят на една залесена височина. И те също се държаха по-иначе, отколкото бяхме свикнали. Дълго време не обръщаха никакво внимание на нашите ръкомахания и едва накрая се приближиха недовърчиво.

Между тях имаше много наши стари познайници, които разпитахме как са прекарвали по време на отсъствието ни. Техните отговори бяха много объркани и след много приказки ние разбрахме само това, че е имало битка, при която те са загубили много свои хора.

Веднага помислихме за „Адвенчър“, но не им дадохме възможност да се досетят за нашите съмнения, защото интересите ни диктуваха отново да спечелим доверието им. Накрая това наистина ни се удаде, по те все пак ни запитаха дали не им се сърдим и дали сме искрени, когато ги уверяваме, че намеренията ни са приятелски?

Тогава узнахме, че те всички имат основание да се страхуват от отмъщението ни. Тук мимоходом ще споменем това, което се е случило с „Адвенчър“, когато той ни напусна.

На 9 ноември 1773 г. капитан Фюрно хвърлил котва при северния остров в залива Толаго, а на 30 достигнал протока Шарлота. Омай, островитянинът от Раиетеа, бил първият, който намерил нашия надпис върху дървото, под което бяхме заровили шишето. Тогава капитанът веднага започнал да се готви за тръгване. На 17 декември корабът бил вече готов да отплува, когато изпратили още един катер с десет души, за да вземе от един залив хрян и кервиз. Господин Роуи поел командата върху малкия екипаж. Преди неговите хора да почнат да берат зарзавата, свалили палтата си, а някакъв туземец откраднал една от дрехите им. Роуи бе твърде усърден младеж, който презираше населението и бе показал това при не един случай. Той веднага заповядал да се даде огън и моряците стреляли дотогава, докато барутът им съвсем се свършил. Туземците много добре разбрали защо се прекратил огънят, нахвърлили се върху европейците и ги убили до последния човек.

Когато след два дни лодката още не се била върнала, капитанът изпратил лейтенант Бърни с една друга лодка с многоброен и добре въоръжен екипаж. На входа на залива Бърни срещнал едно кану и когато почти го бил настигнал, пътуващите в него скочили във водата и заплували към брега. Той не можел да си обясни това поведение, но когато стигнал до лодката, разбрал страшната тайна. В лодката имало разкъсани части от тялото на другарите му и различни техни дрехи. На мястото, където станало клането, се били събрали много туземци. Граничещата със залива планина гъмжала от хора и на много места се издигал дим от огньовете, на които се печало месото на убитите. Тази картина извънредно много ожесточила моряците. Те стреляли и убили много от туземците, които оказали мъжествена съпротива, но били принудени да побягнат. В колибите край брега във всички кошници лежали отсечени крайници, всред които била разпозната и ръката на

нещастния Роуи. От корабната лодка имало само отделни парчета. Вероятно са я разбили, за да се доберат до пироните. След тази страшна случка капитан Фюрно напуснал Нова Зеландия, заобиколил нос Хорн и на 19 март 1774 г. стигнал до нос Добра Надежда, откъдето се върнал в Англия.

Всички европейци, посетили Нова Зеландия, намирали в лицето на жителите опасни противници. Също и Абел Тасман, откривателят на страната, загубил при тях четирима моряка. Той нарекъл мястото на нападението Залив на убийците и аз мисля, че става дума именно за Слепия залив. Без нашата предпазливост и доброто ни отнасяне с туземците ние самите щяхме да бъдем забъркани в боеве. Не един път те се събираха по толкова много наведнъж, че явно имаха неприятелски намерения. При подобни случаи аз здраво държах моите хора и преди всичко забранявах да се открива огън.

Времето бе най-често мъгливо и мрачно, но се случваха и хубави дни, през които можахме да опознаем страната по-отблизо.

До 9 ноември се снабдихме с вода за пиене и дърва за горене и потегнахме кораба така, че той да може да противостои на бурното време в тези високи ширини. Грижата за пресни продукти не бе занемарена. Осоленото месо, което освен това се намираше в най-лошо състояние, на всички ни бе омръзнало до крайна степен, а що се касае до мене, аз се съмнявах дали някога пак ще бъда в състояние да вкуся пресол. Без нашето кисело зеле, което чудесно се бе запазило, и без прясната ни бирена мъст, която впрочем бе загубила част от силата си, ние бихме станали жертва на скорбута. Този път новозеландците богато ни снабдиха с риба и бяхме застреляли много морски врани и други птици. Запасът ни от риба бе толкова голям, че аз заповядах да осолят няколко пълни каци и чак до Огнена земя имахме здравословна и вкусна храна.

Всеки път, когато хвърляхме котва в Нова Зеландия, ние бързо се оправяхме от негодите на морския живот. Това благотворно влияние не може да се припише само на прясната храна, на рибите и антискорбутните средства. Свой дял имаха и усилените движения на сушата, които правехме всеки ден, а още повече хладния, но укрепващ въздух, който след дългия ни престой в горещите места ни даваше нова сила.

ОТ НОВА ЗЕЛАНДИЯ КЪМ ОГНЕНА ЗЕМЯ

На 10 ноември вдигнахме котва. Два дни по-късно загубихме от погледа си брега, край който бяхме задържани от безветрия. Отправихме се на югоизток, за да достигнем 55 градуса ширина и да минем край места, които не бяхме изследвали през миналото лято, прекосихме океана. Тъй като след няколкоседмично пътуване не срещнахме друга земя, аз се отправих на изток към западния край на Магелановия проток. Западният вятър, който в онези ширини през това годишно време духа непрекъснато, ни даде възможност да пътуваме извънредно бързо.

Морски птици, албатроси, буревестници и пингвини бяха наши спътници през време на цялото пътуване и колкото и да е странно, тези птици се появяваха най-често на средата на пътя между Нова Зеландия и Америка. Веднъж изплува един кит, който спадаше към някакъв вид, който досега не ни беше познат.

Нашето пътуване през Южно море продължи осемдесет и три дни. На 18 декември, не много след полунощ, видяхме земя. Това бе нос Десеада (*днес — Десиерто на остров Десоласион*), който е разположен на Магелановия проток. Към сутринта стигнахме близо до брега, над който лежеше гъста мъгла. Тази област е тъжна и изцяло се състои от неплодородни, черни скални маси. Тя до известна степен се оживява от морски врани буревестници и други водни птици, които хвърчат нагоре-надолу край кораба. Тая част на Огнена земя се състои от същинска бъркотия от острови и канали. Не се вижда нищо друго, освен мощни планини, върховете на които са покрити със сняг. Скалите действуват особено угнетяващо там, където нямат бяла покривка. Само тук-там има малки заливи с по няколко зелени растения. Аз влязох в един такъв залив и го нарекох Рождественски поради празника, който чествувахме тук. Той се простираше зад един остров и бе заобиколен от планини, така че бяхме защитени срещу бури.

Може да се каже, че за тези ширини времето бе меко. В урвите, където дъждът бе отнесъл измитата земя, растяха различни храсти, на

които скалите служеха не само за защита от бурята, но им осигуряваха и благоприятна температура чрез отразената слънчева светлина.

На един от островите открихме отличен кервиз, който наистина бе по-малък от новозеландския, но несравнимо по-силен от него. Един друг остров бе обрасъл с храсти, на които имаше един вид много вкусни зърна на големина колкото малки череши. На този остров си доставихме една друга също вкусна и много по-питателна храна, а именно големи миди, които бихме предпочели и пред най-добрите стриди. Тук трябваше да минем почти без риба, която бе нашето главно ястие на Нова Зеландия. В замяна на това хванахме много птици.

В началото ловяхме особено много морски врани, хиляди от които гнездяха в слюдените скали. Гнезда намирахме винаги на тези места, където скалата или бе надвиснала над морето, или пък бе отвесна, така че ако малките се озоват извън гнездото да падат във водата, без да пострадат. Ловът бе много лек и богат. Морските врани така малко познаваха опасността, че французите затова са ги нарекли глупци. След като стреляхме, те отново кацаха на гнездата си, преди още да сме напълнили пушките си. Бяха мъчноподвижни и човек просто нямаше как да не ги улучи и при полет.

Морските врани си починаха от нас, когато на един остров, най-големия от всички, открихме много гъски. И тези птици също се биеха без труд, тъй като са твърде неопитни и през това време на годината малките им още нямат дълги махови крила. В скалистия бряг има големи пещери. С нашите лодки ние можехме да влизаме надълбоко в тези дупки и винаги изваждахме голям брой гъски.

БОГАТА КОЛЕДНА ТРАПЕЗА

Пред маси, отрупани с пържени гъски и гъши пастет, коледният празник бе прекаран весело от моряците, даже твърде весело. Те два дни не изтрезнях и на 27 декември бяха още полупияни. През тези дни един морски пехотинец се лиши от живота си; в пияно състояние той се качи на парапета на палубата и падна в морето. Когато забелязаха, че липсва, вече бе твърде късно да го спасят. Това бе четвъртият и последен човек, когото загубихме по време на нашето пътуване.

В един малък храсталак бяхме открили няколко необитавани сиромашки колиби. Едва в края на престоя ни туземците ни посетиха в четири малки канута от дървесна кора.

Когато се качиха при нас на борда, те не проявиха никаква радост или поне любопитство. Спадат към същия народ, който някога бях срещнал в Съксес бей. Те са дребни и грозни и изглеждат полумъртви от глад. Мъжете нямаха никакво друго облекло, освен една тюленова кожа, жените носеха още и една престилка, голяма колкото длан, децата ходеха съвсем голи и винаги трепереха от студ даже и тогава, когато седяха край огъня, който гореше във всяка лодка на купчина пръст. Рождественското пристанище — нарекох го така, защото там ознаменувахме празника — може да се препоръча на всички кораби, които идват от Южно море или отиват натам. Те ще намерят там удобно за хвърляне на котва дъно, хладен, но здрав въздух, превъзходна вода за пиене, дърва за горене и храна от риба, за която споменах. Напуснахме го на 23 декември и заобиколихме нос Хорн.

Поех курс към протока льо Мер и на следващата сутрин стигнах до една точка, която лежеше точно срещу мястото, където бяхме хвърлили котва при предишното си пътуване. Във водата около нас играеха около тридесет големи кита и извънредно много тюлени.

Тъй като мазнината на тюлените може да се използва като рибена мас, аз потърсих удобно пристанище, за да убия известен брой от тези животни. Намерих такова на Стейтън-Ленд и го нарекох

Новогодишно пристанище, тъй като там влязохме на 31 декември. Не би могло да има по-благоприятно място, защото всички скали наоколо бяха покрити с тюлени, много от които поради рунтавите си гриви можеха да претендират за името морски лъвове много повече от животните с гладък косъм, които лорд Енсън (*Джордж Енсън, 1679 до 1762, английски адмирал, който заобиколил нос Хорн и обиколил Южно море 1740–1744*) бе кръстил така на остров Хуан Фернандес. Един залив, заобиколен от високи отвесни скали, бе нашият резерват. Тези тюлени изглеждат по-свирепи, отколкото са в действителност. Щом проехтя първият пушечен изстрел и те се хвърлиха във водата, с изключение на най-големите, бягството на които се затрудняваше от тяхната недодяланост. Те тежаха между 1200 и 1500 фунта, а само вътрешностите и сланината — 550 фунта. Нашите моряци бързо приключиха с тях, като убиха животните с удари на тояги.

ОЩЕ ЕДИН ПЪТ НАСТЪПЛЕНИЕ НА ЮГ

Аз исках от Стейтън-Ленд да се спусна още един път на юг. До вечерта на 6 януари плувахме на юг и минахме 58 градуса южна ширина, без да видим лед. На Южния полюс количеството лед и неговото разпространение към север се мени през различните години. През 1770 г. точно по същото годишно време д-р Хели срещнал значителни маси лед на 52 градуса южна ширина. През онази вечер на шести аз се обърнах към север и се върнах до 54 градуса южна ширина.

На осми падна силна вечерна роса и често започнаха да се появяват буревестници, албатроси и тюлени — по мнението на моряците ясни доказателства, че наблизо има земя. През следващите дни към тези признаци се прибавиха и пингвини и водорасли, а на четиринадесети офицерът на вахтата докладва, че се вижда земя, която е твърде висока. Аз предположих, че се касае за някакъв голям айсберг, но вечерта вече не можехме да се съмняваме, че имаме пред себе си земя. Въпреки студения вятър на следния ден времето остана толкова мъгливо, че не можехме да видим нищо и се проясни едва на шестнадесети. На острова имаше високи планини, които, с изключение на няколко черни места бяха покрити със сняг и лед. В чест на монарха, който ме бе натоварил с тази експедиция, аз нарекох острова Южна Джорджия.

На двадесети януари аз заобиколих цяла Южна Джорджия. Този остров се състои само от стръмни, назъбени планини. Всички цепнатини и урви между планините бяха изпълнени със сняг. В залива, в който влязохме с лодките, имаше един от онези айсберги, които така често срещаме да плуват по морето и от които от време на време със силен шум се откъсваха големи парчета. Срещнахме и морски котки и пингвини, които бяха с необикновени размери.

При мъгливо време заобиколихме един малък остров, около който имаше пръстен от скали (Клеркс Рокс). На 26 при хладен вятър и сравнително ясно време тръгнахме към юг, а на двадесет и седми при 29 градуса и 30 минути южна ширина видяхме айсберги. Още на

другата сутрин се озовахме пред голяма ледена маса, която ни препречи по-нататъшния път към юг. От непрекъснатия студ няколко моряка си бяха спечелили ревматични болки. При влажния въздух и постоянната фъртуна не можехме да се надяваме, че тези болни ще оздравеят.

На 31 януари при мъгла, която не ни осигуряваше далечна видимост, от марса извикаха: „Земя!“ Приближихме се до нея на разстояние половин морска миля. Този нов бряг правеше крайно мрачно впечатление. Отвесните и много високи скали бяха покрити с черни дупки. В подножието им вълните се разбиваха, а горе само един-единствен бял връх се подаваше от облаците. Различните острови и островни групи, с които се сблъсках и един от които нарекох Южен Туле, а един друг Сандвичева земя (*Да не се смесва със Сандвичевите острови в Тихия океан*), бяха покрити със сняг, а бреговете им преградени от ледове. Отказах се да предприема едно по-подробно изследване, защото дните станаха по-къси и по-студени, а нашите припаси се стопиха. Киселото зеле вече бе изядено и цялата ни храна се състоеше от натрошени, проядени от червеи сухари и полуизгнило солено свинско.

РЕШЕНИЕ ЗА ВРЪЩАНЕ В РОДИНАТА

На 14 февруари пресяхохме гринуичкия меридиан, на седемнадесети достигнахме ширината, където господин Буве твърди, че е открил нос Сирконсизион. Но никъде не намерихме и най-малкия признак за земя, даже и на тази дължина, която господин Буве е вписал в дневника си. Поради това е съвсем сигурно, че този мореплавател се е излъгал от някое огромно ледено поле, всред което е имало високи айсберги, нещо, което нерядко ни се случваше и на нас самите. *(Топографските измервания, извършени от откривателя Буве, са били неточни.)*

Аз вече бях преплувал високите ширини на Южно море и така го бях пребродил, че нямаше основание да се предполага, че съществува някакъв континент, освен в непосредствена близост до полюса, извън рамките на възможностите на корабоплаването. Като посетих на два пъти тропическото море, аз не само точно определих местоположенията на няколко предишни открития, но направих и някои нови и струва ми се, че оставих малко, което още би могло да се направи в тази част на света. Затова мисля, че целта на пътуването бе постигната във всяко едно отношение, южното полукълбо бе достатъчно добре изследвано и окончателно бе сложен край на търсенето на някакъв южен континент, един континент, който от почти две столетия привличаше върху себе си вниманието на морските сили и бе любима теория за географите от всички времена.

Не би било справедливо да удължа повече, отколкото е необходимо, тежкият труд и лишенията, на които моят екипаж непрекъснато бе изложен. Много добре разбирах, че държането им по време на цялото пътуване заслужаваше пълно уважение. Тези съображения ме накараха да се откажа да търся френските открития и да се отправя към нос Добра Надежда.

Силни северозападни ветрове ни принудиха да минем по обиколен път и на първи март по права линия се намирахме южно от Кап. От тези неблагоприятни въздушни течения станахме нетърпеливи и никога друг път не сме поглеждали към небето така често, търсейки

признаци за някаква промяна. От нашето заминаване от Кап бяха изминали двадесет и седем месеца и през цялото това време нашият престой на суша бе траял, като се пресметнат всички дни, най-много шест месеца. През по-голямата част от времето, особено напоследък, бяхме принудени да се задоволяваме със солени храни. След 35 градуса южна ширина можахме да свалим топлите си дрехи. На следния ден, 16 март, видяхме един кораб, а скоро след това и втори. Първият, холандски, се връщаше от Индия и постепенно се приближаваше към нас. На следния ден можахме да изпратим към него една лодка и научихме, че в цяла Европа цари мир. От този кораб не получихме прясна храна, тъй като самият той вече бе твърде дълго на път. Когато ни настигна вторият кораб, който бе английски, ни подариха една свиня и няколко гъски, които ни дойдоха много добре.

На 21 март към обед Столовата планина над Капщад бе на голямо разстояние от нас, но на 22 март хвърлихме котва в Столовия залив. Но тук брояха още 21 март, тъй като при нашето пътуване от запад към изток (*тоест срещу слънцето*) ние бяхме спечелили един ден. Сега получихме европейски вестници и на части научихме историята на последните три години. Гостоприемството, което ни оказаха в Капщад, можехме да приемем само с голяма предпазливост. Изгладнелите ни стомаси така бяха отвикнали от храната, че трябваше да прекъсваме да ядем тогава, когато ни бе най-вкусно. Всички, които в началото ядоха без мярка, зле си изпатиха.

При пристигането си имахме двама болни, които бяха изпратени в болницата. Всички други наши хора бяха работоспособни и бързо придобиха нови сили, като се хранеха с пресни продукти, пресен зарзават и ръжен хляб. Престоят не трябваше да трае по-дълго, отколкото бе необходимо, за да възстанови екипажът силите си, да поправи кораба и да натовари запас от нова храна. На 27 април бяхме готови за отпътуване и се сбогувахме с доктор Спарман, който остана тук. След като отплувахме, на следния ден в трюма намерихме скрит човек. Това бе един немец, който бе попаднал в ръцете на холандски търговци на роби и бе използвал тази възможност, за да се завърне.

(При завръщането си Кук минал през Света Елена и оттам през остров Асенсион и Фернандо де Нороня към Азорските острови, където на Файал спрял още един път. За този остров и за града де Хорта той в записките си дава живо описание. Най-сетне на 29 юли

1775 г. се появил английският бряг, а на 30 юли в Портсмут Кук отново стъпил на английска земя.)

НОВАТА ЦЕЛ: СЕВЕРОЗАПАДНИЯТ МОРСКИ ПЪТ

ПОСЛЕДНОТО ПЪТУВАНЕ НА КУК 1776–1779

През юли 1775 г. Кук завършил втората си обиколка около света. Още през юли 1776 г. започнало третото пътуване, от което той не се завърнал. Междувременно отново бил удостоен със значителни почести: бил произведен капитан от кралската марина; и този път бил приет от краля на доклад и получил служба в кралската болница в Гринуич, служба, която материално го обезпечавала. Особено значение имало приемането му за член на Кралското дружество като признание на неговото съчинение за предпазването от скорбут и удостояването му със златния медал на Копли, едно високо научно отличие.

Един от научните въпроси на онова време, който имал и голямо практическо значение, била задачата да се открие мореплавателен път към Тихия океан край Северна Канада. Британските кораби, които биха открили този път, можели да очакват високи награди. Стопанското развитие на Великобритания, необходимостта да се намери по-кратък път до Източна Азия, отколкото този край нос Добра Надежда, и стремежът още по-усилено да се ограбват колониално презморските области, правели да изглежда още по-спешна нуждата от откриването на този северозападен път, което впрочем се удало едва на Амундсен (1903–1906). В кръга от задачи била включена и обиколката на Тихия океан.

Досегашните успешни пътешествия на Кук го правели особено подходящ за едно такова начинание. Когато през 1776 г. приел заповедта на Адмиралтейството, той писал на един приятел: „Аз наистина сменям удобния подслон срещу едно напрегнато, може би опасно пътуване, но сегашното ми настроение ме кара да сторя точно това и се качвам на борда с най-добри надежди. Ако се върна здрав, това пътуване без съмнение ще ми се отрази благоприятно.“ Той отново получил своя стар кораб, изпитания „Резолушън“, който бил придружен от един по-малък, „Дисковъри“. Командувал го неговият предишен лейтенант Клерк. Пак бил на борда и астрономът Бейли, както и Омай, който трябвало да бъде върнат в своята родина на Островите на приятелството.

Пътуването не започнало под щастлива звезда. Северноамериканските колонии на Англия грабнали оръжието, защото били натоварвани с все нови и нови тежки данъци, а от конкурентни съображения тяхната търговия била потисната и стеснена до крайност. Точно в началото на 1776 г. северноамериканците обявили независимостта си и към Америка трябвало да заминат нови транспорти с английски войски и хесенски наемници. Франция също влязла в тази война на страната на Америка, за да навреди на своя стар съперник Англия. Международното значение на Кук най-ясно може да се види от това, че френското правителство издало до своята флота заповед, с която се нареждало, като се има пред вид, че експедициите на Кук носят полза на всички нации, въпреки съществуващото положение на война корабите на Кук да се смятат за неутрални. Подобни указания дал на американската флота и Бенжамен Франклин, американски посланик в Париж.

Това било толкова по-великодушно, като се има пред вид, че в дадените му от Адмиралтейството инструкции Кук получил указания „със съгласието на жителите“ да завладее в името на краля тези страни, които дотогава не са били посещавани от европейци. Британското правителство значи и този път отново преследвало старата цел — под прикритието на мирна изследователска работа да си присвои нови колониални области. Освен това той получил задачата да върне Омай на Островите на приятелството, да остави на Таити и други острови домашни животни, житни семена и различни видове сечива, да проникне до Северозападния американски бряг и във всички заливи и ръкави на делти да провери дали съществува връзка със Северния Атлантически океан. Ако се окаже необходимо, той трябвало да презимува на Камчатка и на следващата пролет да продължи изследванията си. Въпреки че бил длъжен да напредне до 65 градуса северна ширина, след като преминал Беринговия проток, му се удало да стигне до седемдесетия градус. Достигайки границата на ледовете, той се принудил да се върне. Когато се изтеглил в Хавай, за да подготви нов опит, при едно сблъскване с местното население той бил убит с кама.

Кук не намира Северозападния морски път. Но повторното откриване на Хавайската група острови, изследването на Северозападния бряг на Америка, навлизането в Полярното море са

важни приноси за опознаване географската картина на нашата Земя. Трябва да се отбележи, че английската инициатива за изследване на Северозападния бряг на Америка е била предизвикана не на последно място от големите руски експедиции по онова време, които проучвали Северна Азия и западния бряг на Северна Америка. Преди всичко в рамките на прочутата Голяма северна експедиция (1733–1743), една от най-сполучливите експедиции в историята на откритията, ръководена от Витус Беринг. Като тръгнали от Камчатка, самият Беринг и преди всичко Чириков стигнали далече и най-значителният резултат от тяхното начинание бил откриването през 1741 г. на брега на Аляска, а освен това открили и много от Алеутските острови. Макар че по всяка вероятност много по-рано на Аляска били идвали руси, то сега били получени първите достоверни данни за природата и населението на голяма част от югоизточните и югозападните брегови области на Аляска. Тогава възникнали предпоставките за използване на богатството от кожи на диви животни в северната част на Тихия океан, едно богатство, което все повече било усвоявано през следващите две столетия от руските ловци и търговци на кожи. Това са тези странствуващи търговци на кожи, които Кук среща при пътуването си из тези северни места. Руското правителство още тогава прокарало мерки, които по-късно (1799 г.) довели до основаването на мощно търговско дружество, Руско-американската компания.

И ПРОТИВНИЦИТЕ УВАЖАВАТ КУК

На 12 юли 1776 г., почти дванадесет месеца след моето завръщане, аз отплувах от Плимутския канал. Струваше ни се странно и вълнуващо, че точно при заминаването ни за едно пътуване, което щеше да бъде полезно на Европа чрез нови открития в Северна Америка, бе станало необходимо да се използват други кораби на Негово величество и многобройни сухопътни сили, за да се осигури покорността на онези части на земното кълбо, които през последния век са били открити и населени от наши сънародници. През тези юлски дни в Плимутския канал, подкарана от силен северозападен вятър, се движеше транспортна флота от шестдесет и два платнохода и последното поделение хесенски войници.

(Малко преди това, на 4 юли 1776 г., северноамериканските колонии обявили независимостта си и в Англия се страхували, че в хода на военните действия Кук може да бъде взет в плен от северноамериканците. Но Бенжамен Франклин в качеството си на американски посланик в Париж постъпил рицарски и се погрижил за сигурността на вече световноизвестния откривател. Той изпратил до командирите на американските кръстосвачи писмо, в което им предписвал да не провеждат враждебни действия срещу Кук, а даже напротив, „да окажат на него и на неговия екипаж като на приятели на човечеството всякаква подкрепа“, която би била в кръга на техните възможности.)

Тъй като установих, че нямаме достатъчно сено и жито за нашия добитък, за да го обезпечим до нос Добра Надежда, на 1 август аз спрях в Тенерифе, който напуснахме на 4 август. При островите на Зеления нос се сблъскахме с променливи ветрове, които се сменяха с безветрие. Цареше задушаваща горещина, а понякога падаше дъжд. Почти винаги небето бе матово бяло и затова слънцето като че ли не блестеше в пълна сила. Така е за предпочитане, тъй като иначе непречупените слънчеви лъчи правят горещината нетърпима. В замяна на това нощите са най-често ясни и прохладни.

Тук дъждът и горещината често предизвикват на корабите болести. Нерядко половината екипаж е в списъка на болните и колкото и предпазни мерки да вземе капитанът, те никак не са излишни. Аз заповядах да пречистят въздуха в средната палуба с огън и оцетни пари и задължих моряците колкото се може по-често да сушат хамаците и вещите си. На нашите кораби подобни мерки бяха толкова по-необходими, като се има пред вид, че шевове бяха зле калафатени и в резултат на горещината се бяха получили много цепнатини, през които при порои навлизаше вода. Надали оставаше сух и един хамак и складът за платна така се овлажни, че повечето резервни платна трябваше да бъдат поправяни. В резултат на взетите от мен предохранителни мерки имах по-малко болни от треска, отколкото при предишните си две пътувания.

До нос Добра Надежда, където пристигнахме на 17 октомври, не се случи нищо забележително. На „Дисковъри“, пътуването на който бе забавено от една буря, му бе необходимо малко по-дълго време, за да доплува. Той бе получил повреди и аз му изпратих работници, за да не се забави повече. Два дни преди моето пристигане на входа на Столовия залив се бе разбил един френски кораб и целият му товар бе разграбен от холандските колонисти. Щатхалтерът не можеше да оспори този факт, но прехвърлеше цялата вина върху капитана, който не бил поискал навреме стража.

ОТ НОС ДОБРА НАДЕЖДА ДО ОСТРОВИТЕ КЕРГЕЛЕН

Аз съкратих нашия престой колкото се може повече. На 30 ноември дигнахме котва, но още няколко дни не загубихме земята от погледа си. При силен западен вятър продължихме пътуването си към югоизток. Вълните приличаха на планини и корабът, силно клатушкайки се, с труд си пробиваше път през вълните. Ние употребихме най-големи усилия, за да запазим нашите животни и въпреки това ни умряха няколко кози, най-вече козли, а и няколко овце. Мисля, че тези загуби трябва да се отдадат повече на все по-усилващия се студ, отколкото на неспокойното движение на кораба.

По обед на 12 декември видяхме земя, която се простираше в югоизточна посока, а когато се приближихме, се раздели на две. И двете части имаха стръмни и осеяни със скални блокове брегове. Планините се издигаха до значителна височина и склоновете им бяха покрити със сняг. Това са същите острови, които господата Марион-Дюфрен и Крозе открили през 1772 г. Тъй като те нямат име върху картата на южното полукуълбо, издадена през 1775 г. от господин Крозе, то аз сметнах, че имам право да ги кръстя в чест на един син на Джордж III, острови на принц Едуард. Няколко други острова нарекох на откривателите, острови Марион и Крозе.

По това време ветровете винаги идваха от посоката между север и запад и времето бе отворително. Въпреки че в това полукуълбо бе средата на лятото, имахме студ, какъвто цари в Англия през зимата. Обаче лошото време не трябваше да ме спре да променя курса си и да потърся Страната на Кергелен, където според дадените ми указания трябваше по възможност да открия някое добро пристанище. *(Френският мореплавател дьо Кергелен-Тремарек бил открил островната група през 1772 г.)*

След шестнадесети гмурци, пингвини и водорасли предизвестиха близостта на земя. На двадесет и четвърти на югоизток се показва очакваната земя. Ние разпознахме един доста висок остров. Скоро след това открихме още един, а после и няколко по-малки, които се простираха в югоизточна посока. Моето намерение беше да

проникна между тези острови, но вятърът духаше откъм гърба ми, вълните се вдигаха нависоко, на брега страхотно бушуваше прибойт и положението ми би могло да стане опасно, най-вече поради мъгливото време.

Заварих всичко така, както го бяха описали французите. Зад отвесна и голяма предпланина брегът образуваше редица носове и заливи, между които, разбира се, би трябвало да има и добро пристанище. Надеждите ми не се излъгаха; точно зад носа се намираще удобно и сигурно дъно за хвърляне на котва.

Цялата крайбрежна ивица бе населена с пингвини и други водни животни. Тюлени имаше малко, но все пак ми се удаде да получа мас за нашите ламби, тъй като животните не бяха никак плашливи и можехме да ги бием с тояги. Нямаше защо да се страхуваме за попълването на водните си запаси, тъй като навсякъде струяха извори. Тук не растяха дървета и храсти и изобщо имаше малко растения. Не сполучи и намерението ми от най-високата планина да получа общ поглед върху островите, тъй като мъглата ограничаваше видимостта само до най-близките точки.

Ние отпразнувахме коледния празник в този залив. Нашите моряци правеха излети из околната местност, която навсякъде бе унила и неплодородна. Не отговаря на действителността предположението, че Земята на Кергелен е част от Южния континент; тя представлява остров с не особено значителни размери. Нито един от островите в двете полукълба, открити на такава ширина, не предлагат толкова малко както на мореплавателя, така и на естественика. Зеленината, която се забелязва на известно разстояние от брега, предизвиква представата за плодородие. Но това е измама! Когато слезе на брега, човек вижда, че едно растение от рода на саксифрагаците създава този килим. То расте на снопове, като се изкачва сравнително високо по планините и образува просторни зелени площи, под които винаги има торфено блато, в което кракът затъва до прасците и даже до колената. В случай на нужда този торф би могъл да се изсуши, за да се получи гориво.

КЪМ ТАСМАНИЯ И НОВА ЗЕЛАНДИЯ

С мрежата уловихме само няколко съвсем малки риби, а и миди също липсваха. В замяна на това бе налице много сладка вода, което дава основание да се заключи, че има твърде чести дъждове. Навсякъде имаше корита от порои и почвата бе блатиста, даже и по върховете на планините.

Следващата си цел, страната на Ван Димен (*Тасмания*), достигнах без особени събития. Ние сечяхме там дърва, когато бяхме изненадани от появяването на осем туземци с едно дете. Всички ходеха голи, освен ако се разглеждат като покритие прокараните по различни части на тялото широки линии. Те приеха нашите подаръци, без да проявят изненада или радост. Ако им подаряхме хляб, без да им дадем със знаци да разберат, че трябва да го ядат, те или го връщаха, или го хвърляха. Отказаха даже слонските риби, които искахме да им подарим сурови или печени. Птици те приеха и по израза им разбрахме, че имат предпочитание към тях. Бях накарал да докарат на сушата две свини, за да ги пусна на свобода. Щом видяха тези животни, те ги хванаха за ушите и искаха да ги издърпат, без съмнение за да ги убият и изядат. По-късно аз все пак оставих двете свини, като разчитах на това, че те ще се скрият в най-дълбокия гъсталак, много скоро ще подивеят и ще избягнат преследванията.

Поисках да узная за какво служи пръчката, която един от туземците държеше в ръката си. Той разбра знаците ми, постави като мишена парче дърво и започна да го замеря от едно разстояние от около двадесет ярда, но всичките му опити бяха толкова неумели, че пръчката винаги падаше твърде далеч от целта. За да му покаже какво превъзходство ни даваха нашите оръжия, Омай стреля към целта. При изстрела всички побягнаха дълбоко в гората, а един толкова се уплаши, че изпусна брадвата и няколкото пирона, които му бяхме подарили.

При следващото ни слизание на сушата веднага ни обградиха двадесет туземци, между които имаше и един мъж с огромна гърбица, който играеше ролята на шут. Мнозина имаха около вратовете си върви от кожи на някакво животно, а други бяха завили около глезените си

ивици от кожа на кенгуру. Заслужава да се отбележи, че не познаваха употребата на въдиците; или поне не обърнаха никакво внимание на нашите. Че един народ, който живее до морето, не лови риба, е трудно да се повярва, но за това може да се заключи и от обстоятелството, че те не приеха никакви риби; в замяна на това ядат миди, както доказваха и многото черупки, които лежаха навсякъде около купчината пепел.

Когато вече се бях върнал на кораба, нашите дървари били посетени от няколко жени с деца. Около рамената им се развявали червени кожи от кенгуру, но иначе нямали никакво друго облекло. Децата били, общо взето хубави, за жените това не можело да се каже, най-малко за по-възрастните.

Колкото и кратък да бе нашият престой в страната на Ван Димен, все пак той допълни с някои нови подробности несъвършените ни познания за тази страна. От растенията, които видяхме, нито един вид не бе годен за ядене. Горските дървета, спадащи към един и същи вид, растяха съвсем право нагоре и едва на върха пускаха клони. Шубракът се състоеше само от един храст от вида на миртата.

Единственото четирикрако, което уловихме, бе един опосум. Че би трябвало да има кенгуру показваха палтата на жените. Всички птици бяха много страхливи, каквито биват животните, на които човек е обявил постоянна война. Морето бе по-добре населено, отколкото сушата, и криеше разнообразни видове.

Жилищата на туземците бяха мизерни постройките от пръти, покрити с парчета кора, и едва ли заслужават името колиби. Те, изглежда, като че ли бяха предназначени за временна употреба и намерихме много издълбани дървета, които представляваха по-добро убежище. В гигантите, които в тези гори не са рядкост, бяха изгорили дупки, високи от шест до седем фута, в които около глинена печка можеха да седнат четири до пет души. От езика им разбяхме не повече от десетина думи, които звучаха сравнително еднакво с диалектите на Нова Зеландия и Таити.

В осмия утринен час на 30 януари 1777 г. напуснахме страната на Ван Димен. На 7-и февруари един от морските пехотинци на „Дисковъри“ падна в морето и се удави. Това бе вторият човек, който капитан Клерк загуби по този начин. На десети видяхме Нова Зеландия, а два дни по-късно нашата котва падна в същия залив на

Протока кралица Шарлота, който ни бе приел при първото ни пътуване. В списъка на нашите болни имаше само двама души и аз не се съмнявах, че здравият въздух, антискорбутните растения и рибата на Нова Зеландия щяха да окажат благотворното си въздействие както върху тях, така и върху всички.

ГЛАВАТАРЯТ, КОЙТО УБИЛ НАШИТЕ ХОРА

Появиха се съвсем малък брой туземци, а и те страхливо стояха надалеч. Като видяха Омай, те се уплашиха, че той, който бе присъствувал на нападението над хората на „Адвенчър“, ще ни призове да отмъстим.

Направих всичко, за да ги убедя, че не ще им сторя нищо лошо и че не мисля да отмъщавам. Не знам дали повярваха на моите уверения, но скоро след това се отказаха от сдържаността си.

Въпреки миролюбивото им поведение аз взех предпазни мерки, за каквито по-рано не бих помислил. На хората, които работеха на сушата, раздадох оръжия и заповядах винаги да ги придружават десет морски пехотинци. Командуването се възлагаше на двама или трима подофицери. Ако към някой по-отдалечен залив отиваше лодка, тя бе въоръжена и под командването на офицер, който се ползуваше с доверието ми и познаваше от опит туземците.

Когато новозеландците се убедиха, че нямам намерение да си отмъщавам, цели семейства дойдоха и седнаха близо до нас. С изключение на бреговата част, където бяха нашите палатки, целият бряг бе зает от тях. Аз се учудвах на бързината, с която те издигаха своите колиби, и видях как изведнъж се появиха двадесет такива колиби на едно място, което само час преди това бе покрито с храсталак и растения. Те обикновено носеха част от строителния материал, всичко останало намираха в околността. Наблюдавах как цяла една община слезе на суша и издигна село. В мига, когато лодките се допряха до брега, от тях изскочиха мъжете, изтръгнаха растенията и храстите, бързо издигнаха мертеците, които бяха донесли, върнаха се в лодките и донесоха оръжията си, които опряха на дървета така, че да им бъдат под ръка. Никой от тях не пренебрегна тази предпазна мярка. Докато мъжете строяха колибите, жените не стояха без работа. Някои охраняваха канутата и припасите, други събираха дървета и накладоха огън. Всяко племе или всяко семейство издигна отделно жилище, което нерядко даже бе отделено от другите колиби с ограда от колове.

Понякога ни посещаваха някои семейства, които не живееха близо до нас. Между тези случайни посетители ни бе показан един главатар, който се казваше Кахура. Той командувал поделението, което избило нещастният Роуи и екипажа на „Адвенчър“. Според изказванията на сънародниците му от него повече се страхували, отколкото го обичали. Те го наричаха лош човек и често искаха от мен да го убия. Ако следвах подобни съвети, то аз би трябвало да изтребя цялото население. Жителите на много села ме молеха да убия техните съседи. Това взаимно ожесточение свидетелствува за чести враждебни действия всред населението. И наистина те често водеха война помежду си и само преди няколко години един главатар заедно със седемдесет души бе намерил смъртта си в боя.

Но и най-усърдните противници на Кахура признаха, че той не е имал намерение да се бие, а още по-малко да убива, и че един англичанин нанесъл първия удар. Самият той пристъпи с едно безгрижие, което бе наистина неразбираемо, тъй като знаеше, че сънародниците му ни насъскват срещу него. Той на два пъти посети нашия кораб и така изцяло се предаде в ръцете ни. Първия път Омай го доведе в каютата ми с думите: „Това е Кахура, убий го!“ Като видя, че нямам намерение да сторя това, той продължи: „В Англия обесват всеки, който е убил другото. Кахура е убил десет души и ти не желаеш да го умъртвиш, въпреки че най-добрите му сънародници искат това и въпреки че е справедливо.“ Аз му наредих да разпита главатара за нещастното събитие. При първите въпроси Кахура се уплаши, протегна ръцете си с молба и наведе глава. Той приличаше на човек, който е попаднал в засада и в следващата минута очаква смъртта. Когато му обещах да го пощадя, той си възвърна спокойствието. Разказаното от него напълно съвпаднаше с това, което ми бяха съобщили останалите туземци. Спорът започнал за това, че някакъв моряк, който уговорил да получи чрез замяна една каменна брадва, отказал да даде обещания предмет. Измаменият новозеландец се докопал до няколко вещи, морякът се нахвърлил върху него и в следващия миг битката станала всеобща.

Нашите градини и тези на капитан Фюрно бяха отчасти изчезнали вероятно защото населението бе използвало земята, за да издига колиби, и бе изтръгвало растенията. Друга част от насажденията се бе запазила и бе родила лук, грах, репички и картофи,

но всичко бе потънало в плевели. Картофите, които бяхме донесли от Кап, в тази почва бяха станали по-добри. Положително биха надминали картофите от всички други страни, ако новозеландците поне малко се грижеха за тях. Те много обичат това ядене, но все пак не бяха си дали труда да посадят и един-единствен картоф. Животните, които капитан Фюрно оставил, попаднали в ръцете на новозеландците веднага след заминаването му и били убити. Какво е станало с оставените от мен животни, не можах да узная. Беше ми казано само това, че Тираду, един много обичан главатар, притежава много кокошки и свине. Аз отново оставих европейски животни, свине и кози. Главатарите, на които ги подарих, ми обещаха да не ги убиват, но трябва да призная, че не давам пукната пара за тези уверения.

ДВАМА МЛАДИ НОВОЗЕЛАНДЦИ ИСКАТ ДА НИ ПРИДРУЖАТ

Нашият лов на тюлени ни даде възможност да опознаем вкуса на туземците от още една страна. Те непрекъснато обграждаха палатките, в които топахме мазнината. Изглежда, също като гренландците ценяха тази течност, за тях имаше значение даже и пяната, която изгребвахме, както и утайката, която оставаше на дъното на бъчвите. Няколко капки лошо миришеща мас бяха цяло богатство. Затуй трябва да се приеме, че това удоволствие е рядкост за тях.

Преди да пристигнем в Нова Зеландия, Омай бе изразил желание да вземе няколко новозеландци на своя остров. Такава възможност се представи, когато един новозеландец, на име Тавейхаруа, доброволно предложи да ни придружи. За да може да се покаже по достоен за произхода си начин, той взе със себе си за слуга един младеж, който се казваше Кокоа. Аз обясних на двамата, че има малка вероятност някога да се върнат в родината си. Но това им направи слабо впечатление. Когато майката на Тавейхаруа доведе сина си на борда, тя прояви нежност, каквато трябваше да се очаква между майка и син. След като Омай още един път ѝ направи подаръци, тя обеща да не пролива повече сълзи. И сдържа думата си, защото, когато на другия ден се върна да каже за последен път сбогом на сина си, беше много весела и ни напусна, без да се натъжи. Бащата на Кокоа се раздели със сина си напълно равнодушно. Струва ми се, че би му било по-тежко да се сбогува с кучето си. Без това равнодушие на най-близките роднини аз не бих позволил на младите хора да тръгнат с нас. И двамата малко биха загубили, ако не видеха отново Нова Зеландия и останеха в Таити.

На 25 февруари 1777 г. ние с благоприятен вятър минахме пролива и се обърнахме към североизток. Щом брегът изчезна от погледа ни, морската болест причини много неприятности на нашите новозеландци. Те с разбити сърца съжаляваха за решението си и всички успокоителни думи бяха напразни. Даваха воля на тъгата си с един вид песен, възхвалявайки родината си, с която завинаги се бяха

разделили. Унилоста им трая дълго, но след като морската болест накрая попремина, жалбите им станаха по-редки и накрая секнаха. Те постепенно забравиха Нова Зеландия и близките си и така се привързаха към нас, като че ли открай време сме били заедно.

На 29 март „Дисковъри“ ни уведоми със сигнал, че се вижда земя. В същия миг и ние забелязахме от марса един остров с незначителни размери. През нощта, поради близостта на земя лавирахме, на следната утрин решихме да минем откъм западния бряг, тъй като слизането откъм южната страна бе невъзможно поради бушуващия прибой и лежащия пред нея риф.

Когато заобиколихме югозападния нос на острова, показаха се няколко туземци, които скочиха в морето и заплуваха към рифа, за да ни наблюдават оттам. Други ни придружаваха, като вървяха край брега и понякога се събираха на малки групи, при което издаваха къси крясъци. Скоро се приближихме до брега достатъчно, за да видим с далекогледите, че островитяните на брега са въоръжени с дълги копия и боздугани, които размахваха предизвикателно. Около главите на почти всички имаше плат, навит във формата на тюрбан. От другия край на брега спуснаха в морето една лодка, с която един мъж загреба към нас. По пътя смелостта му го напусна и той се върна. Тогава се качи още един, този път лодката дойде сравнително близо, но все пак спря на известно разстояние от нас. Когато Омай им извика нещо на езика на Таити, те придобиха смелост и дойдоха до кораба.

НЕ СЛИЗАМЕ НА МАНГАЯ

Чрез посредничеството на Омай разговорът потръгна. Познатият от тях се казваше Мауруа и нарече своя остров Мангая (*Мангая е най-южният от Куковите острови.*) Той, изглежда, се хранеше добре и бе добре сложен, но не едър. Чертите му бяха меки; но един белег го обезобразяваше. Както той казва, бил го получил в бой с жителите на един североизточен остров, които понякога нападали Мангая. Цветът на кожата му бе не по-тъмен, отколкото при южноевропейците. Своята дълга, черна и гладка коса той бе завързал на възел върху темето си. Престилката, която носеше, бе направена от кората на китайска черница.

Наредих да спуснат една лодка, за да се намери място за акостиране. Едва се бях качил и Мауруа ме последва, без да го каня. Той ми показва две места, където да спра, но със съжаление видях, че там лодката ми ще се напълни с вода и вероятно ще потъне. Не намерих и подходящо място за хвърляне на котва, защото лотът опря до дъно само малко преди прибоя, а на всичко отгоре то бе от остри коралови скали. Да хвърлим котва тук, би било по-опасно, отколкото да се приближим до брега.

Докато бяхме заети с нашите издирвания, на плажа се събра група въоръжени островитяни. Мауруа помисли, че вероятно не искаме да слезем на брега заради тях и започна да им маха да се отдръпнат. Той, изглежда, имаше известен авторитет, защото повечето го послушаха. Обаче някои бяха толкова любопитни, че не си отидоха и даже се хвърлиха във водата и доплуваха до лодката ни, в която се качиха без много да му мислят. Стана трудно да им попречим да вземат всичко, каквото им попаднеше пред очите. Когато видяха, че вече няма какво да се задигне, те се отдалечиха, с изключение на Мауруа, който ме придружи на борда. Външно той не прояви никакъв страх, но преди да хване въжето, с благочестива физиономия промърмори няколко думи, с които вероятно се поставяше под закрилата на своите богове.

Четирикраките животни и новите неща, които видях, не възбудиха у него такова учудване, каквото предполагах. Вероятно известно

стеснение потискаше всички други чувства. Когато корабът се отдалечи от брега, неговите опасения пораснаха и сега той бе в такова състояние, че едва успяваше да отговори на въпросите ми. Вече бях наредил да приготвят за спускане една лодка, която да го върне на неговия остров.

Той се канеше да се качи в нея, когато една коза се изпречи на пътя му. Любопитството победи страха му; той се спря, започна да наблюдава животното и попита каква е тази птица. Не мислете, че сме разбрали криво думите му. Думата бе същата, както и на Таити, само произношението малко по-различно. Близко до брега Мауруа скочи във водата, и заплува към брега.

АТИУ Е СЪЩО ТРУДНО ДОСТЪПЕН

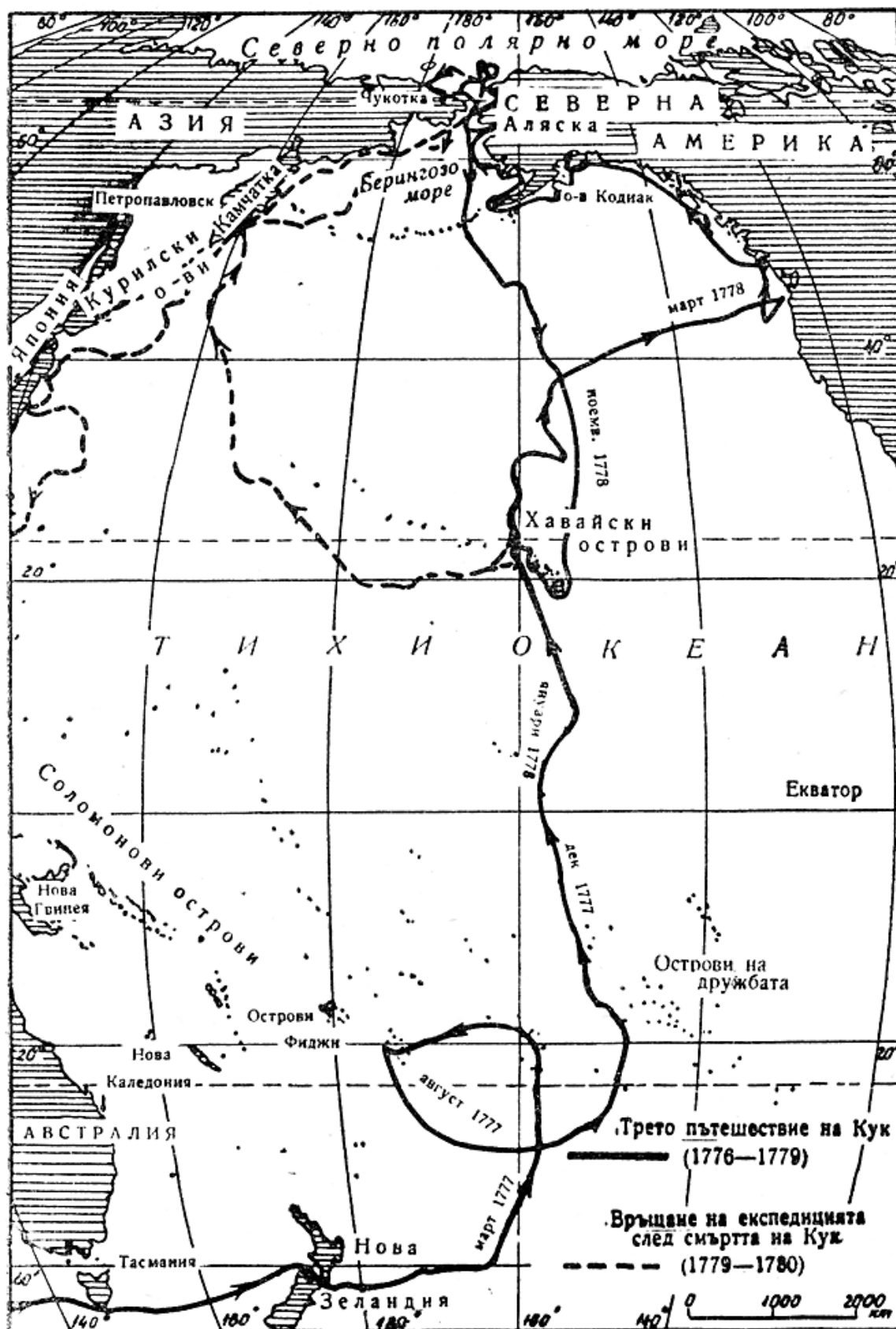
На втория ден отново се появи земя, един остров, който приличаше на Мангая и имаше почти същите размери. (*Атиу, също един от Куковите острови.*) Отдясно имаше един по-малък, до който можехме да стигнем по-бързо, но аз разчитах, че на първия по-лесно ще намерим храна за нашия добитък. Туземците изпратиха срещу нас канута, във всяко от които имаше по един човек. Те без страх се допряха до кораба, не отблъснаха подаръците ни и ни дадоха малко кокосови орехи. При това те нямаха намерение да правят размяна.

Островитяните бяха вече на борда, когато доплува още едно кану. На него имаше дванадесет души, които пееха в хор по такт, който даваше един от тях. След като изпълниха тази музикална церемония, те попитаха за командира на кораба. Аз посочих към себе си и те ми поднесоха една рогозка, една млада свиня и няколко кокосови ореха. Аз ги разведох из каютата и из другите части на кораба. Някои предмети ги изненадаха, но нищо не задържа по-дълго вниманието им. Те внимаваха да не се приближат до конете и кравите и нямаха никаква представа какви са тези животни. Дадохме им много неща, но те все пак се отдалечиха недоволни, защото не им подарихме нито едно от кучетата, които им харесаха повече от всичко друго.

Брегът бе също така недостъпен както при Мангая, а и тук отпред имаше стръмен коралов риф. Тъй като вятърът бе съвсем слаб и загубата на няколко дни нямаше значение, аз възприех съвета на господин Гоър да изпратя до оня риф няколко лодки, които там щяха да могат да натоварят донесените им от туземците неща. Имах нужда преди всичко от фураж за моите животни, трева или бананови листа. На другата сутрин получих нови доказателства за добрата воля на населението. Те отново ми донесоха една свиня, кокосови орехи, банани, срещу които получиха предмета на най-горещите си желания: едно куче.

Омай и господата Гоър, Андерсън и Бърни отплуваха към брега с тези хора. Те не посмяха да отидат с лодките си много близо до прибой. Туземците ги оставиха и като че ли съвсем забравиха нашите

приятели, дотолкова вниманието им бе заето от кучето, което на брега предизвика всеобщо учудване. Междувременно господин Гоър бе закотвил лодката. Когато най-сетне дойдоха две канута, за да ги отведат, той остави екипажа в лодката и заедно с Омай и двамата споменати господа се довери на туземците без оръжие. *(Тук Кук прибавя доклада на корабния лекар Андерсън, който в него описва своите преживявания и наблюдения на острова.)*

Карта на Тихия океан

Островитяните много изкусно използвали фазите на прибой и благополучно извели гостите си на рифа, закрепиха лодките им и им помогнали по отвесните и остри коралови скали, докато стигнали до брега. Събраното там население държало зелени клонки в ръцете си и приело офицерите ни с южноморския поздрав, взаимно търкане на носовете. Превели нашите хора през тълпата към вътрешността на острова. Ако любопитните започвали много силно да напират, вождовете, които, изглежда, се ползват с голямо уважение, започнали да удрят безогледно по главите и плещите на съплеменниците си.

След алеята от палми, през която водел пътят им, в две редици били застанали воители. Те носели боздуганите си, опрени на рамо, както нашите воители своите пушки. Между въоръжените имало трима главатари, които седели на земята. Завели господин Гоър и неговите спътници при най-възрастния от тези главатари и ги поканили да седнат.

Няколко минути по-късно се появили двадесет млади момичета, украсени с качулки от пера. Те танцували по една сериозна мелодия, която изпълнявали в хор. Това били най-хубавите момичета и вероятно ги били подбрали. Тялото им, което се виждало, с изключение на средната част, покрита с една поличка, стигаща до коленете, излъчвало сила и сръчност. Черните им очи придавали прелест и живот на малко нещо грубите черти на лицето. Докато те още танцували, се зачул шум като от галопиращи коне. Това били въоръжени воители, които се гонели и представляли някаква военна игра.

КАКВО КРОЯЛИ ОСТРОВИТЯНИТЕ

Тези зрелища, с които се отдавала почит към гостите, все пак били придружени от обезпокоителни явления. Умишлено разделили нашите приятели един от друг и съвсем спокойно им изпразнили джобовете. Около всекиго се трупали толкова много хора, че всяка съпротива срещу вероятно нападение била невъзможна. Всеки бил принуждаван да се съблича по няколко пъти, за да разглеждат кожата му. Ако някой успявал да стигне до брега, той откривал, че там е поставена стража и за пешовете на палтото го издърпвали обратно. Обаче щом някой давал да се разбере, че е гладен или пък че му е горещо, веднага започвали да му вейт с едно ветрило от палмови листа или му поднасяли кокосови орехи, хлебни плодове и някакъв възкисел пудинг.

Омай не малко допринесъл за това да се увеличат страховете на неговите спътници. Той забелязал, че в земята правят печка и я опалват. От това заключил, че ще ги убият, опекаат и изядат. Но тогава в печката поставили една заклана свиня. Значи ставало дума за угощение, при което европейците щели да играят не пасивна, а активна роля. Впрочем те удостоили гостоприемството на островитяните със слабо внимание, защото умората и напреженията, изживяни през деня, така ги били разстроили, че хапнали само по няколко залъка. Остатъкът от ястията по-късно бил отнесен на лодката им.

В държането на населението имало нещо загадъчно. Би могло да се помисли, че те наистина са замисляли нещо лошо и само страхът от по-голямата ни мощ ги е обуздал. Ако това предположение е вярно, то самохвалството на Омай е имало решаващо значение. Туземците го разпитали за нашата родина, кораби и оръжия. На това той отговорил, че в нашата родина има кораби, големи колкото целия им остров и снабдени с оръжия, едно от които би било достатъчно да превърне в прах най-високата планина. След това поискали да им каже дали и ние носим такива снаряжения и Омай ги информирал, че наистина нашите оръжия не са от най-страшния вид, но са достатъчно мощни да докарат

гибелта на острова им като цяло и на всекиго от тях поотделно. По-нататък те попитали с какво се обяснява тяхното действие и той не им останал дължен. Случаят пожелал той да носи в себе си няколко патрона, които минали от ръка на ръка, а след това той ги запалил. Внезапното действие, силният шум, святкането и димът уплашили туземците и ги убедили в непобедимостта на нашата мощ. В очите им това било потвърждение на всички чудесии, които току-що били чули.

ИЗХВЪРЛЕНИ ТУК КАТО КОРАБОКРУШЕНЦИ

Колкото и да е невероятно, но между населението на този остров се оказали и няколко съплеменници на Омай. За да се стигне от Островите на приятелството до Атиу, трябва да се преплува обширно, непознато море. Тези хора, двадесет на брой мъже и жени, се качили в Таити на едно кану, за да се отправят към съседния остров Улиетеа. Неблагоприятен, бурен вятър не им позволил нито да стигнат до целта си, нито да се завърнат на своя остров. Тъй като възнамерявали да извършат само едно кратко пътуване, те се били снабдили с недостатъчно провизии и скоро започнали да страдат от глад и жажда. Човек може да си представи какво е трябвало да изтърпят, докато отчаяни дрейфували в океана. Дълги дни живели без храна и вода. Гладът и изтощението ги довършвали един след друг и когато кануто се обърнало с кила нагоре, били живи само още четирима. Гибелта им изглеждала неизбежна, но те намерили достатъчно сили, за да се хванат за ръба на лодката и когато били отнесени към този остров, туземците с канута ги извели на суша. Междувременно умрял един от четиримата, които тогава били спасени. Останалите не могли да се нахвалят с приема, който им бил оказан. Те били толкова доволни от съдбата си, че отхвърлили предложението на нашите офицери да ги закарат в родината им. Поради сходството на езика и на нравите те до известна степен се натурализирали. През дванадесетте години, колкото приблизително бе траял престоят им тук, те били завързали връзки, разкъсването на които би било за тях по-болезнено, отколкото копнежа им да се завърнат в своята родина.

Винаги, щом нашите офицери заговорвали за доставянето на храни, на тях им казвали да почакаят до следния ден. Вечерта дошла и още не се появявали никакви признаци, че имат намерение да ги освободят, но тогава Омай отново се намесил. Той заявил на островитяните, че ако не го оставят да си отиде заедно със своите спътници, капитанът ще хвърли огън над острова. Аз случайно се бях приближил до острова, това смутило хората и те не се противили повече. Нашите офицери били върнати в лодката си, а на рифа още

един път ги окрали. Запасът от банани в лодката бил съвсем недостатъчен.

Тъй като тук не можех да задоволя нуждите си, аз се отправих към съседния остров. И тук брегът бе преграден от един риф със страхотен прибой. Въпреки това изпратих три лодки, като им наредих непременно да стигнат до брега. И трите благополучно преминаха във вътрешните води зад низа от скали и екипажът здрав и читав слезе на сушата. По този начин набавих по около сто ореха за всеки кораб, а за нашия добитък трева и дървесни клонки, които животните ядяха без отвращение.

Сега се отправих на север, за да се опитам да сляза на остров Харви (*също спадащ към Куковите острови*), който бях открил през 1773 г. Макар че той бе на не повече от петнадесет мили, аз едва на 6 април се доближих до него. Скоро към кораба загребаха седем канута и спряха на разстояние един хвърлей. Дивите им жестове и шумното им държане не показваха хора, с които е лесно да се разбереш. Те искаха да отнемат греблото от една лодка на „Дисковъри“ и удариха моряка, който го бранеше. Прерязаха една торба с месо, която висеше на кормилното гребло, с една пръчка се опитаха да хванат палтото на един от нашите моряци, което висеше над перилата, докато най-сетне се докопаха до него. Впрочем те бяха готови да водят разменна търговия и ни продадоха един особен вид калкани, които имаха петна с цвят на порфир и млечнобели, напръскани с черни петна змиорки. Срещу това ние им дадохме от нашите малки пирони, които им доставиха голяма радост, а освен това алчно грабежа и най-незначителните неща.

НЕБЛАГОПРИЯТНИ ВЕТРОВЕ ЗАТРУДНЯВАТ ПЪТУВАНЕТО

Северозападният бряг на острова бе единственото място, където можеше да се пристане. Изпратих натам няколко лодки и едва те потеглиха, когато туземците, които дотогава бяха останали с лодките си при нас, прекратиха размяната и с всички сили загребаха към сушата. Нашите лодки преминаха през рифа не без трудности. На брега стояха мъже с боздугани и копия, а жени пренасяха метателни копия. При тези обстоятелства господин Кинг се отказал да слезе на сушата и аз отпътувах, без да правя по-нататъшни опити, тъй като ми се стори, че би било твърде скъпо да заплатя с кръв за малко сено.

И така всички острови, до които се доближихме след Нова Зеландия, не оправдаха очакванията ми. Неблагоприятни ветрове и други непредвидени обстоятелства така бяха забавили нашето пътуване, че през тази година вече не можеше нищо да се предприеме във високите ширини на арктическите води. Ние бяхме още далече от тях, а най-благоприятното време за изследване вече бе започнало. Сега моята най-голяма грижа беше да запазя нашите животни и да щадя запасите си, така че да не ми липсва нищо, когато през следващата година започна да изследвам западното крайбрежие на Америка и да търся северозападен морски път.

Исках да поема курс направо към Еуа, по същите тези неблагоприятни ветрове, които вече ми бяха създали толкова много затруднения, ме принудиха да отида на север до островите Палмерстън. На 13 април те бяха пред мен. Нашите животни почти умираха от глад и аз на всяка цена трябваше да си набавя фураж. За щастие тук намерих всичко, което ми бе необходимо за тях, а освен това и пресни продукти.

Осемте или деветте острова, които са разположени един до друг във формата на кръг и се обединяват под названието острови Палмерстън, са издадените напред краища на един коралов риф. Те всички са с малки размери и въпреки това на двата, посетени от нас, острова можахме да си доставим толкова храна, колкото ни бе

необходима за едно по-дълго пътуване. На единия имаше удобно място за спиране в малък, защитен от коралови скали залив. Почвата, която край брега се издига на не повече от три фута над морето и цялата се състои от коралов пясък с малко чернозем, макар и бедна, е покрита с дървета и храсти. По дърветата край брега са накацали много фрегати и тропически птици.

Във вътрешността на рифа има езеро с голяма коралова плитчина. Това бе наистина едно очарователно място. Без съмнение рифът над морето бе свързан с брега, но се издаваше толкова далеч напред, че не можеше да се забележи и поради това изглеждаше като че плува във водата. Морето бе съвсем спокойно и яркото слънце даваше възможност да се различат отделните видове корали. На някои места видяхме много сталактити, а другаде кълба и различни други форми. Навсякъде се бяха налепили миди и образуваха гирлянди с трептящи цветове. Рибите спокойно играеха във водата и ни възхитиха със своите жълти, сини, червени и черни бои. С възторг се наслаждавахме от вида на тази приморска пещера и съжалявахме, че тя е така скрита, че рядко хора ще могат да ѝ се възхищават.

След като бях напуснал островите Палмерстън, аз поех курс на запад в посока към Анамока (*Намука или Ротердам*). През нощта на 24-ти срещу 25-ти април минахме край Дивашките острови, които бях открил през 1774 г., а на двадесет и осми съгледяхме малките острови източно от Анамока.

Между Анамока и близкия остров Команго (*в групата Острови на приятелството*) към нас се стичаха толкова много канута, че напредвахме твърде бавно. Тъй като повечето спорове с туземците възникват тогава, когато моряците имат право сами да въртят разменна търговия, аз възложих общуването с островитяните само на няколко доверени хора под надзора на един офицер. Тази предпазливост бе толкова по-целесъобразна, като се има пред вид, че исках да получа преди всичко хранителни припаси, а по отношение на тях туземците проявяват въздържаност, след като моряците започват да купуват както обикновено най-вече оръжия и други дреболии.

Бях принуден отново да вляза в моето старо пристанище. На североизточния бряг водата бе твърде далече и твърде лоша. Там ни последваха канутата, някои от които бяха натоварени с четиридесет-петдесет души, а на брега ни бе разчистено едно място, където

можехме да разположим обсерваторията и палатките и да пуснем животните ни да пасат.

Тубау, главатарят на острова, заведе мен и Омай в своето жилище, което бе разположено на едно прелестно място всред градина. То бе обградено от много хубава поляна и Тубау ни каза, че се грижи за него така старателно, за да могат тези, които го посещават, да си изчистват краката. Това чувство за чистота, което още не бях забелязал на нито един от островите на Южно море, е разпространено навсякъде из Островите на приятелството. Подът на жилището бе покрит с рогозки и килимът и на най-елегантния английски салон не би могъл да бъде по-чист.

Нашата работа на сушата започна на 3 май. Някои от хората ми косяха трева за животните, други пълнеха бъчвите за вода от близкото езеро, а едно трето поделение режеше дърва. Тези дървосекачи избраха най-близките дървета, но трябваше да подирят едно по-отдалечено място, защото бяха попаднали на пиперови дървета, дразнещият сок на които предизвиква мехури по кожата и вреди на очите.

КРАДЦИТЕ СЕ СТРИЖАТ ДО КОЖА

След няколко дни ни посети главатарят на Тонгатабу, който се казваше Финау и ни бе представен като крал на всички тези острови. В момента на нашето пристигане едно кану тръгна, за да го предизвести. Всички островитяни го посрещнаха, хвърлиха се на земята пред него и докосваха с ръце краката му.

Получих от тази висока личност подарък две риби, които поднесе един слуга и на тази любезност отговорих чрез едно посещение. Финау изглеждаше на около тридесет години и бе висок, но със слабо телосложение. Никога досега по тези острови не бях виждал черти на лице, които да са толкова близки до европейските. Попитах го дали той е кралят, но ми отговори не той, а един главатар — Тайпа, който потвърди и изброи не по-малко от сто и тридесет острова, чийто владетел бил Финау. Този главатар бе единственият, който имаше право да седи на същата маса, когато Финау се хранеше с нас. Трябва да призная, че този етикет ми бе твърде приятен, защото преди това много си патехме от блъсканицата. Финау бе всеки ден при нас и вече се хранехме съвсем удобно. Понякога той нареждаше да му донесат яденето от острова и по този начин опознах няколко вида местни яденета, между другото и риби, варени в кокосово мляко, които толкова ми харесаха, че отсега нататък карах да ми приготвяват рибите само така.

Крадяха ни от първия до последния ден. Ако се оплачехме на главатарите, те ни отговаряха, че трябва да убием виновниците. Този съвет ни го даваха съвсем сериозно. Към по-бедните хора тук се отнасят без състрадание и техният живот нищо не струва. Когато един ден тълпата започна да ни притеснява с любопитството си, някакъв главатар започна безмилостно да бие. Един от любопитните бе така зле ударен, че от носа и устата му започна да тече кръв и той бе отнесен като умрял. А главатарят само се изсмя.

Най-сетне капитан Клерк измисли едно действено наказание. Той заповяда на всеки крадец да му острижат косата до кожа и по този

начин го правеше за посмешище сред сънародниците му, а нашите моряци можеха да го разпознават.

Припасите от Анамока се изчерпаха за девет дена. Мислех да посетя най-напред Тонгатабу, но Финау ме накара да променя намерението си. Той с явна настойчивост ми препоръча да посетя един остров или по-точно островна група, разположена на североизток (*групата Хапай от островите Тонга*). Там, уверяваше ме той, ще намеря храни от всякакъв вид и в голямо изобилие. Аз отстъпих пред увещанията му и поради това, че никога досега при Хапай не бе спирал европейски кораб.

Финау и Тайпа ни придружиха в началото на „Резолюшън“, а после в своето кану, с което пътуваха напред и ни показваха пътя. По целия път от Анамока до Хапай морето е осеяно с острови. Бреговете им представляват стръмни скали или червеникави дюни. Около някои от тях брегът е песъчлив. С горите си, с короните на кокосовите палми повечето от тях приличат на хубави градини сред морето. Чудесното време, което цареше непрекъснато, увеличаваше очарованието от това приятно пътуване.

Един от островите се състоеше целият от огромна конусообразна скала. Още на Анамока видяхме, че от един от тях, който се наричаше Туфоа (*Тофуа*), се издига дим.

Жителите на Островите на приятелството наблюдават този вулкан със суеверно страхопочитание и го смятат за някакво отуа или божество. Според техните разкази то от време на време изхвърляло големи камъни. Те описваха кратера голям колкото някой от по-малките коралови острови. Не си спомням някога да е бездействувал.

Хапай се състои от няколко острова. Хвърлихме котва в един залив на остров Лефуга, откъдето винаги имахме достъп на сушата. След миг двата кораба се изпълниха с туземци, които срещу брадви, пирони, мъниста и плат ни снабдиха със свине, птици, плодове и корени. Омай, Финау и Тайпа ме заведоха на сушата, където се състоя събрание. За повишаване на тържествеността всички туземци, дошли на корабите, бяха извикани обратно. Седнахме в една колиба, другите главатари и народът образуваха около нас кръг. Тайпа заговори на събралите се, а Финау му помагаше. Според превода на Омай Тайпа внушил на присъстващите, че всички, стари и млади, трябва да гледат на мен като на приятел, който ще прекара известно време сред

тях и че не трябва нито да ме крадат, нито да ми досаждат. В заключение той подканил слушателите си да донесат на корабите свине, птици, плодове и корени и им описал предметите, които биха получили за тях. След като приключи, Финау ни напусна. Тайпа използва отсъствието му, за да ми каже, че трябва да направя подарък на главатаря на острова, който се наричаше Еарупа.

Аз очаквах подобна покана и моят дар толкова се хареса, че още двама други главатари от острова и самият Тайпа се домогнаха до благоволението ми. Финау се върна, когато давах последния си подарък, и се престори на разсърден, задето Тайпа злоупотребил с щедростта ми. Но въпреки това аз съм убеден, че той се бе наговорил с останалите.

БОРБИ И ТАНЦИ

На другата сутрин Финау и Омай, които бяха станали неразделни, ме уведомиха, че на острова ме очакват. На същото място, където предишния ден ме бяха приели, намерих голямо събрание от туземци. По всичко личеше, че се подготвя нещо необичайно. Едва седнах и се появиха стотина островитяни, които се наредиха отляво и натрупаха на две пирамиди диоскорейта, хлебните плодове, бананите, кокосовите орехи и филизите от захарна тръстика, с които бяха натоварени. Други се появиха отдясно и натрупаха от тази страна същите неща. На пирамидите завързаха и свине, и кокошки. Две от пирамидите бяха определени за мен, две за Омай. Тогава започнаха игрите, които представляваха истинското съдържание на това тържество.

В кръга излизаха воители, въоръжени с геги, и минаваха край нас. След като няколко минути се въртяха около себе си, те се разделяха на две групи и се сядяха. Единият от тях ставаше с горда стъпка, излизаше напред и започваше да предизвиква отсрещната партия повече с движения, отколкото с думи. Ако предизвикателството биваше прието, както ставаше обикновено, войнствената двойка се биеше с гегите, докато една от страните се признаваше за победена. Няколко старци, които играеха ролята на съдии, казваха на победителя похвални думи, а зрителите го поздравяваха с трикратен радостен вик.

След всяко от тези зрелища имаше почивка от няколко минути, която бе запълнена с борба и юмручен бой. Боксовите борби приличаха на нашите английски боксови състезания. Колко се учудихме, когато две силни жени излязоха на арената и започнаха да се обработват с юмручни удари! Тяхната борба продължи около половин минута, след което едната се призна за победена. Победителката получи от тълпата същите почести, които биваха оказвани на мъжете. Въпреки нашето неудоволствие от тази част на празника, напред излязоха две млади момичета и положително щяха да се дарят със силни удари, ако няколко стари жени не ги бяха разделили. Тези борби се провеждат пред най-малко три хиляди души и състезаващите се

проявяват най-добро настроение, въпреки че мъже и жени получаваха удари, които положително болят дълго след това.

На следния ден аз също дадох на туземците представление и заповядах на морските пехотинци от двата кораба да проведат своите упражнения и в заключение да дадат изстрел с оръжията си. Островитяните бяха очаровани, но веднага отговориха с един вид танц, който по сръчност и точност на движенията стоеше високо над нашите военни упражнения. Всеки от танцьорите — а те бяха сто и пет — държеше в ръка леко, много елегантно обработено гребло, което движеше по различни начини.

Единствените им инструменти бяха два барабана или по-точно две издълбани стебла от дървета, върху които те удряха с парче дърво. Но танцьорите не се направляваха по тези барабани, а по някакво хорово пеене, на което самите те пригласяха. Това пеене притежава един вид мелодия и танцовите стъпки се изпълняват така строго в такт, че групата танцьори изглеждат като една-единствена голяма машина. На всеки европейски театър танцът им би получил горещи ръкопляскания.

ФОЙЕРВЕРК КАТО ДЕМОНСТРАЦИЯ НА МОЩ

За да направят на туземците по-добро впечатление забавленията ни и едновременно с това да им дам по-добра представа за нашата мощ, аз заповядах вечерта да се уреди фойерверк. Бе се събрало цялото население и постигнах желаното въздействие. Някои от ракетите се бяха развалили, но тези от тях, които се бяха запазили добре, накараха островитяните да признаят, че ние по-добре умеем да уреждаме представления, отколкото те. Особено ракетите, когато се издигаха и се пръскаха във въздуха, предизвикаха невъобразимо ликуване и учудване.

Нашето представление накара туземците да ни поднесат едно танцово изпълнение. След музикален пролог, който трая около четвърт час и при който като музикални инструменти бяха използвани бамбукови тръби, на сцената излязоха двадесет жени. Косата на повечето от тях бе украсена с венци от червени цветя. Те образуваха кръг и започнаха да пеят любовни песни, на които множеството отговори в хор. Съпровождаха своето пеене с движения на ръцете около лицето и гърдите и с протягане напред и издърпване назад на единия крак. След това те се разпределяха на двойки, връщаха се при останалите извън кръга и биваха сменяни от други двойки. След като се изредиха всички танцьорки, движенията станаха по-живи. Темпото на музиката също стана по-живо и накрая танцьорките проявиха чудна сила и сръчност. Те се въртяха около себе си, подскачаха и като протягаха напред единия си крак, пазеха равновесие върху другия. Според нашите европейски схващания някои от положенията им бяха неприлични, но те само искаха да ни покажат своята гъвкавост:

Няколко жени, които изпълняваха някакъв друг танц, направиха грешки и затова получиха удари по гърбовете. Главатарите също танцуваха и изпълнението им бе с драматичен акцент, тъй като бе изпълстрено с говор и пееха един след друг. При всички тези представления ние се възхитихме от добрия ансамбъл и от ритмичната прецизност. А и движенията бяха така изразителни, че на нас ни се струваше, че разбираме думите, които ги съпровождаха. Това, че

танците се изпълняваха на брега на морето под дървета и при светлината на факли, правеше очарованието още по-голямо.

След тези празненства аз имах време да преброя острова. Насажденията са много обширни. Населението е най-гъсто в средата на острова и културите там са особено добри. Ние видяхме големи насаждения. Край широките и хубави пътища имаше жив плет. Големи площи бяха засадени с черничев дървета, кореноплодни растения и овощия. За да увеличи броя на селскостопанските насаждения, аз подарих на населението царевица, динени, тиквени и други семена. Една къща, пет пъти по-голяма от останалите и обградена от широка поляна, изглежда бе сградата, в която островитяните правеха своите събрания.

По това време Финау и Тайпа отплуваха към един остров, разположен на север, откъдето уж искаха да ни донесат свине, като отказаха да ги придружа. Едва бяха заминали и някои туземци разпространиха слуха, че в Анамока е пристигнал европейски кораб. Те разказваха толкова много подробности, че аз почти повярвах на съобщението, целта на което бе само да ни накара да си заминем. Не ни носеха повече плодове и аз затова смених рейда си в един друг залив, където се надявах до завръщането на Финау да намеря пресни продукти.

ПОСЕЩАВА НИ ДЕЙСТВИТЕЛНИЯТ ВЛАДЕТЕЛ

Мнимият крал на този архипелаг още не се бе завърнал, когато ни посети истинският владетел. Той се наричаше Пулахо, бе дребен и толкова тлъст, че приличаше на дебела бъчва. Напоследък бях започнал да се съмнявам какво е същинското положение на Финау. Сега научих, че той е само един много уважаван главатар, когото изпращали от Тонгатабу на съседните острови, когато имало опасност да избухне война или трябвало да се изглади някакъв спор. Пулахо бе приет от мен особено добре, тъй като донесе две тлъсти свине. Той изглеждаше на около четиридесет години и се прояви като разбран, сериозен и уравновесен човек. Много внимателно разгледа кораба и всички нови за него предмети и постави подходящи въпроси. След като бе разгледал палубата и искаше да отиде в каютата, неговите спътници се противопоставиха. Докато е на средната палуба, казаха му те, ще ходят над главата му, а това противоречи на добрите нрави. Той не обърна внимание на тези опасения и продължи своя оглед.

На сушата, където го придружих, той заповяда на островитяните да му покажат това, което бяха купили. Той разгледа всичко, разпита какво е дадено в замяна и върна вещите обратно на собствениците им. Запази за себе си само една чаша за вода. Когато заминавахме, няколко канута ни придружиха. В едната седеше кралят. Неговият брат Футафайхе (Пулахо също биваше наричан от време на време така), един главатар, Тухауайтоа, току-що дошъл от Тонгатабу, и няколко души от свитата останаха на „Резолюшън“. Моята каюта бе пълна с хора и въпреки това не бих имал нищо против още повече посетители, защото по този начин щях да си набавя много пресни продукти. Но по пътя всички те с удоволствие щяха да ни напуснат, тъй като „Резолюшън“ щеше да заседне на един пясъчен праг, без впрочем да пострада.

На 4 юни бяхме отново край Анамока, недалеч от нашия стар рейд. Населението усърдно събираше диоскореевата реколта, но на пазара пак имаше толкова много неща, както и при първия ни престой. Не получихме повече хлебни плодове, но много повече бяха

диоскорейта и бананите, от което заключихме, че различните реколти следват бързо една след друга. Междувременно се бяха увеличили насажденията, защото на места, които по-рано бяха необработени, видяхме обширни бананови градини.

Финау се върна на другия ден. Той не донесе нито свине, нито зарзават и се извини с твърдението, че канутата, с които пренасяли, били потънали при буря. Ние достатъчно добре го познавахме, за да повярваме на историята му. В началото той бе малко смутен в присъствието на Пулахо, към когото проявяваше полагащата се на краля почит, но скоро възвърна самоувереността си. Омай бе станал близък приятел с Финау и трудно можахме да го убедим, че не той е кралят. Но когато Пулахо яде с нас, докато Финау почтително стоеше прав, спорният въпрос бе (...) Съкратих престоя си на Анамока, защото исках да остана по-дълго в Тонгатабу. В Тонгатабу ни приеха извънредно приятелски. Още на другия ден ни дадоха обед, при който обаче не можахме да опитаме нищо друго, освен яденетата, защото питието бе онази отвратителна напитка от пиперено дърво, значителна част от която е човешката слюнка.

Веднъж чухме за някакъв човек, Мариваги, който бил още повисокопоставен от Пулахо. Когато го посетихме, намерихме един старец, когото народът много уважаваше. Той бе тъстът на Пулахо. Местожителството на всички или поне на повечето от главатарите на острова бе в едно хубаво село на брега на малък морски залив. Всяко жилище бе сред нива и бе оградено от колибите и от работилниците на слугите. Цялото имение бе заградено с добре поддържан жив плет, който като правило имаше един-единствен вход, порта, която отвътре се затваряше с резе. Когато някой искаше да влезе, трябваше да чака, докато се отвори.

Пулахо постепенно свикна с гозбите ни и почти всеки ден ядеше с нас. Особено му хареса нашето вино и той бодро, като стар гуляйджия изпразваше чашите си. Даже когато Пулахо не бе при нас, главатарите понякога не приемаха никакви ястия и напитки. Те се извиняваха с това, че били табу. Тази дума има различни значения, в повечето случаи под нея се разбира нещо, което е свещено. Обикновено за тях бе табу водата. Те ядяха без колебание свинско печено, защото при приготвянето му не се употребяваше вода. Виното те пиеха, след като се убедяха, че в него няма вода.

ПОДАРЯВАМ ЖИВОТНИ НА ТОНГАТАБУ

На едно празненство, което кралят ни даде, бяха повторени същите танци и борби, които вече познавахме. То продължи до късно през нощта и тези зрители, които бяха дошли от отдалечени части на острова, преспаха на самото място под храстите и зад скалите. За да ни почетат, кралят и неговите роднини изпълниха при тези представления различни роли. Както и по-рано, ние отговорихме с военни упражнения и с фойерверк.

Няколко дни след този празник аз събрах пред нашата палатка всички главатарии и разпределих между тях определените за тази цел животни. Кралят получи млад английски бик и крава, Мариваги един овен от Кап и две овце, Финау — един кон и една кобила. Омай трябваше да им обясни, че те са от една страна, до която се стига за много месеци и че са донесени до Тонгатабу с много мъки и труд. Освен това той подчерта пред дарените, че не бива да умъртвяват животните, преди да родят малки, и им обясни как да ги отглеждат и да се грижат за тях. Финау и Пулахо, изглежда, ми бяха благодарни, Мариваги не обърна никакво внимание на овцете си и на мен изобщо ми бе съвсем ясно, че мнозина бяха останали недоволни.

Туземците ни крадяха още от началото и почти с всеки ден ставаха все по-дръзки и по-дръзки. Те се осмелиха да посегнат даже на голямата котва на „Дисковъри“ и без съмнение щяха да я откъснат, ако можеха да я извадят без помощни средства. Главатарите се ползуваха с достатъчно уважение и можеха да въдворят ред; само те имаха полза от кражбите, защото откраднатите вещи им ги носеха на тях. Когато схванах тази взаимозависимост и след като ми бяха откраднати още един пуйка и две пуйки, аз поставих краля под стража и по този начин получих обратно животните си и повечето от откраднатите железни сечива. Но кражбите не престанаха съвсем, от време на време продължаваха да крадат и след това, докато един от часовите откри огън и тежко нарани извършителя в рамото. Главатарите без заобикалки ми заявиха, че моите хора могат да се разхождат във

вътрешността на острова само ако те им дадат водач и въоръжена охрана.

Последната ни работа на Тонгатабу бе наблюдаването на слънчевото затъмнение на 5 юли. Наредих да натоварят на кораба всичко, взех и овцете, на които тъстът на краля обърна толкова малко внимание. В действителност бе истинско щастие, че тези животни не бяха харесали на Мариваги, защото те вероятно за кратко време щяха да бъдат разкъсани. Когато бях тук през 1773 г., аз не видях нито едно куче, а сега имаше много. Част от тях бяха потомци на кучетата, които аз самият бях оставил, другите бяха дошли от един не много отдалечен остров, наречен Фиджи.

Моите овце останаха на Еуа, където отидох от Тонгатабу. Там нямаше кучета и главатарят, на когото подарих животните, обеща да се грижи за тях. От височината в средата на острова се откриваше обширен изглед към сушата и морето. Щом погледнех към равнините и поляните на северозападния бряг — с пръснатите по тях групи дървета и с насажденията си, те бяха извънредно красиви — изпълваше ме с доволство мисълта, че бъдещите мореплаватели от същото това място ще виждат големи стада овце и ще се сетят за своите английски предшественици, чието пътешествие около света все пак не е останало съвсем без полза за човечеството.

От туземците водачи, които ни бяха довели тук, аз чух, че повечето имения на Еуа или поне повечето от тях принадлежат на главатарите от Тонгатабу и че жителите са само техни васали. Изглежда, че положението на съседните острови е същото, с изключение на Анамока, чиито главатари изглеждат по-самостоятелни. Плодовете и диоскорейта, които ни бяха подарени на този остров, представляваха натурален данък, наложен на населението по заповед на главатарите.

ТРИ МЕСЕЦА ОСТАВАМЕ НА ОСТРОВИТЕ НА ПРИЯТЕЛСТВОТО

Нашият престой на Островите на приятелството трая около три месеца. Като не се смятат споровете около няколкото кражби, които не на последно място станаха поради немарливостта на нашите хора и бързо се уредиха, никога не се стигна до тежки разпри. От това общуване с туземците имашме голяма полза. През време на целия ни престой живеехме почти изключително от храните, които те ни доставяха, а освен това натрупахме и запаси, които ни стигнаха до Таити. Нашият добитък придоби нова сила върху поляните на Тонгатабу, но аз в знак на благодарност им оставих полезни животни. Трудно бе да се намери чиста сладка вода в достатъчно количество, но в случай на нужда човек може да се задоволи и с наличната вода.

Под название Острови на приятелството аз разбирам не само групата Хапай, която посетих, но и всичките досега открити острови, разположени северно от тази дължина, както и няколко други, които европейските пътешественици никога не са виждали. Те всички са под върховната власт на Тонгатабу, за който в никакъв случай не може да се каже, че е най-голям по размери, но е главен остров и седалище на правителството.

Според данни на туземците към този архипелаг спадат не по-малко от сто и петдесет острова. За да ни изяснят това число, те натрупаха точно толкова листа. Петнадесет от тези острови са високи и планински, а тридесет и пет са със значителни размери. Между останалите острови има вероятно и такива, които представляват ненаселени скали и пясъчни прагове.

Като най-значителни от по-отдалечените острови често ни сочеха Вавао, Хамоа и Фиджи. Описвах ги като по-големи от Тонгатабу. Аз щях да намеря тези острови и да изследвам Хапай, ако Финау, когато пожелах да го придружа дотам, не бе ме отклонил с невярното сведение, че Хапай бил малък и нямал пристанище. По-късно чух от Пулахо, че в действителност това е голям остров, където се произвеждат всички изделия, които има на останалата част от

архипелага и че освен това там се намира поток с най-добрата сладка вода.

Хамоа, който също е зависим от Тонгатабу, е разположен северозападно от Вавао на разстояние, което може да се премине за два дни. Ако е вярно казаното от туземците, това е най-големият от Островите на приятелството. Пулахо често пребивава там и жителите му се ползват на Тонгатабу с голямо уважение. Казаха ни, че песните и танците, които бяхме видели при празненствата, произхождат от този остров и ни показаха различни сгради като образци на къщите във Вавао.

Както ни казаха, Фиджи лежи на три дни път северозападно от Тонгатабу. Описаха ни острова като много плодороден, с много кучета, птици и всички видове корени и плодове. Фиджи е по-голям от Тонгатабу и не е зависим от него. Двата острова често водят война помежду си и хората от Тонгатабу много се страхуват от Фиджи. Те го показаха по много изразителен начин, като наведоха глави и закриха лицето си с ръце. Много се страхуват от жителите на Фиджи поради сръчността, с която боравят с лъка и прашката. Ужасът, който вдъхват, се повишава от факта, че те също като новозеландците изяждат убитите си врагове.

Изглежда, че когато двата острова живеят в мир помежду си, търговията между тях е много оживена. Хората от Фиджи, които видяхме във владенията на Пулахо, имаха, общо взето, по-тъмен цвят на кожата, отколкото жителите на Островите на приятелството. Към тези хора се отнасяха с голямо уважение. Но това, изглежда, се дължеше не на тяхната мощ, а на духовното им превъзходство. Всеки случай, ако се съди от различните им изделия, те са много изкусни. Боздуганите и копията им са направени превъзходно, те притежават равномерно изпъстрени платове, рогозки с нюансирани с вкус багри и глинени гърнета, изработени много изкусно.

СЛЪНЦЕ И ЗВЕЗДИ ВМЕСТО КОМПАС

Казах, че Фиджи е отдалечен на три дни път от Тонгатабу. Тези народи измерват разстоянието по времето, което им е необходимо, за да го изминат. През деня се ръководят от слънцето, а през нощта по звездите. Те се уповават и на посоката на вятъра и на вълните. Ако вятърът и вълните сменят посоката си и едновременно с това небето се заоблачи, то те се объркват, не намират пристанището и са загубени. Да напомним само за таитяните, които Омай намери на Атиу. Разбира се, не всички екипажи загиват.

Този път ние много по-добре, отколкото при нашето първо, много по-кратко пребиваване, разбрахме как се управляват тези острови. Господствуваше стъпаловидна субординация, която напомняше на феодалната система. Някои островитяни ми казаха, че властта на краля е така неограничена, че той свободно разполага с живота и имуществото на поданиците си. Това, което видяхме лично, говореше по-скоро против, отколкото за една деспотична форма на управление.

Някои от най-мощните главатари притежават по-обширни имения, отколкото краля, обаче важността на неговия ранг и страхопочитанието, с което се ползува, го поставя над всекиго друго. Щом излезе навън, всички трябва да се просват на земята, докато той премине. Вече бе споменато, че пред него хората се хвърлят по очи и гладят краката му с ръце.

ЗА РЕДА СЕ ГРИЖИ ПОЛИЦИЯ

Това, че има чувство за ред, се потвърждава от съществуването на особена полицейска служба. През време на нашето присъствие този департамент се ръководеше от Финау и той можеше да налага наказания на всички, извършили престъпления срещу отделни лица или срещу държавата. Освен това той бе главнокомандуващ на войските и ръководеше бойните отреди. Според единодушното мнение на туземците той рядко имал възможност да изпълнява тази длъжност. Понякога кралят си даваше труд да ни обясни докъде се простират правата на полицията. Между другото ни каза, че ако и самият той някога станел лош човек, Финау щял да може да го убие. При това Пулахо вероятно имаше предвид, че могат да го екзекутират, ако занемари дълга си на владетел или пък се отклони от законите и нравите на своя народ. Явно е, че не е деспотичен монарх един крал, който е ограничен по този начин, и всеки път, когато злоупотреби, може да се озове очи в очи със смъртта.

Не ми е известно дали свързването между мъжа и жената се скрепява с тържествен акт. Повечето мъже се задоволяват с една жена, главатарите имат по няколко, но само една от тях се смята за господарка на домакинството. В началото помислихме, че ще има много случаи на съпругеска невярност. Ние се лъжехме, защото по време на нашия престой нито жените, нито момичетата от по-издигнатите слоеве се провиниха с някоя погрешна стъпка.

Смятам, че установих, че туземците не се кланят нито на някаква вещ, направена от човешки ръце, нито на някоя видима част на вселената. Те не принасят в жертва свине, кучета и плодове, но съществуват човешки жертви в истинския смисъл на думата. Техните мораи или гробища са едновременно с това и храмове. Човешките жертви се наричат тонга-табу и последната част от думата се използва и в друг смисъл. Това, което не бива да се яде или да се употребява, е табу. Ако кралят влезе в къщата на някой от своите поданици, то тя става табу и бившият ѝ собственик няма право отново да стъпи в нея. Кралят използва това, за да си присвоява къщи из всички части на

острова, като живее в тях по време на своите пътувания. Ако Омай правилно е разбрал Тубау по време на нашия престой, с табуто се разпореждаше самият Тубау. Той предписваше на всеки жител кои плодове да отглежда, кои да яде и кои няма право да докосне. По този хитър начин се предпазваха от всеобщ глад.

ОМАЙ ОТПРАЗНУВА ВРЪЩАНЕТО СИ НА ТАИТИ

На 17 юли 1771 г. отплувахме при прохладен вятър, който скоро след това се обърна на изток, така че през нощта трябваше да лавираме. Сутринта на 8 август се показа земя и едва се бяхме приближили, когато от този непознат бряг се отделиха две канута и загребаха към нас. Екипажът спря на разстояние един револверен изстрел и започна да преговаря с Омай. На всичките ни покани да дойдат на борда те сочеха с греблата към сушата. Хората в канутата бяха силни и яки, и чертите на лицата им природно свирепи. Те имаха медночервена кожа и черни гладки коси, част от които свободно падаха по рамената, а другите бяха вързани на възел горе на главата. След като отплувахме по-нататък, без да посетим брега, всички гребци станаха и с извънредно силен глас казаха няколко думи. Не мога да кажа дали бяха приятелски или неприятелски. Островът се казва Тубуаи. Около брега се простира риф с многобройни отвори.

На 12 август при настъпването на утрото съгледахме остров Маитеа, скоро след това се появи и Таити. Влязох в залива на Охайтепеха, така че и на югоизточния бряг да попълня запасите си от пресни храни.

Туземците, които загребаха към нас, не обърнаха на Омай никакво внимание, защото спадаха към долните слоеве на обществото. Накрая дойде един главатар, когото познавах от по-рано, Ути, шурей на Омай, той случайно се намираше в тази част на острова и доведе още няколко приятели на нашия спътник. В тяхната среща нямаше нищо затрогващо или сърдечно. Напротив, всички бяха напълно равнодушни, докато Омай заведе шурей си в кабината, отвори шкафа, в който бяха червените му пера, и му подари няколко от тях. Щом другите островитяни, които бяха на палубата, чуха за тази щедрост, те веднага промениха държанието си. Ути, който едва бе продумал с Амаи, го помоли да стане негов тайо (приятел) и да си размени с него името. Омай прие тази чест и прояви своята признателност чрез червени пера, за които получи една свиня.

Това бе първата среща на Омай с неговите сънародници и роднини. Признавам, че бях подготвен за нещо подобно, но поне бях очаквал, че богатствата, с които английското гостоприемство бе надарило Омай, ще го превърне във важна личност, уважавана от най-видните главатари на различните Острови на приятелството. Ако се държеше малко по-умно, би станало именно това, но той бе далеч от такова нещо.

Приятелите на Омай разпространиха новината, че имаме червени пера и тя на тълпи докара жителите. Всички носеха свине и плодове. За малкото пера, които дава една птица, ние получихме една млада свиня от четиридесет до петдесет фунта. Тъй като почти всички хора на кораба имаха от тази скъпоценна стока, до вечерта цените спаднаха с цели сто процента. Въпреки това разменната търговия продължи да бъде много изгодна за нас и червените пера се затвърдиха като по-ценни от всички останали стоки.

Този ден на борда дойде сестрата на Омай и за своя радост аз видях, че братът и сестрата бяха много щастливи, че пак се срещат. След тази нежна сцена аз заедно с Омай слязох на суша, за да посетя един мъж, когото си представях като най-странно същество, тъй като го назовавах бог на Борабора. Той бе много стар и сакат с двата крака, така че трябваше да го пренасят от място на място. След всичко, което бях чувал, аз очаквах, че народът ще се отнася към него с религиозно страхопочитание. Но в това отношение не видях нищо друго, освен че бяха заболи в земята пред него няколко бананови клончета. Омай тъкмо му подаваше китка червени пера, закрепени на върха на малка пръчка, когато забеляза една стара жена, сестрата на неговата майка. Тя се хвърли в краката му и проля радостни сълзи.

КОКОСОВО МЛЯКО ВМЕСТО ГРОГ

Знаех, че от Таити и от съседните острови можем да си набавим много кокосови орехи, превъзходното мляко на които заменя всички изкуствени напитки. Затова по време на престоя ни тук исках да поспестя грог за екипажа, но сметнах, че е уместно да не действам без съгласието на моряците. Събрах ги, обясних им целта на нашето пътуване и наблегнах на това, че лесно може да стане така, че пътуването да продължи по-дълго, отколкото е предвидено. Напомних им за възнагражденията, които парламентът е определил за откриването на северозападния морски път и за преминаването зад 89 градуса северна ширина. За да достигнем една от тези цели, продължих аз, крайно необходимо е да щадим запасите си. Напомних им за пречките и трудностите във високите ширини и за това, колко тежко ще бъде нашето положение, ако трябва на Полярния кръг да намаля дажбите. Тук, където може да се мине и без силни напитки, би било по-добре да се откажат от тях, за да имат тогава, когато ще бъдат необходими. Накрая моите хора единодушно и без нито за миг да се съвещават, приеха моето предложение. Също и екипажът на капитан Клерк доброволно се присъедини към това въздържание. От този ден нататък екипажът получаваше грог само в събота при последното хранене.

На 24 август 1777 г., за да ни поздрави, пристигна от обичайната си резиденция Опаре, кралят на целия остров Оту. Той ни посети на борда със семейството си. Канутата, които го следваха, бяха така натоварени с припаси от всички видове, че екипажите на двата кораба прекараха с тях цяла седмица. Всички роднини на Оту ми показаха подаръците, които са от тях. Аз направих на всекиго поотделно съответен подарък и именно това бе целта на посещението им. Кралят получи един хубав костюм, една шапка, украсена с галуни, сечива и червените пера и фуражки от Островите на приятелството, които тук толкова много се ценяха.

Омай даде на краля голям сноп червени пера и два или три лакътя златоткан плат. В началото му обърнаха малко внимание, като в

случая може би играеше роля и завистта. Но накрая неговите богатства и тук оказаха въздействие. Аз употребих много усилия, за да затвърдя това благоприятно впечатление, защото исках да го оставя при Оту, за да го напътствува как се гледат домашните животни, които трябваше да оставя в Таити. За съжаление бедният Омай не следваше моите съвети и се държа така неразумно, че за кратко време загуби благоволенieto на Оту и на всички уважавани таитяни. Той поддържаше връзка само с ненадеждни хора, които гледаха как да го измамат и скоро би бил напълно ограбен, ако аз не се намесвах в негова полза.

Придружих Оту до Опаре и наредих да се оставят там всички животни, предназначени за Таити. Те бяха по една двойка пауни и пуйки, гъски, патки, овце, един бик с три крави, един жребец и една кобила. В Опаре имаше вече няколко кози, оставени от капитан Уолис, и един бик, донесен от испански мореплаватели и когото хората от Охайтепеха бяха докарали тук и искаха да го прехвърлят в Борабора. Аз никога не можах напълно да разбера как са се изхитрили да настанят в кану това животно, най-хубавото от този вид, което някога бях виждал.

Заповядах да се прекопае едно парче земя близо до нашето пристанище и да се засади със семена от плодни дръвчета и зарзават. В момента на пристигането ни пъпешите, бататите и ананасите кълняха и можехме да се надяваме, че ще се развият добре, ако хората от Таити не вземеха да унищожат от нетърпение растенията, както бе станало с една лозова пръчка на Охайтепеха. Там няколко островитяни искали да изядат първите гроздове, но ги намерили кисели и стъпкали растението, което давало само „отрова“. Корените бяха вече пуснали нови кълнове и Омай взе няколко мустачки, от които се надяваше след време да изстиска шира и да направи вино. Ние окастрихме лозовата пръчка и изкопахме близо до нея няколко рова. Надявахме се, че Омай ще може да научи таитяните, че трябва да оставят гроздето да узрее.

Между посетителите бе и един младеж, който бе придружил испанците до Лима. По външност и държане той не се различаваше от сънародниците си. Все пак си спомняше няколкото испански думи, които бе научил, но ги изговаряше зле. Той повтаряше колкото се може по-често: „Si, senor“ и когато минехме край него, никога не забравяше да стане и да оползотвори европейското си езиково богатство.

Срещнахме и нашия млад приятел Хедиди от Махайне, който през 1773/74 г. тръгна с нас от Улиетеа и посети Островите на приятелството, Нова Зеландия, Великденския остров и Маркизките острови. Той бе запомнил няколко откъслечни изрази на английски и особено често повтаряше: „Yes, Sir, if you please, Sir“ Той от три месеца бе на Таити, където го бе довело или любопитството, или пък любовната страст, която играе голяма роля при всички жители на Дружествените острови. Изглежда, че всички туземци, които пътуват от остров на остров, нямат сериозна причина за това. Ние ясно видяхме, че Хедиди предпочита облеклото и начина на живот на своите съплеменници. Когато му дадох дрехи, той ги носи само няколко дни. Мисля даже, че и Омай, който като че ли се бе напълно преобразил, по-късно отново е облякъл дрехите, които се носят в неговата родина.

ЧОВЕШКИ ЖЕРТВИ

Въпросът, дали на Таити се пренасят човешки жертви, бе решен по убедителен начин; аз лично присъствувах при едно човешко жертвоприношение. Тържествеността имаше и политическа тенденция, насочена срещу остров Аймео, като от божеството се измолваха неговите жени и свине и всичко друго, каквото имат на острова. Човекът, който бе принесен в жертва, не дойде жив на мястото на жертвоприношението, преди това го бяха нападнали откъм гърба и го бяха убили с тояги и камъни. Един свещеник отправи много упреци към мъртвия, освен това той му зададе и въпроси. Аз не можах да науча какво той е прегрешил, но положително е, че по правило се жертвуват хора, които са извършили някакво престъпление или пък скитат, като се местят от остров на остров. На тези острови има множество такива хора, които са без определено местожителство и не припечелват по честен начин хляба си.

Такава жертва се нарича пурири, молитва на краля, а пожертвувания — тоата-табу — обречен човек. При този случай за пръв и последен път чух на Таити думата табу. Мъртвият бе заровен на мястото, където бе извършено жертвоприношението, но след известно време бе изкопан, за да му вземат черепа.

Жертвеният празник продължи два дни и това се дължеше на значението на замисленото начинание. Затова особено силно биеше на очи безразличното поведение на свещениците. Нямаше и следа от внушителната сериозност, която единствено обезпечава успех на религиозните церемонии. Свещениците носеха обикновеното облекло на туземците и съвсем делнично разговаряха помежду си. У зрителите можеше да се види същата липса на сериозност. През първия ден след започване на тържеството се появи Омай и незабавно бе обграден и обсипан с въпроси. Никой вече не обръщаше внимание на церемонията.

Свещениците ни казаха, че тези човешки жертви са стар обичай. Човешката кръв била приятна на божеството, „то живее с нея“. След такъв един празник от него може всичко да се пожелае. Внимателно

бяха наблюдавани някои признаци, така например се изследваха вътрешностите на свинете. За особено щастлив признак бе сметнато това, че в един случай тези органи още трептяха, нещо, което често се вижда при прясно заклани животни, а когато една птичка издигна гласа си върху близкото дърво, радостният Оту ми каза: „Това е Еатуа“ (божеството).

През време на жертвения празник аз се въздържах да правя каквито и да било забележки, но когато вечерта седнах с Оту, открито изразих отвращението си. За преводач ми служеше Омай и той нападна своите сънародници със смелост и жар, които му спечелиха нови врагове. Нашият приятел развали всичко, когато заяви на един присъстващ главатар, че в Англия би бил обесен, ако убие и най-нищожния човек от народа. Обиденият благородник не даде възможност на Омай да продължи и се отдалечи с викове: „Маено, маено“ — срамата, срамата!

Общуването ни не пострада от тазвечерния разговор. Оту и сега се стараяше да ни снабдява с хранителни припаси и да ни развлича с празненства. От своя страна ние поднесохме на него и на поданиците му преживявания, каквото те досега не бяха имали. Омай няколко пъти пожела да даде доказателства за своето ездаческо изкуство, но падаше от коня, преди още да се е настанил в седлото. Тогава ние с капитан Клерк се качихме на нашите две животни и обиколихме веднъж равнината на Матави. Многобройната тълпа, която се бе насъбрала, прояви такова учудване и възхищение, като че ли бяхме истински кентаври. След това, докато бяхме на Таити, нашите хора започнаха да се качват на конете всеки ден, но любопитството на туземците не намаляваше. Те взеха да обръщат на тези животни много по-голямо внимание, след като разбраха за какво служат; и ако не се лъжа, това представление повиши мнението им за нашата мощ много повече от всичко друго, каквото досега им бяха показвали европейските мореплаватели.

Пред мен често настояваха да се включа в битката срещу Аймео. Но не всички островитяни се отнесоха по един и същ начин към това, та аз отклоних тези предложения. Всъщност имаше три партии: едната много настойчиво искаше да се бие, другата бе напълно безразлична, а третата даже се застъпваше открито в полза на врага. Докато още траяха съвещанията, Потату, който спадаше към първата партия,

отплува заедно с двама други главатари, слезе на Аймео и откри враждебните действия, като влезе в сражение.

ПРИВИДЕН МОРСКИ БОЙ

В залива имаше около шестдесет големи канута и всички те бяха снабдени с платформи за воините. По моя молба две лодки влязоха в привиден морски бой. Едната я командуваше Омай, а другата, на която се бях качил аз, самият Оту. Двете лодки тръгнаха една срещу друга с цялата бързина, която можеха да им придадат греблата, и отново се изтеглиха назад. През това време, за да си придадат смелост за борба, воините върху платформите размахваха оръжията си със заплашителни движения. Оту, стоеше до платформата и със знаци даваше заповеди за напредване или отдръпване. Бе необходим много голям опит и верен поглед, за да се издебне всеки благоприятен момент и да се избегне всичко, което би донесло изгода за противниците. След като канутата около дванадесет пъти бяха напредвали и се бяха връщали, двете застанаха едно до друго. След кратка битка бе прието, че всички воители в нашето кану са убити и Омай и екипажът му плени лодката. В същия миг Оту и нашите гребци се хвърлиха в морето, като че ли трябваше да се спасяват с плуване.

Както ни казаха, те по този начин водят всичките си морски боеве. Понякога две канута се закрепват едно за друго и се бият дотогава, докато всички воители от едното паднат. На нас подобна битка ни се струва страшна, но тези островитяни винаги трябва да бъдат готови за победа или смърт. Те не знаят що е пощада и ако запазят живота на някой пленник, то това става само за да го убият на другата сутрин по още по-жесток начин.

Цялата мощ и сила на тези острови се крепи върху флотата. Аз нито веднъж не чух за някоя по-голяма битка на суша. Големите боеве винаги стават в морето. След като двете страни уговорят времето и мястото на сражението, те прекарват последния ден и нощта преди битката всред празненства и веселби. Започват боя при изгрев-слънце. По правило цялата война се решава от нейния изход. Победените бързо побягват и този, който достигне родния бряг заедно с близките си, избягва в планините. Победителите, които в своята първа ярост не щадят нито старци, нито жени и деца, на следния ден се събират на

морая, благодарят на божеството за спечелената победа и му принасят в жертва убитите воини и малкото пленници. Чак тогава се водят преговори, при което на победителя биват отстъпени определени местности, а при известни обстоятелства и цели острови.

Уговорено бе заедно с мен да отплува и подкреплението, което Оту щеше да закара в Аймео. Таитяните разчитаха, че моето присъствие ще бъде изгодно за тях даже и ако аз стоя настрана от битката. За ден на отплуването бе определен 22 септември; тогава пристигна новината, че главатарите, изпратени напред, за да се бият, са сключили мир или по-скоро примирие с тамошния вожд Махайне. Тъй като договорът бе неизгоден за Таити, срещу Оту възникна силно озлобление, защото смятаха, че за това е виновен самият той със своята колебливост. Тогава аз заплаших недоволните, че ще действам срещу тях сериозно, ако видя, когато се върна, че Оту не притежава цялата си власт. Знаех, че това изявление ще защити Оту.

МАСАЖ СРЕЩУ РЕВМАТИЗЪМ

За сключване на мирния договор бе уредено религиозно благодарствено тържество, на което щях да присъствувам, ако от хълбоците до краката не бяха ме нападнали ревматични болки. Дванадесет жени ме отърваха от това страдание. Те се наредиха около мен и с две ръце мачкаха тялото ми от главата до краката, но главно на болните места. Те така силно мачкаха, че всичките ми кокали пукаха, а след четвъртчасово лекуване бях като премазан. Веднага почувствувах облекчение и след като привечер още веднъж ме намачкаха, прекарах една нощ без болки. На следния ден жените още два пъти повториха своя масаж, след като вече бях съвсем здрав. На Таити това лекуване се нарича роми и аз решително го предпочитам пред разтриванията и подобните средства на нашите лекари. То се прилага на всички Острови на приятелството и понякога се провежда от мъже, но най-често от жени.

Някои от моите офицери бяха присъствували на празненството за мира и ми съобщиха следното: било проведено на един морай, или гробище. Празненството започнало с това, че трима свещеници в продължение на един час чели кратки молитви, а между това подхващали оплаквателно пение, като първият държал в ръка бананово листо, вторият друго клонче, а третият — бананов цвят. Тогава се вдигнал Оту, заповядал да го препашат с маро, символ на кралското достойнство, и взел в ръка една шапка с червени пера.

Той застанал пред свещениците, които продължили своето пеене. Същите церемонии били повторени на едно друго място на морая. С това приключила първата част на тържеството.

След това събралите се отишли в една много просторна колиба и всички седнали при най-голям ред, какъвто, общо взето, е обичаят на Таити. Били държани различни речи ту от таитяните, ту от жителите на Аймео. Ораторите изказали съжаленията си за миналите недоразумения и обещали, че за в бъдеще ще поддържат мирни отношения. През време на тези речи станал един таитянин, на когото около хълбоците била завързана прашка и който носел на рамото си

тежък камък. След като четвърт час обикалял в кръг и с напевен тон повтарял някакви думи, той хвърлил своя камък. Заедно с един бананов лист го занесли в морая, а накрая един свещеник се молил.

Преди да заминем, проверих какво е състоянието на животните, които оставих. Всичките бяха добре и ги гледаха както трябва. Две гъски и две патки мътеха, женският паун и пуйката още не бяха снесли яйца.

Омай пожела да дойде с нас до Аймео и оттам да отиде до Хуахайне. Колкото и глупаво да бе разпилял нещата си, все пак той накрая се сдобил с нещо, което щеше да му бъде от голяма полза. Това бе едно двойно, напълно снаряжено кану. Преди известно време аз му бях подарил различни знамена и знаменца и той всичките ги развя на кораба си. Сестра му, шурейт му и няколко познати още не го бяха ограбили напълно и затова искаха да го придружат. Забраних им да се показват в Хуахайне дотогава, докато аз съм в тези води, и те достатъчно добре ме познаваха, затова останаха в Таити.

Преди да заминем, на борда дойде Оту и ме помоли да предадем едно кану на Еари рахи но Бретане, на краля на Великобритания. Тъй като това кану много би ме затруднило, аз отклоних подаръка. Като човек, който има голямо желание да подари нещо и все едно, че го е направил, таитянският крал от своя страна също помоли за подаръци — червени пера, а освен това птици, от които те се получават, половин дузина пушки, боеприпаси и най-вече коне — и всичко това да бъде донесено със следващия кораб.

ИСПАНЦИТЕ ПОСЕТИЛИ ОСТРОВА

Ние вече малко разбирахме езика, а освен това и Омай ни служеше за преводач. И затова ми е чудно, че макар да чухме за посещението на испански кораби, не можахме да научим нито кога са пристигнали, нито колко време са останали. Колкото по-често питахме за това, толкова повече се убеждавахме, че островитяните не са в състояние да уточнят датата на събитията, станали едва десет или двадесет месеца преди това. Вероятно тези кораби са дошли през 1774 г., наскоро след като заминах от Матави през март същата година. Те бяха оставили един бик, кози, свине, кучета и един овен. Овенът се намираще в Борабора, където бе откаран и бикът.

Корабите бяха оставили двама свещеника, един прислужник и още един мъж, когото островитяните наричаха Матима. Той вероятно разбирал езика им и с всички сили се мъчел да им втълпи, че неговата нация е много добра, а англичаните са много лоши. Освен това той разказал още, че по време на своето пътуване испанците ни били срещнали и потопили, едно известие, което сега бе убедително опровергано чрез присъствието ни. Оту открито изразяваше симпатиите си към нас и би бил напълно съгласен с трайно заселване на англичани. Колкото и лесна да би била за нас подобна стъпка, аз въпреки всичко се надявам, че това нещо никога няма да се осъществи. Различните ни посещения положително са донесли на жителите добро в някои отношения. Но можем да се опасяваме, че едно трайно заселване от обичайния вид на европейските постове всред чужди народности би им дало основание да се оплакват от това, че нашите кораби са ги открили.

(Следователно Кук ясно признава, че европейското колониално владичество, което е насочено само към ограбване на завзетите страни и потиснатите народи, не може да донесе никакво благоденствие за тези места. Той също така отхвърля удобната за колонизаторите теория, че ощастливяват завзетите страни, като казва, че „обичайният вид европейски постове“ биха дали на първобитните народи основание да се оплакват. Впрочем в никакъв случай не може да се каже, че тези възгледи на Кук са напълно последователни. Защото при други случаи, например в Австралия, той

много настойчиво се застъпва тя да бъде колонизирана и изобищо — съгласно с това, което му било наредено — никога, когато открива нови земи, не забравя подробно да изследва възможностите за ограбването на страната, природните богатства и условията за живот за европейците.)

По молба на Оту аз се сбогувах с острова, като дадох седем оръдейни изстрела с истински снаряди. На борда имаше и таитянски мъже и жени. Омай стигна до Аймео преди нас и ни показва един отличен рейд. Той е най-добрият, който познавам на тези острови, и има предимството, че въпреки господстващия вятър в него удобно може да се влиза и излиза. В залива се вливат различни потоци, а на брега растат дървета, от които могат да се получат превъзходни дърва за горене. И така, тук има както вода, така и дърва за горене, а дървата ни бяха добре дошли, тъй като на Матави се намираха само плодни дръвчета.

Джеймс Кук според една рисунка от Данче

Сър Джозеф Бенкс

Райнхолд и Георг Форстер

Пейзаж на Огнена земя

На брега на Таити

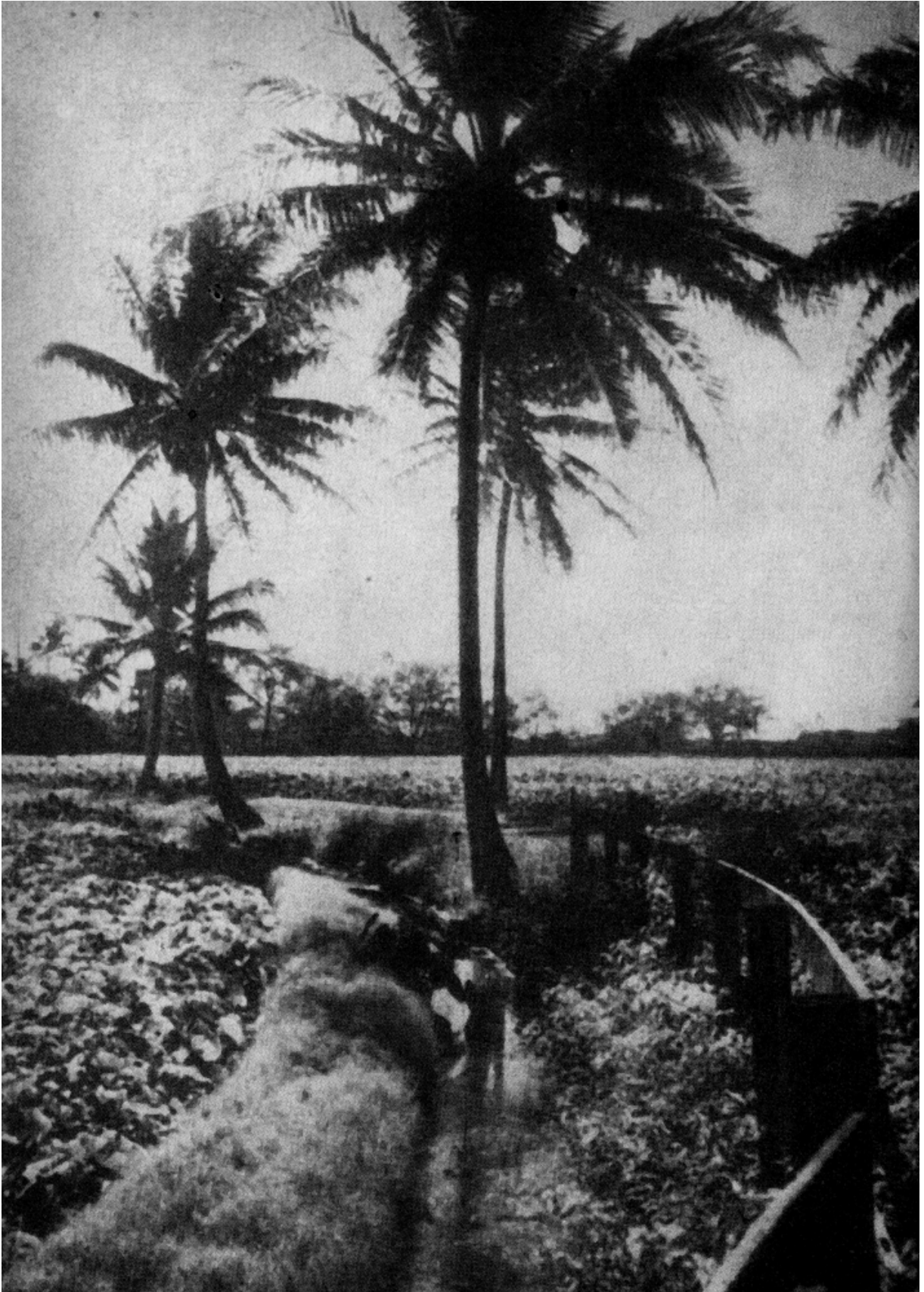
Горски път в Таити

Островитянин от Тонга приготвява националното питие кава

Палмова горичка на един остров на Южното море

Насаждения с таро

Едва нашата котва падна и корабите ни се изпълниха с туземци. Водеше ги при нас само любопитството, защото те не ни предложиха стоки за размяна. Чак на другата сутрин дойдоха много канута, някои от които бяха от най-отдалечените части на острова и срещу брадви, пирони и мъниста ни продадоха няколко свине и значително количество хлебни плодове и кокосови орехи. На втория ден, 2 октомври 1777 г., ни посети върховният главатар на острова Махайне. Той се приближи до кораба много предпазливо и трябваше повторно да го поканим, преди да се качи на борда. Той знаеше, че сме приятели на хората от Таити и затова ни смяташе за свои врагове.

Този главатар, който с малък брой привърженици си бе извоювал известна независимост от Таити, бе на четиридесет-петдесет години. Главата му бе плешива, нещо, което в Южно море не се среща при хората на тази възраст. Затова носеше един вид тюрбан и, изглежда, се срамуваше, че няма коса.

КРАЖБА НА ЕДНА КОЗА И ПОСЛЕДИЦИТЕ

Подарих на Махайне различни неща, които много му харесаха, но не можех да изпълня молбата му да му дам чифт кози. Той вече имаше достатъчно такива и аз не можех само за да му угодя, да оцетя някой друг остров. През деня козите пасоха на сушата, а вечерта една липсваше. Аз заповядах да я поискат обратно от Махайне, а животните, както обикновено, пратих на сушата. Не ми минаваше през ума, че населението ще има безочието да извърши втора кражба, след като първата току-що бе разобличена. Вечерта пак липсваше една коза. Тя бе бременна и Махайне я задържа, а изпрати първата.

На следната утрин жителите от околността изчезнаха и даже бяха взели един мъртвец, когото преди това бяха изложили. Махайне бе отишъл в една друга част на острова. Няколко морски пехотинци, които изпратих с една лодка, се върнаха през нощта, без да са постигнали нещо. Бяха залъгвали нашите хора с празни обещания, докато се стъмнило. Не трябваше да ги оставим да помислят, че могат безнаказано да ни крадат. Слязох на брега с Омай и тридесет и пет от моите хора. Скоро научихме къде е нашата коза и се отправихме към скривалището. Жителите се приготвиха да ни нападнат със своите боздугани, метателни копия и прашки. Обаче тъй като решиха, че сме много силни, те започнаха да ни лъжат и се направиха, че нищо не знаят за козата. Нищо не промени и моята заплаха, че ще запалят техните къщи и канута. Трябваше да бъда последователен, затова предадох на пламъците няколко къщи и няколко канута. На връщане към кораба изгорих други шест канута и въпреки това не получих козата обратно.

На следния ден наредих да кажат на Махайне, че ако не върне плячката си, на острова няма да остане нито едно-единствено кану. За да разбере главатарят, че не се шегувам, дърводелецът трябваше да разруши на брега три лодки, които бяха там. Аз самият предприех още една експедиция, при която изгорих или разруших осем канута. Когато се върнах на борда, козата бе там.

Тези нещастни събития много ме натъжиха. Аз бях отклонил исканията да участвувам във войната срещу Аймео, а сега може би нанасях на острова повече щети, отколкото би му докарала една битка. Утешавах се с това, че туземците сами бяха виновни за своето нещастие и че чувствуваха това. Стигайки до това заключение, аз вероятно имах право, защото след уреждането на спора те отново донесоха на борда кокосови орехи и плодове.

Времето ми бе така пресметнато, че отпътувах след като само за няколко дни повърхностно разгледах острова. Омай ме последва с кануто си и бе достатъчно благоразумен да вземе един лоцман.

Докато Таити образува една-единствена планинска маса без достойни за отбелязване равнини, планините на Аймео се простират в различни посоки и често граничат с просторни равнини и с вълнообразни хълмове. Като правило целите планини до най-високия връх са покрити с гора. На много места равният бряг се прекъсва от стръмни и урвести скали, затова Аймео изглежда много по-идиличен от Таити.

Като че ли на Аймео и на Таити се произвеждат едни и същи неща. Бие на очи разликата между жените на двата острова. Единствените хубави момичета и жени, които видяхме на Аймео, произхождаха от други острови. Момичетата от самия Аймео са дребни на ръст, лицата им са много грозни и тяхната кожа е много кафява.

ОМАЙ СЕ УСТАНОВЯВА НА ХУАХАЙНЕ

С кануто си Омай пристигна в Хуахайне почти едновременно с нас. Моето желание бе да му обезпеча на този остров добър прием и имот. Неговите мисли бяха насочени към истинската му родина Улиетеа, където баща му притежавал земи, ограбени му от поробителите от Борабора. Бях уверен, че ще мога да получа обратно семейното имение, без да прибягвам до сила. Обаче необходимо условие за това бе Омай да живее в добро разбирателство със сегашните господари на острова, а той бе твърде пламенен патриот, за да се нагоди към тях.

Веднага започнах преговори, за да уредя положението му. Събрах най-знатните, които тук са по-богати и по-уважавани, отколкото на Таити, и Омай им предаде подаръците си. Първо той постави пред един от присъстващите, когото сметнах за свещеник, предназначения за божеството червени пера и платове, както и определените за главатарите вещи. След тази церемония Омай в доста дълга реч изложи молбата си. Той разправи за това, как е бил приет в Англия от краля и неговите главатари и за богатите, полезни за острова неща, с които се е върнал. Той притежава коне и други ценни, непознати тук животни, които ще се умножат и ще се разпространят на съседните острови. Необходимо му е място за къща и толкова земя, колкото е нужна за неговото и на слугите му изхранване. Аз подкрепих искането му.

Единият от главатарите веднага отговори, че мога да разполагам с Хуахайне и с всичко, каквото има на острова. Омай, който като всички простодушни хора мислеше само за този миг, бе много доволен, защото възприе това предложение в буквалния смисъл на думата и твърдо вярваше, че ще поискам за него някакво огромно имение. Но неговата сигурност за в бъдеще за мен бе по-важна и затова се задоволих с едно малко парче земя близо до пристанището, което ни бе дадено без колебание.

Дърводелците от двата кораба построиха на Омай малка къща, в която можеше да заключи богатствата си. Едновременно с това му

подредихме и градина, където посадихме лозови пръчки и посяхме различни семена. Освен това той получи един жребец, една кобила, една опрасена свиня и две свине английска порода.

Омай имаше в Хуахайне брат, сестра и шурей, които не го ограбиха като ония достойни роднини в Таити. За съжаление, те не се ползуваха с авторитет и следователно не биха могли да го защищават. При тези обстоятелства бъдещето му бе застрашено. Той като единствен богат човек щеше да живее между хора, които бяха навикнали да следват моментни пориви и желания. Близо до ума бе опасението, че другите жители на острова ще се обединят срещу него веднага щом ние обърнем гръб. За да предотвратя това, аз го посъветвах да отстъпи част от богатствата си на най-видните главатари и той ме послуша. Аз използвах всеки повод, за да обяснявам на островитяните, че рано или късно ще се върна и ще отмъстя, ако те по някакъв начин оскърбят Омай. Лесно бе да се предположи, че тази заплаха ще му бъде от полза, тъй като честото ни появяване на Дружествените острови бе накарало туземците да мислят, че периодично ще ги посещават европейски кораби.

Нашите взаимоотношения не бяха смущавани от нищо, докато един островитянин нахлу в палатката на нашия астроном и открадна един секстант. Омай ни наведе на следите на крадеца, който беше арестуван и в края на краищата си призна и върна ограбеното. Тъй като този човек изглеждаше особено нагъл, аз сметнах, че трябва да го накажа по-строго, отколкото обикновено, заповядах да му обръснат косата и брадата и да му отрежат двете уши. През втората нощ се пръсна мъква, че козите ни трябва да бъдат откраднати. Бе същият крадец и той вече бе извършил опустошения в градината на Омай. Заплахите му, че ще убие Омай веднага щом ние си тръгнем, ме принудиха още един път да го арестувам. Поради много небрежното пазене той избяга с окови на краката, но не се задържа повече в Хуахайне и отиде в Улиетеа, където се надявах, че ще го срещна.

Къщата на Омай вече бе готова и ние можехме да пренесем в нея богатствата му. В Англия му бяха дали маса ненужни неща, между които и един сандък с играчки. Той неуморно показваше на съплеменниците си тези дреболии и учудената тълпа ги гледаше с безкрайно удоволствие. Островитяните не обръщаха ни най-малко внимание на неговите гърнета, котли, паници, чинии, чашки, шишета,

чаши и други съдове, а и самият той смяташе тези приспособления за ненужни. Той постепенно сменяше тези неща при нашите моряци за брадви и други железни сечива, които в тази част на света имаха по-голяма стойност и му създаваха превъзходство над сънародниците му. На сбогуване Омай се държа като мъж. Обаче, когато дойде при мене, той не можеше повече да си сдържа сълзите и докато го свалиха на сушата, той плака в лодката, която го закара от кораба на острова.

ТУЗЕМЦИ СКРИВАТ НАШИТЕ ДЕЗЕРТЬОРИ

Преходът ни до Улиетеа на 2 ноември 1777 г. бе кратък и благополучен. Тук ни поздрави нашият стар приятел Орео, управител на острова, и през първата седмица не се случи нищо достойно за отбелязване. Но тогава с оръжието и багажа си дезертира един морски пехотинец и видяхме доста труд, докато го намерим. Той се извини с това, че две жени го били подмамили и аз не го наказвах строго. Десет дни по-късно избягаха един мичман (*най-нисш офицерски чин в английската марина*) и един моряк от „Дисковъри“. Този път положението бе по-сериозно и имаше опасност на не малко наши хора да им се доще да останат на тези щастливи острови. Скоро се оказа, че туземците крият бегълците и ни заблуждават с фалшиви сведения. Както научихме, те им помогнали да избягат в Отаха (Таха). Оттам двамата се отправили за Борабора.

Прибягнах до едно средство, което трябваше да покаже на туземците, че не желая да си правят шеги с мен. Капитан Клерк покани на своя кораб семейството на Орео и ги задържа като пленници, а самият Орео, който бе на моя кораб и се смяташе за не по-малко заплашен, аз пуснах, след като му казах, че няма да види близките си, преди да ми предаде двамата бегълци.

Тогава той взе мерки да изпълни исканията ми и изпрати едно кану в Борабора. Преди то да успее да се върне, неговите хора направиха опит да освободят нашите пленници с репресии. Те искаха да нападнат мен и капитан Клерк и да ни откарат в едно отдалечено място. Смятаха, че с мен ще се справят най-лесно, тъй като всеки ден се къпех в близкия поток сам и без оръжие. Но от предпазливост аз се отказах от този навик и от замислите им срещу мен нищо не излезе. Въпреки предупрежденията ми капитан Клерк не промени своите обичаи и един следобед отиде на брега, придружен от господин Гоър. Известно време, след като той тръгна, чух, че е бил нападнат. Някакво момиче, което бе при един от офицерите, бе издало плана и всички смятаха, че деянието е вече извършено. Заповедите ми бяха бързо изпълнени: едно поделение слезе на сушата, а едно друго загреба край

брега. Няколко изстрела от лодката спасиха двамата господа. Изведнъж тълпа въоръжени туземци се нахвърлиха върху тях, но като чули изстрелите, се върнали.

Орео почна да става неспокоен, защото от Борабора дълго нямаше известия и затова сам тръгна на път. Два дни по-късно той се върна и доведе двамата бегълци. През нощта, когато избягали, те стигнали Отаха, откъдето искали да отплуват до един друг остров. Безветрието ги възпрепятствувало да изпълнят плана си. Тогава те отишли в Борабора, а по-късно до малкия остров Тубай, където и били заловени. Тяхното завръщане сложи край на объркването, което бяха предизвикали. Ние, необезпокоявани, взехме вода и дърва за готвене и туземците пак ни донесоха свини и освен това зелени банани, които можеха да се запазят две до три седмици и заместваха хляба.

ПОБЕДИ И ПОРАЖЕНИЯ

Тогавашното ни пребиваване ни даде възможност да получим и някои нови сведения. Изглежда, че Улиетеа по-рано е бил главен остров на цялата група. Тук вероятно е било и седалището на правителството, поне кралете на Таити произхождат от семейството, което е управлявало тук преди последната революция. Сегашният главатар Орео е само васал на владетеля на Борабора. Детронираният крал Уру живееше в Хуахайне и въпреки, че е загубил всичките си имения, там му отдават всички дължими на кралското достойнство почести. Това дълбоко уважение пред едно минало величие по отраден начин се проявяваше на Улиетеа. Старият ми приятел Ори, някогашният главатар на Хуахайне, бе останал важна личност и винаги се появяваше с многобройна свита. След последното ми пътуване здравето му се бе подобрило значително, вероятно защото като частно лице той не пиеше толкова, колкото по-рано.

На Борабора намерихме много добро пристанище. В средата на острова се издига висока планина с два върха. Откъм източната страна тя е неплодородна, но върху западната и на най-стръмните места има дървета и храсталак. Както на всички тия острови, по равнините край морето растат кокосови палми и хлебни плодове, а другите, разположени от вътрешната страна на рифа, увеличават богатството на Борабора с хора и храни.

Борабора има не повече от осем лиги в окръжност. Като помисли за тези нищожни размери човек може само да се учуди, че на тукашните жители им се е удало да заробят Улиетеа и Отаха, защото първият остров е поне два пъти по-голям.

Двата съседни острова Улиетеа и Отаха дълго време живеели в приятелство или както казваха туземците, гледали на тях като на двама братя, които нищо не би могло да раздели. Съществували приятелски отношения и с Хуахайне, които, разбира се, не били толкова тесни. Но въпреки това Отаха вероломно уговорил с Борабора да нападне Улиетеа. Заплашените извикали на помощ мъжете от Хуахайне. Според преданието воините от Борабора били насърчени от една жрица или

пророчица, която им предвещала победа. За да премахне и последните им съмнения в истинността на думите си, тя настояла един от тях да отиде на точно определено място в морето, където щял да види как един камък се издига от дълбините. Един воин загребал към посоченото място. Той искал да се гмурне, за да види дали има камък, но едва се потопил и бил изхвърлен на повърхността с камък в ръка. Островитяните никак не се усъмнили в чудото и занесли камъка в къщата на божеството. Там още го пазят като доказателство за това, че жрицата е получила божествено вдъхновение.

Сега хората от Борабора били убедени в успеха си и тяхната ескадра нападнала обединените канута на Улиетеа и Хуахайне. Тези се били завързали помежду си със здрави въжета и борбата траяла дълго. Въпреки всички предсказания и чудеса тя щяла да има изход неблагоприятен за Борабора, ако точно в критичния момент не се била появила флотата на Отаха. Това подкрепление решило изхода на борбата.

Хората от Борабора убили много от своите врагове и използвали победата си, като слезли на Хуахайне, за който знаели, че е защитен от слаби сили. Те станали господари на острова, откъдето много жители избягали в Таити и разказали за съдбата си. Оказали им известна помощ и така те могли да въоръжат двадесет канута. Колкото и нищожна да били тази сила, те смело тръгнали, в една тъмна нощ слезли на Хуахайне, неочаквано нападнали победителите, убили повечето от тях, а останалите изгонили от острова. По този начин Хуахайне отново се освободил.

Непосредствено след поражението над обединените флоти на Улиетеа и Хуахайне жителите на Отаха пожелали справедлива част от всички завоевания. Хората от Борабора не искали и да чуят за това, съюзът се развалил, дошло се до война и Отаха бил подчинен както Улиетеа. Те и двата сега са подвластни на Борабора, а главатарите им са васали на краля Опуни. Двата острова били подчинени в пет битки и това струвало много човешки живота.

След подчиняването на Улиетеа и Отаха воините на Борабора се смятат за непобедими и славата им се простира толкова далече, че даже и на Таити, където няма защо да се страхуват от някакво нападение от тяхна страна, говорят за тяхната храброст, ако не със страх, то поне с голямо уважение. За тях се разправя, че никога не

бягат и че при равни сили винаги печелят победа. Съседното население, изглежда, вярва, че за тези успехи не малко допринася превъзходството на бога на Борабора. Те вярваха също, че този бог няма да ни разреши да посетим острова, който той зорко брани, и с противни ветрове ще ни задържи на Улиетеа.

Преди окончателно да се сбогувам с Островите на приятелството, аз трябва да кажа, че би било жестоко, ако те в бъдеще отново бъдат предоставени напълно на себе си, след като веднъж вече са се запознали с европейската култура. Отсега нататък европейците имат известно задължение и поне на всеки четири години трябва да изпращат по един кораб, който да попълва запасите от полезни предмети с които ги запознахме. А ако това не стане, те даже могат да бъдат заплашени от гладна смърт, защото сега презират старите си, несъвършени методи и не могат отново да ги използват. След като се изхабят железните сечива, които започнаха да употребяват след нашето появяване, те вече почти ще са забравили формата на досега употребяваните уреди. Каменните брадви вече са много редки, а не може да се види нито едно длето от камък или кокал. При това те са толкова наивни, че смятат за неизчерпаеми запасите от пирони, получени от нас. Вече не ни искаха такива на островите, където бяхме оставили или пък най-много разменяха срещу плодове по няколко пилона от най-малкия вид. На всички острови много се търсят ножове: като се изключат червените пера, пред всички други артикули се предпочитаха дърводелските брадви и малките секири.

Макар в никакъв случай да не може да се каже, че седемнадесетте месеца, изтекли, след като напуснахме Англия, са били безплодни, аз все още се намирах далеч от целта и в действителност едва сега щях да започна. От Борабора трябваше да се отправя на север и тази посока следвах сега ден след ден.

ДВАМА МОРЯКА СЕ ЗАГУБИХА НА РОЖДЕСТВЕНСКИЯ ОСТРОВ

Първата земя в това безкрайно море се показва на 24 декември, половин час преди настъпването на деня. Разпознахме един от онези ниски острови, които тук са толкова чести. На три-четири места видяхме кокосови палми, но без съмнение той, общо взето, бе крайно неплодороден. Островът бе явно ненаселен, а тъй като подобни места се посещават от костенурки, реших да хвърля котва. Освен това щяхме да имаме възможност да наблюдаваме едно слънчево затъмнение.

Очакването не ме излъга; групите, които изпратихме, уловиха много риба и костенурки. Двама от моряците не се върнаха; единият намерихме след двадесет и четири часа, а другия още по-късно. И двамата бяха в най-трагично състояние, особено втория. На острова нямаше капка вода за пиене; а в частта, в която те се намираха, не растяха и никакви кокосови палми. Единият си бе помогнал малко, като беше пил кръв от костенурки и се разхлаждал, като лежал в морските плитчини. Просто не може да се разбере как е било възможно тези двама души да се заблудят. От морето до лагуната, където лодките ловяха риба, имаше най-много три мили, островът бе равен и обрасъл почти само с храсталак и вероятно мачтите на корабите се виждаха от много места. Те изобщо не помислили за тези ориентировъчни знаци.

Почвата на островите, които аз поради празниците, които отпразнувахме на тях, нарекох Рождественски, на някои места е лека и черна. Ние изкопахме няколко кладенеца, но не намерихме и капка вода. Имаше достатъчно локви със солена вода без видима връзка с морето. По всичко изглежда, че те се пълнят с морска вода, която прониква при прилив. Не се забелязваше и най-нищожната следа от пребиваването на някакво човешко същество. Ако някога някой нещастник е бивал изхвърлян тук, той вероятно бързо е загивал от липса на вода за пиене.

На 2 януари аз отплувах още по-нататък в северна посока и на осемнадесети се появи един остров. След това видяхме още един;

двата изглеждаха високи. Тъй като вятърът не позволява приближаването до първия, насочих се към втория. Накрая можахме да открием още един, който наистина бе много отдалечен.

ОТКРИТ Е ХАВАЙСКИЯТ АРХИПЕЛАГ

В началото не знаехме дали откритият от нас остров е населен. Този въпрос бързо се изясни, защото от брега се отделиха канута и загребаха към нас. За да ги улесня, аз се отправих срещу тях. Във всяко кану седяха от трима до шест души. Те без страх се приближиха до самия кораб, но всичката ни убедителност се сломи пред нежеланието им да се качат на борда. Аз закрепих на едно въже медни монети. Те приеха подаръка и в замяна на това ни дадоха риби, като също използваха въжето. Подарих им и пирони, които те високо оцениха. В канутата нямаше нищо друго, освен големи тикви и рибарски мрежи. Приятна изненада бе за нас това, че те говореха на езика на Таити и останалите острови, който ние добре познавахме.

Цветът на лицето при всички бе почти еднакъв и се различаваха най-вече по лицевите черти. Ако не бе кафявият цвят на тялото им, някои от тях можеха да бъдат взети за европейци. Повечето носеха къса коса, но у някои тя бе дълга и падаше до рамената, други я бяха завързали на сноп горе на главата. Изглежда, че тази коса по начало бе черна, обаче с мазнина и с една друга материя се оцветяваше кафяво, а понякога и червеникаво. Като се изключи това, че някои бяха леко татуирани по ръцете и слабините, те бяха пощадили тялото си и даже не си пробиваха ушите. Бяха средни на ръст, но много яки. Те навярно бяха кротки, защото, когато видяха, че не ги нападаме, хвърлиха в морето малките камъни, които бяха единственото им оръжие.

Докато пътувахме край брега, за да търсим пристанище, край нас се редуваха различни селища. Жителите се стичаха към морето и се качваха по възвишенията, за да наблюдават корабите по-дълго. Някои дойдоха до нас с лодки и ни донесоха печени прасенца сукалчета и много хубави сладки картофи, за които вземаха това, което им давахме. От тази страна на острова почвата се изкачва постепенно от морето към планините в средата. Гора виждахме само във вътрешността на острова, но на малки групи дървета имаше около селата, около насажденията с банани и захарна тръстика и в полетата, където като че ли се отглеждаха корени. През нощта лавирахме; непосредствено

преди да слезем на брега, срещнахме няколко канута, екипажите на които бяха толкова смели, че се качиха при нас на борда.

По време на моите пътувания никога досега не бях виждал хора, които така да се учудват, когато се качват на кораб. Очите им непрекъснато се местеха от предмет на предмет, в изразенията и движенията им се четеше удивление. Всичко бе за тях ново, явно още никога не бяха виждали европейци и не познаваха нашите стоки, с изключение на желязото. Този метал, изглежда, им бе известен не само по име, вероятно бяха виждали малки количества от него, и то някога много отдавна. Така например те знаеха, че с тази материя нещата могат да се разрязват по-лесно и да се пробиват дупки. Щом им показахме мъниста, те ни попитаха дали се ядат. Когато им обяснихме, че се закачат на ушите, те ни върнаха подаръка като ненужен. На същото основание те отказаха едно огледало, което им предложихме. Нашите чинии и чаши за чай бяха за тях толкова нови, че попитаха дали се правят от дърво. Помолиха ни за няколко образци, които искаха да покажат на приятелите си. В някои отношения проявяваха естествена учтивост, която ни възхити. Така например те се осведомиха къде да седнат и дали е позволено да се плюе по палубата.

Мнозина, преди да се качат на борда, казваха една дълга молитва, някои правеха движения, подобни на тези, каквито често бяхме виждали в заливите на Островите на приятелството и Дружествените острови. И в едно друго отношение те приличаха на островитяните от тези два архипелага. Едва стъпили на палубата, те се опитваха да вземат всичко, каквото бе близо до тях; вземаха го съвсем открито, като че ли бяха уверени, че няма да се разсърдим или да им попречим. Скоро ги убедихме, че има недоразумение и така зорко бдяхме, че те станаха по-предпазливи.

Първият, който стъпи на брега, бе лейтенант Уилямсън, когото изпратих да търси сладка вода. След като открил едно голямо езеро, той искал да слезе на още едно място, но туземците му попречили. Една тълпа от тях се нахвърлила върху лодката, за да краде греблата, пушките и всичко, каквото им попадне. Нашите хора били така притиснати, че открили огън и убили един туземец. Аз узнах за това нещастно обстоятелство едва след като напускахме острова. Както ми разказа по-късно господин Уилямсън, туземците отнесли убития си другар и били толкова поразени от смъртта му, че отстъпили надалеч и

със знаци дали на нашите моряци да разберат, че могат да слязат на брега.

Беше между четири и пет часа, когато самият аз придружен от три въоръжени лодки и двадесет морски стрелци, слязохме на сушата. Искях да опитам водата на езерото и да видя какво е настроението на жителите, няколкостотин от които се бяха събрали на песъчливия бряг. Щом стъпих на твърда земя, всички паднаха по очи и въпреки подканящите ми жестове дълго останаха в това раболепно положение. След това те донесоха много прасенца и ни ги подадоха заедно с банани. Благодарих им за това доказателство за приятелските им чувства и им подарих различни неща, които бях донесъл от кораба. Водата бе добра и крайбрежната ивица даваше възможност бъчвите да се пълнят удобно. Езерото продължаваше към вътрешността на острова и в далечината се губеше в хоризонта.

Разменната търговия започна в мига, в който слязохме. Продаваха ни свине и сладки картофи, а ние заплащахме с парчета желязо, които бяха грубо обработени във формата на длета. При черпенето на вода не срещнахме никакви пречки, напротив, туземците помагаха на нашите хора при търкалянето на бъчвите и с готовност оказваха всички услуги, кои то се искаха от тях.

ИЗЛЕТ ВЪВ ВЪТРЕШНОСТТА НА СТРАНАТА

Тъй като всичко вървеше както желаех и присъствието ми при водата не бе необходимо, аз с няколко спътници тръгнах край брега на езерото към вътрешността на страната. Придружаваше ни доста голяма група островитяни и един от тях, който особено много се грижеше за запазването на реда, аз избрах за водач. От време на време той подвикваше няколко думи, с които известяваше за нашето пристигане, след което всички, които ни срещнеха се хвърляха на земята по очи и застиваха в това положение, докато преминехме. По-късно научих, че към своите главатари те се отнасят също така почтително.

Докато пътувахме край брега, при всяко село виждахме къде повече, къде по-малко, бели предмети, които приличаха на пирамиди или по-скоро на обелиски. Един от тях, който трябва да беше висок поне петдесет фута, много ясно се виждаше от брега и, изглежда, не бе много далеч. Аз тръгнах именно заради него и моят водач много добре разбираше къде искам да отида, но обелискът бе от другата страна на езерото и следователно недостижим. Откъм нашата страна обаче имаше един друг и ние тръгнахме към него.

Когато стигнахме до това място, от пръв поглед видяхме, че е едно гробище, което в много отношения приличаше на морайте, които бяхме виждали по островите на това море и специално на Таити.

Пътят ни назад към брега водеше през насаждения. По-голямата част от почвата бе равна и бе прорязана от напоителни вади и от пътеки, които туземците бяха направили малко издигнати. Най-често виждахме полета с таро. На сухите места имаше правилни черничеви насаждения, които бяха твърде добре поддържани и растяха буйно. По-голямата част от селото, повече от шестдесет къщи, лежи непосредствено до брега. Около четиридесет други са разпръснати във вътрешността. Когато се завърнахме, видяхме, че се бяха събрали много хора и търговията беше оживена. За мое учудване при сделките цареше най-голяма честност. Набавихме си осемдесет прасенца

сукалчета, малък брой птици, много сладки картофи и няколко банана, които заплатихме главно с пирони и парчета желязо.

Между стоките, които ни донесоха на пазара, имаше и един особен вид палта и шапки, които даже и в европейските страни можеха да минат за елегантни. Основата бе образувана от мрежа, върху която бяха закрепени едно до друго чудно хубави жълти и червени пера, така нагъсто, че горната част приличаше на най-плътното, меко и лъскаво кадифе. Образците бяха различни: перата ту бяха на редени на червени и жълти полета, ту образуваха един вид кръст, а съвсем червените палта бяха обшити с жълти пера, така че от известно разстояние можеха да бъдат сметнати за багреници със златни краища. Когато палтата бяха нови, блестящите пера не малко увеличаваха тяхната хубост. Собствениците им ги оценяваха извънредно високо и в началото не се съгласяваха да ги сменят с каквото и да било. Те искаха за едно палто една пушка, но по-късно ни продадоха четири или пет, които заплатихме с пирони от най-големия вид. Най-хубавите от тези палта изглежда се употребяват изключително при церемонии и игри.

В началото не можехме да си обясним откъде вземат такова голямо количество пера. Тогава научихме откъде имат единия вид, тъй като донасяха на пазара много малки червени птички, които бяха съединени на връзки от по двадесет и повече парчета, и бяха скрепени една за друга с парчета дърво, които минаваха през носните дупки. Първите палта които купихме, бяха само от перата, които се намират в пространството между главата и крилата, а по-късно получихме и други с пера от задната част на тялото и с опашка и крака. От тези, които ни донесоха в началото, можахме на място да си обясним старата, едно време много разпространена легенда, че райските птици нямат крила. Островните жители източно от Молукските острови, откъдето произлизат препарираните райски птици, вероятно отстраняват краката, защото така перата могат по-лесно да се запазват.

И ОТНОВО ЧОВЕКОЯДСТВО

На двадесет и трети януари силен североизточен вятър ни прогони от брега и едно силно течение ми попречи отново да стигна до него. На брега, край който пропътувах известно разстояние, не се показва нито един-единствен залив, но от острова непрекъснато се отделяха канута и по този начин продължихме да поддържаме връзка със сушата. Тъй като все още се съмнявах дали жителите са канибали, аз често ги разпитвах по този въпрос и моите най-лоши опасения се оправдаха. Бяхме купили малък дървен уред, на който имаше зъби от акула, съвсем приличен на този, с който новозеландците разрязват на парчета месото на убитите си врагове и пожелахме да узнаем дали и тук той има същото предназначение. Един от островитяните веднага каза названието на уреда и посочи, че служи за това, което се страхувахме, че ще чуем. Друг един съвсем уверено отговори утвърдително на този въпрос с думи и знаци. Когато повторих въпроса си с по-остър тон, той така се уплаши, че скочи през борда и заплува към брега. Един старец, при когото също се осведомил дали наистина ядат човешко месо, ми отговори с бурен смях, предизвикан вероятно от моята неосведоменост: „Това ядене е много сочно!“

На запад и на югозапад се показаха други два острова и аз слязох на единия от тях. Жителите също познаваха употребата на желязото. Те сменяха всичко, каквото притежаваха, срещу парчета от този ценен метал. Когато стъпяха на нашата палуба или когато ги срещах на острова, те се хвърляха пред мен по очи. С първите канута дойдоха и много жени, които останаха в лодките и се държаха доста безсрамно. Те пееха в хор една песен, която не се отличаваеше с някаква особена мелодия. Но такта го спазваха добре.

Един напор на вятъра ни отблъсна и от този остров. Ако се опитам да се върна на старото си място, това би ми отнело много време. Затова дадох на „Дисковъри“ сигнал да вдигне котва и да дойде при нас. Това стана към обед и аз поех курс на север към брега на Америка.

НА ОСТРОВ АТУИ

Островите на Тихия океан, с които нашите последни пътувания запознаха географите, образуват различни групи. Говоря само за вече откритите, без да отричам, че по-късни мореплаватели могат да намерят много такива единични острови.

От групата, за която се разказва тук, видяхме пет острова. Туземците ги наричат Воаху (*Оаху*), Атуи (*Кауаи*), Онихеоу (*Ниихау*), Орихауа (*Орихуа*) и Тахура (*Каула*). Цялата група нарекох Сандвичеви острови в чест на граф Сандвич.

Атуи е най-големият остров, който посетихме, и него разучихме най-добре. Разположен от изток на запад, Атуи има на дължина поне десет лиги.

Общото впечатление от острова е различно от това при всички онези, които видяхме в Тихия океан южно от Екватора. Във вътрешността се издигат високи планини, които меко се спускат към морето, докато постепенно преминат в равнина. Няма го прелестния пояс, който опасва Таити и Тонгатабу, плодородна, покрита с дървета равнина, която омайва окото и дарява не само сянка, но и плодове, от които човек може без труд да се прехранва, но въпреки това Атуи е за предпочитане пред ония острови, защото тук има по-благоприятни възможности за обработването на земята.

Високите планини във вътрешността на страната и многото облаци, които по време на престоя ни се носеха над нас, дават основание да се предполага с положителност, че има значителни количества вода. Предполагам, че реки и потоци има най-вече в дълбоките долини, на изхода на които по правило са разположени селата.

От географското положение на острова може да се извади заключение за метеорологичните условия. Времето, както сами се убедихме в това, е доста променливо. При това посещението ни съвпадна с този сезон, когато времето се смята за най-постоянно. Горещината, общо взето, бе умерена и изглежда, че тук се чувствуват малко неприятности от рода на тези, на които са изложени повечето

тропически страни в резултат на горещината и влагата. Жилищата на туземците са нагъсто едно до друго, а солените мяса и риби великолепно се запазват. А в горещите страни не е така.

Освен петте или шестте вида банани, които купихме, имаше и хлебни плодове. Но този плод като че ли е рядък, поне ние видяхме само едно такова дърво. Освен това намерихме малко кокосови палми, диоскорей, арумови корени (*хранителни корени, грудките на които съдържат скорбяла*), едно дърво етуа, една кордия и благоуханната гардения, която обикновено се нарича капски жасмин. Едно растение, което още никога не бяхме виждали в тези морета, стига на големина колкото обикновения бодил, също като него е обсипано с тръне и има наистина хубав цвят, който много прилича на белия мак. Това и едно друго по-малко растение бяха новите видове, които намерихме при нашите разходки.

Свинете, кучетата и кокошките, единствените домашни животни, които срещнахме, спадат към същите видове, които са разпространени по южноморските острови.

Жителите са средни на ръст и силни. Общо взето, те не правят впечатление нито с красотата на формите, нито с изразителност на чертите, от лицето им лъха по-скоро откровеност и доброта, отколкото живот и интелигентност. Цветът на кожата им е ореховокафяв, понякога малко по-тъмен. И тук жените имат малко по-нежни форми, отколкото мъжете, но иначе притежават малко от привлекателността, която отличава женският пол в другите страни. В действителност тук по ръст, по цвят и по черти на лицето двата пола си приличат повече, отколкото съм виждал където и да било. В действителност жителите на Атуи не са грозни и всред тях рядко може да се срещне обезобразено тяло. Кожата им нито е мека, нито лъскава; вероятно защото те не познават обичая на хората от по-южните острови да натъркват кожата си с мазнина. Очите и зъбите обикновено са добри, косата гладка, понякога къдрава и най-често черна.

ТЕ СА ОТЛИЧНИ ПЛУВЦИ

Островитяните са добре запознати с плувното изкуство. Те порят вълните със сила, лекота и сръчност. И най-незначителната причина ги кара да скачат от канутата си; те дълбоко се потапят и плуват до други лодки, които са много по-отдалечени. Когато веднъж прибоят бе много силен, за да бъде преодолян от кану, ние видяхме, как една жена с кърмаче на гърдите се хвърли в морето и преплува учудващо дълго разстояние, без да навреди на детето си.

По всичко личи, че тези хора се разбират добре помежду си и ние намерихме всред тях най-добър прием. За съжаление трябва пак да подчертая, че и те, както повечето островитяни, които срещнахме в Тихия океан, имат силна склонност към кражба. За тяхната интелигентност говори обстоятелството, че веднага можах да оценя стойността на различните артикули на нашите европейски манифактури и проявиха учудване, смесено с радост и интерес. Истинско удоволствие бе за нас да наблюдаваме нежността на майките към техните деца и усърдието, с което мъжете помагаха на жените си в домакинството. В това отношение те стоят високо над народите, за които жената и детето са по-скоро необходими, отколкото желани.

Противно на обичаите на народите от Тихия океан, жителите на Сандвичевите острови не пробиват ушите си и затова нямат обици. В замяна на това и двата пола носят гривни, които са направени от снопове малки черни върви.

Обикновено мъжете са татуирани, ту тук, ту там. Само при неколцина от тях видяхме повече образци, отколкото изобщо бяхме срещали досега. На ръцете и цялата предна част на тялото има много линии и различни фигури, а при други цялото тяло представлява таама или таитянска броня. Продуктите, които видяхме по полетата и които биваха изнасяни по пазара, дават основание да се заключи, че по-голямата част от растителната храна се състои от сладки картофи, корени таро и банани, а хлебните плодове са само деликатес. Големият брой куки за въдици, които намерихме, показват, че морето доставя значителна част от животинската храна.

Развлеченията ми изглеждат най-разнообразни. Ние наистина не можахме да присъствуваме на нито един от танците, при които те слагат своите червени палта и шапки, но поради движенията на ръцете, които правят, когато пеят, аз мисля, че в някои отношения те приличат на тях, които познаваме от по-южните острови, макар да не са изпълнявани така умело. При тях не видяхме флейти и дървени свирки, а само два инструмента, които са много груби. При един вид игра с топка има три различни топки и не е от значение силата, а умението на участниците.

Всички занаятчийски изделия показват необикновен вкус и голяма творческа дарба. Преди всичко те изработват платове като от едно папирусово растение добиват изходен материал, който се обработва по същия начин както на Таити и Тонгатабу. Материята, макар и по-плътна, е по-лоша, отколкото на тези острови, в замяна на това изборът и обработката на цветовете свидетелствуват за по-голям вкус; а и образците се сменят с учудващо богата фантазия. Ако се видят заедно по-голям брой парчета от този плат, те може да се сметнат за модели от една страна, където са в изобилие най-хубавите китайски и европейски стоки.

Произвеждат се голямо количество бели рогозки, които са много здрави и са покрити с голям брой червени линии и ромбовидни фигури. Те вероятно понякога се употребяват и като палта, защото колкото пъти някой туземец искаше да ни продаде такава рогозка, той се загръщаше с нея. Има други рогозки, които са по-груби, не са нашарени, но са също така здрави.

Туземците шарят корите на своите тикви с черна боя с вълнисти линии, триъгълници и други фигури, въздействието от които е много добро. Те, изглежда, познават употребата на лустрото. Някои от рисуваните тикви са покрити с един вид лак. От дървото етуа правят съдове, от които пият упояващото питие от пиперов корен и тези съдове са толкова хубави, като че са излезли от работилниците на нашите стругари, а може би са още по-добре изгладени. От рибарските куки личи интелигентността на производителите; някои от тях са от кости, а другите от дърво и само острието им е от кост. Те изглаждат камъните, като продължително време ги търкат във вода с пемза.

ОТКОГА ПОЗНАВАТ ЖЕЛЯЗОТО?

Единствените железни уреди или по-точно единствените железни парчета, които видяхме, бе част от железен пръстен, дълга два инча и пъхната в парче дърво и един друг режещ инструмент, който, изглежда, бе върхът на голяма сабя. А почти всички островитяни познават ползата от желязото и поради това някои от нашите хора извадиха заключението, че на тези острови са идвали европейци преди нас. По мое мнение това се опровергава от две обстоятелства: от това колко туземците се учудиха от нашите кораби и от това, че не познават огнестрелните оръжия. Според мен не можем да се съмняваме, че преди пътуването на Магелан островитяните от тези морета не са познавали желязото. Корабите, които са пребродили Тихия океан скоро след обиколката около света на този мореплавател, не намерили дори едно-единствено парче от този метал, обаче при нашите пътувания ние установихме, че желязото е познато на острови, на които никога не е имало европейци. Вероятно Менданя е оставил железни материали на всички острови, които е посетил, и за това са чули всички други островитяни, дошли в съприкосновение с тези групи.

Сведенията за желязото са се разпространили още по-надалече и макар че не всички туземци са имали възможност да получат образци от този метал, то поне са им го описали и те го познаха, когато го видяха при нас. След Менданя по тези морета минал Квирос и спрял на Таити, на Новите Хебриди и на някои други места. Желязото трябва да е било познато на всички тези острови както и на ония, с които те са търгували. Квирос бил последван от лъо Мер и Шоутен, чиито връзки с туземците започнали много по-на изток и се разпрострели до Кокосовите острови. През 1773 г. намерих парче желязо на Тонгатабу и не се учудих от това. Знаех, че Тасман е слизал там, а скоро научих, че туземците са получили желязо и по други пътища. До Тонгатабу бяха стигнали няколко парчета, оставени от Уолис на островите, които са разположени няколко градуса по-на северозапад. Знае се, че Рогевайн е загубил един от своите кораби на някой от Ниските острови. Вероятно хора от Таити и от Дружествените острови посещават тези острови

или поне ги познават. Положително е, че жителите на Таити познавали и жадно купували желязото, когато Уолис ги посетил. Тези знания може да са получили само на съседните острови, където по-раншни мореплаватели са оставили желязо. И те наистина ми потвърдиха, че нещата стоят точно така. Както ми разказаха, те още преди пристигането на капитан Уолис много ценели желязото. Един главатар, който притежаваше два пирона, си осигуряваше чувствителни доходи, като ги заемаше на съседите си, когато искаха да пробиват дупки. Туземци от Дружествените острови, които срещнахме на Вату, са били изхвърлени на този бряг още преди времето, когато на този остров са чули за желязото. Вероятно те самите не са притежавали образци, обаче са описали на народа, при който намерили добър прием, металът, който за тях трябва да е бил голяма забележителност. Жителите на Вату разпространили вестта до островите Херви, затова по време на краткото ни общуване с тях жителите така настойчиво искаха желязо.

Тези факти обясняват как сведения за желязото са се разпространили из острови на Тихия океан, които никога не са имали пряка връзка с европейци; и е естествено, че навсякъде, където са достигнали парчета или само вести, жителите имат желание да получат от него колкото се може повече. Значи, жителите на Атуи и Онихеу са получили малкото си желязо от островите, които са разположени между тяхната родина и Ладроните (*Марианските острови*) и след пътуването на Магелан почти непрекъснато се посещават от испанците. Ако поради разстоянието до Ладроните се усъмним в истинността на това обяснение, ние не трябва да забравяме, че огромният Американски континент, където испанците са се настанили от две столетия, е разположен срещу вятъра. А освен това туземците изрично ни засвидетелствуваха, че по време на този дълъг период не един път останки от разбити кораби са били изхвърляни на Сандвичевите острови. Очевидно е, че източните ветрове от време на време са донасяли на тези острови, разположени в безкрайното море, дървени парчета, в които е имало желязо.

ПОСЕЩАВА НИ ЕДИН ГОЛЯМ ГЛАВАТАР

Това, което видяхме от земеделието, показва, че туземците съвсем не са новаци в тая област. Вече споменах за една долина, която не е нищо друго, освен плантация за корени таро и плодни дървета, към които тук се отнасят с голямо внимание. Засадените със сладки картофи, захарна тръстика и банани полета, които се срещат на почвите, разположени по нависоко, са подредени също така правилно.

Колкото и жителите на Атуи да са изкусни във всичко, което има връзка с обработването на земята, всеки поглед, който хвърляхме на техния остров, ни показваше, че би било възможно много по-интензивно използване на почвата и тук би могло да живее три пъти по-голямо население. На повечето от местата, които сега пустеят, почвата е също така добра, както и на обработените полета.

Не видях нито един що-годе значителен главатар. Според твърденията на жителите в Атуи има неколцина, към които изразяват страхопочитанието си, като се хвърлят на земята по очи. Не знам дали не се показваха от страх или пък отсъствуваха. Когато бях напуснал Атуи, един от тези големи мъже се появил и посетил капитан Клерк на „Дисковъри“. Той дошъл с двойно кану и подобно на кралете от Островите на приятелството не обърнал никакво внимание на лодките, които се озовали на пътя му. Направо ги потопил, без даже да опита да избегне сблъскването. Нещастниците от малките плавателни съдове не били в състояние да се спасят от голямото кану. Та те не могли да помръднат, тъй като трябвало да лежат по лице, докато главатарят отмине. Хората от свитата му издърпали претърпелите корабокрушение на кораба и ги поставили на задната палуба. С това задълженията им не се изчерпали, те се хванали за ръце и образували около главатаря кръг, в който нямал право да влезе никой, освен капитан Клерк.

Този главатар се наричал Тамахано, бил млад и обвит от главата до краката с плат. Придружавала го млада жена, вероятно негова съпруга. Капитан Клерк му подарил различни неща и като отведен подарък получил дървена чаша, поставена върху две изрязани човешки

фигури. Тази резба, както по замисъл, така и по изпълнение притежавала художествени качества. Капитан Клерк не можел да убеди главатаря нито да влезе в каютата, нито да напусне мястото, което си бил избрал в първия миг. След като останал един час на „Дисковъри“ той заповядал да го отнесат обратно в кануто му. Върнал се на брега, където всички туземци го посрещнали със същите почести, които му отдавали в морето.

Ние за твърде кратко време бяхме в допир с туземците, за да можем да кажем каква форма на управление съществува на тези острови. Вероятно е, че войните на Атуи са явление също така често, както и на Дружествените острови и тези на приятелството.

Освен копията населението има едно оръжие, което по-рано никъде не бяхме срещали и за което не говори никой от мореплавателите, посетили тези морета преди нас. То прилича на ханджар, дълго е около фут и половина и е заострено на единия, а понякога и на двата края. Закрепва се на ръката с въже. Използува се в ръкопашен бой и с него много добре може да се прободат врага. Заострените от двата края заслужават названието двойни ханджари; с тях се удря във всички посоки, а дръжката се намира в средата.

Обичаите в Атиу приличат на тези в Таити, но още по-поразително е сходството в езиците. В действителност може да се каже, че двата острова говорят дума по дума същия език.

СУРОВ ПРИЕМ КРАЙ АМЕРИКАНСКИЯ ЗАПАДЕН БРЯГ

След едно пътуване без особени произшествия на седми март стигнахме западния американски бряг. През друго време на годината брегът може би е приятен, но сега бе покрит със сняг и изглеждаше съвсем пустинен. Едновременно с това тази страна ни готвеше негостоприемно посрещане. Почти непрекъснато времето бе бурно, често вятърът духаше право срещу нас и това време, заедно с предпазливостта, която е необходима в едно малко познато море, много уморяваше нашите хора.

Дълго не можехме да намерим такова пристанище, каквото ни бе необходимо, за да подготвим корабите за пътуване в арктическите морета. Накрая на 49 градуса и 33 минути северна ширина стигнах до един залив, който напълно отговаряше на целта. Две отвесни скали, лежащи една срещу друга, образуват входа. Зад тях заливът значително се разширява, като от него се отделят ръкави, дълбочината на които не премерихме. В началото исках да нарека този залив на името на крал Джордж, но чух, че вече си има име и се нарича залив Нутка. Тук се намират различни сигурни рейдове и аз избрах най-удобния.

Нашият рейд имаше редица предимства. И особено това, че в околността живееха мирни жители. Това обстоятелство за мен бе много съществено, още повече че на сушата трябваше да бъдат извършени редица неща, да се насекат дърва и да се издигне мачта.

Още от първия ден ни обградиха много канута, а на следния се бяха насъбрали вероятно стотина. Нашите гости не се представиха по особен начин. Те кръжаха около „Резолюшън“ и „Дисковъри“, а през това време някой главатар или знатен стоеше прав в лодката и непрекъснато говореше, като държеше в ръка копие или някакво друго оръжие. Понякога ораторът бе закрил лицето си с маска, която представляваше човешко лице или животинска глава и размахваше един вид кречетало, подобно на това, което имат нашите деца. Те често пееха и песни, които не звучаха зле и при които пригласяше екипажът на цялото кану.

По време на тези посещения нямаше от какво друго да се пазим, освен от кражбите им. Те крадяха с ловкост, каквато не бяхме виждали досега при нито един народ и това бе причината поради която с такава готовност посещаваха корабите ни. Щом даже за миг отслабехме бдителността си и те откъсваха парче желязо от такелажа или отнякъде другаде. Малко помагаше това, че поставяхме в лодките си стражи. Посетителите работеха така заедно, че един забавляваше часовоя, докато другият крадеше. Ако на самото място забелязвахме какво е станало, без труд откривахме крадеца, защото те винаги бяха готови да се обвиняват взаимно. Впрочем виновният винаги даваше плячката си неохотно и често трябваше да прилагаме сила.

Стоките, които ни носеха, бяха кожи от различни животни — вълци, мечки, лисици, елени, зайци, порове, белки и най-вече морски видри. Тези кожи ни ги предлагаха не само в суров вид, но и преработени в дрехи. Освен това получавахме и палта, направени вероятно от дървесна кора или от подобна на коноп трева, лъкове и стрели, риболовни куки и различни видове инструменти, фигури и чудовища, един вид плат от коси или груба вълна, чували с червена охра, парчета дърво с резба, различни дребни накити от мед или желязо във формата на подкова, които те имат обичай да поставят в носовете си, и железни длета с дръжки. Металните предмети ни доказваха, че при тях идват мореплаватели на някоя образована нация или търгуват с племена от вътрешността, които са във връзка с европейците. Че тези мореплаватели са испанци, заключихме по-късно от един разменен артикул, който е много чудно да се срещне при такъв един народ. Донесоха ни две сребърни лъжици и по своеобразната им форма разбрахме, че са испанско производство. Един от индианците носеше една такава лъжица, вързана като украшение около врата си.

Предложиха ни и други търговски артикули, които предизвикваха ужас: човешки черепи и кости, на някои от които още имаше месо. За съжаление обясненията на посетителите ни накараха да предположим, че тук също господствува отвратителният обичай човекоядство, който бяхме срещнали в Нова Зеландия и на някои по-малки острови.

Срещу свои стоки туземците вземаха ножове, парчета желязо или калай, пирони, огледала, копчета или метал от какъвто и да е вид.

Към нашите мъниста те не проявиха абсолютно никакъв интерес, а от платовете ни се отказаха.

ФАЛШИВА ТРЕВОГА

Изминала бе около една седмица, когато на четвърти април 1778 г. бяхме сериозно разтревожени. Групата, на която бе възложено да сече дърва и да пълни каците, видяла индианците, разположени близо до нея, бързо да грабват оръжията си. Тези от тях, които не притежавали по-опасни предмети, си приготвявали тояги и събирали камъни. Щом ми известиха за тези приготовления, аз от своя страна реших също да се подготвя. Тъй като исках само да се защитавам, аз издадох заповед моите хора да напуснат местността, където туземците се бяха събрали, и да се оттеглят на върха на близката скала. Туземните войници бяха отдалечени от „Резолюшън“ на около един хвърлей.

Но нашите опасения бяха напълно неоснователни — туземното население съвсем не мислеше за нас. Те се готвеха за защита от едно друго племе, което искаше да ги нападне. Забелязахме, че бяха поставили стражи по всички високи места и че често пътуваха насам-натам канута, които носеха вести или разпореждания до основните бойни сили, разположени близо до кораба. Накрая неприятелят, който разполагаше с над двеста големи канута, се появи на южния нос на залива, където застана в боен ред, и бяха започнати преговори. След известно разискване те се споразумяха, но на чужденците не бе разрешено да се приближат до корабите ни или да се занимават с разменна търговия и да общуват с нас. Причината за спора бяхме ние; другото племе искаше да получи част от изгодите от търговията с нас, а нашите по-стари приятели не можеха да търпят това.

На други племена, с които индианците от залива вероятно бяха в приятелски отношения, те позволяваха да поддържат връзки с нас, но само в ограничен размер. Скоро установихме, че по-знатните от тях препродаваха на по-далече живеещите племена нещата, придобити на корабите. Те често изчезваха за четири-пет дни и се завръщаха с нови товари кожи и занаятчийски изделия, които пласираха изгодно, тъй като нашите моряци усърдно купуваха именно тези занаятчийски изделия. Имахме повече полза от индианците, които оставаха

непрекъснато с нас. Те се занимаваха с риболов и винаги ни доставяха толкова риба, отколкото се нуждаехме.

Стремежът към печалба на нашите партньори се проявяваше по различни начини. Те притежаваха значителни количества от едно много хубаво растително масло, което съхраняваха в мехури. Те на няколко пъти ни измамиха, като слагаха вода в маслото, а един път отидоха с безсрамието си дотам, че ни продадоха един мехур с вода, под която нямаше и една-единствена капка масло. От друга страна не искам да премълча, че нашите хора бяха също така алчни за печалби и срещу нещата на туземците те даваха всяко що-годе излишно парче метал, железните обшивки на сандъците си, копчетата на дрехите си, медните си котелки, калаените си чайници и чаши, свещниците си и много други неща.

Имах нужда от малко сено за няколкото кози и овце, които още бяха на борда. Наблизо имаше прекрасна поляна и аз изпратих там хора, защото смятах, че никой няма да има нищо против, ако накося малко трева. Много се бях излъгал. Едва моите хора замахнали няколко пъти с косите, когато няколко индианци се представили като собственици и дали да се разбере, че сеното трябва да бъде заплатено. Отправих се на самото място и намерих не по-малко от дванадесет индианци, които изявяваха претенции за собственост върху част от сеното. Удовлетворих ги и вече мислех, че можем да отнесем закупената от нас собственост. Пак се бях излъгал. Щедростта, с която бях платил на първите притежатели на поляната, привлече и други, които също предявиха искания. Изглежда, всяко стръкче трева имаше различни собственици и се обадиха толкова много, че моите джобове се изпразниха. Когато забелязаха, че вече наистина нямам какво да им предложа, те престанаха да настояват и ме оставиха да пренеса сеното на кораба.

ИНДИАНЦИТЕ ОТ ЗАЛИВА НУТКА

Между първобитните племена, с които се запознах по време на моите пътувания, няма други, които като тези да имат такива определени и строги възгледи за правото на собственост върху земята си и своите произведения. В началото индианците даже искаха да им се заплащат дървата и водата, които моите хора вземаха, и ако бях там, аз щях да удовлетвори исканията им. Но моите хора не бяха толкова внимателни и накрая, когато туземците видели, че няма да надделеят, се успокоили. Самите те високо оцениха тази отстъпчивост и всеки миг ни напомняха, че от приятелство ни били подарили вода и дърва.

Индианците от залива Нутка са дребни и без голяма физическа сила. Младите хора имат пълно, понякога широко лице с изпъкнали скули. В корена носят е плосък, на върха кръгъл, челото ниско, окото малко и мътно, бърните широки и дебели, зъбите равни и бели. Общо взето, брадата напълно липсва или най-много на върха на брадичката стърчи сноп тънки косми. Тази липса на брада не е естествена, тя се постига чрез изскубване на космите. В началото трудно можехме да определим цвета на кожата поради пласта мръсотия и рисунки. Когато накарахме няколко индианци основно да се измият, те станаха почти толкова бели, колкото са и европейците.

Обичайното облекло е едно наметало, което стига до под коляното и оставя ръцете свободни. Това наметало, което невинаги е закрепено за тялото с пояс, се изготвя от дървесна кора, която се кисне и очуква както у нас конопът. Над това наметало се носи едно второ, по-малко, от същата материя. Това облекло е общо и за двата пола. Мъжете слагат и едно трето палто, кожата на мечка, вълк или морска видра, с космите навън. При лошо време над горната част на тялото се намята груба рогозка, а друга по-груба във формата на саксия пази главата.

При някои случаи тези хора се маскират по необикновен начин. Между другото те имат много маски от дърворезба, които представят ту човешка глава, ту главата на някое животно, мечка, вълк, орел или морско свинче.

Не знам дали този странен маскарад има религиозен подтик, дали маскираните употребяват маските при някои свои празненства, дали искат да уплашат с тях враговете си или да заблудят дивите животни при лов. Точно това предположение е много вероятно, защото индианците слагаха такива маски, когато искаха да ни покажат ловното си изкуство, и тичаха на всички страни със забележителна бързина.

Единственото облекло, изрично определено за война, което видяхме при залива Нутка, е едно палто от двойна, много дебела кожа, която като че ли е щавена лосова или биволска кожа. То е толкова голямо, че покрива тялото от шията до краката и е толкова плътно, че не могат да го пробият стрели и както твърдяха тези, които го носеха, даже копия. Така че то представлява тяхната броня и дава една много добра защита. Един ден ги накарахме да сгънат едно такова палто шест пъти и стреляхме върху него. Туземците не можеха да се начудят, когато видяха, че куршумът го продупчи.

Риболовът и ловът са единствените занимания на мъжете и нито един път не видяхме някого от тях да работи в селата. Жените изготвят дрехите, отнасят в кошници рибата, която мъжете хвърлят на брега, и я сушат в къщите. Често ги виждахме да отиват на брега да събират миди или да съпровождат мъжете си с по-големите канута. В този случай гребяха жените и мъжете пет пари не даваха за това. Жените ходеха винаги облечени и нито един-единствен път не се отклониха от благоприличието, което така отива на техния пол.

БЕДНЯШКИ КОЛИБИ

Двете села на пролива, в които живеят може би две хиляди души, бяха построени по един и същ начин. В по-близкото до нас къщите се издигат в три реда една над друга върху наклонения терен. Има три широки улици, а други, по-тесни ги съединяват. Самите къщи бяха построени от дълги и широки дъски, поставени една върху друга и уплътнени с ивици кора. Тези стени се подпираха от външната страна от по-слаби, от вътрешната — от по-здрави, наклонени греди. Задната стена бе малко издигната, така че покривът образуваше наклонена плоскост, която се състоеше от хлабави дъски и те според времето можеха да бъдат поставяни или сваляни.

Отвътре колибите бяха още по-бедни, отколкото отвън. Във всяка къща можеше да се погледне от единия до другия край. Наистина различните семейства, които живееха в сградата, имаха собствени отделения, но нито едно не бе преградено от другите. Отстрани, съвсем ниско до пода, имаше дъсчен одър. Той служеше на семейството за сядане и за лягане. Огънят гореше в средата без печка или оджак.

Цялата покъщнина се състоеше от сандъци и кошници с различна големина, в които се съхраняват дрехи, кожи, маски и други ценни за туземците неща. Наоколо лежаха или висяха уредите, предназначени за риболова... Само пейките, които се използват като места за спане, бяха донякъде в ред, иначе всичко вътре представляваше хаос, към който много подхождаха мръсотията и лошата миризма, които се получават при изкормянето и сушенето на рибата.

Въпреки безредието и нечистотията повечето от колибите са украсени със статуи — дебели стебла от дървета, високи четири-пет фута, горната част на които представлява човешко лице. *(Става дума за свързаните с култа към прадедите тотемни стълбове на индианците на Северозападна Америка.)* Ръцете и китките са грубо загатнати отстрани и боядисани в различни цветове. Тези статуи бяха обвити с рогозки, които жителите махаха без удоволствие. Ако

изпълнеха нашите молби, те бяха много сдържани. Те, изглежда, принасяха дарове на тези дървени фигури и ако ги разбирахме правилно, искаха и от нас да правим същото. Затова приехме, че тези колони представляват техните богове или че са в някаква връзка с религията или суеверията на страната. Ако наистина е така, индианците явно не им придават голямо значение. С малко желязо или мед бих могъл да се сдобия с всички богове на двете села. Две от тези дървени фигури наистина купих.

Оръжията на тези индианци са лъкове и стрели, прашки, копия, къси сопи от кокал и томаховки. Много от оръжията във всички жилища дават основание да се заключи за чести войни и до същото предположение водят многото човешки черепи, които видяхме при тях.

Когато заминавахме от залива Нутка, аз преживях нещо, което трябва да се спомене като изключение от обичайното користолюбиво поведение на населението. Един мъж, който донякъде се бе сближил с мен, бе един от последните, който ни напусна. Направих му малък подарък и той ми даде срещу това една боброва кожа с много по-голяма стойност. Аз не исках да остана назад в щедростта си и прибавих към моя дар няколко предмета, които му доставиха извънредно голямо удоволствие. Тогава той насила ми даде бобровото си палто, което знаех, че много обича. За да не го ощета, аз му подадох една голяма сабя с медна дръжка и с това много го зарадвах. Той нямаше какво повече да ми даде, но започна оживено да ме убеждава скоро да се върна и да взема кожите, които той междувременно щял да събере за мене. Убеден съм, че мореплавателят, който пръв след мене слезе на този бряг, ще намери населението добре снабдено с този силно желан търговски артикул и ще направи добри сделки.

Денят на сбогуването бе 26 април. Морето отново ни прие по най-негостоприеман начин: непосредствено след като излязохме от залива, вятърът измени посоката си и се засили до буря. Това неблагоприятно време ме принуди да отида далеч на север, като останах на голямо разстояние от брега, но даже и така „Резолушън“ получи голяма пробойна, която ме обезпокои, въпреки че с помощта на помпите успяхме да се справим с нахлуващата вода.

На 12 май по обед бяхме на малко повече от три мили от брега, когато на запад видяхме бряг. Едва на следния ден вятърът ми позволи да се доближа с кораба до острова, така че можах да го посетя с лодка.

Не се наложи дълго да чакаме среща с индианците. Нашите гости дойдоха с две големи канута, много по-лоши от лодките в залива Нутка. Те не бяха от летви, а от пръти, върху които бяха опънали кожи от тюлени и други животни. Индианците се държаха на известно разстояние и също като в залива Нутка напяваха една песен. Единият махаше с бял плат, нещо, в което съзряхме миролюбив знак, а един друг, който бе съвсем гол, се изправи в кануто си с издадени напред ръце и почти четвърт час остана неподвижен в това положение. Те не разбраха думите от езика на залива Нутка, с които ги повикахме.

РАЗБОЙНИЧЕСКИ НАМЕРЕНИЯ

След като им хвърлихме подаръци, те се отдалечиха. Двама се качиха на малка лодка и се скриха наблизко, по всяка вероятност за да крадат през нощта, ако нямаме добра охрана. Когато ги открихме, те изчезнаха. Вероятно бяха избрали ранния час, за да ни изненадат по време на сън, но ние вече бяхме опънали платна на път към по-добре защитения залив и те ни последваха натам. Бурята, която започна скоро след това, ми попречи да вляза във връзка с тях.

На следния ден те се появиха между един и два часа сутринта. Когато видяха, че очакванията им не се оправдаха, те дойдоха на палубата, където трябваше да ги наблюдаваме много внимателно, ако не искахме да бъдем оградени. Един от тях, мъж на средни години, имаше интересни черти на лицето и по-късно се оказа, че е техен главатар. Облеклото му се състоеше от кожи на морски видри и главата му бе покрита с шапка, украсена с небесносини мъниста. Всички искаха да получат желязо, но само парчета дълги от осем до десет инча. Тъй като отказваха да вземат от по-малките, от търговията ни нищо не излезе, защото от този артикул ни бе останало малко. Остриетата на някои от техните копия бяха направени от желязо, другите от мед.

По време на това посещение един от тях, който преди това бе отишъл на „Дисковъри“, бързо загреба към нас, подвижна им неща и те го последваха. Помислих, че този пратеник бе забелязал на другия кораб неща, които бяха по-подходящи за разменна търговия, но скоро ще видите, че се заблуждавах. Този индианец бе шпионин, който погледнал във всички прозорчета на „Дисковъри“, не забелязал никого друго, освен стражевия офицер с двама моряка и поради това бил насърчен от мисълта със своите спътници да ограби кораба на капитан Клерк. Това бе намерението, което ги заведе натам.

Те безцеремонно се качили на борда, извадили ножовете си, заплашили стражата и започнали да търсят неща, годни за задигане. Първото, което видели и хвърлили в едно от своите канута, било кормилото на една от лодките. Не им останало време да изберат и

нещо друго, защото на палубата се появил целият екипаж на „Дисковъри“, въоръжен с ножове. Като ги видели, нашествениците се оттеглили в канутата си спокойно, като че ли нищо лошо не са направили. Капитан Клерк видял, че посетителите на кораба показват на останалите в лодката колко по-дълги от техните са ножовете на моряците.

От „Дисковъри“ те се върнаха при нас. Междувременно бях изпратил една лодка, за да измери дълбочината, и те загребаха към нея, а не към нашия кораб. Офицерът на лодката, която забеляза това движение, почна да се оттегля към нас и всички канута започнаха да го преследват. Едва екипажът на лодката се бе качил на борда, когато в нея скочиха неколцина индианци и заплашиха с копията си двамата останали там часовои. Те отвързаха въжето, с което лодката бе вързана за „Резолушън“, и понечиха да я вземат на буксир. Сега забелязаха, че се готвим да предприемем контрамерки и побързаха да се върнат в канутата си. При това ни кимнаха, че трябва да оставим оръжията си и проявиха спокойствие, като че ли нищо не бяха сторили. Не доказват ли тези случаи, че им е непозната употребата на огнестрелните оръжия? Биха ли се качили на един голям кораб и биха ли нападнали нашата лодка под дулата на оръдията ни, ако им бе известно смъртоносното действие на барута и оловото?

Повечето от тукашните жители бяха средни на ръст. Малцина от тях могат да се нарекат хубави, а всички изглеждат пъргави и искрени. Имаше няколко млади жени с приятна външност, полът на които личеше по по-нежните им черти. Всички носят кожи. Краката и бедрата обикновено са голи, при някои видяхме чорапи от кожа, които стигаха до половината на бедрото, а ръкавици от мечешка кожа рядко липсваха. Шапките им — от слама, дърво или тюленова кожа — бяха във формата на тъп конус. Оръжията, ловните им и риболовни уреди бяха като тези на ескимосите и гренландците. Храната се състоеше главно от риба и месо. Те не само при ядене са чисти и не нарушават благоприличието. В лодките им винаги стояха съдове със сняг, който те лакомо гълтаха. Вероятно не им е толкова трудно да съхраняват този сняг, колкото да вземат със себе си съдове с вода.

СЛЕДИ ОТ РУСКАТА ТЪРГОВИЯ

Те имаха голямо количество ножове, големи и малки, също и извити навътре, такива, каквито употребяват нашите обуцари. Между тях, разбира се, нямаше собствено производство. Мисля, че те получават своите европейски стоки, ножове, мъниста и други подобни от Худзоновия залив или от колониите ни по канадските езера. Има едно друго предположение, което обаче никак не е вероятно — че руските кораби, които тръгват от Камчатка, вече са разпрострели търговията си дотук или поне, че жителите на Фоксовите острови, като са пътували край брега, са посетили и тази област.

(Това предположение, което Кук определя като невероятно, все пак е истина. След пътуванията на Беринг и Чириков — и двамата през 1741 г., като тръгнали от Камчатка, открили брега на Аляска — най-северният западен бряг на Америка многократно е бил посещаван от руски ловци и търговци. Все повече ги мамела огромната печалба, която носела търговията с кожи. Почти непосредствено преди пътуването на Кук, през 1766 и 1768 г., руското правителство наредило тази област да се изследва от две експедиции. Възникналото през 1781 г. дружество на Пелехов за търговия с кожи, е предвестник на прочутата „Руско-американска компания“.)

След като няколко дни бяхме стояли в нашия залив, един моряк, който се върна от сушата, ни разказа, че срещнал някакъв човек с двойна уста. Скоро можахме да си обясним как е дошъл до това убеждение. В действителност много жители на тази местност правят под долната си устна успореден на устата разрез, който държат отворен. По някакъв начин те придават на краищата на раната форма на устни и отворът е толкова голям, че през него могат да си пъхнат езика. Те го украсяват с различни накити, най-вече с един тесен кокал, който на предната си част, която единствено се вижда, е така нацърбен, че на човек му се струва, че вижда зъби. Някои се задоволяват с това да пробият на долната си устна няколко дупки, в които пъхат клинообразни миди. Те имат такава склонност към

украсяване на тази част на тялото, че един пъхна там два големи
пирона, които бе купил от нас.

ОТКРИВАМЕ ЕДНА ГОЛЯМА РЕКА

Като продължихме пътя си към север, съгледахме планината Свети Аугустин. Тя имаше вид на конус и бе значителна на височина; все още предстои да се установи дали е остров, или е свързана с континента. От една предпланина брегът тръгваше на североизток. Той бе горист и ми се стори, че не липсват добри пристанища. Един от заливите, който от северната си страна граничеше с низина, заслужаваше да бъде изследван по-отблизо и аз влязох в него.

Каналът, в който се намирахме, силно се стесни и водата в него почна да тече с вдъхваща опасение скорост. Впрочем дълбочината бе достатъчна. Когато настъпи отлив и водата спадна значително, като се движеше с бързина пет възли в час, трябваше да хвърлим котва.

Посетиха ни туземци. В техните малки канута седеше винаги по един мъж, който имаше едно гребло с две перки, такива, каквито употребяват и ескимосите. Преди да дойдат до нашия кораб, те завързаха една кожа на дълга пръчка, с което вероятно искаха да покажат миролюбивите си намерения. Чрез размяна от тях получихме кожи от морски видри, белки и зайци, няколко от техните копия, както и съомга и калкан.

Когато от време на време господстващата мъгла се вдигаше, между крайбрежните планини на изток виждахме един отвор и низина, която като че образуваше острови между мястото, където бяхме, и континента. По все по-ясни признаци разпознавахме, че се намираме на някоя голяма река, а не в морски ръкав или в канал. При отлив водата бе сладка, мътна и в нея плуваха различни предмети.

Тъй като силният прилив, при който настъпи безветрие, в момента не ми позволяваше да се върна в откритото море, аз наредих на лейтенант Кинг и на главния боцман да изследват реката и низината край брега, която сметнах за остров. Тази земя била полуостров, който се простирал от планините до брега. По-нагоре ширината на реката намалявала, но дълбочината си оставала същата и даже най-големите кораби биха могли да стигнат до мястото, където боцманът предприел последните си сондажи. Колкото по-на север отиваха двете планински

вериги, толкова по̀ се доближаваха една до друга, без впрочем някъде да се съединят съвсем. Един-единствен път — на 3 юни — облаците, които лежах на планините, се разделиха и тогава видяхме един вулкан. Той лежи на 60 градуса и 23 минути северна ширина. Кратерът се намира не горе на върха, но по-надолу, върху склона, обърнат към реката. Вулканът не бе импозантен; той изпускаше само бял дим, облаци не се виждаха.

Туземците, с които се срещнахме, с истинско огнено усърдие въртяха разменна търговия. Те ни продаваха не само оръжията и кожата си, но и всичките си дрехи, докато оставаха съвсем голи. Бяха придружени от кучета. Господин Лоу, лекарят на „Дисковъри“, купи едното от тези животни и го уби с един пушечен изстрел. Този резултат извънредно много ги учуди; те бързо се отдалечиха, като да не желаеха да имат нищо повече с такива страшни хора.

Ако откриването на тази голяма река се окаже полезно за сегашното столетие или за бъдещите времена, аз няма да съжалявам за времето, което загубих за това. *(Реката е Суситна, а заливът, в който тя се влива, е получил името на Кук. Тогава Кук надценил значението на реката.)* За нас, които преследвахме големи цели, тази загуба на време бе наистина вредна.

НЕ Е ВЕРОЯТНО СЕВЕРОЗАПАДНИЯТ МОРСКИ ПЪТ ДА Е ТУК

Лятото бързо приближаваше. Не знаехме докъде трябва да пътуваме край брега, а вече се бяхме убедили, че в тези ширини северноамериканският континент се простира много по-далеч на запад, отколкото това е указано в меродавните карти. Поради това се намалява възможността тук да съществува връзка с Худзоновия или Бафиновия залив.

До морето стигнахме не без нещастен случай. „Резолушън“ заседна на един пясъчен праг и бе освободен от прилива едва след няколко часа. За да избегнем някакво истинско коработушение, ние плувахме много предпазливо и при югоизточен вятър се отдалечавахме от сушата, защото от опит знаехме, че след такъв вятър обикновено се спуска гъста мъгла. Много често имаше подобна мъгла, а често валеше такъв дъжд, че аз не мога да кажа много нещо за конфигурацията на брега и по-специално не мога да реша дали няколко или повечето от носовете, край които пътувахме, са на острови. Навсякъде от земята лъхаше неплодородие и тя бе покрита със сняг от върховете на планините почти до самия бряг. Тя е обитавана, защото тук-там виждах да се издигат стълбове дим.

Тогава попаднахме всред острови, повечето от които бяха високи, стръмни и извънредно неплодородни. Със своите скални групи, издадените напред носове и дълбоките си заливи те имаха живописен вид. По морето плуваха голямо количество дървета. На повечето от островите още имаше сняг, той напълно покриваше и тези части на материка, които се виждаха между тях. Най-значителният остров от групата носи името Кодиак и аз предполагам, че той спада към островите, които Беринг е нарекъл Шумагинови. Този архипелаг от малки острови е много голям и се простираше, додето ни стигаше погледът. *(Кодиак или Кадиак не спада към Шумагиновите острови, които са разположени почти четиристотин километра по на запад. Не е сигурно дали Беринг е видял този остров, но едва през 1760 г. той е бил обявен за руско владение от Шелехов.)*

ВЕСТ ОТ РУСКИТЕ ТЪРГОВЦИ НА КОЖИ

Скоро след като бяхме оставили зад гърба си канала между Кодиак и материка, на 18 юни „Дисковъри“ даде три топовни изстрела, спря и чрез сигнали ме уведоми, че иска да говори с мен. Извънредно много се разтревожих и веднага заповядах да отплува една лодка, която скоро се завърна с капитан Клерк. От него научих, че няколко туземци дълго следвали кораба с три канута и накрая се приближили до него. Един от тях свалил шапката си и направил няколко поклона, също като европейец. Хвърлили му въже, на което той завързал малка тенекиена кутия. Когато видял, че екипажът на „Дисковъри“ вдигнал кутията на палубата, той изрекъл няколко думи, които съпровождал с различни движения, и се отдалечил заедно с канутата си. Тъй като моряците никак не предполагали, че кутията може да съдържа нещо, чиста случайност било това, че накрая я отворили. В нея се намирала грижливо сгъната хартия, в която имало написани знаци, вероятно на руски език. Гореподписаното прочетохме годината 1778, а в средата в текста веднъж се срещаше 1776 г. Никой от нас не бе в състояние да разгадае нещо повече, а арабските числа в съдържанието не ни казваха нищо повече от това, че тук преди нас са били европейци. След като толкова дълго време се бяхме задоволявали с обществото на народите от Южно море и от северозападния американски бряг, имаше нещо много приятно в мисълта, че скоро ще се срещнем с руски търговци.

В началото капитан Клерк помислил, че тук руснаци са претърпели коработрушение и при преминаването на нашите кораби са решили писмено да ни уведомят за нещастieto си. Той гореше от желание да прибере коработрушенците и искаше да се посъветва за това с мен. Аз бях на друго мнение. В случай на коработрушение тези, които са го претърпели, положително биха изпратили някого от своите, за да си осигурят при всички обстоятелства помощта, която за тях би имала такова голямо значение. Според мен писмото бе на руски търговци на кожи, които вероятно са били тук и искаха да дадат полезни сведения и съвети на сънародници, които евентуално биха ги последвали. Туземците вероятно ни бяха взели за руси и затова ни бяха

предали писмото. Толкова бях убеден, че нещата стоят именно така, че не спрях, а продължих още по на запад край брега.

Ту се движех близо до брега, ту скалите и ветровете ме принуждаваха да стоя по-далеч. Но винаги бях толкова близо, че можех да следвам бреговата линия с очи. Почти навсякъде имаше сняг, а планините, чиито върхове често се издигаха много над облаците, бяха покрити с него. В една от тези планински вериги забелязахме вулкан, който непрекъснато изхвърляше мощни черни облаци дим. Той е съвсем близо до морето и образува съвършен конус, на чийто връх ясно се очертава кратерът. Както всички тези планини вулканът никога не бе съвсем чист от облаци. Любопитно е, че горе, където се издига димът, вятърът духа в посока, обратна на тази над морето. Даже когато долу имаше силен бриз, ние наблюдавахме това забележително явление.

По време на едно безветрие моряците ловиха риба и хванаха около сто калкана. Най-големите тежаха по един центнер, най-малките двадесет фунта. Тези пресни провизии бяха добре дошли за нас. Те още бяха заети с това, когато от един остров, разположен наблизко, се доближи кану. Единственият мъж, който седеше в него, поздрави, като свали шапка и се поклони. Писмото, за което току-що говорих, вече ни бе убедило, че Русия поддържа връзки и търговски отношения с тукашното население и сега получихме ново доказателство за това. Туземецът, който ни посети, носеше панталони от зелено платно, а под наметалото си — яке от черна вълна. Той нямаше за продан нищо друго, освен една сива лисица и няколко харпуна, върховете на които бяха направени от кости, дълги един фут. В кануто му имаше мехур, който, изглежда, бе пълен с рибено масло. Той го отвори, поднесе го към устата си и после пак го затвори.

Сега брегът на материка взе направление, благоприятно за нас. Той се простираше в северна посока, а на запад оставяше един канал свободен, там, където отново имаше земя — остров Унимак. Преплувахме го и скоро от другата страна намерихме втори канал. Потвърди се предположението ми, че земята от лявата ми страна в действителност се състои от острови. Силното течение, което цареше в този пролив, ме принуждаваше при безветрие да хвърлям котва. Видът на нашите кораби веднага примамва няколко туземци с канута. Едно от тях се обърна край „Резолюшън“ и ние видяхме много труд, докато

спасихме пътуващия в него. Тъй като целият се бе измокрил, заведох го в каютата и му дадох европейски дрехи. Той така умело ги облече, че и аз сам не бих могъл да го сторя по-бързо.

След като задуха благоприятен вятър, аз пак се доближих до американския бряг. Тук той образува голям залив, който нарекох на името на граф Бристол.

Съобщенията на моите лодкари, че морето е пълно с плитчини и че в единствения канал има много опасности, ме накара да сложа край на напредването си. Връщането бе по-тежко от влизането, а веднъж даже щях да бъда захвърлен върху пясъчни прагове, ако не бях хвърлил котвата. В началото се отправих на юг, след това на запад край два малки острова, които при царящата буря ни предлагаха слаба защита.

Когато на запад се показва земя, пред нас лежеше голям залив, в който влязохме на 11 август. Аз не можех да повярвам, че картата на господин Стелин е толкова невярна, че даже градусите сочи неточно и дава измислени данни. *(Тя излязла през 1774 г. в Петербург и тогава била призната за безспорна. Авторитетите, които се били изказали в нейна полза, внушавали уважение на Кук, докато собствените му наблюдения поправили неточните данни. Една от грешките на тази карта е, че според нея разстоянието между Азия и Америка е много по-голямо, отколкото в действителност.)* Затова предполагах, че земята е част от остров Аляска, която в картата на господни Стелин е начертана неправилно. Но по очертанията на брега, по положението на американския бряг отсреща и по дължината познах, че се намирам на източния край на Азия, в страната на чукчите.

В СТРАНАТА НА ЧУКЧИТЕ

Когато влязохме в залива, на северния бряг забелязахме едно село и жители, които, щом видяха нашия кораб, като че се обезпокоиха и уплашиха. Ясно различихме хора, които с някакъв товар на гърба бързаха към вътрешността на страната. Слязох на брега с три въоръжени лодки, в които освен мен имаше още няколко офицера. Тридесет до четиридесет мъже стояха на близкия до селото хълм в боен ред, въоръжени с копия, лъкове и стрели. Когато се приближихме, трима от тях тръгнаха срещу нас край брега, свалиха капите си и няколко пъти дълбоко се поклониха. Ние също поздравихме приятелски, но все пак не им гласувахме особено доверие. Щом лодките ни се докоснаха до брега и те се оттеглиха. Аз ги последвах сам, без оръжие, и моите подвиквания и движения постигнаха този резултат, че те спряха и приеха от мен няколко дреболии. В замяна ми дадоха две лисичи кожи и няколко зъба от морж.

Те още бяха предпазливи, даже недоверчиви и със знаци ме помолиха да не позволявам на хората си да напредват. Един от тях, когато поисках да сложа ръката си на рамото му, стана неспокоен и бързо отстъпи няколко крачки. Колкото наближавах по-навътре в сушата, те все повече се оттегляха и на няколко пъти приготвяха копията, докато резервата на хълма опъваше лъкове. Накрая ги склоних да се спрат и след като им подарих още няколко мъниста, моите спътници можаха също да пристъпят. Дадохме им ножове, мъниста и тютюн, срещу което получихме някои от техните дрехи и малък брой от стрелите. Те упорито отказаха да ни отстъпят копие или лък. Грижливо пазиха тези оръжия и нито за миг не се отделяха от тях. Изключение правеха петима мъже, които несприлюдено изпълниха пред нас някакъв танц с песенен съпровод. Те сложиха на земята копията и стрелите, но оставаха толкова близо до тях, че всеки момент можеха да посегнат към оръжията си. Освен това, за да бъдат по-спокойни, те поискаха да седнем на земята.

Стрелите им бяха с остриета от камъни или от кости, най-често без кукички. При единия вид стрели върховете бяха тъпи и закръглени.

С тези стрели вероятно се убиват малки животни, кожата на които не трябва да бъде повредена. Копията бяха направени много грижливо, без съмнение европейска или азиатска изработка.

Някои други неща, като например дрехите им, издаваха по-висока степен на изобретателност, отколкото това може да се предполага при един толкова северен народ. Освен това предимството пред жителите на срещуплежания бряг правеха впечатление и някои други разлики. Всички американци, които бяхме срещнали след пристигането ни на техния бряг, бяха дребни на ръст и имаха кръгли лица и изпъкнали скули. Тукашните жители се отличаваха с продълговати лица и бяха силни и добре сложени. С изключение на един плешив мъж без оръжие ние не забелязахме нито старци, нито деца. Всички останали, изглежда, нарочно бяха подбрани, за да ни посрещнат. Бяха по-скоро под, отколкото над средна възраст. Единствената рисунка по тялото, която видяхме, бе една черна черта през лицето на един старец. Ушите на всички бяха пробити, а някои носеха мъниста. Дълго украшение не видяхме, а устните не бяха пробити. Това също бе една разлика с обичаите на американските индианци в Далечния Север.

Облеклото на чуките се състои от един вид шапка, яке, панталони, ръкавици и ботуши. Всички те са направени от кожа на северен елен, от куче и от тюлен и са изработени великолепно. Косите, които изглежда бяха черни, бяха или остригани или съвсем късо подстригани; никой не носеше брада. Между малкото неща, които им дадохме, най-много им допаднаха ножовете и тютюнът.

ЛЕТНИ И ЗИМНИ ЖИЛИЩА

Те имат два различни вида жилища, за лятото и за зимата. Зимните жилища са сводове, подът на които лежи малко под повърхността на земята. Едно, което посетих, бе продълговато. Гредовата конструкция бе от дърво и от ребра на китове, умело фугосани и свързани с по-малки парчета строителен материал. Тези греди бяха покрити с груба трева, а отгоре пак имаше пръст. Поради това цялото жилище прилича на объл хълм. Подът на тази колиба бе застлан с дърво.

Летните жилища са кръгли и горе завършват с връх, стените се състоят от тънки колове и кокали, на които са опънати кожи на морски животни. В една, във вътрешността на която влязох, видях до вратата готварска печка и малко дървени съдове, които бяха всичките много мръсни. Местата за спане на обитателите бяха отстрани и заемаха около половината на полукръга. Някои стени бяха облицовани с кожи, а постелите — застлани с еленова кожа и чисти, и сухи.

Близо до жилищата се издигаха различни скели, каквито вече бяхме видели на някои места на американския бряг. Те вероятно служеха за сушене на кожи и риби.

Правят ги толкова високи за защита от многото кучета, които спадат към вида на лисицата, но са по-големи и от друг цвят. Те имат дълга, блестяща, подобна на вълна козина. Вероятно през зимата ги впрягат пред шейните, доста от които видях в едно от зимните жилища. Може би те служат също и за храна, защото наоколо лежаха много животни, убити едва през този ден.

Канутата са същите както отсреща в Америка. Край брега на един залив вътре в селото имаше и по-големи, и по-малки. Наоколо бяха пръснати много кости от големи риби и други морски животни. Затова предполагам, че морето доставя по-голямата част от храната на чукчите.

След като прекарахме няколко часа при тези хора, върнахме се обратно на кораба. При свеж южен вятър излязохме от залива и поехме курс към североизток между брега и двата острова. Следният ден по

пладне островите бяха на северозапад от нас, а на югоизток — конусовидната планина, която е от другата страна на нос Принц Уелс. На 12 август се намирахме почти в средата на протока, а всеки от двата бряга се виждаше.

ЗАД 70 ГРАДУСА СЕВЕРНА ШИРИНА

Хладен въздух и тъмнина предизвестиха промяна на времето. Когато забелязахме на хоризонта една светлина, която произлиза от отражението на ледовете и затова се нарича „ледена светлина“, ние предположихме коя е причината на това явление. Един час по-късно, когато видяхме голямо ледено поле и последните ни съмнения се разсеяха. Бе около три часа, когато пътят ни към север бе преграден и тогава тръгнахме край ръба на леда. Той бе напълно непроницаем и се простираше от запад към изток, докъдето ни стигаше погледът. Тук намерихме много моржове, които всички, с изключение на една малка част лежаха на леденото поле.

По обед на 18 август се намирахме на около пет лиги източно от мястото, където за пръв път бяхме видели леда, на 70 градуса и 44 минути северна ширина. Бяхме плътно до леда, който бе като стена и ръбът му се издигаше на дванадесет фута, а на север, изглежда, бе още по-висок. Повърхността му бе извънредно неравна и тук-там забелязвахме локви вода.

От миг на миг нашето положение ставаше все по-опасно. Намирахме се на плитки води, вятърът духаше към брега, а голямото ледено поле плуваше към нас. На изток то като че ли се свързваше със сушата и само към югозапад имаше още едно свободно място. Ясно бе, че или щяхме да бъдем подгонени към сушата, или ако останехме по-дълго на мястото си, щяхме да бъдем обградени от леда. Вятърът бе благоприятен за нас и с негова помощ стигнахме до онова свободно място.

На 19-ти вятърът се обърна обратно към запад и аз заплувах отново към север, а на обед бях стигнал до 70 градуса и 6 минути ширина. Наоколо плуваха ледени парчета, а голямото поле лежеше по-далече на север. Час и половина по-късно стигнахме до ръба му. Той не бе така плътен както предния ден; но големите маси лед все още се притискаха една към друга достатъчно здраво, за да изключат всяка мисъл, че може да се премине. На него пак имаше почти невероятен

брой моржове и по този начин поне ни предлагаше възможността да се сдобием с прясна храна, от която много се нуждаехме.

ЛОВ НА МОРЖОВЕ

Към седем часа вечерта на борда имаше вече седем от тези животни. Дотогава мислехме, че това са морски крави и бяхме разочаровани, когато разбрахме грешката си. Моряците, които вече няколко дни се радваха на предстоящото вкусно ядене, не скриваха неудоволствието си. Те нямаше да разберат истината, ако двама измежду тях, стари пътешественици до Гренландия, не им бяха обяснили, че това са моржове, които никой не яде. Все пак ние ги ядохме, докато се свършиха, и малцина бяха тези измежду нас, които не ги ядяха с по-голямо удоволствие, отколкото нашето солено месо.

Тези животни живеят по леда на стада от по няколкостотин и се излежават наоколо като свине. Със силния си глас те нощем при мъгливо време ни известяваха за приближаването на леда, дълго преди да го видим. Никога не намерихме някое стадо да е заспало цялото, винаги няколко стояха на стража и те събуждаха спътниците си при приближаването на лодките ни. Предупреждението се препредаваше и за кратко време цялото стадо се събуждаше. Но обикновено те побягваха едва след като дадохме няколко изстрела, като в голямо безредие се хвърляха в морето. Животните, които не убивахме с първия изстрел, обикновено губехме, даже и да бяха смъртно ранени. На нас ни се стори, че не са толкова опасни, колкото ги описват някои автори. Изглеждат по-лоши, отколкото са в действителност. Вярно е, че ни преследваха многобройни стада и идваха близо до лодката, но щом гръмнеше изстрел или даже ако някой само се прицелеше, те се потопяваха. Женските защитаваха малките си както във водата, така и на леда с извънредно голяма упоритост.

Пак поехме към азиатския бряг, който във всяко едно отношение приличаше на американския. Край морето земята е ниска, а към вътрешността се въздига нагоре. На нея нямаше дървета, нито даже сняг, но бе покрита с един мъх, който ѝ придава кафеникав цвят. В низината между морето и хълмовете едно езеро се простираше, додето ни стигаше погледът. На 68 градуса и 56 минути северна ширина имаше стръмен и осеян със скали нос, на който дадох името нос Норт.

(Според г-н Форстер не в смисъл на „Северен нос“, а на името на лорд Норт.) Оттам брегът се простира право на запад, защото на север, където хоризонтът бе напълно свободен, не забелязахме абсолютно никаква земя. За да проверя това, исках да заобиколя носа, но поради неблагоприятното време, трябваше да се откажа. Тъй като вятърът стана по-студен, появи се мъгла и почна да пада сняг, аз се отправих към югоизток, за да не бъда ненадейно изненадан от напирания лед.

Годишното време бе толкова напреднало, зимата бе предстояща и трябваше да се очаква заледяване, така че не би било умно през тази година да направя нови опити да стигна до Атлантическия океан.

На първо място трябваше да потърся място, откъдето бих могъл да взема дърва и вода. Ако това ми се удадеше, оставаше да помисля как да прекарам зимата, така че да постигна резултати, полезни за географията и корабоплаването и освен това през следващото лято да бъда в състояние с нови сили да се върна да търся северозападния морски път.

ПРЕД АЛЯСКА

На 6 септември започна да се вижда американският бряг. Частта, която лежеше пред нас бе предполагаемият остров Аляска. Ако между него и материка имаше наистина канал, то аз по-рано го бях пропуснал, защото вместо на изток бях пътувал на запад. Сега имах възможност да се убедя за истинското положение на нещата.

До девети пътувах край брега и тогава спрях в едно подходящо място, което ми обещавахе дърва и вода.

Тъмна скала, смесена с кварц и слюда във водоравни шихти образуваше предпланина. Тясна равнина граничеше с брега. По-нататък земята се издигаше, тя бе покрита с изтравниче и храсти, отрупани с горски плодове. Още по-нататък към вътрешността земята бе покрита с малки борови издънки, брези и върби, високи колкото дръжката на метла. Видяхме следи от ценен дивеч и от лисици. На брега имаше значително количество изхвърлени от морето стебла на дървета. Сладка вода също не липсваше.

Рейдът, на който хвърлих котва, бе твърде несигурен, за да мога да посмея да напълня тук всичките си бъчви за вода. Затова потърсих друг залив. И тук имаше много горски плодове, главно френско грозде. Боровете, от които се състоеше старата гора, имаха най-много седем инча в диаметър. Младата гора бе от брези, върби и ели, които растяха така нагъсто, че през нея много трудно се вървеше.

За да бъде разрешен с положителност въпросът, дали Аляска е остров или полуостров, възложих на господин Кинг да тръгне край брега с две лодки. Пред един нисък залив има пясъчни прагове, а отзад той е съвсем заграден от планини. По целия бряг се срещат подобни заливи, които са добре залесени и отчасти граничат с просторни долини. Изследванията на лейтенант Кинг без всякакво съмнение доказват, че се касае за полуостров.

От Аляска не взех достатъчно вода, но се снабдих с дървета, метли и бира от борови кълнове. Вече бе време да напусна тези северни области и да потърся някое място, където можех да оставя екипажа да си почине и да намеря продукти. Смятах, че

Петропавловск или Петерпаулсхафен на Камчатка не предлагат достатъчни удобства за толкова много хора. По отношение на тези места имах и други колебания. В никакъв случай не исках да бездействувам шест-седем месеца. Ако прекарах зимата в тези ширини, нямаше да мога да предприема нищо полезно. От Сандвичевите острови очаквах най-много удобства и най-много храни. Исках да се отправя натам, след като предварително се снабдя с вода.

Само някои от островите, които срещнах по време на пътуването си, са населени. На 2 октомври при настъпването на деня в далечината се показва Уналашка, а на 3-и хвърлихме котва в пристанището Самгануда. Част от екипажа получи разрешение веднага да слезе на сушата, за да събира горски плодове. След като се завърна това отделение, дойде ред на второто, след това и на третото и така всеки от нас стъпи на брега. Тези плодове и бирата, която се раздаваше всеки ден при ядене, напълно премахнаха признаците на скорбут, които се бяха появили на двата кораба. Туземците ни донесоха много риба особено прясна и сушена съомга. Ние също хвърлихме мрежата и освен значителни количества езерна пъстърва хванахме и един калкан, който тежеше 250 фунта. Когато вече няхахме щастие с мрежите, хващахме въдиците. Всяка сутрин излизаше една лодка и обикновено донасяше осем до десет калкана, които стигаха за храна на екипажа. Тези риби бяха чудесни, по мнението на повечето от нас по-добри и от езерната пъстърва. Уловът на риба не само удовлетворяваше всекидневните нужди, чрез него увеличихме и запасите си от храна.

ПРИЯТЕЛСКА СРЕЩА С РУСИТЕ

На 8 октомври един туземец ни предаде необикновен подарък. Това бе ръжен хляб или по-точно пастет от ръжено тесто с кора и съомга с много пипер. Капитан Клерк получи същия подарък и за всекиго имаше по едно писмо. За съжаление и двете бяха написани на език, който никой не разбираше. Ние с право предположихме, че подаръците идват от някакви руснаци, които са тук наблизо и с пратеник им изпратихме няколко шишета ром, вино и портер. Мислехме, че не бихме могли да им предложим нищо по-приятно и скоро научихме, че не сме се излъгали. Като придружител изпратихме Лидиърд, подофицер при морските стрелци, и много интелигентен човек. Препоръчах му да събере допълнителни сведения и ако срещне русите да им каже, че сме англичани и съюзници на тяхната нация.

Лидиърд се завърна на 10 октомври, придружен от трима руснаци. Те бяха търговци на кожи и заедно с няколко съотечественици живееха в Егучак, където притежаваха къща, магазини и гемия от около тридесет тона. Един от тях бе ръководител на кораба, от всички лъхаше интелигентност и те биха ми дали с готовност всички сведения, каквито пожелаех, ако можехме по-добре да се разбираме. Без преводач и без да знаем някой език, разбираем и за двете страни, разговорът естествено вървеше зле.

Тези хора бяха добре запознати с всички опити на русите да намерят северозападния морски път. Не им бяха чужди откритите от Беринг и Чириков области.

Единият от тримата ми разказа, че бил придружил Беринг при пътуването му до американския бряг. Той трябва да е бил много млад по време на тази експедиция, защото оттогава са изминали тридесет и седем години, а той още не бе стар човек. И тримата много уважаваха името на Беринг и може би още никога някой заслужил мъж не бе получавал такива доказателства за уважение толкова дълго след смъртта си. Търговията, с която се занимаваха тримата руснаци, е много доходна. Това, че изобщо тук е могла да се развие търговията с кожи и да се разпростре от Камчатка към изток, се дължи на второто

пътуване на Беринг, чиято изпълнена със страдания орис е станала за руската нация извор на изобилие. Ако постигналата го зла участ не го е била изхвърлила на острова, на който умрял и откъдето остатъкът на неговия екипаж донесъл образци от скъпоценни кожи, руснаците вероятно биха прекратили пътуванията, резултат от които са откритията във водите около американския бряг. В действителност почти подбудителната причина за всички открития направени след неговата смърт е предприемчивостта на руските търговци, на които правителството създава значителни улеснения.

(Витус Беринг (1680–1741) през 1725 г. бил натоварен от цар Петър да изследва докъде се простира Сибир и дали съществува връзка между Азия и Америка. Той е този, който при своето първо пътуване през 1728 г. минал през протока, наречен по-късно по предложение на Кук Берингов проток, и установил, че двата материка не са свързани. При своето последно пътуване Кук разширил тези сведения. Името на Беринг е свързано особено много с прочутата „Велика северна експедиция“ (1733–1743), ръководството на която той поел и която между другото трябвало да изследва и западния бряг на Северна Америка. Тази експедиция, която в научно отношение работила по съвсем модерен начин и в която освен това взели участие всички значителни руски и немски изследователи, довела до отлични резултати и между другото изяснила какви са очертанията на сибирския бряг. Най-значителното постижение било откриването от Чириков и Беринг (1741 г.) на Аляска. На връщане корабът му се разбил край острова, наречен по-късно на негово име. Вследствие на лишенията и на скорбута Беринг умрял там през декември 1741 г., а спътниците му, между които и немският изследовател Щелер, през 1742 г. достигнали Камчатка.)

Когато на четиринадесети вечерта посетих близкото село, видях да слиза на брега един руснак, който ми бе посочен като най-важната личност на този и съседните острови. Той се наричаше Измилов и дойде с лодка с трима гребци. Покани ни в малката си колиба и постави на масата най-хубавото, каквото имаше — сушена съомга и горски плодове. Изглеждаше умен мъж, затова двойно повече съжалих, че така трудно се разбираме с думи.

Той и останалите руси отново ни увериха, че не познават северната част на американския континент и нарекоха тази област

Аляска. По-нататък научихме, че русите са правили чести опити да се затвърдят в областта на американския западен бряг при Уналашка и околните острови. Но те всеки път бивали отблъсвани от тамошните индианци, които според техните описания били коварни. Те споменаха трима търговци или офицери, които били убити от тамошното население, и много от хората, които придружаваха Измилов, ни показаха белези от рани, които били получени на северноамериканския бряг.

ПОСЛАНИЕ ДО ЛОНДОН

Измилов остана при нас до 21 октомври. Предадох му едно писмо до лордовете на адмиралтейството, към което прибавих една карта на местата в Америка, които бях посетил, и един преглед на моите открития. Той ме увери, че се представя възможност през следващата пролет да изпрати пакета ми до Камчатка или Охотск и че през следващата зима то ще бъде в Петербург. (*След година и половина писмото пристигнало в Лондон.*) Предаде ми едно послание до майор Бем, наместник на Камчатка, и едно друго до коменданта на Петропавловск. Той изглежда притежаваше таланти, които му даваха право да заеме по-високо положение. Бе много вещ в астрономията и приложната математика.

В деня на неговото заминаване ни посети друг руснак, Якоб Иванович Сопосников, който командуваше малка гемия. Беше много скромнен. Както ни каза, през следващата пролет щял да отиде до Петропавловск и следователно това бе пратеникът, който трябваше да предаде писмото ни. Тъй като той изрази желанието да предаде на майор Бем някакъв подарък от мен, аз му дадох една малка зрителна тръба.

След като се запознахме с тези руснаци, посетихме селището им на този остров и бяхме приети много приятелски. Поселението се състоеше от една къща с два магазина и се обитаваше от руснаци, камчадали и туземци. Всички живеят в едно и също помещение, русите в горната част, камчадалите в средата, а туземците в долната част, която същевременно служи и за кухня. Храната се състои главно от морски животни, диви корени и горски плодове. Руснаците са майстори в готварското изкуство и знаят как да предадат приятен вкус и на най-простите ястия. Аз ядох при тях готвено китово месо и ми се стори много добро. От хайвер те приготвяват един вид пудинг, който се яде вместо хляб и никак не е лош. От време на време получават истински хляб или могат да сложат по малко брашно в ястията си. Питиетата им са вода и плодов сок. Алкохолът напълно липсва. Руснаци има на всички по-големи острови между Уналашка и

Камчатка. Те се занимават предимно с търговия с кожи и особено много търсят бобри и морски видри, събират също така и по-малко ценни кожи, но те нямат за тях толкова голямо значение. От време на време ги сменят други търговци на кожи. Тези, които видяхме, бяха дошли от Охотск през 1776 г. и трябваше да се върнат там през 1781 г., така че пребиваването им щеше да трае пет години.

Туземците ми се сториха най-мирните и безобидни хора, които някога съм срещал. Честността им може да служи за пример на образованите хора в света. На всички острови те бяха запазили собствените си главатари и можеха необезпокоявано да се ползват от собствеността и свободата, които им бяха оставили. Не знам, дали плащат на русите данък, но вярвам, че е така. Този народ е малък на ръст, но добре охранен и добре сложен, шията е малко нещо къса, кафявото лице е твърде пълно, очите са черни, косата гладка и дълга. Мъжете я оставят свободно да се развява на тила им, жените я завързват на възел.

КАК ЖИВЕЯТ ТУЗЕМЦИТЕ?

За облеклото им вече говорихме. При всеки пол формата е една и съща, но материята различна. Якетата на жените са направени от кожи на морски крави, а тези на мъжете от птичи кожи с пера. Над тази долна дреха, която у двата пола покрива тялото до коляното, мъжете носят една друга, направена от черва, през която дъждът не може да проникне и една качулка, която се слага върху главата.

Те не боядисват тялото си, но жените леко си татуират лицето, а и двата пола си пробиват долната устна, за да могат да носят кости в дупките. Впрочем рядко се виждат мъже с това украшение, жените почти винаги.

Те се хранят с риба и други морски животни, с птици, корени, диви плодове и даже с морска трева. Понякога варят или пържат храната си, никога не видях да я приготвят по някакъв друг начин. Вероятно са научили варенето от русите. Те си служат с малки медни котлета, а който си няма такова, вари на плосък камък, който е заобиколен наоколо с ръб от глина, така че има формата на съд.

Тъй като населението не боядисва тялото си, никой не е така мръсен, както при онези племена, които мажат кожата си. Когато строят колиба, те изкопават в земята продълговата вдлъбнатина, дълга най-много петдесет фута и двадесет фута широка, правят отгоре покрив с клони, които морето изхвърля на брега им и я покриват първо с трева, а след това с пръст. От двете страни оставят четириъгълна дупка, през която влиза светлината. Една от двете дупки има само това предназначение, а другата служи и за вход. Отдолу има стълба или точно стебло, с вдълбани в него стъпала. Колибите рядко имат втори вход, през който може да се влиза и без стълба. Всяко семейство — във всяка колиба живеят по няколко — има отстрани на постройката свое собствено отделение, където работи и спи, но не на пейки, а в яма, покрита с рогозки. Всеки слага до дупката си своите богатства, тоест дрехите, рогозките и кожите си.

Цялата покъщнина се състои от чаши, лъжици, кофи, гърнета за пиене, кошници и рогозки, понякога и котел или съд от камък и глина.

Тези съдове са направени добре и имат удобна форма. Но никъде не видяхме други сечива, освен ножове и брадви. Брадвите се състояха само от едно парче желязо, което е закрепено на криво парче дърво. Други предмети от желязо не видяхме. Въпреки че русите живеят между тях, тукашните жители имат по-малко желязо, отколкото тези в северноамериканския континент, които не общуват непосредствено с русите. Вероятно дават всичко за мъниста и тютюн. Малцина са тези, които не пушат, не дъвчат или не смъркат тютюн, и този скъп навик дава основание да се страхувам, че те винаги ще останат бедни.

Те, изглежда, не желяеха да получат по-голямо количество железни предмети. Искяха от нас само игли, тъй като техните бяха от кости и им служеха за изготвяне на всички шивашки изделия и за бродиране. Вместо нашите конци те употребяват сухи жили, които се стържат дотогава, докато станат толкова тънки, колкото им е необходимо. Всички шивашки работи са прехвърлени на жените, те кроят и съединяват също и кожата на канутата. Работа на мъжете е да направят скелета на лодките.

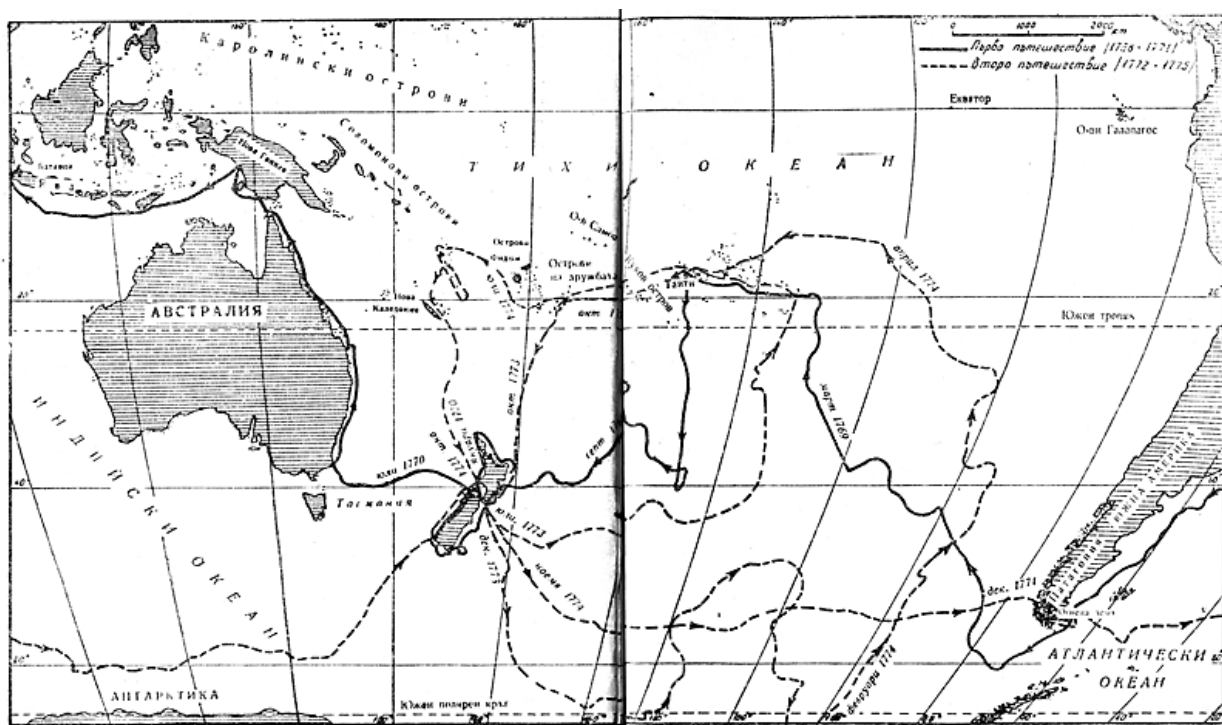
Уредите им за риболов и лов лежат винаги на едно определено място в канутата. Всички тези съоръжения са от дърво или от кости и са добре обработени. Приличат на гренландските.

Помежду си туземците бяха весели и мили, а към нас без изключение се отнасяха любезно. Русите отричат някога да са имали нещо общо с местните жени, защото те не били християни. Нашите хора не бяха толкова съзнателни и трябваше горчиво да съжаляват за тези си връзки. Струва ми се, че на този остров не се стига до дълбока старост. Никога не срещнах мъже или жени, които да изглеждат на шестдесет години, а петдесетгодишни имаше много малко. Трудният живот, който водят тези хора, съкращава дните им.

Вече няколко пъти подчертах колко много жителите на тази северозападна част на Америка приличат на гренландците и ескимосите по външност, дрехи, оръжия, канута и други вещи.

ОТ УНАЛАШКА ДО ХАВАЙ

Няколко дни след нашето заминаване на 28 октомври 1778 г. по време на една буря на „Резолюшън“ бяха изтръгнати наведнъж три платна, а и на „Дисковъри“ се случиха тежки нещастия. Намерихме се в голяма опасност да бъдем захвърлени към бряг, на който бушуваше страхотен прибой. След това останалата част от пътя до Сандвичевите острови бе измината без достойни за отбелязване събития.

Карта на Първо и Второ пътешествие

На 30 ноември стигнахме до един нов остров от Сандвичевите острови, който туземците наричат Овхихее (Хавай). Не стана нужда дълго да чакаме канутата и ето че отново получихме банани. Никога досега не бях виждал първобитни народи, които да се държат така доверчиво и свободно като тукашните. Островитяните изпратиха общо на борда нещата, които искаха да продадат и чак след това самите те дойдоха на задната палуба, за да се спазарят.

Въпреки че неведнъж бяхме ходили в Таити, хората там никога не ни оказваха такова голямо доверие. От това поведение към нас аз заключих, че и помежду си те са по-доверчиви и честни, отколкото хората на Таити. Трябва да кажа, че при разменната търговия те нито един път не се опитаха да ни измамат или да ни окрадат. При това те добре умееха да търгуват и знаеха от какви точно неща имаме нужда. Въпреки че ни носеха големи количества хранителни припаси и особено млечни прасенца, те държаха да получат добри цени и по-скоро вземаха стоките си обратно, отколкото да ни ги продадат евтино.

Няколко дни бях разделен от „Дисковъри“, който бе поел по друг път и при мъгливо време ни бе загубил. Междувременно аз заобиколих острова, за да установя каква точно е неговата форма, и купих припаси. Тъй като имах сол, можех да мисля за приготвянето на трайни запаси, а именно по-големи свине, които са най-подходящи за осоляване, ни се предлагаха най-малко. Малките животни, от които имаше толкова много, умряха на борда след няколко дни, а зарзаватът изгни. Много ни досаждаха жените, които тук са безсрамни като никъде другаде. Те на тълпи идваха на кораба, мушеха се между моряците и не искаха да си вървят.

Първия ден на новата година (1779) донесе гъсти облаци, които покриха цялото небе, и изпратиха на земята силен порой. През следните дни слязох край югоизточния бряг на острова и отново се събрахме с „Дисковъри“, който бе пропъден от неблагоприятни ветрове. През нощта лавирах, а през деня на няколко пъти спирах край брега, за да дам на населението възможност да търгува.

На 5 януари заобиколихме южния нос и стигнахме до една местност, откъдето ни носеха малко припаси. Тази част на острова, изглежда, не е подходяща за обработване и навсякъде носи следи от вулканична дейност. Макар че във вътрешността не дими никакъв вулкан, виждат се опустошения, причината за които не може да бъде друга.

На западния бряг земята бе извънредно плодородна и един път ни заобиколиха не по-малко от хиляда канута. Тези хора доказваха, че имат миролюбиви намерения с това, че нито един от тях не бе въоръжен. Ако някой от тези много хора покажеше склонност към кражба, то не би имало какво да се чудим на това. И наистина един от тях взе кормилното гребло на една от лодките и се отдалечи с него, преди да

открием неговото деяние. За да покажем на сънародниците му нашата мощ, аз заповядах да дадат след него няколко изстрела. Това, че умишлено не го улучихме, само ги учуди.

На 17 януари 1779 г. хвърлихме котва в един залив, който местното население нарича Каракакуа. Двата кораба бяха пълни с хора, а наоколо имаше канута. По време на моите пътувания още никога не бях виждал толкова много души, събрани на едно място, защото брегът гъмжеше от тях, а стотици плуваха около нас. Тази сцена ни учуди, и на кораба имаше малко хора, които съжаляваха, че през миналото лято не съм намерил северозападния морски път. Ако бях в това отношение пощастлив, то нямаше да се върна в Сандвичевите острови и така да мога да обогатя нашето пътуване с едно откритие, което наистина е последно, но в повече от едно отношение изглежда най-важното, което досега европейци са правили в Южно море.

(Това са заключителните думи в дневника на Кук, който по-късно е бил продължен от лейтенант Кинг. Това е наистина „последното откритие“, което големият капитан и откривател прави. Времето от 17 януари до 14 февруари, деня на смъртта на Кук, е изпълнено с редица не особено ясни или съдбоносни събития. Отношенията между туземното население и екипажа на кораба са добри и обичайната размяна на стоки се развива без значителни произшествия, въпреки че — противно на първоначалното добро мнение на Кук — поради така наречени „кражби“ отново се стига до всевъзможни разногласия.

Но изглежда, че Кук, без самият той да се досети за това, започва да играе неочаквана роля в обтегнатите отношения между жреците и главатарите на острова. Едва много десетилетия по-късно един живущ в Хавай мисионер научава някои подробности за това. От отдавнашни времена се предавало от уста на уста сказанието за един главатар Ромо, който в припадък на умопомрачение унищожил много хора и накрая отпътувал в морето като обявил, че някога ще се върне за благо на цялата страна. Когато Кук дошъл, свещениците обявили, че отново се е върнала оная легендарна, обожествявана личност, защото мислели, че по този начин ще засилят влиянието си в ущърб на това на главатарите. От това пък се породило едно отрицателно отношение у главатарите срещу Кук, което се увеличило още повече, след като поради дългия

престой нуждата от хранителни припаси започнала да надхвърля възможностите на околните селища.

Търканията щели да приключат със заминаването на двата кораба на 4 февруари, но една буря повредила „Резолюшън“, така че трябвало отново да се върнат в залива Каракакуа, за да поправят мачтата и платното. За туземците било обременително да доставят нови припаси. Настроението в полза на Кук, което жреците били превърнали в боготворене, се променило и противната партия на главатарите го довела до вражески действия.

Нещата се изостряли. Поради някаква кражба „Дисковъри“ задържал едно кану. След това островитяните отвлели една лодка от „Дисковъри“. Тогава Кук на 14 февруари опитал да докара на своя кораб като заложник главния главатар. Тази мярка се сблъскала със съпротивата на жената на засегнатия и на другите главатари. Сцената се разиграла на брега, където поради някакво недоразумение бил застрелян един знатен туземец.

Врявата нараствала. Възмущението на населението се изразило с ругатни и градушка от камъни срещу дебаркиралото английско поделение. Когато населението дало отдушник на огорчението си с копия, морските стрелци започнали залпово да стрелят в тълпата, която въпреки това със силен войнствен вик се хвърлила напред и убила четирима войника. Кук се обърнал от брега към своите лодки и им извикал да спрат огъня. В този миг той получил отзад смъртоносен удар с кама, паднал по лице във водата, а неприятелите му продължавали да го мушкат. Под защитата на огъня на своите другари останалите стигнали до лодката.

Тогава капитан Клерк поел командването над експедицията и негова заслуга е, че въпреки желанието на офицерите и на екипажа постъпил в духа на разбиранията на Кук и не предприел акция на отмъщение. Той действувал с умение, но и с твърдост и успял да постигне да бъдат предадени от островитяните останките на Кук — които били разпознати само по едно тежко, получено преди години нараняване на пръста — и да бъдат погребани по моряшки обичай.

На 22 февруари 1779 г. „Резолюшън“ и „Дисковъри“ напуснали Хавай и отново се отправили към Камчатка, като още един път напразно напреднали срещу голямата ледена бариера. Още преди да се върнат в пристанището на Петропавловск капитан Клерк, който още

отдавна боледувал от туберкулоза, умрял. Тогава командването над двата кораба поел лейтенант Гоър, а лейтенант Кинг станал капитан на „Дисковъри“. Те се върнали в родината през Китай и Южна Африка повече от четири години след заминаването си от Англия. Паметта на Кук била почетена от Кралското дружество с издаването на златен Куков медал, на предната страна на който е образът на Кук с надпис: „На пламенния изследовател на океана“.)

МЕРКИ ЗА ДЪЛЖИНА, КОИТО СЕ СРЕЩАТ В КНИГАТА

Лига (льо) — 5,553 км

Миля — 1,610 км (английска морска миля 1,852 км)

Фаден, морски сажени — 1,829 м

Кабелт — 120 морски сажени, или около 220 м

Ярд, или лакът — 0,914 м.

Фут, или стъпка — 0,304 м.

Инч, цол или дюйм — 0,025 м.

Издание:

Заглавие: Пътуванията на Джеймс Кук около света

Преводач: Стехан Хантов

Година на превод: 1969

Език, от който е преведено: немски

Издател: Държавно издателство — Варна

Град на издателя: Варна

Година на издаване: 1970

Печатница: ДПК „Странджата“, Варна

Излязла от печат: 25.I.1970 г.

Редактор: Петър Алипиев

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Константин Пасков; Елена Върбанова

Художник: Иван Кьосев

Коректор: Паунка Камбурова; Светла Димитрова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/4908>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.